

การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง :
ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

นางสาวชุติมา โลมรัตน์านนท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2555
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

A MODIFICATION OF IDEAL AND ACTUAL MOTHERHOOD IDENTITY :
A CASE STUDY OF WORKING WOMEN IN BANGKOK METROPOLIS

Miss Chutima Lomrattananont

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Sociology
Department of Sociology and Anthropology
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2012
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง :

ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

โดย

นางสาวชุตติมา โลมรัตน์านนท์

สาขาวิชา

สังคมวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุนนทิพย์ จิตสว่าง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ)

ชุตินา โลมรัตนานนท์: การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง :
ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร (A MODIFICATION OF IDEAL
AND ACTUAL MOTHERHOOD IDENTITY : A CASE STUDY OF WORKING
WOMEN IN BANGKOK METROPOLIS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ.ดร.ภาวีกา
ศรีรัตนบัลล์, 218 หน้า.

จากการศึกษาเรื่องการปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษา
เฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ได้แก่ เพื่อศึกษา
กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรและ
ศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรี
วัยทำงานในกรุงเทพมหานคร การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพมีวิธีการเก็บข้อมูล
โดยการศึกษจากเอกสาร รวมทั้งใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งมีการสร้างแนวคำถามและ
ใช้เครื่องมือ Photovoice การศึกษานี้คัดเลือกจากผู้เป็นแม่ทำงานในกรุงเทพมหานคร จำนวน
10 คน โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย ซึ่งมีการตีความและสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์
ที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่
มีความซับซ้อน ไม่ชัดเจน และไม่มีระเบียบแบบแผนเป็นรูปแบบตายตัว ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็น
แม่ในผู้หญิงบางคนอาจเกิดจากการเรียนรู้ในวัยเด็กหรือขณะตั้งครรภ์ แต่เมื่อคลอดบุตรและ
ได้ทำหน้าที่เป็นแม่แล้ว ผู้เป็นแม่กลับพบว่าตนเองต้องมีการปรับตัวจากเงื่อนไขทางสังคมและ
วัฒนธรรมในด้านต่างๆ ที่กระทบต่อการแสดงออกของอัตลักษณ์ความเป็นแม่ ได้แก่
พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 หรือกฎหมายลาคลอดและการกลับไปทำงานของ
ผู้เป็นแม่ ซึ่งผู้หญิงอาจมีความขัดแย้งกันระหว่างการแสดงบทบาทการเป็นแม่และบทบาทการ
เป็นผู้หญิงทำงานที่ต่างก็เป็นบทบาทที่สำคัญทั้งสองบทบาท โดยความขัดแย้งนี้ทำให้บุคคลเกิด
ความคับข้องใจและทำให้เกิดความรู้สึกไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต บุคคลจึงต้องมีการ
ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ ดังนั้นจึงพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่แสดงออกได้ถูก
ปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพหรือความเป็นตัวตนที่มีอยู่แล้ว

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา สังคมวิทยา ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา 2555.....

5380711324 : MAJOR SOCIOLOGY

KEYWORDS : IDENTITY / MOTHERHOOD

A MODIFICATION OF IDEAL AND ACTUAL MOTHERHOOD IDENTITY :

A CASE STUDY OF WORKING WOMEN IN BANGKOK METROPOLIS.

ADVISOR: ASST. PROF. PAVIKA SRIRATANABAN, Ph.D., 218 pp.

This is an article from a modification of ideal and actual motherhood identities : A case study of working women in the Bangkok Metropolis. The first objective of this research was to study the processes and interactions of ideal and actual motherhood identities of working women in the Bangkok Metropolis. The second objective was to investigate the social and cultural structure imposed on these women. This research was strictly qualitative in nature. The research techniques utilized were Documentary research, In-depth interview, and Photovoice. This study was an analytic induction which were interpretation and made a conclusion of phenomena with 10 selected working women who lived in Bangkok Metropolis.

Results from this research showed that the processes of ideal and actual motherhood identity were complex, unclear, and devoid of stereotypes. Identity of motherhood was often learned by individuals during childhood or pregnancy. However, after giving birth, many mothers found that conditions of culture and society vastly affected their identity of motherhood such as, maternity rights and mother's return to work. Additionally, working women felt a great sense of conflict between the roles of mother and worker, as both had vast relative importance. This conflict inevitably led to feelings of great frustration, and a lack of perceived success in their life. Mothers modified their identities of motherhood such that it remained consistent with their personalities.

Department : Sociology and Anthropology

Student's Signature

Field of Study : Sociology

Advisor's Signature

Academic Year : 2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง: ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” ฉบับนี้ถือเป็นความภาคภูมิใจและความสำเร็จประการหนึ่งในชีวิตของผู้วิจัย ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จไม่ได้หากขาดแรงสนับสนุน คำแนะนำและความช่วยเหลือต่างๆ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์ ผู้คอยชี้แนะแนวทางและให้คำปรึกษาตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เป็นอย่างดีกับผู้วิจัย พร้อมด้วยอาจารย์ ดร.สุมนทิพย์ จิตสว่าง ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และรองศาสตราจารย์ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ซึ่งคอยให้คำแนะนำและปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ผู้วิจัยยังต้องขอขอบพระคุณกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คุณแม่ทำงานทั้ง 10 ท่าน ที่สละเวลาอันมีค่าให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย แม้กระทั่งเล่าเรื่องส่วนตัวหรือความรู้สึกภายในจิตใจที่ไม่เคยเปิดเผยกับใคร ซึ่งผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังขอขอบคุณเพื่อนๆ หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่น 2553 ที่คอยให้คำแนะนำ คำปรึกษา ให้กำลังใจ และร่วมกันฝ่าฟันอุปสรรคในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ไปด้วยกัน รวมถึงขอขอบคุณเพื่อนสนิททุกท่านของผู้วิจัยที่คอยให้กำลังใจและความช่วยเหลือต่างๆ แก่ผู้วิจัย ถึงแม้ผู้วิจัยจะไม่ได้เอ่ยนามทุกท่าน แต่ก็ขอขอบพระคุณทุกท่านด้วยใจจริง

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และครอบครัวซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่สุดสำหรับผู้วิจัยที่คอยสนับสนุนทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังใจที่สำคัญยิ่งจนผู้วิจัยสามารถฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยจึงขอมอบความสำเร็จครั้งนี้ให้เป็นของทุกท่านเช่นกัน และขอกราบขอบพระคุณทุกท่านด้วยความจริงใจมา ณ ที่นี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. คำถามการวิจัย.....	7
3. วัตถุประสงค์.....	8
4. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	8
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
1. อัตลักษณ์ (Identity).....	10
1.1 ความหมาย.....	10
1.2 การแสดงออกของอัตลักษณ์ความเป็นแม่.....	14
1.3 การสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่.....	19
1.4 “นมแม่” ความหมายในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่.....	26
2. ความเป็นแม่ (Motherhood).....	36
2.1 ความหมาย.....	36
2.2 ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่.....	40
2.3 ความเป็นแม่ในอุดมคติ.....	47
2.4 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 กับการเป็นแม่ทำงาน..	54
2.5 เมื่อความเป็นแม่ขัดแย้งกับบทบาทผู้หญิงทำงานในสังคมเมือง.....	59
3. กรอบแนวคิด.....	74

บทที่	หน้า
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	75
1. วิธีการวิจัย.....	75
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	76
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	77
4. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	77
5. การตรวจสอบข้อมูล.....	78
6. การนำเสนอข้อมูล.....	78
7. จริยธรรมในการวิจัย.....	78
4 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	79
1. ลักษณะโดยภาพรวมของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	79
2. กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและ หลังการคลอดบุตรของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	83
5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	165
6 สรุปผลการวิจัย ข้อจำกัด และข้อเสนอแนะ.....	191
1. สรุปผลการวิจัย.....	191
2. ข้อจำกัดและอุปสรรคในการวิจัย.....	194
3. ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....	195
รายการอ้างอิง.....	199
บรรณานุกรม.....	211
ภาคผนวก.....	212
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	218

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน.....	80
2	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่และเจือปนไขทางสังคมและวัฒนธรรมของ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน.....	159

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่.....	175

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในบางสังคมอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนคนในสังคมเองอาจปรับตัวไม่ทัน ในอดีตสังคมไทยเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม มีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติและดำรงชีวิตแบบพอเพียง แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรมมากขึ้น มุ่งผลิตเพื่อส่งออกไปขาย มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วย มีการเข้ามาของระบบทุนนิยมและการใช้ชีวิตแบบวัตถุนิยมก็เกิดขึ้นตามมา ทำให้ความเป็นอยู่เดิมที่มีความยึดโยงกันด้วยประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นก็เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงเข้ามามีบทบาท โดยได้รับการสนับสนุนให้มีความรู้และออกมาทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย คนหนุ่มสาวในชนบทย้ายออกไปทำงานในเมืองใหญ่เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เนื่องจากเงินเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมากกว่าวิถีชีวิตแบบพอเพียงอย่างที่เคยดำรงชีวิตมา

เมื่อบทบาทและความสำคัญของผู้หญิงเปลี่ยนไป ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่และหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิงก็แตกต่างกันไปจากเดิมด้วย ในอดีตผู้หญิงมักมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือนและคนในครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดี หรือถ้าเป็นผู้หญิงชาวบ้านชนบทก็อาจมีส่วนร่วมโดยการช่วยงานในไร่นาของครอบครัว ส่วนผู้ชายก็ทำหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว แต่ปัจจุบันผู้หญิงและผู้ชายได้รับการยอมรับว่ามีความสามารถในการทำงานอย่างเท่าเทียมกัน หลายหน่วยงานยกย่องให้ผู้หญิงสามารถเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญๆ หรือเป็นหัวหน้างานได้ แต่ในขณะเดียวกันบทบาทความเป็นแม่หรือบทบาทการดูแลบ้านและดูแลบุตรของผู้หญิงก็ยังคงอยู่ สืบเนื่องมาจากสรีระของผู้หญิงที่ต้องเป็นผู้ให้กำเนิดทารก อีกทั้งค่านิยมและทัศนคติแบบเดิมที่เห็นว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่เหมาะสมในการดูแลเด็กมากกว่าผู้ชาย ซึ่งแนวความคิดนี้จึงทำให้ผู้หญิงในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่ผู้หญิงต้องแสดงบทบาทหลากหลายทั้งหน้าที่การงานที่ต้องรับผิดชอบ และหน้าที่ของความเป็นผู้หญิงมีการเชื่อมโยงกับหน้าที่ของความเป็นแม่กันอย่างแยกไม่ออก จนทำให้ผู้หญิงหรือผู้เป็นแม่หลายคนเกิดความขัดแย้งของบทบาท เนื่องจากไม่สามารถแบ่งเวลาได้เหมาะสม เช่น ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านอาจถูกมองว่าให้เวลากับการดูแลบุตรได้อย่างไม่เต็มที่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัว เช่น การขาดความอบอุ่นของบุตร ปัญหาการติดยาเสพติดของเด็กและเยาวชน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ผู้หญิงในสังคมเมืองต้องเผชิญกันมาอย่างต่อเนื่องในการมีชีวิตครอบครัว

เมื่อผู้หญิงตัดสินใจต้องการเป็นแม่หรือตัดสินใจตั้งครรภ์ ผู้หญิงมักเรียนรู้บทบาทหรืออัตลักษณ์ของความเป็นแม่จากครอบครัว เช่น แม่ของตนเอง หรือจากผู้หญิงที่เป็นสมาชิก

ในครอบครัวของตนที่มีประสบการณ์เป็นแม่มาก่อน หรือจากเพื่อนสนิทของตน ทำให้ภาพของการเป็นแม่หรืออัตลักษณ์ของความเป็นแม่อาจถูกสร้างขึ้นในใจหรือมีแนวทางในการปฏิบัติตนให้เห็นอยู่บ้าง ซึ่งสิ่งแรกที่ผู้หญิงต้องเผชิญเมื่อตัดสินใจตั้งครรภ์ก็คือ การเปลี่ยนแปลงบทบาทหรือการเผชิญกับความคาดหวังทางสังคมทำให้ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านหลายคนเมื่อตั้งครรภ์แล้วก็ไม่อยากเปิดเผยสถานะการตั้งครรภ์ของตนให้กับเพื่อนร่วมงานหรือหัวหน้างานทราบ เนื่องจากเกรงว่าจะถูกมองว่าเป็นคนที่ไร้ความสามารถในการทำงาน เนื่องจากการตั้งครรภ์และคลอดบุตรต้องทุ่มเทเวลาให้กับบุตร เพราะทารกแรกเกิดนั้นยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เลย ทำให้ผู้เป็นแม่ต้องดูแลอย่างใกล้ชิดและพยายามสรรหาสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรด้วยความรักและความเอาใจใส่ สิ่งแรกที่ผู้เป็นแม่จะสามารถมอบให้กับทารกได้ก็คือการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์สำหรับทารกที่สุดในเวลานี้ คนทั่วไปมักทราบกันดีว่า “นมแม่” คือ อาหารที่ดีที่สุดสำหรับทารก ทั้งคุณค่าและสารอาหารที่ครบถ้วน ความสะอาดที่ไม่ต้องตระเตรียมอุปกรณ์ใดๆ รวมถึงเรื่องของราคาที่เปรียบเทียบกับคุณค่าของนมแม่นั้น เรียกได้ว่าราคาถูกและคุ้มค่าเป็นอย่างมาก นมแม่จึงเป็นคำตอบสำคัญในการเลี้ยงดูทารก เพราะสารอาหารบางอย่างที่นมแม่มี ไม่ว่าจะเป็นนมวัวหรือนมผงสูตรต่างๆ ที่ไม่สามารถเลียนแบบนมแม่ได้ เรียกได้ว่ายังมีความก้าวหน้าของทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นเท่าใด ยิ่งทำให้เราทราบถึงคุณค่าและประโยชน์ของนมแม่มากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้นมแม่จะเป็นอาหารที่ดีที่สุดของบุตรแล้ว ยังมีประโยชน์สร้างภูมิคุ้มกันต้านทานโรคที่หลั่งออกมาจากนมแม่ใน 15 วันแรกสามารถช่วยกระตุ้นระบบทางเดินอาหาร ระบบทางเดินหายใจให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยลดอาการติดเชื้อทางเดินอาหารในทารกได้ถึง 14 – 20 เท่าและยังช่วยลดการอักเสบของหูชั้นกลางได้ เนื่องจากนมแม่ช่วยป้องกันการติดเชื้อทุกชนิด พบว่าเด็กที่ไม่ได้รับประทานนมแม่เป็นโรคทางเดินหายใจรุนแรงมากกว่าเด็กที่กินนมแม่มากถึง 3 เท่า นอกจากนี้ยังพบว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่นาน 13 สัปดาห์หรือมากกว่านั้น สามารถลดการติดเชื้อต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการติดเชื้อในระบบทางเดินอาหาร ระบบทางเดินหายใจ ผิวน้ำ ตา หู ปาก คือเรียกว่ายิ่งรับประทานนมแม่ได้นานเท่าไร โอกาสในการเกิดโรคเหล่านี้ก็ลดลงมากขึ้นเท่านั้น (มานี ปิยะอนันต์, 2548: 5)

นอกจากนี้การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่มายังให้ผลดีทั้งกับทารกและแม่อีกด้วย จากการศึกษาประชากรชาวญี่ปุ่นพบว่า แม่ที่มีประวัติการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มีโอกาสเป็นมะเร็งเต้านมลดลงร้อยละ 38 และยังเป็น การช่วยลดโอกาสของการเป็นมะเร็งเยื่อบุโพรงมดลูกด้วย เนื่องจากมะเร็งเยื่อบุโพรงมดลูกนั้น มีสาเหตุมาจากการที่มดลูกได้รับการกระตุ้นจากฮอร์โมนเอสโตรเจนเป็นระยะเวลายาวนาน การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่นั้นสามารถยับยั้งการทำงานของรังไข่ ทำให้รังไข่สามารถผลิตฮอร์โมนเอสโตรเจนได้น้อยลง จึงทำให้โอกาสเกิดมะเร็งเยื่อบุโพรงมดลูกลดลงด้วย นอกจากนี้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มายังพบว่าสามารถลดอัตราการเป็นโรคกระดูกพรุนในผู้หญิงได้

อีกด้วย มีการศึกษาพบว่าผู้หญิงที่เป็นโรคกระดูกพรุนพบมากในผู้หญิงที่ไม่เคยมีบุตร รองลงมาเป็นผู้หญิงที่เคยมีบุตรแต่ไม่ได้เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และในผู้หญิงที่มีบุตรและให้นมแม่แก่บุตร มีโอกาสเป็นโรคกระดูกพรุนต่ำที่สุด ถึงแม้ว่าเรามากได้ยืนยันความเชื่อที่ว่าถ้ามีบุตรแล้วกระดูกจะบางลง แต่ในความเป็นจริงกระดูกบางลงแค่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยกระดูกมักบางลงในขณะตั้งครรภ์ และการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ หลังจากนั้นไประยะหนึ่งแล้วความหนาแน่นของกระดูกจะกลับสู่ภาวะปกติและอาจหนาแน่นมากกว่าเดิม เนื่องจากการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นการกระตุ้นการดูดซึมของแคลเซียม (สำหรับ จิตตินันท์ วีระพงศ์ ฉัตรานนท์ และ ศิริภรณ์ สวัสดิ์วร, 2546: 54)

นอกจากนี้ประโยชน์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของการให้นมแม่คือ การสร้างฮอร์โมนแห่งความรัก โดยพบว่าขณะที่บุตรดูดนมแม่ ร่างกายแม่จะสร้างฮอร์โมนแห่งความรัก (Oxytocin) สูงขึ้น ทำให้เป็นการกระตุ้นความเป็นแม่เพิ่มขึ้น แม่จึงเกิดความรัก ความผูกพันต่อบุตร ทำให้ช่วยลดอัตราการคลอดบุตรแล้วทิ้งได้เป็นอย่างดี ซึ่งฮอร์โมนแห่งความรักนี้เมื่อเข้าสู่สมองของทารกจะทำให้ทารกมีความรู้สึกสงบ มีพฤติกรรมทางสังคมด้านบวก เป็นการเชื่อมความผูกพันระหว่างแม่และบุตรได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในบางสังคมที่ให้คุณค่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ว่าเป็นสัญญาณญาณหนึ่งของมนุษย์เพศหญิงที่ต้องรักและเลี้ยงดูบุตรตนเองให้ได้ในสิ่งที่ดีที่สุด ทำให้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นหน้าที่สำคัญของผู้เป็นแม่และการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จึงได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดของความเป็นแม่ เมื่อความเป็นแม่ถูกมองว่าเป็นหน้าที่สัมพันธ์กับความเป็นผู้หญิง ซึ่งความเป็นแม่มักได้รับการยกย่องจากสังคมไทยและสังคมทั่วโลกด้วยเช่นกัน โดยในสังคมไทยยกย่องสถานะและหน้าที่สูงสุดของผู้หญิงคือ ต้องดูแลบุตรและสามี แต่บทบาทความเป็นแม่จะได้รับการยกย่องมากกว่าการเป็นภรรยา ดังคำกล่าวที่ว่าแม่คนเดียวแต่มีภรรยาเป็นร้อยคนก็ได้ ดังนั้นการเน้นบทบาทผู้หญิงเรื่องความเป็นแม่ คิดว่าเป็นความเชื่อที่ค่อนข้างเป็นสากล มีความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีสัญญาณญาณความเป็นแม่ เมื่อมีบุตรต้องรักหวงแหน ปกป้องรักษาบุตรมากกว่าชีวิตตนเอง แต่ก็มีผู้เป็นแม่บางประเภทที่เลือกทางออกด้วยการทำแท้ง การคลอดแล้วเอาบุตรไปทิ้ง อาจเพราะถูกข่มขืนหรือปัญหาใดๆ ก็ตาม ในที่สุดผู้หญิงคนนั้นก็จะถูกประณามว่า เป็นคนไม่ดี และไม่สมควรเป็นแม่คน ลักษณะเช่นนี้สามารถพบเห็นทั่วไปโดยไม่มีภาพความเป็นพ่อเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้หญิงจึงต้องรับภาระหน้าที่แห่งความเป็นแม่เพียงลำพัง ส่วนงานของผู้ชายถูกผูกเข้ากับพื้นที่สาธารณะเช่นในเรื่องการทำธุรกิจ การเมือง และวงสังคม ในขณะที่ผู้หญิงถูกเชื่อมโยงอยู่กับบ้านและการดูแลสุขภาพ เมื่อคุณค่าของผู้หญิงคือพื้นที่ในบ้านเท่านั้น ความเป็นภรรยาและความเป็นแม่ จึงเท่ากับเป็นอุดมคติของการเป็นผู้หญิงที่ดีในอดีต

ในปัจจุบันกลับพบว่าผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านหรือเป็นลูกจ้างในองค์กรต่างๆ ได้ถูกควบคุมด้วยพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานพ.ศ. 2541 ซึ่งกำหนดให้ลูกจ้างหญิงมีสิทธิลาคลอด

ได้ไม่เกิน 90 วัน โดยมีสิทธิรับค่าจ้างเท่ากับวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกิน 45 วัน ส่วน 45 วันที่เหลือต้องไปขอรับจากประกันสังคม (ปารีณา ศรีวนิชย์, 2550: 7) ซึ่งแม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ลูกจ้างหญิงได้รับสิทธิดังกล่าว แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะการลาคลอดในบางหน่วยงานก็ยังเป็นเรื่องที่ต้องตกลงกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเพื่อไม่ให้ขัดต่อหลักกฎหมาย ทำให้เห็นว่ากฎหมายในลักษณะเช่นนี้กลับไม่ได้ช่วยเอื้อประโยชน์ให้กับผู้หญิงลาคลอดมากเท่าใดนัก อีกทั้งอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ก็ยังลดลงอย่างต่อเนื่องอยู่เช่นเดิม เมื่อมาพิจารณาถึงทัศนคติของผู้เป็นแม่เองยิ่งทำให้เข้าใจว่าผู้หญิงหลายคนเห็นว่าเมื่อลาคลอดเป็นไปโดยไม่สะดวกนัก ด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น เมื่อลาคลอดครบ 45 วัน ผู้หญิงหลายคนอาจถูกกดดันให้รีบกลับมาทำงานต่อ เนื่องจากไม่ได้ค่าตอบแทนแล้ว อาจเห็นว่าควรทำงานเพื่อหาเงินไว้เลี้ยงบุตรในอนาคต หรือเกรงว่าบริษัทไม่อาจรอให้เธอลาคลอดจนครบกำหนด 3 เดือนได้ และอาจต้องสูญเสียตำแหน่งงานและรายได้ไป จึงควรรีบกลับมาทำงานเพื่อแสดงถึงศักยภาพในการทำงานของตน ซึ่งการลาคลอดในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานจำนวนไม่เกิน 90 วันก็ยังคงไม่สอดคล้องกับประกาศขององค์การอนามัยโลกที่แนะนำว่าบุตรควรรับประทานนมแม่เพียงอย่างเดียวไปจนครบอายุ 6 เดือนเต็ม จึงจะเป็นประโยชน์สูงสุดแก่บุตรตั้งที่มีการรณรงค์กันทั่วประเทศ

ดังนั้นการนิยามหรือให้ความหมายว่า สิ่งสำคัญที่สุดของการเป็นผู้หญิงก็คือ “ความเป็นแม่” จึงเป็นการสร้างสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลกับความเชื่อ ค่านิยม ภาวลักษณะที่ฝังรากลึกในสังคมไทย โดยสังคมได้มีกระบวนการสร้างจิตสำนึก ประสบการณ์ให้ความเชื่อจนคนส่วนใหญ่เห็นว่า ความเป็นแม่ของผู้หญิงนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นสำนึก ความจริงแท้แน่นอน เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และเป็นสัจธรรม เนื่องจากลักษณะสรีระของผู้หญิงสามารถให้กำเนิดบุตร เพราะมีมดลูก มีนมแม่ที่เลี้ยงบุตรได้ ทำให้มีคำกล่าวเป็นบาลีเรื่องผู้หญิงในฐานะของแม่ว่า “มารดาเป็นครูคนแรกของบุตรและธิดา จะดีชั่วมารดาก็มีส่วนต้องรับผิดชอบถือเป็นสามัญแก่ผู้เป็นมารดาทั่วไป” ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้บรรดาผู้หญิงผู้ดีถูกอบรมสั่งสอนให้มีคุณสมบัติเปรียบพร้อมของความเป็นแม่ ไม่เว้นแม้ในสมัยที่มีการสร้างรัฐชาติอย่างของสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีนโยบายใช้ความเป็นแม่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างรัฐชาติเช่นเดียวกับเครื่องมือต่างๆ โดยความเป็นแม่ที่ดีในสายตาของรัฐนั้น ผู้หญิงต้องมีความสามารถในการ “การผลิต” ประชากรให้แก่ประเทศชาติ ทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพ (แม่ที่ดีคือแม่ที่มีลูกมาก) ซึ่งหมายความว่า แม่ที่ดีไม่ใช่แม่ที่เลี้ยงลูกอย่างตามมีตามเกิด แต่ต้องเป็นแม่ที่ได้รับความรู้ทางการสาธารณสุขสมัยใหม่ ทั้งนี้ความรู้ในการดูแลสุขภาพและการเลี้ยงดูบุตรนั้น หากพิจารณาจะพบว่าเป้าหมายในท้ายที่สุดแล้ว คือ ตัวบุตรซึ่งกลายเป็นประชากรที่มีคุณภาพของชาติต่อไปในอนาคต ผู้เป็นแม่ในความหมายนี้มีความสำคัญเพียงในฐานะของผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูอนุบาลบุตรเท่านั้น นโยบายเชิดชูผู้หญิงในฐานะแม่จึงไม่ใช่การมุ่งพัฒนาผู้หญิงในฐานะปัจเจกชนแต่อย่างใด (มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 2545:

ออนไลน์) ไม่เพียงเฉพาะในสังคมไทยที่เห็นว่าหน้าที่ของการเลี้ยงบุตรให้ดีเป็นหน้าที่สำคัญของ ผู้เป็นแม่ ประเทศที่ถือว่าพัฒนาแล้วในทวีปเอเชียดังเช่นประเทศญี่ปุ่นก็เช่นกันในสังคมญี่ปุ่นนั้น ภาระการเลี้ยงบุตรของผู้หญิงถือว่ามีความสำคัญและมีความผูกพันกับการเป็นแม่อย่างแนบแน่น เมื่อบุตรถึงวัยที่ต้องเข้ารับการศึกษา แม่ชาวญี่ปุ่นต้องอุทิศตัวและเวลาเพื่อการศึกษาของบุตร เนื่องจากสถานภาพของแม่ในสังคมก็ขึ้นอยู่กับผลการศึกษาของบุตรเช่นกัน หากบุตรมีความ ประพฤติดีและสามารถสอบผ่านการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้ ผู้เป็นแม่ก็จะได้รับ การยกย่องจากสังคมว่าเป็นความสำเร็จขั้นสุดยอดในชีวิตของสตรีที่มีครอบครัว (พิพาดา ยังเจริญ, 2535: 181)

จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้บทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงจึงไม่อาจเหมือนเช่นในอดีตได้ หลายครั้งที่บทบาท ต่างๆ มีความขัดแย้งกัน ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงที่ทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานก็อาจมีเวลาให้กับ ครอบครัวลดลง ทำให้ไม่สามารถให้ความอบอุ่นกับบุตรได้อย่างเพียงพอ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ดังนั้นผู้หญิงจะมีการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงนี้ ได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุตรที่ต้องดูแลเป็นบุตรวัยแรกเกิดที่ต้องการความเอาใจใส่ จากแม่เป็นอย่างมาก รวมถึงต้องมีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และดูแลอย่างใกล้ชิดก็อาจก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงจึงถูกมองว่าเป็น ขั้นตอนที่สำคัญเพราะการเป็นแม่ที่ดีย่อมนำไปสู่แม่ที่เลี้ยงบุตรได้เป็นอย่างดี ซึ่งหน้าที่หนึ่งของการเป็นแม่ที่ดีก็คือ “การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่” ทำให้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ถูกตีความว่าเป็นหน้าที่หนึ่งของการทำหน้าที่แม่ที่ดีได้อย่างสมบูรณ์เนื่องจากผู้เป็นแม่จะได้ มีโอกาสในการสร้างสุขภาพที่ดีให้กับบุตรและยังมีการโอบกอดระหว่างการให้นมแม่แก่บุตร (Brett และ Baxendale, 2001: 339-362)

หน้าที่ของความเป็นแม่จึงกลายเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับผู้หญิง โดยการให้นมแม่แก่บุตร ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในการเลี้ยงดูบุตรที่ดีที่สุดเป็นอันดับแรกของชีวิตทารก นมแม่จึง มีความสำคัญสำหรับความเป็นแม่เป็นอย่างมาก ทำให้ในปัจจุบันได้มีการถกเถียงกันว่าผู้หญิง ที่แต่งงานแล้วควรประกอบอาชีพต่อหรือไม่ เนื่องจากผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านควบคู่กับการทำ หน้าที่ของแม่นั้น อาจมีความขัดแย้งในเรื่องของบทบาทและระยะเวลาในการทำหน้าที่ทั้งสอง ซึ่งอาจส่งผลให้การทำหน้าที่ของแม่ไม่สมบูรณ์นัก (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2539: 458) ในอดีต มีความคิดเห็นว่าสตรีที่สมรสแล้วโดยเฉพาะผู้ที่มีบุตรควรรักษาหน้าที่ในฐานะภรรยาและแม่ให้ สมบูรณ์เป็นอันดับแรก (คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิภาพสตรี สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2530: 174) แต่การทำหน้าที่ในข้างต้นกลับไม่ใช่เรื่องที่สามารถตัดสินใจ ได้ง่ายอีกต่อไป เพราะเมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้หญิงได้รับโอกาสให้ศึกษา

เล่าเรียนได้เท่าเทียมกับผู้ชาย ซึ่งส่งผลให้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ของผู้หญิงเทียบเท่าผู้ชายในทุกขณะ จึงไม่แปลกที่ผู้หญิงส่วนใหญ่โดยเฉพาะในสังคมเมืองเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงและออกมาทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชายหรือแม้กระทั่งการได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแทนผู้ชาย

ในสังคมเมืองปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทหลากหลายมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต ตั้งแต่การเป็นบุตรสาว การเป็นภรรยา การเป็นผู้หญิงทำงาน และการเป็นแม่ เมื่อผู้หญิงมีบทบาทมากก็อาจทำให้เกิดการขัดแย้งในการแสดงบทบาทได้ โดยเฉพาะในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นมีอายุตั้งแต่ 20-25 ปีถึง 40 ปี ในที่นี้เราจึงเลือกศึกษากลุ่มผู้หญิงวัยทำงาน อายุ 30-40 ปี ซึ่งเป็นวัยผู้ใหญ่ ลักษณะที่สำคัญของคนในวัยนี้คือ มีความสนใจในการประกอบอาชีพ การเลือกคู่ครอง การปรับตัวในชีวิตสมรสการปรับตัวเพื่อทำหน้าที่บิดามารดา การพัฒนาทางสติปัญญา และร่างกาย โดยวัยนี้มักเป็นวัยที่มีการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้ที่เข้าถึงภาวะอารมณ์แบบผู้ใหญ่ มีความคับข้องใจน้อย ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้นและมีความมั่นคงทางจิตใจมากกว่าระยะวัยรุ่น การประกอบอาชีพของวัยนี้เป็นเครื่องชี้ถึงความเป็นผู้ใหญ่ ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ ความมีหน้ามีตาทางสังคมและเป็นการสร้างความสำเร็จชีวิตในด้านต่าง ๆ และยังพบว่า การเปลี่ยนแปลงบทบาทในเรื่องของการเป็นแม่เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดของคนในช่วงวัยนี้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้หญิงในวัยผู้ใหญ่นี้เป็นวัยที่มีความตั้งใจและสามารถให้นมแม่แก่บุตรได้นานกว่าผู้หญิงในช่วงวัยรุ่น ดังนั้นเมื่อผู้หญิงในวัยนี้ต้องมีความรับผิดชอบทั้งเรื่องงานและเรื่องครอบครัว อาจทำให้เกิดบทบาทที่ขัดแย้งกันทำให้ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วและประกอบอาชีพด้วยถูกมองว่าเอาจริงเอาจังน้อยกว่าผู้หญิงโสด เพราะต้องให้ความสนใจและใช้เวลาแก่ครอบครัว หากทั้งพ่อและแม่จำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านทั้งคู่ อาจทำให้ต้องละเลยบุตรและบ้านเรือนให้อยู่ในความดูแลของผู้อื่นหรือไม่มีผู้ดูแล ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้อาจเกิดผลร้ายต่อพัฒนาการของเด็กและอาจเกิดปัญหาต่อความราบรื่นของชีวิตครอบครัว

เนื่องจากพบว่าครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กเป็นปัจจัยแรก แม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีลักษณะ ชนิด และโครงสร้างที่แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมแต่ครอบครัวก็ยังเป็นศูนย์กลางของสังคมและมีความสำคัญต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของสมาชิก ดังนั้นการที่ครอบครัวทำหน้าที่ไม่เหมาะสมหรือมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างไปจึงอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาได้ ตัวอย่างเช่น การก่อกองปัญหาอาชญากรรมของเด็ก การติดยาเสพติด หรือปัญหาสังคมในลักษณะต่าง ๆ ในทางอาชญาวิทยาพบสาเหตุที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดสาเหตุสำคัญ ได้แก่ ครอบครัว (ชาญตักดี จริยวิธานนท์, 2536: 20) โดยชันเธอร์แลนด์และเครซี่ได้กล่าวถึงครอบครัวว่าอาจก่อให้เกิดปัญหาการกระทำผิดได้เช่นในครอบครัวที่มีตัวอย่างที่ไม่ดีทำให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก่อให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม หรือความ

ประพจน์ไม่เหมาะสมต่าง ๆ ที่นำมาสู่ปัญหาการกระทำผิดในที่สุด หากครอบครัวไม่เป็นสุข เด็ก ๆ อาจออกไปหาสิ่งชดเชยทดแทนนอกบ้าน ทำให้ถูกเพื่อนไม่ดีชักจูงได้ง่าย ซึ่งนำไปสู่การกระทำผิดหรือกลายเป็นเด็กเกเรไป หรือการที่ครอบครัวเพิกเฉยหรือไม่สามารถอบรมสั่งสอนบุตรได้ หรือการปกป้องบุตรมากเกินไปทำให้เด็กไม่คุ้นเคยกับกฎระเบียบของสังคมอาจกลายเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในเวลาต่อมา (สุชา จันทน์เอม, 2542: 20)

ดังตัวอย่างในสังคมกรุงเทพมหานครปัจจุบันที่พบว่า มีเด็กเร่ร่อนจำนวนมากตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตนอกบ้าน ซึ่งเด็กเหล่านี้เป็นเด็กที่มีครอบครัว แต่ครอบครัวมีปัญหาทำให้พวกเขาไม่ปรารถนาจะอยู่ในครอบครัวและจงใจหนีออกจากบ้านมาสู่โลกภายนอก (เทอดไทยศรีลัมพ์, 2538: 59) ในสังคมปัจจุบันจึงมีแนวโน้มของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป ปรากฏการณ์ครอบครัวแตกแยกหรือเด็กบ้านแตกปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป คนในสังคมมองการหย่าร้างของชายหญิงเป็นเรื่องปกติ เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญกับตนเองมากกว่าครอบครัว เกิดการทะเลาะวิวาท แยกทางและหย่าร้างในที่สุด รวมทั้งมีหน่วยสังคมอื่นเข้ามาทำหน้าที่แทนครอบครัว ทำให้เด็กและเยาวชนหันเหไปสู่การมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม จากสภาพดังกล่าวเป็นการก่อให้เกิดการก่ออาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ (อภิรัฐ ถนอมสิงห์, 2542: 16)

ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมและวัฒนธรรม ผู้หญิงหลายคนต้องทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย ย่อมทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นแม่ที่ถูกสร้างตั้งแต่วัยเด็ก มีการถูกจำกัดและไม่สามารถแสดงออกมาได้อย่างที่ตั้งใจไว้ ทั้งการลาคลอด และการกลับไปทำงานกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงทำงานต้องเลิกให้นมแม่แก่บุตรและทำหน้าที่แม่ในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างไม่เต็มที่นัก อาจไม่เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้ในเบื้องต้น ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้จึงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่ แต่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้เป็นแม่แต่ละท่านก็อาจมีปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น ภูมิหลัง อาชีพ ประสบการณ์หรือปัจจัยอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการปรับตัวเพื่อสอดคล้องกับปัญหานี้ได้ รวมถึงการแก้ปัญหาอย่างไรจึงจะสามารถแสดงบทบาทความเป็นแม่ได้อย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการดูแลบุตร รักษาสุขภาพของครอบครัวและสถานภาพด้านอาชีพเอาไว้ได้อย่างเหมาะสม ในประเด็นนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวในข้างต้น

2. คำถามการวิจัย

กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมใดบ้างที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีกลุ่มนี้

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

4. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง สิ่งที่แสดงความเป็นตัวตนทั้งรูปธรรมและนามธรรม อัตลักษณ์เกิดขึ้นเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการตั้งคำถามและการให้คำนิยามว่า “ตัวเราคือใคร” เป็นเรื่องของการค้นหาหรือตรวจสอบความเป็นตัวตนในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในตัวของมันเองหรือไม่ได้มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา

“อัตลักษณ์ความเป็นแม่” ในที่นี้จึงหมายถึง การแสดงออกของความเป็นแม่ โดยมีการเปรียบเทียบระหว่างความคิดหรือภาพความเป็นแม่ในอุดมคติและภาพความเป็นแม่ในสถานการณ์จริงที่มีความแตกต่างกันทำให้ผู้เป็นแม่ต้องเกิดการพัฒนาและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่เพื่อให้สามารถดำรงสถานะความเป็นแม่ สถานะของการทำงานและบทบาทหน้าที่อื่นๆ อย่างเหมาะสมในสังคมปัจจุบัน

2. วัยทำงาน ในที่นี้หมายความถึง วัยผู้ใหญ่ ซึ่งวัยผู้ใหญ่สามารถแบ่งได้ ดังนี้
 - 1) วัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุประมาณ 20-40 ปี
 - 2) วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง อายุประมาณ 41-60 ปี
 - 3) วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย อายุ 60 ปีขึ้นไป

ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ในช่วงอายุ 30-40 ปี เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่มีความพร้อมในการสร้างครอบครัวและเป็นวัยที่เริ่มลงมือประกอบอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคงและวางรากฐานครอบครัวให้กับชีวิตอย่างชัดเจนที่สุด จึงเป็นช่วงวัยที่ต้องพบกับการแก้ปัญหาและการตัดสินใจครั้งสำคัญๆ ในชีวิต (เชิรศิริ วิวิธสิริ, 2527: 44)

3. ภาพอุดมคติ หมายถึง ภาพของความเป็นแม่ที่สามารถทำหน้าที่ได้ตามที่ผู้เป็นแม่ตั้งใจเอาไว้ โดยภาพอุดมคตินี้มักมาจากความคาดหวังของสังคมและประสบการณ์ของผู้เป็นแม่แต่ละคน ซึ่งภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของผู้หญิงก็มีอยู่หลากหลาย เช่น แม่ที่ให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตร แม่ที่ต้องรับผิดชอบทั้งงานนอกบ้านและภายในบ้าน เป็นต้น ภาพในอุดมคติ

ของผู้เป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่คุณเป็นแม่สร้างขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ ความคาดหวังของสังคมและปัจจัยต่าง ๆ ประกอบสร้างขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ของแม่อย่างสมบูรณ์ตามความคิดของเธอ แต่การจะทำได้จริงหรือประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่จะเป็นเรื่องของสถานการณ์จริงที่คุณเป็นแม่จะต้องเผชิญหลังคลอดบุตร

4. พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 (กฎหมายลาคลอด) เป็นกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานซึ่งเป็นฉบับที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน โดยมีการกล่าวถึงการบัญญัติสิทธิและหน้าที่ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการใช้แรงงานและการจ่ายค่าตอบแทนในการทำงาน ทั้งนี้เพื่อให้ลูกจ้างทำงานด้านความปลอดภัยมีสุขภาพอนามัยดี ได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการตามสมควร กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ เป็นกฎหมายที่กำหนดแนวทางปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลสองฝ่ายคือ ฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง เพื่อให้บุคคลทั้งสองฝ่ายได้มีความเข้าใจอันดีต่อกัน สามารถตกลงในเรื่องสิทธิหน้าที่ และผลประโยชน์ในการทำงานร่วมกันได้ รวมทั้งกำหนดวิธีการระงับข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทแรงงานที่เกิดขึ้นให้ยุติลงโดยรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสงบสุข ในสถานประกอบกิจการซึ่งจะส่งผลถึงเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ โดยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอเรียกว่า “กฎหมายลาคลอด” เนื่องจากมีข้อกำหนดที่กล่าวถึงการลาคลอดของแรงงานหญิง โดยมีเงื่อนไขลาคลอดไม่เกิน 90 วัน และสามารถขอรับเงิน 45 วันได้จากหน่วยงานที่ตนสังกัด ส่วนอีก 45 วันให้ขอรับจากประกันสังคม

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงกระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อทราบถึงเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาดำรง หนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลและแนวทางในการศึกษาประกอบด้วยแนวคิด ดังนี้

1. อัตลักษณ์ (Identity)

1.1 ความหมาย

1.2 การแสดงออกของอัตลักษณ์ความเป็นแม่

1.3 การสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่

1.4 “นมแม่” ความหมายในสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่

2. ความเป็นแม่ (Motherhood)

2.1 ความหมาย

2.2 ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่

2.3 ความเป็นแม่ในอุดมคติ

2.4 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 กับการเป็นแม่ทำงาน

2.5 เมื่อความเป็นแม่ขัดแย้งกับบทบาทผู้หญิงทำงานในสังคมเมือง

1. อัตลักษณ์ (Identity)

1.1 ความหมาย

ในอดีตเราอาจคุ้นเคยกับคำว่า “เอกลักษณ์” มากกว่า ทำให้กลายเป็นที่สงสัยว่า แล้วอัตลักษณ์กับเอกลักษณ์มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร คำว่า “เอกลักษณ์” หรือ Identity หมายถึง คุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และคุณสมบัติของสิ่งนั้นที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นแตกต่างจากสิ่งอื่น แต่ปัจจุบันวิธีการมองโลกเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นปัจเจกนิยมกลายเป็นนิยามความหมายที่สามารถลื่นไหลได้ไปตามบริบท ซึ่งไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะเพียงอย่างเดียว จึงมีการนำคำว่า “อัตลักษณ์ (Identity)” เข้ามาใช้แทนในปัจจุบัน

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง กระบวนการเปรียบเทียบกัน เป็นคนมองคนในกลุ่มเดียวกันหรือคนต่างกลุ่มมาเปรียบเทียบกัน อัตลักษณ์จึงเป็นการหาความสัมพันธ์ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร การสร้างอัตลักษณ์นี้อาจประกอบด้วยกลุ่มคนหรือคนอื่น ๆ เช่น เพศ ชนชั้น อาชีพ เป็นต้น ซึ่งการแบ่งกลุ่มสังคมนี้จะทำให้เกิดอัตลักษณ์ทางสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการเปรียบเทียบแบ่งกลุ่มทางสังคม ตัวอย่างเช่น

หากผู้ที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมในด้านบวก มีการยอมรับนับถือตนเองสูงก็จะมีสถานภาพสูงและเป็นกลุ่มผู้ปกครอง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้ถูกปกครองที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมในด้านบวกน้อย และมีการนับถือตนเองในอัตราที่ต่ำกว่า (Skevington และ Baker, 1989: 2)

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึง อัตลักษณ์ทางสังคมของผู้หญิงที่เกิดจากการเปรียบเทียบระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย โดยเห็นว่าผู้ชายเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือกว่า มีอำนาจมากกว่า ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้มีอำนาจน้อยและต้องถูกปกครอง ตัวอย่างเช่น การรู้จักผู้หญิงคนหนึ่ง ในอดีตมักกล่าวว่าเธอเป็นภรรยาของชายคนใดมากกว่าการกล่าวถึงตัวเธอเองโดยตรง เป็นต้น พื้นที่ของผู้หญิงในอดีตจึงเป็นพื้นที่ในบ้านและมีบทบาทความเป็นแม่เป็นหน้าที่สำคัญ ในขณะที่พื้นที่ของผู้ชายคือพื้นที่สาธารณะ ภายนอกบ้าน หรืองานทางการเมืองที่ดูมีคุณค่ามากกว่างานบ้านของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงในขณะนั้นต้องแสดงออกอัตลักษณ์ตามประเพณีซึ่งเป็นไปตามบทบาทและความต้องการของสังคม โดยต่อมานักเคลื่อนไหวด้านสตรี หรือกลุ่มสตรีนิยมมีมุมมองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นข้อกำหนดที่ถูกนิยามขึ้นโดยผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ชายที่พยายามลดบทบาทและคุณค่าของผู้หญิงลง

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง สิ่งที่ลงตัวกับปัจเจกบุคคลและแสดงออกมาหรือผลงานที่ประกอบด้วยการแสดงออก ซึ่งอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มาจากพ่อแม่เพียงอย่างเดียว บางทีอาจเกิดจากวัฒนธรรมใหม่ เรียกว่าเป็น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์จึงถูกสร้างให้เห็นได้ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยผ่านวัฒนธรรม สัญญาณ สัญลักษณ์ และการฝึกฝนต่างๆ ซึ่งด้วยประโยชน์ของอัตลักษณ์ทำให้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับภาษา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เรียกว่า อัตลักษณ์ทางชาติ ต่อมาในยุคโลกาภิวัตน์ที่มาพร้อมกับกระแสทุนนิยมทำให้เกิดการสร้างสินค้าใหม่ๆ ที่มาพร้อมความเป็นทุนนิยมและอัตลักษณ์ทางชาติไปพร้อมกัน ตัวอย่างเช่น McDonald ที่ปัจจุบันไม่ได้เป็นเพียงร้านอาหารที่รู้จักกันทั่วโลก แต่ยังเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมอเมริกันอีกด้วย (Weedon, 2004: 10)

อัตลักษณ์ (Identity) ในความหมายทางจิตวิทยาเน้นหนักไปที่ความต้องการเข้าใจกลุ่มคนที่แตกต่างกัน เหมือนกับการแสดงออกในการให้ความหมายอัตลักษณ์ว่าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยากับกลุ่มสมาชิกในสังคม และโครงสร้างทางสังคมของความสัมพันธ์ในกลุ่มนั้นๆ ซึ่งการต่อต้านทางสังคมก็สามารถกลายเป็นปฏิสัมพันธ์หนึ่งจากโครงสร้างทางสังคมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ได้ โดยหลักการสำคัญของอัตลักษณ์จะเป็นการตอบคำถามว่า “ฉันคือใคร ฉันจะทำอะไรในระยะยาว ฉันจะทำอย่างไรให้มันลงตัว” คำถามเหล่านี้จะเน้นที่ “ฉัน” อัตลักษณ์จึงแสดงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลในบริบทความสัมพันธ์หนึ่งกับคนอื่นและกลุ่มสังคมด้วย

อัตลักษณ์จึงต้องเริ่มจากปัจจัยทางกายภาพก่อน เนื่องจากในอันดับแรกทารกยังต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่พึ่งพาผู้อื่น จึงเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งพื้นฐานที่ทารกได้เรียนรู้และเกิดการพัฒนาอัตลักษณ์ของตนเองในเวลาต่อมา แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าเด็กจะเรียนรู้อัตลักษณ์ทุกอย่างจากครอบครัวหรือคนใกล้ชิด เนื่องจากมนุษย์เราไม่สามารถจดจำได้ทุกอย่างทุกอย่างเป็นเวลายาวนาน ข้อมูลบางอย่างที่เราไม่ได้นำมาใช้เราก็อาจลืมมันไปเลยก็มี นอกจากนี้ในสถานการณ์เดียวกันคนเราอาจมีการแสดงออกที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลากหลาย เช่น ความทรงจำในอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน อารมณ์ ร่างกายในขณะนั้น เป็นต้น (Brewer และ Hewstone, 2004: 26)

นอกจากนี้ยังมีความหมายของอัตลักษณ์ (Identity) ในเชิงปรัชญา ตามทัศนะของ **ปอล ริเกอร์** นักปรัชญาคนสำคัญชาวฝรั่งเศส เขาได้พิจารณาถึงศาสตร์แห่งการตีความเกี่ยวกับตัวตน โดยพิจารณาจากจอห์น ล็อค จากหนังสือ Essay Concerning Human Understanding ได้กล่าว ว่าอัตลักษณ์หมายถึง การเปรียบเทียบในสิ่งหนึ่งกับตัวของมันเอง โดยข้ามเวลาเป็นการย้อนกลับไปดูสิ่งเดียวกัน ส่วนเดวิด ฮูม จากหนังสือ Treatise of Human Nature เห็นว่าอัตลักษณ์หมายถึง ความเป็นสิ่งเดียวกัน (Sameness) ปอล ริเกอร์เห็นว่าคำว่า “อัตลักษณ์” ในความหมายของนักปรัชญากลับให้ความหมายเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ อัตลักษณ์ในความหมายของความเป็นสิ่งเดียวกัน (Same หรือ idem) และอัตลักษณ์ในความหมายความเป็นตัวตน (Selfhood หรือ ipse)

เมื่อริเกอร์พิจารณาต่อแล้วเห็นว่า อัตลักษณ์นั้นมีลักษณะเป็นเชิงกายภาพและจิตวิทยา โดยพบว่ามีความเป็นไปได้ทางเชิงจิตวิทยามากกว่ากายภาพ เนื่องจากอัตลักษณ์แสดงการเข้าใกล้ตัวตน (Selfhood) มากกว่าเชิงร่างกายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสิ่งเดียวกัน (Sameness) ริเกอร์ยังได้เสนออีกว่าการกล่าวถึงอัตลักษณ์คือ การตอบคำถามว่า “ใคร หรือใครทำอะไร” ซึ่งเราสามารถตอบคำถามนี้ได้ด้วยวิธีการเอ่ยชื่อหรือการเล่าเรื่องราวชีวิตของบุคคลก็ถือเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลนั้น การกล่าวถึงอัตลักษณ์ของบุคคลตามทัศนะของริเกอร์จึงมีความเชื่อมโยงระหว่างผู้กระทำและการกระทำ (ดงกฤษ ไตรยวงศ์, 2550: 2)

อัตลักษณ์ (Identity) ยังมีความหมายถึง สิ่งที่มีคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่งที่มีคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่ทำให้มีความโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น อัตลักษณ์จึงมักเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม อาจมีการคงที่ การปรับเปลี่ยน หรือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก (อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 1)

นอกจากนี้อภิญญา เฟื่องฟูสกุลยังรวบรวมความหมายของอัตลักษณ์จากนักสังคมวิทยาคนสำคัญ ตัวอย่างเช่น อัตลักษณ์ในแนวคิดของอ็อกุส คองต์ (August Comte) และ อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ซึ่งทั้งสองได้กล่าวถึงแนวคิดพฤติกรรมมนุษย์ว่าต้องศึกษาในฐานะที่เป็นพฤติกรรมร่วม เนื่องจากสังคมมีแรงยึดเหนี่ยวที่เป็นธรรมชาติและมีจิตวิญญาณร่วมกัน และสังคมตะวันตกสมัยใหม่ยังมีบทบาทในเรื่องของการนำภาษาสัญลักษณ์มาใช้สื่อความหมายผ่านการปลูกเร้าอารมณ์ร่วมกัน ส่วนจอร์จ ซิมเมล (George Simmel) ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่าเป็นแนวคิดที่สังคมไม่ได้เป็นอิสระจากปัจเจกบุคคล การรวมกลุ่มจะเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปัจเจกบุคคล ความเหมือนทำให้คนมารวมกลุ่มกัน แต่การรวมกลุ่มกลับทำให้ปัจเจกบุคคลไม่สามารถแสดงศักยภาพสูงสุดได้ นอกจากนี้ยังมีนักคิดในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์อย่างชาร์ล คูลี (Charles Cooley) ที่เชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากสังคมจะมีการผสมผสานตัวตนของจิตและการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันนี้จะทำให้เราเห็นปฏิกริยาของผู้อื่นเกี่ยวกับตัวเรา เรียกว่า “ตัวตน” ซึ่งเกิดจากกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (The looking-glass self) ซึ่งประกอบด้วยภาพที่เรามองตนเองและจินตนาการที่เกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพของเรา (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 25)

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง คุณลักษณะหลายอย่างที่รวบรวมเข้าด้วยกัน ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติกันมานานจนบุคคลซึมซับคุณลักษณะเหล่านี้ไว้ในตัวเอง และมองว่าใครเป็นคนกลุ่มเดียวกับเรา หรือใครเป็นคนละกลุ่มกับเรา ความรู้สึกกับตัวเองว่าเราคือใครและเป็นพวกเดียวกับใครนี้เองที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็น “อัตลักษณ์” ที่ปรากฏให้เห็น นอกจากนี้ยังมีส่วนอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็น มาการเร็ต มีด (Margaret Mead) นักมานุษยวิทยาได้ศึกษาแบบข้ามวัฒนธรรมทำให้พบว่า อัตลักษณ์ “แบบผู้ชาย” (Masculine) หรือ “แบบผู้หญิง” (Feminine) นั้นไม่มีอยู่จริง ความแตกต่างระหว่างเพศนี้เป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและระบบการแบ่งงานกันทำ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2544: 281)

ดังนั้นอัตลักษณ์จึงหมายถึง สิ่งที่แสดงความเป็นตัวตนทั้งรูปธรรมและนามธรรมอัตลักษณ์เกิดขึ้นเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ และอัตลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่บอกเราว่าเราเป็นใครมีความเหมือนหรือแตกต่างกับคนอื่นอย่างไร ซึ่งเป็นแนวคิดในการแบ่งกลุ่มสังคมในเวลาต่อมา อัตลักษณ์ยังเป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวสัมพันธ์กับวิชาทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยาและปรัชญาเป็นเรื่องของการตั้งคำถามและการให้คำนิยามว่า “ตัวเราคือใคร” เป็นเรื่องของการค้นหาหรือตรวจสอบความเป็นตัวตนในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในตัวของมันเองหรือไม่ได้มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีความ

เป็นพลวัตรอยู่ตลอดเวลาอัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของความเข้าใจ การรับรู้ว่าคุณเองเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร โดยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

1.2 การแสดงออกของอัตลักษณ์ความเป็นแม่

ในเมื่ออัตลักษณ์ถูกมองในฐานะเป็นตัวตนทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคล อัตลักษณ์จึงเป็นตัวตนที่มีแก่น มีความเป็นอิสระ ซึ่งอาจถูกสร้างมาจากความสัมพันธ์ของตัวตนกับคนอื่นที่มีความสำคัญ โดยบุคคลเหล่านี้อาจเป็นครอบครัวหรือคนที่มีความใกล้ชิดกับตัวตนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมต่อระหว่างตัวตนกับโลกแห่งคุณค่า แต่ตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนและสังคม อัตลักษณ์จึงมีการแสดงออกที่แตกต่างกันไปตามการมีปฏิสัมพันธ์

ดังนั้นการแสดงออกของผู้หญิงหลายครั้งจึงขึ้นอยู่กับบริบทของสังคม เช่น ในอดีตด้วยระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและทุนนิยมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำ ผู้หญิงและผู้ชายจึงถูกแบ่งแยกออกจากกันทั้งด้วยความแตกต่างทางชีวภาพและจิตวิทยา ผู้ชายจึงได้รับการสนับสนุนให้ทำหน้าที่ในชนชั้นปกครองและทำงานในพื้นที่สาธารณะมากกว่า ในขณะที่ผู้หญิงถูกสนับสนุนให้เป็นผู้ดูแลบุตร ดูแลบ้าน และหากต้องการทำงานก็ควรเป็นงานที่สามารถทำที่บ้านได้ ทำให้ถูกมองว่าพื้นที่ของผู้หญิงคือ “ที่บ้าน” อัตลักษณ์ของผู้หญิงจึงถูกมองว่ามีความเชื่อมโยงกับความเป็นแม่อย่างแยกไม่ออก ซึ่งยังคงมีการสืบทอดอุดมการณ์เหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงหลายคนในสังคมพยายามแสดงอัตลักษณ์ตามแบบภาพเหล่านี้ ซึ่งทำให้ไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพในตัวของผู้หญิงเท่าที่ควร เนื่องจากตัวผู้หญิงเองก็ยอมรับทางที่ถูกกำหนดไว้มากกว่าจะเป็นผู้เลือกทางเดินหรือกำหนดอัตลักษณ์ของตัวเอง

การแสดงออกอัตลักษณ์ของคนเรา ไม่ว่าจะผู้หญิงหรือผู้ชายมักเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์และปัจจัยหลายอย่างที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ **Judy C. Pearson** และ **Shannon Borke VanHorn** เรื่อง การสื่อสารและอัตลักษณ์ทางเพศ : การวิเคราะห์จากอดีต (Communication and Gender Identity : A Retrospective Analysis) เป็นการศึกษาการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศ โดยศึกษาย้อนกลับไปในอดีตในช่วงวัยต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุเพื่อพิจารณาการแสดงออกอัตลักษณ์ทางเพศในแต่ละช่วงวัยของชีวิต ซึ่งพบว่าในวัยเด็กของผู้สูงอายุเหล่านี้มักได้รับการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม ทำให้เกิดการส่งเสริมกิจกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย โดยเด็กหญิงมักได้รับของเล่นเป็นตุ๊กตา ส่วนเด็กชายมักได้รับของเล่นเป็นรถบรรทุก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนหนึ่งได้แสดงทัศนะว่า เธอเคยได้รับของเล่นเป็นตุ๊กตาดานางพยาบาลในวัยเด็ก ทำให้เมื่อเติบโตขึ้นเธออยากมีอาชีพเป็นนางพยาบาล หรือเด็กผู้หญิงบางคนที่ชอบเล่นรถบรรทุกเช่นเดียวกันเด็กชายพวกเธอ

ก็เห็นว่าตัวเธอมีพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากเด็กหญิงทั่วไป และตีความว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมของเด็กชาย หรือกลุ่มตัวอย่างชายสูงอายุผู้หนึ่งได้เล่าถึงช่วงวัยหนึ่งในชีวิตของเขาว่า ในช่วงวัยรุ่นเขามีหน้าที่ดูแลพ่อแม่เนื่องจากพี่น้องคนอื่นไม่สะดวกทำหน้าที่นี้ ทุกอย่างจึงต้องตกเป็นหน้าที่ของเขา ทั้งการทำงานในฟาร์มและการดูแลพ่อแม่ ต่อมาเมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลง เขาก็ได้แต่งงานกับผู้หญิงคนหนึ่ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เขาก็ไม่ต้องการทำอาหารหรือทำความสะอาดบ้านอีก เพราะเขาเชื่อว่าหน้าที่เหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้หญิงเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างเพศหญิงส่วนใหญ่ในช่วงวัยกลางคน เมื่อเธอมีบุตรพวกเธอเลือกลาออกจากการทำงาน เนื่องจากตระหนักว่าการเลี้ยงบุตรเป็นงานสำคัญของผู้หญิงและเชื่อว่าตัวเองจะมีความเป็นผู้หญิงมากขึ้นเมื่อได้เลี้ยงบุตรเอง (Pearson และ VanHorn, 2004: 284-299)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Ilse Smits** และคณะ เรื่อง มิติการรับรู้ของพ่อแม่และรูปแบบของอัตลักษณ์ : การสำรวจการขัดเกลาทางสังคมของกลุ่มวัยรุ่นในความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ (Perceived parenting dimensions and Identity styles: Exploring the socialization of adolescents processing of identity-relevant information) การศึกษานี้เป็นการตรวจสอบความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ที่ได้รับจากการเป็นแม่ เช่น การสนับสนุน การควบคุมพฤติกรรมและปัจจัยทางจิตวิทยา โดยพบว่าการพัฒนาอัตลักษณ์ที่มีเสถียรภาพเป็นการเชื่อมโยงในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านการประสบความสำเร็จในช่วงวัยรุ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การขัดเกลาทางสังคมที่แต่ละบุคคลได้รับมา การปรับตัวของอัตลักษณ์ในทางบวกคือ การยืดหยุ่นจากการค้นหาความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ การเชื่อมโยงตัวตนกับคนอื่นและการปรับตัวในทางบวก อีกทั้งมีการควบคุมทางจิตวิทยาจากพ่อแม่ นักจิตวิทยาเห็นว่าพ่อแม่สามารถควบคุมและสร้างการคาดหวังให้บุตรปฏิบัติตามได้ ซึ่งทำให้เด็กไม่อาจแสดงความต้องการที่แท้จริงของตนเองได้ (Smits and others, 2008: 151-164)

การแสดงออกอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่มาพร้อมกับความเป็นแม่ สอดคล้องกับการศึกษาของ **Gayle Letherby** เรื่อง แม่ใช่หรือไม่ ปัญหาในการนิยามความหมายและอัตลักษณ์ของแม่ (Mother or Not, Mother or What ? Problem of Definition and Identity) พบว่าในสังคมตะวันตกผู้หญิงส่วนใหญ่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมว่าต้องการเป็นแม่ ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมชาติของการแต่งงานหรือการมีความสัมพันธ์กับผู้ชายคนหนึ่ง การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาสภาพสังคมและจิตใจของผู้หญิงในเรื่องบทบาทและภาพชีวิตในวัยเด็ก ทำให้พบว่าผู้หญิงหลายคนเห็นว่าบทบาทที่ดีที่สุดของพวกเธอคือการได้เป็นแม่ ทำให้ผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นแม่หรือมีบุตรยาก รู้สึกว่าตนเอง “ขาด” ความสัมพันธ์บางอย่างไปหรือผู้หญิงที่ตั้งใจไม่มีบุตรก็ถูกสังคมมองว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่มีความรับผิดชอบ จึงมีการนำมุมมองของสตรีนิยมเข้ามาปรับบทบาทและความเข้าใจของผู้หญิงเสียใหม่ ด้วยการพยายามคลี่คลายวัฒนธรรม ความปรารถนาและทัศนคติ

ความเป็นแม่ในแบบเดิม ๆ ว่าผู้หญิงที่ไม่ได้คลอดบุตรหรือไม่ได้ผ่านการตั้งครรภ์สามารถรู้สึกถึงความเป็นแม่จากการเติมเต็มในประสบการณ์อื่นได้ (Letherby, 1994: 525-532)

การแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มาจากภายในตัวตนของบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่การประกอบสร้างอัตลักษณ์ยังมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ ประสบการณ์ ความคาดหวังในแต่ละบริบทสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ **Miyuki Kazui** ที่ศึกษาเรื่องอิทธิพลของความคาดหวังทางวัฒนธรรมของความสัมพันธ์แม่ลูกในประเทศญี่ปุ่น (The Influence of Cultural Expectations on Mother-Child Relationships in Japan) ที่ศึกษาเกี่ยวกับแรงกดดันทางวัฒนธรรมของแม่และการพัฒนาของเด็กในประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีภูมิหลังมาจากประวัติของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว คือในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำโดยใช้เกณฑ์ความแตกต่างกันทางเพศมากยิ่งขึ้น แม่จำนวนมากถูกคาดหวังว่าต้องเป็นภรรยาและแม่ที่ดี แต่ก็มีแม่จำนวนมากเช่นกันที่ต้องประสบปัญหาในการเลี้ยงดูบุตร ทำให้ผู้เป็นแม่ต้องค้นหาตัวตนนอกเหนือไปจากการทำหน้าที่แม่เพียงอย่างเดียว ซึ่งก่อให้เกิดความเครียดจากทัศนคติทางวัฒนธรรมที่มีต่อแม่และอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการด้านจิตใจของบุตรอีกด้วย (Kazui, 1997: 485-496)

นอกจากผู้หญิงได้พยายามแสดงอัตลักษณ์ของการเป็นแม่แล้ว ผู้หญิงแทบทุกคนยังต้องการเป็นแม่ที่ดี เพราะนั่นหมายถึงการทำหน้าที่แม่ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงได้อย่างสมบูรณ์ตามคาดหวังของสังคม ซึ่งจากการศึกษาของ **Jennifer Sykes** เรื่อง การต่อรองความรู้สึกผิด : การทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อกล่าวหาการละเลยบุตร (Negotiating stigma : Understanding mother responses to accusations of child neglect) ทำให้พบว่าแม่แต่กลุ่มแม่ที่ด้อยโอกาสด้วยปัจจัยต่างๆ พวกเธอก็ยังมีนิยามของคำว่า “แม่ที่ดี” อยู่เช่นเดียวกับแม่กลุ่มอื่นๆ โดยพบว่ากลุ่มแม่ที่ถูกกล่าวหาว่าละเลยบุตรส่วนใหญ่เป็นแม่ที่ด้อยโอกาสในสังคม เช่น หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน มีการศึกษาต่ำ รายได้ต่ำ มีการจ้างงานต่ำ ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทางรัฐบาล รวมถึงบางคนอาจมีภาวะของอาการซึมเศร้าร่วมด้วยจึงต้องได้รับบริการจาก Child Protective Services (CPS) เข้ามาช่วยเหลือและดูแลบุตรของแม่กลุ่มนี้ แต่ผลการวิจัยยังพบว่าแม่กลุ่มนี้ยังเห็นว่าตนเองไม่ได้ทอดทิ้งบุตร และยิ่งรู้สึกว่าตนเองยังเป็นแม่ที่อบอุ่น รวมถึงรู้สึกเสียใจที่บุตรต้องไปอยู่กับผู้อื่น ซึ่งทำให้เห็นว่าคำว่า “แม่ที่ดี” หมายถึงคุณสมบัติหนึ่งที่ผู้หญิงพยายามอธิบายตัวเอง ในการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่าผู้หญิงกลุ่มนี้มีความรู้สึกตึงเครียดจากความสัมพันธ์ที่ไม่ดีของเธอกับบุตร เนื่องจากเธอต้องมีหน้าที่อื่นนอกจากการเป็นแม่ซึ่งส่งผลให้ทำหน้าที่แม่ได้อย่างไม่เต็มที่ ดังนั้นเมื่อบุคคลมีลักษณะไม่สอดคล้องกับมุมมองของตัวเอง ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งเกิดความรู้สึกผิดหรือเป็นตราบาปต่อความเป็นแม่ที่ไม่ดีของตัวเอง ส่วนผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งก็พยายามหาวิธีการปรับตัว ในท้ายที่สุดผู้เป็นแม่ก็ยังคงพยายามรักษาความเป็นแม่ซึ่งเป็น

เป้าหมายสำคัญของการมีครอบครัวควบคู่ไปกับการต้องทำงานไปด้วย (Sykes, 2011: 448-456)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Deborah Lupton** และ **Jennifer Fenwich** เรื่อง “พวกเขาลืมว่าฉันเป็นแม่” : การประกอบสร้างและการฝึกฝนความเป็นแม่ในการดูแลบุตรที่สถานรับเลี้ยงเด็ก (‘They’ve forgotten that I’m the mum’: constructing and practicing motherhood in special care nurseries) เป็นการศึกษาประสบการณ์ของแม่ที่มีบุตรแรกเกิดและพยาบาลในสถานรับเลี้ยงเด็ก โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าพยาบาลเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงดูบุตรและหากพวกเขามีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองของเด็กจะทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อ การดูแลทารก แต่ในทางตรงกันข้ามผู้เป็นแม่กลับรู้สึกว่ เมื่อบุตรอยู่ในความดูแลของพยาบาลกลับทำให้ความเป็นแม่ของเธอถูกจำกัด ความรู้สึกในการเชื่อมโยงกับบุตรจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เมื่อพวกเขาได้ใช้ชีวิตอยู่ในบ้านเพียงลำพังกับทารก ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างแม่และพยาบาลที่ไม่ค่อยดีนัก อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การเลี้ยงดูบุตรโดยทำให้ผู้เป็นแม่รู้สึกขาดความมั่นใจในการดูแลทารกไป (Lupton และ Fenwich, 2001: 1011-1021)

จากผลการศึกษาในข้างต้นทำให้เห็นว่า ปัจจุบันผู้หญิงไม่ได้มีบทบาทความเป็นแม่เพียงอย่างเดียว แต่ผู้หญิงหลายคนต้องรับหน้าที่ในการทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชายอีกด้วย ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มผู้สนับสนุนสิทธิสตรีขึ้นหรือเรียกว่าพวกสตรีนิยม โดยคนเหล่านี้มีหน้าคอยส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงให้เท่าเทียมกันกับผู้ชายในหลายๆ ด้าน ซึ่งก่อให้เกิดการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงและอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Christine A. Smith** เรื่อง ฉันสนุกกับการเป็นเด็กหญิง : การนับถือตนเอง, สตรีนิยม, และทัศนคติสู่การเป็นผู้หญิง (I Enjoy Being a Girl : Collective Self-Esteem, Feminism, and Attitude Toward Women) มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความนับถือตนเองของผู้หญิง โดยแบ่งกลุ่มผู้หญิงออกเป็นกลุ่มสตรีนิยม และกลุ่มต่อต้านสตรีนิยมซึ่งเป็นกลุ่มที่ยึดถือตามประเพณีเดิม แต่ก็มีผู้หญิงบางกลุ่มที่ไม่อาจบอกได้ว่าพวกเธออยู่ในกลุ่มใด พวกเธอจึงถูกเรียกว่าเป็นพวกสตรีนิยมที่มีทัศนคติที่ดีต่อผู้หญิงและบทบาททางเพศของตนเอง แต่ผู้หญิงในกลุ่มนี้ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ผลการศึกษาพบว่าผู้หญิงกลุ่มสตรีนิยมมักเห็นว่าตนเองมีการรับรู้คล้ายเพศชาย มีทัศนคติที่รุนแรงและเบี่ยงเบน เนื่องจากพวกเธอต้องการให้ผู้อื่นเห็นถึงความแข็งแกร่งและการมีตัวตนของพวกเธอ ทำให้เป็นกลุ่มที่มีความภาคภูมิใจในความเป็นผู้หญิง และเป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวกันมากที่สุด ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงกลุ่มนี้ให้สังคมรับรู้ ส่วนผู้หญิงที่เป็นกลุ่มต่อต้านสตรีนิยมหรือกลุ่มที่มีแนวคิดตามบทบาททางเพศเดิมพบว่า เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มการแสดงออกตามเพศของตนเอง พวกเธอมักรู้สึกว่าการปฏิบัติตัวตามต้นแบบที่มีอยู่เป็นการดีที่สุด ถึงแม้จะมีความภาคภูมิใจในการเป็น

ผู้หญิง แต่ก็ยอมรับว่าผู้หญิงยังเป็นเพศที่ยังด้อยกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ความเป็นจริงแล้วยังมีผู้หญิงอีกจำนวนมากที่ไม่กล้าออกมาบอกว่าตนเองเป็นผู้หญิงในกลุ่มใด แต่มักจะกล่าวไปตามความเชื่อและลักษณะของสังคมนั้นมากกว่า (Smith, 1999: 281-293) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักของอัตลักษณ์ว่าคุณคนจะแสดงออกตามการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ยิ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นของบุคคลไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากสังคมของบุคคลนั้น

การแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงไม่ได้ปรากฏอยู่แค่ผู้หญิงภายในสังคมเท่านั้นด้วย เทคโนโลยีที่หลากหลายในปัจจุบันทำให้ภาพของผู้หญิงปรากฏในสื่อสารมวลในรูปแบบต่างๆ จึงยิ่งทำให้ตัวตนของผู้หญิงหลากหลายรูปแบบถูกฉายออกให้กับสังคมได้รับรู้ มีการใช้ภาพตัวแทนผ่านระบบสัญลักษณ์ในการแสดงอัตลักษณ์ ซึ่งแนวคิดนี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการโฆษณาสินค้าเท่านั้น แต่ยังถูกนำมาใช้ในการแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงด้วยเช่นกัน จากผลการศึกษาของ วิจิศา ไชยสินธุ์ เรื่อง อัตลักษณ์ “ผู้หญิงเก่ง” ในนิตยสารสตรีช่วงปีพ.ศ.2540-2545 พบว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยที่สังคมได้สร้างเอาไว้คือ เรียบร้อย อ่อนหวาน เป็นแม่บ้านแม่เรือนงานที่เหมาะสมจึงเป็นงานพวกเย็บปักถักร้อย เมื่อเวลาเปลี่ยนไปผู้หญิงมีความสามารถเทียบเท่ากับผู้ชาย โดยเฉพาะเรื่องของการทำงานที่หลายอาชีพเปิดกว้างให้กับผู้หญิงมากยิ่งขึ้น แต่ผู้หญิงหลายคนก็ยังไม่สามารถได้รับการยกย่องและประสบความสำเร็จในอาชีพของตนได้ เนื่องจากอคติที่ยากจะเปลี่ยนแปลง รวมถึงยังมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบดูแลภายในบ้าน ดังนั้นจึงมักพบว่าผู้หญิงที่จะสามารถประสบความสำเร็จในด้านวิชาชีพต้องได้รับการสนับสนุนของครอบครัวและมีระดับการศึกษาที่ดีช่วยส่งเสริม ในบทสัมภาษณ์ของผู้หญิงเก่งมีการกล่าวถึงผู้หญิงเก่งยุคใหม่ที่ต้องทำงานและเลี้ยงดูบุตรไปด้วย ซึ่งเป็นการสะท้อนแนวคิดของการทำงานและบทบาทของแม่ที่ดี ภาพจากบางสื่อทำให้เห็นว่าผู้หญิงเก่งต้องมีเสื้อผ้าทำงานเป็น Collection ของ Working Women ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพวกเธอกำลังถูกนำไปเชื่อมโยงกับการขายสินค้าตามกระแสทุนนิยม ยิ่งเป็นการฉายภาพให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นว่าแม้การที่สังคมจะยอมรับผู้หญิงในการทำงานมากขึ้น แต่ก็ยังถูกตีค่าว่าด้อยกว่าผู้ชายเสมอ เพราะสังคมยังแบ่งเส้นระหว่างอาชีพของผู้ชายและอาชีพผู้หญิงเอาไว้ (วิจิศา ไชยสินธุ์, 2547: 13) ทำให้การแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงยังคงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ตามกรอบประเพณีที่มีการปรับเปลี่ยนไปบ้างเท่านั้น แต่ก็ยังไม่ได้เป็นการแสดงอัตลักษณ์ตามที่ตัวผู้หญิงเองต้องการจะเป็นอย่างแท้จริง

อัตลักษณ์ของผู้หญิงที่เป็นแม่ถูกแสดงออกให้สังคมได้รับรู้ตามความคาดหวังของสังคม ทำให้บางครั้งอัตลักษณ์ความเป็นแม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการซื้อสินค้าของกลุ่มผู้เป็นแม่เอง ซึ่งสามารถเห็นแนวคิดนี้ได้อย่างชัดเจนในนิตยสารสำหรับครอบครัว เช่น

นิตยสารรักลูก นิตยสารแม่และเด็ก เป็นต้น เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายผู้อ่านของหนังสือประเภทนี้ก็คือผู้หญิงที่เป็นแม่นั่นเอง จากผลการวิจัยของ **สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี** เรื่อง การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัว พบว่าในหนังสือเหล่านี้มีการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาสินค้าสำหรับครอบครัวอย่างชัดเจน เนื่องจากผู้ผลิตทราบดีว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่ส่วนใหญ่แล้วต้องการอะไรเพื่อตนเองและบุตรบ้าง เช่น แม่ต้องเลี้ยงดูบุตรอย่างดีที่สุด แม่ต้องเก่งรอบด้าน แม่ต้องอ่อนเยาว์อยู่เสมอ อีกทั้งเลือกใช้คำที่แสดงความรู้สึกรักของแม่ที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่เป็นแม่ได้อย่างชัดเจนและตรงใจกับกลุ่มเป้าหมาย (สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี, 2552: 92) สิ่งเหล่านี้ยังเป็นการตอกย้ำภาพอุดมคติของการเป็นแม่ เนื่องจากคำว่า “ผู้หญิง” กับคำว่า “แม่” มีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด เมื่อผู้หญิงแต่งงานและมีบุตรต้องดูแลบุตรให้ดีที่สุดเท่านั้นจึงจะเรียกว่าเป็น “แม่ที่ดี” หรือเป็นแม่ตามแบบในอุดมคติได้ ทำให้การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงยังคงขึ้นอยู่กับความคาดหวังในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อัตลักษณ์ความเป็นแม่ในที่นี้จึงหมายถึง การแสดงออกของความเป็นแม่ โดยมีการเปรียบเทียบระหว่างความคิดหรือภาพความเป็นแม่ในอุดมคติและภาพความเป็นแม่ในสถานการณ์จริงที่มีความแตกต่างกันทำให้ผู้เป็นแม่ต้องเกิดการพัฒนาและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่เพื่อให้สามารถดำรงสถานะความเป็นแม่ สถานะการทำงานและบทบาทหน้าที่อื่นๆ อย่างเหมาะสมในสังคมปัจจุบัน

1.3 การสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่

ในเบื้องต้นเราได้กล่าวกันไปแล้วว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมในช่วงแรกเริ่มของชีวิต ประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ โดยอัตลักษณ์มีความโดดเด่นในเหตุการณ์ต่างๆ ของชีวิต ซึ่งทำให้อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้และเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นตัวเอง อัตลักษณ์และปัจเจกบุคคลจึงเป็นภาพซ้อนกันอยู่ การที่อัตลักษณ์ไม่ได้ติดอยู่กับคุณสมบัติบางอย่างหรือตายตัวหยุดนิ่งแต่เป็นสิ่งที่มีความเคลื่อนไหว ดังนั้นความหมายของอัตลักษณ์จึงไม่ได้มีรากฐานในตัวเอง

มีงานวิจัยของนักวิชาการไทยที่กล่าวถึงการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ **หทัยชนก อริยทันโตศรี** เรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ใช้บัตรเครดิตในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาบริษัท ทำอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) พบว่าการสร้างอัตลักษณ์ในบริบทนี้เชื่อมโยงกับความทันสมัย การสร้างตัวตนในยุคนี้จึงให้ความสำคัญกับคำว่า “วิถีชีวิต” (Life-Style) ทำให้มีการประกอบสร้างตัวตนของเราเองกับจินตนาการของผู้อื่นในภาพลักษณ์ของเรา ซึ่งกลไกการสร้างตัวตนก็คือการเรียนรู้ในการสวม

บทบาทของผู้อื่นและการถ่ายทอดสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ทางสังคมนั่นเอง ในงานวิจัยนี้ ยังแสดงให้เห็นว่ายุคบริโภคนิยมที่มีการสนับสนุนด้วยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้อัตลักษณ์ที่เป็นตัวตนของบุคคลถูกดึงเข้ามาใช้ในการสร้างคุณค่าให้กับสินค้าและทำกำไรให้กับผู้ประกอบการได้มากยิ่งขึ้นจากการโฆษณาเพียงอย่างเดียว (หทัยชนก อริยทันโตศรี, 2549: 19)

ส่วนการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงนั้น ในอดีตอัตลักษณ์ของความเป็นผู้หญิงไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเธอเอง แต่เป็นการขึ้นอยู่กับสามี เช่น การกล่าวถึงเธอก็จะกล่าวถึงอาชีพของสามีเธอเสียมากกว่า ปัจจุบันนี้ทำให้เกิดการมุมมองของนักสตรีนิยมว่าเป็นความไม่เท่าเทียมในการมีตัวตนของผู้หญิง ผู้หญิงในกลุ่มนี้จึงได้มีการสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่เพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกเธอมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกับผู้ชาย ดังการศึกษาของ **Oksana Yakushko** เรื่อง สตรีนิยมทำให้ผู้หญิงรู้สึกชีวิตดีขึ้นจริงหรือไม่ การอธิบายรูปแบบของการพัฒนาอัตลักษณ์แบบสตรีนิยม (Do Feminist Women Feel Better About their Lives? Examining Patterns of Feminist Identity Development and Women's Subjective Well-being) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ผู้หญิงและการเป็นผู้หญิงที่ดี โดยพบว่าผู้หญิงยังคงมีมุมมองจากการต่อต้านสตรีนิยม ไปสู่ความเป็นกลาง และไปสู่การสนับสนุนสตรีนิยมในเวลาต่อมา ในการพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงมักมีเรื่องความรู้สึกส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งนักวิชาการด้านสตรีได้แสดงความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าในการพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงทั้ง 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) มีการดำรงอยู่ของตัวตนและความอคติในการเลือกปฏิบัติที่พบในชีวิต แต่ผู้หญิงก็ยังเลือกนำบทบาทตามประเพณีวัฒนธรรมนั้นๆ มาใช้
- 2) การเลือกปฏิบัติทางเพศและถูกกดขี่ในชีวิต ทำให้เกิดคำถามถึงบทบาทถึงความสัมพันธ์กับผู้อื่น อาจทำให้เกิดความรู้สึกโกรธและอาจเกิดความคิดในแง่ลบ จึงทำให้เกิดวิวัฒนาการในขั้นตอนนี้ถึงความแตกต่างระหว่างชีวิตของหญิงชาย
- 3) ขั้นตอนต่อมาเป็นการฝังและหลุดออก ความแตกต่างนี้เป็นการพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงระหว่างที่พวกเธอค้นหาและแยกตัวเองออกจากโลก เนื่องจากการปกครองโดยการกดขี่
- 4) ขั้นตอนปะติดปะต่อ เป็นผลมาจากความสามารถในการรับรู้บทบาททางเพศของผู้หญิงที่มีเพิ่มขึ้นเมื่อมีการนำมาผสมผสานกับมุมมองทางบวกในด้านต่างๆ ในขั้นตอนนี้ผู้หญิงจะรู้จักความยืดหยุ่นในบทบาททางเพศและมีทางเลือกโดยอาจดูผู้ชายเป็นต้นแบบทำให้มีการพัฒนาในการประเมินค่าชีวิตของตนเอง
- 5) ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ ผู้หญิงจะมีการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ของตนเองในทางบวก (Yakushko, 2007: 223-234)

ต่อมาการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงจึงมีมาโดยต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปิดโอกาสทางสังคม เมื่ออัตลักษณ์ของผู้หญิงและอัตลักษณ์ความเป็นแม่มีความเชื่อมโยงกันอยู่จึงสมควรกล่าวถึงการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่เพื่อความเข้าใจที่สมบูรณ์จากการศึกษาของ **Emel Arslan** และ **Ramazen Ari** เรื่อง การวิเคราะห์กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของวัยรุ่นในแง่ของรูปแบบและเพศ (Analysis of ego identity process of adolescents in terms of attachment styles and gender) เป็นการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มวัยรุ่นต่อเพศภาวะ โดยพบว่าความสัมพันธ์ของบทบาทในครอบครัว อาชีพ และสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต บทบาททางเพศเป็นสิ่งที่แสดงถึงระบบความเชื่อของบุคคล ทั้งสิ่งที่เราต้องการเป็น และสิ่งที่คนอื่นต้องการให้เราเป็น ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่วัยรุ่นพยายามหลีกเลี่ยง จนอาจทำให้เกิดความไม่แน่ใจและความหวาดกลัวในเวลาต่อมา การพิจารณาตัวตนบุคคลตั้งแต่ในช่วงวัยรุ่นทำให้ทราบถึงการตัดสินใจต่างๆ ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ได้เป็นอย่างดี (Arslan และ Ari, 2010: 744-750)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Graciete Franco-Borges** และคณะ เรื่อง ปัจจัยของอัตลักษณ์การเป็นพ่อแม่ : วิธีการแบบกลุ่มและการพัฒนา (The identity function of parenthood: A systemic and development approach) ที่ศึกษากระบวนการที่เป็นแรงจูงใจในการต้องการเป็นพ่อแม่หรือผู้ปกครองในอนาคต โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับพ่อแม่ การดำรงอัตลักษณ์ส่วนตัวและกระบวนการที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัจจัยหนึ่งที่บุคคลคำนึงถึงก่อนการตัดสินใจเป็นพ่อแม่คือปัจจัยด้านอาชีพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิต บุคคลจะมุ่งเน้นไปที่ความตั้งใจในการเผชิญอุปสรรคแต่ละบริบทสังคมของพวกเขา ซึ่งก่อให้เกิดการตัดสินใจว่าจะเป็นพ่อแม่หรือผู้ปกครองหรือไม่ ในช่วงเวลาใด โดยความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ต้องการผู้สนับสนุนอยู่เสมอ (Franco-Borges, Vaz-Rebelo และ Kourkoutas, 2010: 1721-1725)

ในกระบวนการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงสู่การเป็นแม่ อาจมีความซับซ้อนไม่ชัดเจน และเป็นไปตามขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลากหลายปัจจัยของผู้หญิงแต่ละบุคคลด้วยในการศึกษาของ **Muberra Eser** และ **Nadir Celikoz** เรื่อง ผลกระทบทัศนคติของผู้ปกครองต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศของเด็ก (Impacts of parental attitude towards sexual identity development on child's sexual identity development) ที่ศึกษาถึงผลกระทบจากทัศนคติของพ่อแม่ที่ส่งผลต่อการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ทางบุคลิกภาพของบุตรในประเทศตุรกี เมื่อช่วงประมาณปี 2007-2008 โรงเรียนอนุบาลเมือง Elaszig มีเด็กอายุ 4-6 ปี ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศของเด็กก่อนวัยเรียนเป็นไปตามการสังเกตของครู การที่เด็กแสดงพฤติกรรมทางเพศในช่วงเวลานี้จะเป็นไปตามความเหมาะสมทางสังคมตามเพศของพวกเขา เด็กชายมักตระหนักว่าพวกเขามีลักษณะเหมือนบรรพบุรุษและเห็นว่าเด็กหญิง

มีความเหมือนแม่ เด็กก่อนวัยเรียนมักจำลองบทบาทตามพ่อแม่ ผู้ปกครองและสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ ที่พวกเขารัก โกลัซิดและสนใจ ซึ่งเป็นกลไกการเรียนรู้สำหรับเด็ก โดยเด็กจะสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ เพื่อให้พวกเขาพัฒนาการที่เหมาะสมผู้ปกครองจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดี และหลังจากที่เด็กมีเพื่อนก็จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่มเพื่อนมากขึ้น ในการศึกษาที่พบว่าเด็กที่มีพฤติกรรมตามแบบผู้ปกครองหากพิจารณาในทางกลับกันจะเห็นว่าเด็กที่มีพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการควบคุมให้ผู้ปกครองต้องมีการแสดงพฤติกรรมให้เหมาะสมกับความคาดหวังของเด็กเช่นกัน (Eser และ Celikoz, 2009: 1408-1413)

ในเมื่อประสบการณ์ของแต่ละบุคคลมีผลต่อการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ของบุคคลอย่างมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ **Rachel Mayer และคณะ** เรื่อง อัตลักษณ์ของความเป็นแม่สำหรับผู้หญิงที่มีความทุพพลภาพ ('That's who I choose to be' : The mother identity for women with intellectual disabilities) ที่ศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงพิการ (เป็นใบ้) ที่เป็นแม่ มีการตั้งสมมติฐานเอาไว้สองแบบ ได้แก่ ผู้หญิงจะเริ่มรู้สึกถึงการเป็นแม่เมื่อคลอดทารกหรือผู้หญิงจะเริ่มรู้สึกเป็นแม่ระหว่างที่ตั้งครรภ์และก่อนคลอด ความเป็นผู้หญิงและความเป็นแม่นั้นได้มาจากสถานภาพทางสังคม เนื่องจากเธอต้องมีความสัมพันธ์กับชุมชนด้วย ซึ่งพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้พิการนี้มีการรับรู้ความเป็นแม่ตั้งแต่การตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด แต่ในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงบางคนเกิดจากการเลี้ยงดูบุตรซึ่งเป็นหลังจากการคลอดบุตรแล้ว เนื่องจากพวกเขาไม่สามารถตั้งครรภ์ได้เอง เช่น กลุ่มผู้หญิงเลสเบี้ยนที่รับเด็กมาเลี้ยงก็รู้สึกเป็นแม่เมื่อเธอได้มีโอกาสเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง เนื่องจากประสบการณ์และพฤติกรรมต่างๆ ที่ได้แสดงออกด้วยการเลี้ยงดูบุตร ทำให้พวกเขาเริ่มรู้สึกถึงการเป็นแม่และมีความเป็นผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นด้วย (Mayer, Llewellyn และ McConnell, 2011: 112-120)

นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างอัตลักษณ์ในบางครั้ง หากเราไม่สามารถแสดงออกหรือปฏิบัติตามอัตลักษณ์ที่เราคาดหวังเอาไว้ได้ คนเราก็จะมีการปรับบทบาทหรือพัฒนาอัตลักษณ์ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับตนเองและความต้องการของสังคมในที่สุด ดังงานวิจัยของ **วิษญ์จำเริญ มณีแสง** ในเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของนักศึกษาพยาบาลชาย ในคณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยมีชชนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของนักศึกษาพยาบาล เนื่องจากเห็นว่าการเป็นพยาบาลผู้ชายซึ่งเป็นอาชีพที่สังคมมองว่าเป็นอาชีพของผู้หญิง พวกเขาจะมีการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์อย่างไร โดยพบว่าการเริ่มต้นเข้าสู่คณะพยาบาลศาสตร์ เริ่มต้นจากการมีทัศนคติเชิงบวกต่ออาชีพนี้ อาจมีญาติหรือคนในครอบครัวประกอบอาชีพนี้อยู่แล้ว ทำให้เห็นว่าเป็นอาชีพที่ดี รายได้สูง มีเกียรติและความมั่นคง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และขัดเกลา รวมทั้งปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่เมื่อต้องเข้าไปศึกษาในคณะพยาบาลศาสตร์

ในขั้นตอนนี้มีการเรียนรู้ พัฒนาทัศนคติ ค่านิยม ปรับแบบแผนพฤติกรรมให้เข้ากับบริบทของการเป็นพยาบาล และเกิดขึ้นในสุดท้ายคือการยอมรับบทบาทของการเป็นพยาบาลชายที่ไม่ใช่อาชีพที่ต้องเล่นไปตามบทบาทเท่านั้น แต่ความเป็นพยาบาลอาชีพยังซึมซับเข้าสู่ระบบความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ผ่านประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับมา (วิชญ์จำเริญ มณีแสง, 2549: 14)

ดังนั้นเรามักพบว่าผู้หญิงที่มีบทบาทความเป็นแม่ก็อาจเกิดข้อจำกัดหลายประการที่ไม่อาจแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของตนได้อย่างตั้งใจ การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงก็มีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และปัจจัยส่วนบุคคลของผู้หญิงแต่ละคน หากผู้หญิงได้มีการสร้างอัตลักษณ์ก่อนการคลอดและเลี้ยงดูบุตรแล้ว เมื่อต่อมามีการคลอดและหากเกิดการเลี้ยงดูบุตรไม่ได้ตามที่ตั้งใจไว้ หรือแสดงออกอัตลักษณ์ความเป็นแม่ไม่ได้ตามที่คาดหวังเอาไว้ พวกเธอก็จะมีการปรับเปลี่ยนหรือการพัฒนาอัตลักษณ์ตามความต้องการและความคาดหวังของสังคมที่เหมาะสมที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ **Kathryn Haynes** เรื่องการเปลี่ยนผ่านอัตลักษณ์ของนักบัญชีมืออาชีพไปสู่การเป็นแม่ (Transforming identities : Accounting professionals and the transition to motherhood) ที่ศึกษาประสบการณ์ของการเป็นแม่ในผู้หญิงที่ทำอาชีพนักบัญชีและกำลังต้องกลับไปทำงานหลังลาคลอด โดยพบว่าการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากการทำงานด้านบัญชีที่ต้องมีความซับซ้อน นักบัญชีต้องมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและต้องสอบเพื่อให้ได้ใบรับรองในสถาบันต่างๆ จึงจะสามารถเป็นนักบัญชีได้ ผู้หญิงที่เป็นนักบัญชีจึงต้องมีร่างกายและสติปัญญาที่พร้อมในการทำหน้าที่นี้ และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นแม่ในช่วงเวลาสำคัญของชีวิต ซึ่งพบว่าประสบการณ์ความเป็นแม่มีอำนาจมาก รวมถึงมีอารมณ์ที่หลากหลาย ทั้งความยินดีและความเจ็บปวด ผู้หญิงมักถูกคาดหวังว่าต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การเป็นแม่ จึงพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่และความเป็นนักบัญชีแทบจะเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามและมีความขัดแย้งกัน ทั้งบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้ผู้เป็นแม่ที่เป็นนักบัญชีไม่สามารถมีอิสระในการแสดงออกตามที่ต้องการได้ แต่ต้องถูกจำกัดและต้องพยายามฝึกฝนอัตลักษณ์ความเป็นแม่และนักบัญชีให้ควบคู่กันและคงอยู่ตลอดไป (Haynes, 2008: 620-642)

เมื่อผู้หญิงได้ตระหนักถึงบทบาทและการแสดงออกอัตลักษณ์ความเป็นแม่ว่าเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งบทบาทอื่นก็สำคัญเช่นกันจึงต้องมีการพยายามปรับเปลี่ยน หรือพัฒนาอัตลักษณ์ให้เป็นไปตามความต้องการและความคาดหวังของสังคมตามพฤติกรรมของสัตว์สังคมอย่างมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุสันทา ยิ้มแย้ม** ในเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ทางบทบาททางเพศกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาของหญิงตั้งครรภ์แรก เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาของหญิงตั้งครรภ์ ซึ่งพบว่าบทบาทการเป็นแม่จะเริ่มตั้งแต่การตั้งครรภ์

จากการเป็นภรรยาเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้เป็นแม่ต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น และต้องมีการปรับบทบาทการดำเนินชีวิตอย่างมากมาย เนื่องจากพวกเธอตระหนักว่าหน้าที่ของแม่คือ หน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบบุตร เลี้ยงดูบุตรและสามารถตอบสนองความต้องการของบุตรได้ รวมทั้งต้องให้ความรักแก่บุตรอย่างสม่ำเสมอ และเสียสละในการปกป้องคุ้มครองบุตรที่เป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว การพัฒนาอัตลักษณ์หรือการแสดงตนตามบทบาทใหม่จึงเป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากบุคคลไม่สามารถแสดงบทบาทได้ทุกบทบาทเสมอไป อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดบางอย่างหรือแรงผลักดันจากสังคมบางประการ ซึ่งบุคคลอาจเกิดความรู้สึกขัดแย้ง พยายามหลีกเลี่ยงบทบาทซึ่งการขัดแย้งของบทบาทนี้ทำให้เกิดความสับสน ความคับข้องใจแก่ผู้สวมบทบาทและสุดท้ายอาจเป็นสาเหตุทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตตามที่ตั้งใจไว้ จึงทำให้ผู้เป็นแม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้หญิง เป็นคนทำงาน เป็นภรรยาไปสู่การเป็นแม่ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม บทบาท ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาอัตลักษณ์ของตนอย่างมาก กระทั่งทำให้หญิงตั้งครรภ์บางคนรู้สึกว่าช่วงเวลาตั้งครรถ์นั้นเป็นช่วงเวลาที่เกิดปัญหาและความทุกข์จนต้องได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น (สุสัณหา ยิ้มแย้ม, 2530: 32)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ **Pranee Liamputtong และคณะ** ศึกษาเรื่อง เมื่อฉันกลายเป็นแม่ : ความเป็นแม่ของผู้หญิงไทยในภาคอีสานของประเทศไทย (When I Become a mother! : Discourses of motherhood among Thai women in Northern Thailand) พบว่าในความเป็นจริงเมื่อผู้หญิงต้องกลายเป็นแม่ เธอกลับพบว่ามันไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้หญิงไทยมักเชื่อว่าความเป็นแม่คือการเสียสละ ความเป็นแม่นี้จะนำมาซึ่งความสุขและความยินดีในชีวิต พวกเธอรู้สึกมีความสุขจากการเติมเต็มบทบาทของความเป็นผู้หญิงตามความคาดหวังของสังคมและรู้สึกภูมิใจ ถึงแม้ว่าบางครั้งจะรู้สึกเหนื่อยล้ากับการเลี้ยงบุตรที่ต้องทำทุกอย่างด้วยตนเอง แต่ก็ จะรู้สึกหายเหนื่อยได้หากได้ยินบุตรเรียกตนเองว่า “แม่” หรือเข้ามากอดหรือหอมแก้มก็ทำให้รู้สึกมีความสุขและลืมนานหนักไปได้ ในวัฒนธรรมไทยยังได้นำเรื่องความเป็นแม่มาเชื่อมโยงกับกรรมเรื่อง “บุญคุณ” ว่าพ่อแม่มีบุญคุณกับบุตรมากกว่าทำเพียงหน้าที่ สังคมไทยจึงให้ความสำคัญกับพ่อแม่มากและเชื่อว่าบุญคุณของพ่อแม่ั้นตอบแทนไม่ได้หมด ซึ่งวาทกรรมสร้างความเป็นแม่เหล่านี้แตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม เชื้อชาติ วงศ์ตระกูล ครอบครัวทำให้ผู้เป็นแม่แต่ละคนมีความแตกต่างกัน (Liamputtong and others, 2004: 589-601)

การที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมทำให้เราต้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ชุมชนและสังคม สถาบันครอบครัวจึงถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ การก่อตั้งครอบครัวเริ่มตั้งแต่การเกี่ยวพาราณี การเลือกคู่ครอง การแต่งงาน การครองเรือน การอบรมเลี้ยงบุตร เมื่อบุตรแยกออกไปตั้งครอบครัวใหม่และเกิดการสิ้นสุดของวัฏจักรนี้เมื่อมีการเสียชีวิตของคนในครอบครัวลง ซึ่งวัฏจักรเหล่านี้มักเป็นไปตามสภาพสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีของชนชาติต่าง ๆ

อิทธิพลของความคิด ความเชื่อและทัศนคติเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการขัดเกลาทางสังคมที่มีผลต่อการประพจน์ระหว่างหญิงชาย การขัดเกลาทางสังคมอาจเป็นทั้งโดยตรงและโดยอ้อมย่อมมีส่วนในการสร้างบทบาทความเป็นแม่ของผู้หญิง ในวัยเด็กเด็กหญิงมักเห็นและเลียนแบบพฤติกรรมความเป็นแม่จากแม่หรือผู้ปกครองที่เป็นผู้หญิง ด้วยการแสดงออกทางการละเล่น เช่น การเล่นหม้อข้าวหม้อแกง การเล่นตุ๊กตา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นการเรียนรู้จากพฤติกรรมของผู้เป็นแม่ทั้งสิ้น เด็กหญิงมักถูกสนับสนุนเล่นภายในบ้าน ส่วนเด็กชายมักออกไปเล่นกับเพื่อนนอกบ้านซึ่งมีอิสระมากกว่า เนื่องจากความคาดหวังของสังคมมีความแตกต่างกัน พื้นที่ของผู้หญิงมักเป็นพื้นที่ภายในบ้านเท่านั้น ส่วนพื้นที่ของผู้ชายมักเป็นพื้นที่สาธารณะที่อยู่นอกบ้าน

การอบรมเลี้ยงดูบุตรเพศชายและเพศหญิงที่แตกต่างกันนี้ มีผลมาจากความคิด ความเชื่อ ค่านิยมในเรื่องของความไม่เสมอภาคกัน ตัวอย่างเช่น การที่บุตรชายไม่ต้องช่วยงานบ้าน เพราะงานบ้านถือว่าเป็นหน้าที่ของบุตรสาว ทำให้บุตรชายเกิดแนวคิดว่างานบ้านเป็นเรื่องของผู้หญิง ทำให้ส่งผลต่อบุตรชาย เมื่อเขามีภรรยาก็จะเห็นว่างานบ้านเป็นหน้าที่ของภรรยาเท่านั้น แม้ว่าในสังคมปัจจุบันผู้หญิงก็ทำงานนอกบ้านเช่นกัน นอกจากนี้ยังอบรมสั่งสอนให้บุตรเห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการขัดแย้งในบทบาทของผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบภาระมากมาย หากสถาบันครอบครัวที่สำคัญนี้มีการปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสม ช่วยกันปลูกฝังค่านิยมความเสมอภาคทางเพศให้กับบุตร ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เห็นว่าการทำงานบ้าน การเลี้ยงดูบุตรของผู้ชายไม่ใช่เรื่องเสียหายหรือทำให้ความเป็นผู้ชายลดลง เห็นว่าไม่ใช่แค่การ “ช่วย” งาน แต่เป็นงานที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสามีภรรยาก็น่าจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและช่วยลดการขัดแย้งในประเด็นปัญหานี้ได้ ความเป็นแม่จึงเปรียบเสมือนกับการเรียนรู้และการได้รับการขัดเกลาในตัวของเด็กหญิงมาจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และเมื่อเป็นเด็กหญิงเติบโต มีบุตรและได้เป็นแม่จริง พฤติกรรมเหล่านี้ก็จะแสดงออกมาตามสมควร

ดังนั้นการประกอบสร้างและการพัฒนาของอัตลักษณ์จึงเกิดจากปัจจัยที่หลากหลาย เช่น การขัดเกลาทางสังคม การเรียนรู้ ประสบการณ์ชีวิตของบุคคล สิ่งแวดล้อมรอบข้าง เป็นต้น หากบุคคลมีปัจจัยเหล่านี้แตกต่างกันหรือมีการเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จึงทำให้อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหยุดนิ่งหรือตายตัวได้ ดังนั้นการที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์หรือมีความเป็นเมืองมากขึ้น ผู้หญิงก็ไม่ได้มีอัตลักษณ์ดังเช่นในอดีต หากแต่ผู้หญิงในปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมเมืองที่ผู้หญิงมีตำแหน่งและหน้าที่การงานเท่าเทียมกับผู้ชาย ดังนั้นการแสดงออกอัตลักษณ์ของความเป็นผู้หญิง อัตลักษณ์ความเป็นภรรยา และอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในปัจจุบัน จึงมีความแตกต่างจากสังคม

ในอดีตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ความเชื่อหรือทัศนคติบางอย่างก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ เช่น ผู้คนในสังคมส่วนใหญ่เชื่อว่าความเป็นแม่เกิดจากสัญชาตญาณ เนื่องจากผู้หญิงเป็นเพศที่มีร่างกายพร้อมแก่การสืบพันธุ์อยู่แล้ว ดังนั้นการเป็นแม่จึงมักเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงในหลายสังคม แต่บางสังคมก็เชื่อว่าความเป็นแม่และการเลี้ยงดูบุตรนั้นต้องใช้การฝึกฝนและเรียนรู้ ความเป็นแม่จึงไม่ใช่เรื่องของสัญชาตญาณเพียงอย่างเดียว

1.4 “นมแม่” ความหมายในสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่

การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จึงถือได้ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์แรกๆ ที่แม่มีต่อบุตร แม่ไม่ใช่ด้วยภาษาหรือคำพูดแต่กลับเป็นการสัมผัสที่มีความลึกซึ้งยิ่งกว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จากอกของผู้เป็นแม่จึงก่อให้เกิดความผูกพัน ทำให้นมแม่กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงความเป็นแม่ที่มีความพิเศษที่สุด จากการสังเกตและพูดคุยกับแม่ที่ไม่สามารถให้นมแก่บุตรได้เมื่อแรกเกิด อาจเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพทั้งของแม่เองหรือสุขภาพบุตรที่อาจไม่แข็งแรงทำให้แพทย์ต้องดูแลอย่างใกล้ชิด และทำให้ผู้เป็นแม่ไม่สามารถให้นมแก่บุตรเองได้ จึงทำให้ผู้เป็นแม่เกิดความคับข้องใจ กังวลใจ และเสียใจที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่สำคัญของการเป็นแม่ได้

นมแม่ถือเป็นความมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของธรรมชาติ ทำให้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ถูกมองว่าเป็นสัญชาตญาณหนึ่งของมนุษย์ นมแม่ถือได้ว่าเป็นอาหารที่สำคัญที่สุดของทารก ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “นมไหนที่ว่าแน่ นมแม่ซิแน่นกว่าใคร” หรือ “นมคนสำหรับลูกคน นมวัวสำหรับลูกวัว” ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางโภชนาการที่ครบถ้วนเหมาะสมกับทารก และยังมีผลต่อจิตใจที่จะส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กในอนาคตอีกด้วย ในอดีตผู้หญิงไทยมีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่โดยทั่วไป แต่ในปัจจุบันกลับพบว่าแนวโน้มของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ลดลง โดยผู้หญิงส่วนใหญ่กลับใช้นมผสมหรือนมผงที่มีการโฆษณาอย่างแพร่หลาย เนื่องจากในปัจจุบันผู้หญิงไม่เพียงต้องรับภาระหน้าที่ของการเป็นภรรยาและการเป็นแม่ภายในบ้านเท่านั้น ผู้หญิงหลายคนยังต้องออกไปทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จึงอาจไม่สะดวกนัก หากผู้หญิงต้องกลับไปทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกันกับตอนที่ยังไม่มีบุตร ทางออกสำหรับปัญหานี้ในผู้หญิงหลายคนจึงจบลงที่การใช้นมผสมหรือนมผงที่โฆษณามีทั้งคุณค่าโภชนาการที่แสดงให้เห็นว่าเหมาะสมกับทารกให้ผู้เป็นแม่ไว้วางใจและคลายกังวล ไม่เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่จากสังคมที่มีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไปสู่วัฒนธรรมของสังคมสมัยใหม่จากความเป็นชนบทเข้าสู่กระแสของความเป็นเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคุณค่าพื้นฐานของการดำรงชีวิตในลักษณะต่าง ๆ รวมถึงการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เช่นกัน การเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมหรือนมผงกลายเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านวัตถุมากขึ้น แสดงถึงความทันสมัย สะดวกสบาย และทำให้รู้สึกถึงภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติตัวตามวัฒนธรรมของความเป็นเมือง

เดิมองค์การอนามัยโลกได้แนะนำให้เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ตั้งแต่อายุ 1 เดือน ต่อมาเปลี่ยนเป็น 2 เดือน และ 3 เดือนตามลำดับ จนเมื่อปีพ.ศ.2522 ได้มีการแนะนำให้เลี้ยงทารกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนทารกอายุ 4 เดือน หลังจากนั้นองค์การอนามัยโลกได้มีการวิจัยประโยชน์ของนมแม่อย่างจริงจัง จนกระทั่งเมื่อปีพ.ศ.2544 ในการประชุม World Health Assembly-WHA ครั้งที่ 54 มีการให้คำแนะนำอีกครั้งว่าควรเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวเป็นเวลา 6 เดือนเต็ม เนื่องจากพบประโยชน์ว่านมแม่ช่วยให้ทารกมีการเจริญเติบโตเป็นปกติ ลดการติดเชื้อทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจ อีกทั้งระยะเวลาปลอดประจำเดือนของแมวยังยาวนานขึ้น และทำให้แม่หลังคลอดลดน้ำหนักได้เร็วขึ้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550: 2-4)

ส่วนประเทศไทยเริ่มใช้เมื่อมีการตอบรับเรื่องนมแม่จนมีการกล่าวถึงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 – พ.ศ.2524) โดยกล่าวในหมวดของอาหารและโภชนาการซึ่งจัดอยู่ในนโยบายระยะสั้น มีแนวทางและวิธีการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาภาวะทุพโภชนาการในกลุ่มทารกและเด็กก่อนวัยเรียน (อายุต่ำกว่า 5 ปี) โดยเริ่มตั้งแต่เน้นการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2524: 292) ส่วนการนำเสนอให้มีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จนทารกอายุถึง 6 เดือนเต็มในประเทศไทยเริ่มเมื่อปีพ.ศ.2546 แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 ได้มีการเปิดเผยจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายสารนิเทศขององค์การยูนิเซฟ ประเทศไทยว่าสถานการณ์การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในประเทศไทยอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากไทยกลายเป็นประเทศอันดับสุดท้ายในทวีปเอเชียที่มีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ต่ำมาก โดยมีตัวเลขระบุว่าหญิงไทยที่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จนถึงอายุ 4 เดือน มีอัตราเพียง 16% ในขณะที่หญิงไทยที่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จนถึงอายุ 6 เดือนมีเพียง 5% เท่านั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาอื่นพบว่าอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อยู่ที่ 44% ซึ่งแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก (MOTHER CORNER รวมหัวคุณแม่, 2552: ออนไลน์) ถึงแม้จะมีการรณรงค์ประโยชน์ของนมแม่แต่กลับพบว่าอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของหญิงไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง จนภาครัฐบาลต้องขอความร่วมมือกับทางโรงพยาบาลเอกชนและคลินิกต่าง ๆ ไม่ให้มีการแจกจ่ายนมผงหลังคลอด รวมทั้งรณรงค์ให้มีการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวจนทารกอายุครบ 6 เดือน ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยกลับเห็นว่าเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ เนื่องจากไม่ได้มีหน่วยงานใดให้ความสำคัญหรือศึกษาประเด็นปัญหาว่าเหตุใดแม่คนไทยจึงเลือกวิธีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ลดลง ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าสภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงซึ่งก็คือแม่มีบทบาทการทำงานนอกบ้านด้วย ทำให้ต้องแสดงบทบาทหลายตำแหน่ง เมื่อมีการทำงานนอกบ้านการลาหยุดเพื่อคลอดบุตรจึงต้องมีกฎเกณฑ์ภายในที่ทำงาน ทำให้ต้องถูกจำกัดระยะเวลาในการลาคลอด การรณรงค์จากองค์การอนามัยโลกและรัฐบาลให้เลี้ยง

บุตรด้วยนมแม่จนทารกอายุครบ 6 เดือน จึงไม่สอดคล้องกับกฎหมายแรงงาน เนื่องจากปัจจุบันสามารถลาคลอดได้เพียง 3 เดือนหรือ 90 วัน ซึ่งเป็นสัดส่วนเพียงครึ่งเดียวของระยะเวลาที่แนะนำไว้เท่านั้น

การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนอายุ 6 เดือนนั้นไม่จำเป็นต้องให้อาหารเสริมใดๆ แม้กระทั่งน้ำ เนื่องจากในนมแม่ 80% ประกอบไปด้วยน้ำอยู่แล้ว รวมถึงการมีสารอาหารที่ครบถ้วนตามที่ร่างกายทารกต้องการ จึงไม่จำเป็นต้องรับอาหารเสริมใดๆ ในช่วงนี้ จากการศึกษาของศาสตราจารย์ ธนมิตร พบว่า เมื่อปี ค.ศ.1975 ปริมาณนมแม่ที่ประเมินโดยการชั่งน้ำหนักทารกก่อนและหลังการดูดนมในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เด็กอายุ 0 - 6 เดือน มีปริมาณน้ำนม 401 - 820 กรัมต่อวัน เฉลี่ย 585 กรัมต่อวัน ส่วนเด็ก 6 - 12 เดือนมีปริมาณน้ำนม 670 - 520 กรัมต่อวัน เฉลี่ยได้ 566 กรัมต่อวัน ส่วนเด็กอายุ 12 - 18 เดือนมีปริมาณน้ำนม 420 - 355 กรัมต่อวัน เฉลี่ยได้ 521 กรัมต่อวัน (ศาสตราจารย์ ธนมิตร, 2524: 51) ซึ่งเมื่อมีการนำปริมาณน้ำนมส่วนนี้ไปเปรียบเทียบกับของประเทศอื่นๆ พบว่าแม่คนไทยมีปริมาณนมแม่น้อยกว่า ซึ่งเกิดจากการผู้เป็นแม่ชาวไทยมักไม่ให้นมแม่แก่บุตรเพียงอย่างเดียว แต่ก็มีอาหารอื่นร่วมด้วย ซึ่งการให้อาหารอย่างอื่นด้วยนั้นย่อมส่งผลให้บุตรสามารถรับประทานนมแม่ได้น้อยลง ทำให้สร้างน้ำนมของแม่ลดลงตามไปด้วย

นมแม่มีลักษณะและส่วนประกอบที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามการเจริญเติบโตและความต้องการของบุตร เช่น แม่ที่คลอดก่อนกำหนดจะมีน้ำนมที่มีปริมาณกรดไขมันจำเป็นสูงกว่าแม่ที่คลอดตามกำหนดหลายเท่า เนื่องจากทารกที่คลอดก่อนกำหนดจะมีปริมาณไขมันในร่างกายน้อย สำหรับแม่ที่คลอดตามกำหนดลักษณะของน้ำนมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอายุบุตรด้วย โดยระยะแรกจะเป็นน้ำนมเหลือง (Colostrum) ซึ่งเป็นน้ำนมที่มีปริมาณน้อย สีเหลืองจัด มีคุณสมบัติพิเศษคือ ภูมิคุ้มกันโรคที่สูงมากช่วยป้องกันบุตรจากการติดเชื้อ เช่น ท้องเสีย หวัด โรคทางเดินหายใจ เป็นต้น (ปิยะรัตน์ สัมฤทธิ์ประดิษฐ์, 2552: 278) นอกจากนี้ นมแม่มยังมีประโยชน์ต่อทารกหลายประการ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งเมื่อนำคุณประโยชน์มาเปรียบเทียบกันแล้วพบว่านมแม่เป็นอาหารสำหรับทารกที่ประหยัดมากในแง่ของการรักษาโรคติดเชื้อต่างๆ ของทารก การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่พบว่าช่วยเพิ่มอัตราการมีชีวิตรอด มีผลต่อเชาวน์ปัญญาและภาวะโภชนาการของเด็ก จากการศึกษาของ Kaiser ในปี 1994 ในรัฐนอร์ทแคโรไลนา สหรัฐอเมริกา สรุปว่าการเพิ่มอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ทำให้เด็กมีชีวิตรอดมากขึ้นและยังเป็นการประหยัดงบประมาณด้านสาธารณสุข โดยพบว่าทารกที่ได้รับนมแม่นานอย่างน้อย 6 เดือนขึ้นไปช่วยประหยัดค่ารักษาพยาบาลได้น้อยกว่าทารกที่ได้รับนมผงหรือนมผสมถึง 1,435,000 เหรียญ

นอกจากนมแม่จะมีประโยชน์ทางสุขภาพกายของทารกแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อมิติทางสังคมโดยพบว่านมแม่ไม่ได้ถูกตีความเป็นแค่อาหารที่มีประโยชน์เท่านั้น นมแม่ยังเป็นสัญญาณในการแสดงออกถึงความเป็นแม่ของผู้หญิงอย่างสมบูรณ์อีกด้วย ในทางการแพทย์พบว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ยังก่อให้เกิดการกระตุ้นความเป็นแม่ (Maternal behavior) มากขึ้น เมื่อให้บุตรดูตนมแม่พบว่าฮอร์โมน Oxytocin ในเลือดแม่มีระดับที่สูงขึ้น สามารถแสดงให้เห็นว่าการดูตนมของบุตรเป็นการกระตุ้นให้แม่มีความเป็นแม่ยิ่งขึ้น ซึ่งฮอร์โมนนี้ส่งผลทำให้แม่ดูแลเอาใจใส่ในการเลี้ยงบุตรอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น แต่ความเป็นแม่ที่เกิดขึ้นนี้จะคงอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นเพื่อให้แม่รู้สึกต้องการดูแลบุตรอย่างต่อเนื่องจึงควรมีการให้ทารกดูตนมแม่อย่างต่อเนื่องเช่นกัน (ชนกพร ตันวัฒนานนท์, 2539: 18) มีการวิจัยจำนวนมากที่สอดคล้องกับประเด็นดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยของ Klopfer ที่ศึกษาลูกแพะเมื่อหลังคลอดที่แยกออกจากแม่ภายใน 5 นาที พบว่าเมื่อนำลูกแพะเข้าหาแม่ในเวลา 6 ชั่วโมงต่อมา แม่แพะจะปฏิเสธโดยการเดินหนีและเตะลูก ต้องใช้เวลาประมาณ 10 วัน แม่แพะจึงยอมให้ลูกกินนมอีกครั้ง (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2536: 3)

ดังการศึกษาของ **Kirstin Hedberg Nyqvist** และ **Uwe Ewald** ศึกษาเรื่อง การประสบความสำเร็จในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงแรกของการแยกแม่และบุตร (Successful breast feeding in spite of early mother-baby separation for neonatal care) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงแรกของการคลอดและการดูแลในช่วง 6 วันแรก โดยเป็นการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์จากกลุ่มแม่ 148 คนที่ให้ความร่วมมือ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า 70% มีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นเวลาสองเดือน ต่อมาในช่วง 4 เดือนมีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ลดลงเหลือ 50% ซึ่งเป็นการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ไม่ต่อเนื่อง แต่มีการเลี้ยงด้วยนมผสมหรือนมผงอื่นๆ เมื่อกลับมาอยู่บ้าน หรือแม่แต่ในขณะที่อยู่โรงพยาบาลก็ตาม เนื่องมาจากผลกระทบในทางลบทั้งระดับการศึกษาของแม่และความรู้ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ก็มีส่วนสำคัญในอัตราการลดลงนี้ นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบอีกว่าในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ให้ประสบความสำเร็จระยะเวลาช่วงวันแรกของการคลอดบุตรเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด จึงควรหลีกเลี่ยงการแยกแม่และบุตรออกจากกัน เพราะในช่วงนี้หากมีการสนับสนุนให้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นไปอย่างราบรื่น จะทำให้สามารถประสบความสำเร็จในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้เป็นอย่างดีในเวลาต่อมา (Nyqvist และ Ewald, 1997: 24-31)

นอกจากนี้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ยอมทำให้ผู้เป็นแม่รู้สึกเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกประสบความสำเร็จในการให้นมบุตรด้วยนมแม่จากตนเอง ทำให้รู้สึกถึงพลังของความเป็นแม่ที่สามารถทำสิ่งสำคัญให้บุตรที่รักของตนได้ และก่อให้เกิดเป็นก้าวสำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จอื่นๆ ในชีวิต การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่นั้นทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพันระหว่างแม่

และบุตร ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับพัฒนาการของเด็ก จึงควรส่งเสริมให้เด็กเกิดความรัก ความผูกพัน แต่ยังคงต้องการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมอยู่มาก พ่อแม่ต้องเป็นฝ่ายเข้าหาและเริ่มผูกพันกับ บุตรก่อนเสมอ มีรายงานในประเทศอิสราเอลพบว่าแม่ที่มีเหตุบังเอิญที่พยายามให้ทารกกลับบ้าน โดยได้ให้บุตรสลบกัน แต่แม่เกิดความผูกพันกับทารกเนื่องจากให้บุตรรับประทานนมแม่จากตน จึงไม่ยอมคืนบุตรให้แก่อัน ในขณะที่พ่อของเด็กยินดีให้เปลี่ยนทารกคืน

นมแม่จึงเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงความเป็นแม่ได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ **Matthew Brett และ Sallie Baxendale** เรื่อง ความเป็นแม่และความทรงจำ (Motherhood and memory : a review) พบว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไม่ได้เป็นการปฏิบัติ เท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงความเป็นแม่ในความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับ ทารกแรกเกิดจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยพบว่าผู้หญิงอังกฤษมักเลือกเลี้ยงบุตรด้วย นมแม่ เนื่องจากเหตุผลทางสุขภาพของทารกและบริบททางสังคมของพวกเธอด้วย นอกจากนี้ พวกเธอยังแสดงความคิดเห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่นั้นมีความหมายเหมือนกับการเป็นแม่ ที่ดี เนื่องจากพวกเธอได้สร้างสุขภาพที่ดีให้กับบุตรและยังมีการโอบกอดระหว่างการให้นม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเป็นแม่ที่ดีตามความเป็นแม่ที่ได้แสดงพฤติกรรมออกมา (Brett และ Baxendale, 2001: 339-362)

นอกจากนี้ยังมีประสบการณ์ของแม่ที่คลอดบุตรกำหนดของ **Renee Flacking และคณะ** ในการวิจัยเรื่อง “ฉันต้องการทำงานให้ดี” ประสบการณ์ของการกลายเป็นแม่และการเลี้ยงบุตร ด้วยนมแม่ (“I wanted to do a good job”: Experiences of ‘becoming a mother’ and breastfeeding in mother of very preterm infants after discharge from a neonatal unit) ซึ่งพบว่าแม่ที่คลอดบุตรก่อนกำหนดนั้นผู้เป็นแม่ได้เตรียมตัวก่อนบุตรคลอด อีกทั้งทารกที่ คลอดก่อนกำหนดมักมีน้ำหนักน้อย มีร่างกายอ่อนแอทำให้ต้องได้รับการดูแลจากแพทย์อย่าง ไกล่ลชิด อีกทั้งยังต้องการการดูแลเรื่องโภชนาการเป็นพิเศษเพื่อให้ทารกสามารถเจริญเติบโต และมีชีวิตรอดได้ จนทำให้ผู้เป็นแม่ไม่สามารถทำหน้าที่ของแม่ได้เหมือนแม่คนอื่น ๆ นั่นก็คือ การเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง ซึ่งทำให้ผู้เป็นแม่บางคนรู้สึกว่าตนเองไร้ค่าหรือไม่ดีพอในการดูแล บุตรของตน เมื่อทารกปลอดภัยจนแม่สามารถเลี้ยงทารกด้วยตนเองได้แล้ว แม่จึงพยายาม ชดเชยเวลาให้บุตรอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยและเรียนรู้พฤติกรรมของทารก ส่วนการให้นมแม่แก่ทารกนั้นแม่อาจต้องปรับตัวเนื่องจากทารกมีเวลาในการรับประทานและ นอนหลับที่ไม่แน่นอน อาจทำให้แม่ต้องตื่นกลางดึกเพื่อให้ทารกบอ่ยครั้ง ซึ่งอาจสร้างความ รำคาญและลำบากให้กับแม่ นอกจากนี้แม่ยังต้องเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ งดเว้น อาหารที่อาจเป็นอันตรายต่อทารกซึ่งพวกเธอจึงเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างความมั่นใจ ความ ภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น และยังเป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่แม่ต้องรับผิดชอบด้วยการ

เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ จึงจะเป็นแม่ที่ดีได้อย่างสมบูรณ์ (Flacking, Ewald, และ Starrin, 2007: 2405-2416)

ในปัจจุบันแม่อาจไม่สามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จนทารกอายุครบ 6 เดือนตามที่องค์การอนามัยโลกแนะนำ เนื่องจากมีปัจจัยจำกัดหลายประการ ซึ่งปัญหาในลักษณะนี้พบในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในสังคมเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาแบบแผนของพฤติกรรมในการให้นมแม่ของ **Sara A. Quandt** เรื่อง แบบแผนการแปรผันของพฤติกรรมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (Patterns of Variation in Breast-feeding Behavior) ซึ่งศึกษากลุ่มผู้หญิงชาวอเมริกัน 62 คน พบว่าแบบแผนของพฤติกรรมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ครั้งนี้ พิจารณาจากจำนวนครั้งในการรับประทานและระยะเวลาในแต่ละครั้งที่รับประทาน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ 3 ปัจจัย ได้แก่ วัฒนธรรม ชีววิทยาและวัฒนธรรม ความเชื่อ ความรู้ของแม่เป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมการทำงานของแม่ พฤติกรรมการรับประทานและการนอนของทารก และยังมีพฤติกรรมอื่นๆ ร่วมด้วย ทำให้มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไป โดยพบว่าปัจจุบันมีรูปแบบการปรับเปลี่ยนแบบข้ามวัฒนธรรม ผู้หญิงอเมริกันแต่เดิมมักมีช่วงเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตั้งแต่ 4-12 สัปดาห์หรือมากกว่านั้น แต่ปัจจุบันอาจปรับเป็น 3.8-11.5 ชั่วโมง ซึ่งการปรับเปลี่ยนนี้มักเป็นเหตุผลทางวัฒนธรรมมากกว่าปัจจัยทางชีววิทยา หรือแม่บางคนอาจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จนอายุครบ 6 เดือนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเวลาในแม่แต่ละคนซึ่งประโยชน์ที่สำคัญที่สุดของนมแม่ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบหรือระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่อยู่ที่คุณภาพของน้ำนมที่ให้แก่บุตรมากกว่า (Quandt, 1986: 445-453)

ในสังคมเมืองตัวอย่างคือ ผู้หญิงอเมริกันก็มีแนวความคิดการเลี้ยงบุตรในปัจจุบันไม่แตกต่างจากสังคมไทยมากนัก การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อาจมีอัตราการลดลงตามความจำเป็นด้านเวลา ซึ่งพบว่ามีผลสอดคล้องกับการศึกษาของ **ขนิษฐา เทียบทอง** เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาของสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นสตรีที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครที่เป็นเมืองหลวงและเป็นสังคมเมืองอย่างชัดเจน พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของสตรีกลุ่มนี้ ได้แก่

- 1) อายุมารดา มารดาที่มีอายุ 26 ปีขึ้นไป มักเลือกเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มากกว่าแม่ที่มีอายุน้อย
- 2) จำนวนบุตรที่มีชีวิต หากผู้หญิงที่มีบุตรมากกว่า 1 คนจะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้ยาวนานกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรคนก่อน

3) รายได้ครัวเรือน พบว่าผู้หญิงที่มีรายได้สูงมักเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นเวลาสั้นกว่าผู้หญิงที่มีรายได้ต่ำ ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้หญิงที่มีรายได้สูงต้องทำงานนอกบ้านจึงไม่มีเวลาเพียงพอส่วนผู้หญิงที่มีรายได้ต่ำนั้นกลับเป็นเหตุผลของการไม่มีกำลังซื้อนมผงหรือนมผสมมากกว่าสมัครใจหรือเห็นประโยชน์จากการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างแท้จริง

4) อาชีพมารดา พบว่ามารดาที่ประกอบอาชีพแม่บ้านและอาชีพเกษตรกรรมเลือกเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้เป็นเวลายาวนานที่สุดกว่าผู้หญิงที่ประกอบอาชีพอื่น ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้หญิงที่อยู่ในสังคมเกษตรกรรมยังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ ซึ่งมีความแตกต่างจากผู้หญิงในสังคมเมือง

5) สถานที่ทำงานของมารดา ปัจจัยข้อนี้เป็นคำตอบที่สามารถอ้างอิงได้จากปัจจัยข้อที่ผ่านมาว่า ในการทำอาชีพเกษตรกรรมมักมีพื้นที่ที่อยู่ภายในบริเวณบ้านทำให้สะดวกต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่ในสตรีทำงานนอกบ้านการศึกษานี้พบว่าในช่วงระยะเวลา 13-36 เดือนของอายุทารกนั้น ไม่มีสตรีที่ทำงานนอกบ้านคนใดเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่แล้ว

6) สถานภาพการทำงานของมารดา ลูกจ้างมีระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่สั้นกว่านายจ้าง ทั้งนี้เนื่องมาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบัน

7) เขตที่อยู่อาศัย ถึงแม้ว่าเป็นการศึกษาในกรุงเทพมหานคร แต่ก็พบว่าเขตที่อยู่อาศัยมีผลต่อระยะเวลาเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ยาวนานกว่าแม่ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครชั้นในหรือชั้นนอก ทั้งนี้เนื่องมาจากความสะดวกในการเดินทางในการทำงาน ปัญหาการจราจรต่าง ๆ ซึ่งสามารถพบได้ในสังคมเมืองทั่วไปกลับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงในเมืองต้องสูญเสียระยะเวลาในการดูแลบุตรของตนไป (ชินษฐา เทียบทอง, 2539: 38)

งานวิจัยฉบับหนึ่งซึ่งสอดคล้องกันคือเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาในการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาของมารดาที่ทำงานนอกบ้านของ กาญจนา คำดี ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาในการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาของมารดาที่ทำงานนอกบ้านซึ่งฝากครรภ์และคลอดบุตรที่โรงพยาบาลแม่และเด็กเชียงใหม่ พบว่าปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้แม่สามารถเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ต่อไปได้เมื่อต้องกลับไปทำงานนอกบ้าน ได้แก่ ความรู้สึกผูกพันกับบุตรและการเห็นคุณค่าของนมแม่ การเห็นแบบอย่างจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่เป็นเวลายาวนาน ความตั้งใจจริงของแม่อวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและคนรอบข้าง อีกทั้งการได้รับคำแนะนำช่วยเหลือของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่อย่างสมบูรณ์ทุกขั้นตอน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคทำให้มารดาไม่สามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ต่อไปได้ ได้แก่ ความเจ็บป่วยของทารก ความเจ็บป่วยของตัวมารดาเอง ความผิดปกติของหัวนมมารดา ซึ่งเป็นปัจจัยทางกายภาพ ส่วนปัจจัยทางสังคมเป็นการขาดการสนับสนุนจากครอบครัว ความไม่ตั้งใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตั้งแต่แรก

ความเชื่อที่ผิดพลาดบางประการ เช่น การเชื่อว่าขนาดเต้านมมีผลกระทบบต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของปัญหาที่ต้องกลับไปทำงานความรู้สึกเครียดและเหนื่อยล้าจากการทำงานนอกบ้าน ความไม่สะดวกในการทำงานนอกบ้านเมื่อเต้านมคัดตึงทำให้เกิดความไม่สะดวกและต้องยกเลิกการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไปในที่สุด (กาญจนา คำดี, 2537: 124)

นอกจากบริบทของสังคมที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนแบบแผนของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ยังพบว่าบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิดเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนหรือขัดขวางให้แม่ตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไปในทิศทางใด สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ต่อไป ปัจจัยทางวัฒนธรรมของแม่ที่มีรายได้ต่ำ (A 'give it a go' breast-feeding culture and early cessation among low-income mothers) ของ **Cathy Bailey** และคณะ เป็นศึกษาถึงความคาดหวังทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของผู้หญิงที่เป็นแม่ครั้งแรกในกลุ่มของผู้หญิงที่มีรายได้ต่ำเพื่อนำมาปรับปรุงความเข้าใจต่อการหยุดเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงวันแรก ๆ ของชีวิตทารกผลการศึกษาพบว่าในช่วงแรกของการคลอดบุตรแม่กลุ่มนี้ได้รับคำแนะนำจากแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขให้เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่เมื่อเดินทางไปพักรักษาตัวที่บ้านกลับพบว่าแม่กลุ่มนี้หยุดเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ทั้งนี้เนื่องมาจากแม่กลุ่มนี้ได้รับความรู้อย่างเป็นทางการจากแพทย์และเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ถึงคุณประโยชน์ของนมแม่ แต่เมื่อกลับมาที่ชุมชนก็ได้มีการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่เป็นทางการ อีกทั้งความไม่สะดวกในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในที่สาธารณะหรือการต้องการกลับไปทำงานให้ได้เร็วที่สุดเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีรายได้ต่ำอยู่แล้ว การขาดรายได้ทำให้เกิดความยากลำบากในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นความกดดันที่ทำให้เกิดการตัดสินใจหยุดเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่หลังกลับจากโรงพยาบาลเพียงไม่กี่วัน จึงมีคำแนะนำว่าแพทย์และเจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขควรส่งเสริมให้แม่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ภายใน 24 ชั่วโมงซึ่งเป็นการทำให้แม่รู้สึกมั่นใจ พร้อมทั้งให้คำแนะนำและสนับสนุนเมื่อกลับจากโรงพยาบาลซึ่งต้องทำความเข้าใจในแง่มุมเดียวกันนี้กับคนในครอบครัวและสังคมของผู้หญิงกลุ่มนี้ด้วย (Bailey, Pain และ Aarvold, 2004: 240-250)

ไม่เพียงแม่ เพื่อนสนิทหรือแพทย์และเจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขเท่านั้น แต่ยังมีบุคคลหนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกวิธีการเลี้ยงดูบุตรของผู้หญิง ได้แก่ สามี ดังการศึกษาของ **วิภาพร ศรีเชียรราย** เรื่อง ความตั้งใจและการสนับสนุนของบิดาต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นพ่อในงานวิจัยนี้ มีพฤติกรรมการสนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในระดับมาก เนื่องจากพ่อมีความเข้าใจบทบาทหญิงชายที่เปลี่ยนไป ทั้งความเข้าใจในการที่ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ส่วนผู้ชายต้องเข้ามาช่วยภาระงานในบ้าน ทัศนคติของครอบครัวจึงเปลี่ยนแปลงไป แม่จึงได้รับความช่วยเหลือจากพ่อ ทำให้แม่มีเวลาเพียงพอ

ในการดูแลและสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้ ในทางตรงกันข้ามหากพ่อแม่ไม่ให้ความช่วยเหลือแม่ จะทำให้แม่ตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมมากขึ้น ส่วนพ่อที่ตั้งใจสนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ต้องมีความรู้และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับนมแม่ จึงทำให้มีการวางแผนช่วยเหลือแม่ในการเลี้ยงบุตร นอกจากนี้พ่อที่สนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ มักมีความเชื่อว่าการปฏิบัติตนเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดี ได้รับการยอมรับความคาดหวังและแรงจูงใจจากสังคมนั้นๆ (วิภาพร ศรีเชียงราย, 2544: 66)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Carmen Barona-Vilar และคณะ** ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงคุณภาพในการสนับสนุนทางสังคมและการตัดสินใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (A qualitative approach to social support and breast-feeding decisions) ที่สำรวจการรับรู้ของผู้หญิงตั้งครรภ์และประสบการณ์ของพวกเขาจากอิทธิพลการสนับสนุนทางสังคมในการตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การรับรู้และประสบการณ์ส่วนบุคคลของผู้หญิงมีความเชื่อมโยงกับอายุ สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของพวกเธอในการตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ หากวัฒนธรรมหรือครอบครัวของพวกเธอกับสังคมมีความขัดแย้งกันในเรื่องของการทำงาน และการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ก็จะส่งผลให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ตัดสินใจลาออกจากงานหลังการคลอดบุตร เพื่อต้องการดูแลบุตรมากกว่าผู้หญิงในกลุ่มอื่น ส่วนผู้หญิงที่มีอายุน้อยและยังไม่มีประสบการณ์ใดๆ ทำให้มีความต้องการผู้สนับสนุนในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มากกว่าผู้หญิงที่มีอายุมากกว่าหรือผู้หญิงกลุ่มอื่น ในการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้เชี่ยวชาญที่ต้องการรณรงค์เพื่อเพิ่มอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เนื่องจากสามารถนำประโยชน์จากการศึกษานี้มาพิจารณาติดตามการสนับสนุนหลังคลอดในกลุ่มผู้หญิงแต่ละกลุ่มที่มีปัจจัยพื้นฐานส่วนตัวที่แตกต่างกันได้ (Barona-Vilar, Escriba-Aguir และ Ferrero-Gandia, 2009: 187-194)

ผู้หญิงที่มีอายุน้อยเช่น กลุ่มวัยรุ่นหญิงที่ต้องเป็นแม่อาจมีการแสดงออกถึงการเป็นแม่หรือการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่แตกต่างไปจากผู้หญิงกลุ่มอื่น ดังการศึกษาของ **Victoria Hall Moran และคณะ** ในศึกษาเรื่อง การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ได้รับการสนับสนุนจากธรรมชาติในกลุ่มแม่วัยรุ่น (breast-feeding A systematic review of the nature of support for breast-feeding adolescent mothers) เป็นการศึกษาโดยใช้การทบทวนวรรณกรรมด้วยเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ โดยพบว่าเครือข่ายทางสังคมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและสนับสนุนในผู้หญิงกลุ่มนี้มากที่สุด ในการตัดสินใจบางอย่างของผู้หญิงกลุ่มนี้อาจมีความขัดแย้งกับพยาบาลผดุงครรภ์ การปฏิบัติในโรงพยาบาลอาจไม่เหมาะสมกับผู้หญิงทุกคน ผู้เชี่ยวชาญหรือพยาบาลผดุงครรภ์ที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เป็นแม่อาจทำให้แม่วัยรุ่นประสบความสำเร็จในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้อย่างต่อเนื่องมากกว่า การสนับสนุนทางสังคมนี้มีการเชื่อมโยงกับหลายปัจจัย ผู้เชี่ยวชาญที่ให้คำแนะนำควรเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือในกลุ่มแม่วัยรุ่น สามารถสื่อสารกับคนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี กลยุทธ์ในการสนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ควรกระทำอย่าง

เร่งด่วนและต่อเนื่อง ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญเองก็ควรสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้เป็นแม่เพื่อเพิ่มอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในกลุ่มวัยรุ่นให้เป็นไปอย่างยั่งยืน (Moran, Edwards และ Downe. 2007: 157-171)

การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่บางครั้งถูกมองเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ ในขณะที่บางครั้งถูกมองว่าเป็นเรื่องของการฝึกฝน หากผู้เป็นแม่เรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ ได้แก่ แม่ของตน เพื่อนสนิทที่มีประสบการณ์มาก่อนหรือเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์และสาธารณสุขที่คอยให้คำแนะนำก็ตาม บุคคลรอบข้างจึงเป็นผู้หนึ่งในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้เป็นแม่และตัวทารก การพิจารณาอัตลักษณ์ความเป็นแม่จากตัวตนและบุคคลรอบข้างจึงเป็นการสะท้อนความเป็นแม่ในหลายมุมมอง ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นแม่นี้เป็นการเล่าประสบการณ์ในการเป็นแม่ที่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่หรือมีวิธีการต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงความเป็นแม่ของเธอ เพื่อช่วยในการสะท้อนปัญหาที่แท้จริงของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่มีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการศึกษาในประเด็นปลีกย่อยและใกล้ตัวผู้กระทำเช่นนี้จะทำให้เราเห็นปัญหาอย่างชัดเจนมากกว่าการศึกษาแค่ด้านนโยบายหรือภาพรวมเพียงอย่างเดียว การศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มักพบว่าทำให้การสนับสนุนของบุคคลรอบข้างเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ช่วยผลักดันให้เกิดการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้เป็นระยะเวลายาวนานขึ้น ทำให้มีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้เป็นแม่ได้ทำหน้าที่ความเป็นแม่อย่างครบถ้วนตามความคาดหวังของตนเองและสังคมได้แก่ การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และในทางกลับกัน บุคคลรอบข้างก็เป็นส่วนหนึ่งในการจำกัดการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เช่นกัน ถ้าหากบุคคลรอบข้างไม่เห็นประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ มีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับนมแม่ หรือหัวหน้าและเพื่อนร่วมงานไม่เข้าใจและไม่ให้สนับสนุนในการปั๊มนมแม่ในที่ทำงาน เพื่อเก็บให้บุตรรับประทานในช่วงเวลาที่แม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน การที่หัวหน้าและเพื่อนร่วมงานไม่เข้าใจนั้นมีเหตุผล อาจเนื่องมาจากเห็นว่าเสียเวลาในการทำงานและเป็นการทำงานไม่เต็มศักยภาพ เพราะต้องเอาเวลาส่วนหนึ่งไปปั๊มนมแม่ซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัว จนทำให้ผู้หญิงหลายคนรู้สึกคับข้องใจที่ไม่สามารถทำหน้าที่แม่ตามที่ต้องการได้ อีกทั้งยังเกิดความเหนื่อยล้าเมื่อต้องกลับไปทำงาน จนอาจทำให้ต้องล้มเลิกการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไปในที่สุด

ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นแม่ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากความโดดเดี่ยวหรือตัวตนภายในของบุคคล แต่อัตลักษณ์ความเป็นแม่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นอาจเกิดก่อนการตั้งครรภ์และการเป็นแม่ก็ได้ เนื่องจากผู้หญิงมักมีการเรียนรู้และเห็นภาพของการเป็นแม่ตั้งแต่วัยเด็ก เพราะผู้หญิงมักถูกเลี้ยงดูจากแม่หรือคนในครอบครัวที่เป็นเพศหญิงจึงมักมีการแสดงพฤติกรรมดังกล่าวอยู่แล้ว ซึ่งสิ่งนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่ นอกจากนี้เมื่อผู้หญิงตั้งครรภ์ คลอดและเลี้ยงดูบุตรมักพบว่าประสบการณ์การเลี้ยงดูบุตรไม่ใช่

สิ่งที่เกิดขึ้นจากสัญชาตญาณเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อขณะที่บุตรอยู่ในอ้อมแขนของผู้เป็นแม่ แม่ก็เริ่มมองหาคนมาช่วยและเรียนรู้วิธีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เนื่องจากผู้เป็นแม่ไม่อาจรู้ได้ว่า ต้องทำอะไรจึงจะให้บุตรดูดนมได้โดยไม่ได้รับคำแนะนำจากบุคคลอื่น การหาคนมาช่วยเหลือนี้ ทำให้เราเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบ อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ ทางสังคม อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนนี้ได้ก่อตัวขึ้นในบริบททางสังคมที่มีความรู้สึกที่เรามีต่อตัวเราเอง และความรู้สึกที่คนอื่นมีต่อตัวเรา อัตลักษณ์จึงมีความพิเศษในแง่ของการเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งสังคมได้กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบความคิดที่ติดมา อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ เนื่องจากการแสดงออกในความสัมพันธ์ต่างๆ มักกระทำผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบ

การที่อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมได้ ดังนั้นอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ก็ย่อมสามารถปรับเปลี่ยนไปได้เช่นกัน หากแต่เป็นการปรับตัวเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งก่อนที่จะมีการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่นี้ ผู้เป็นแม่ก็มักมีการเรียนรู้บทบาทการเป็นแม่โดยอาจไม่รู้ตัว เสียด้วยซ้ำ หรือผู้เป็นแม่บางคนก็อาจเรียนรู้บทบาทความเป็นแม่ตั้งแต่ตั้งครรภ์และคลอดบุตรคนแรก อัตลักษณ์ของผู้หญิงและแม่จึงมีการเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงกันอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงบทบาทการเป็นผู้หญิงทำงานมาเป็นภรรยา จากการเป็นภรรยาและผู้หญิงทำงาน มาสู่การเป็นแม่ที่ต้องมีความรับผิดชอบในการอบรมเลี้ยงดูบุตรเพิ่มขึ้น

2. ความเป็นแม่ (Motherhood)

2.1 ความหมาย

แม่ หมายถึง ผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูบุตร เป็นคำที่บุตรเรียกผู้หญิงผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูตน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 876)

ความเป็นแม่ (Motherhood) หมายถึง บทบาทของผู้หญิงที่ให้กำเนิดบุตรหรือสังคมมักเห็นว่า “การเป็นผู้หญิง หมายถึง การเป็นแม่” ผู้เป็นแม่ต้องมีหน้าที่ในการให้กำเนิด เลี้ยงดูให้ นมบุตรและรับผิดชอบทุกสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับบุตร ทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคม ในช่วงเวลาแห่งการเป็นแม่ ผู้หญิงมักเห็นว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความรักและความสุข แต่มีผู้แสดงทัศนะว่า ในสภาวะเช่นนั้นใช่ความสุขจริงหรือไม่ เนื่องจากในความเป็นจริงช่วงเวลาการคลอดนั้นเป็นช่วงที่ผู้หญิงรู้สึกเจ็บปวดและทรมานมาก จากแนวคิดของ **Adrienne Rich** กล่าวว่าเราทุกคนล้วนเกิดมาจากการตั้งครรภ์ของแม่ แต่ความเป็นแม่กลับไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของผู้คนมากนัก เธอจึงตัดสินใจเรียบเรียงหนังสือเรื่อง “Of Woman Born” มาจากประสบการณ์ของเธอเองที่มีบุตรถึง 3 คน เธอเห็นว่าความเป็นแม่ในแนวคิดของเธอเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาจาก

ความต้องการและสำนึกของผู้ชาย โดยผู้หญิงต้องเป็นผู้ยอมรับบทบาทดังกล่าวแต่เพียงคนเดียว ซึ่งทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่กลับไม่มีความสุข ไม่มีอิสรภาพ ไม่มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (Rich, 1986: 85)

นอกจากนี้ความเป็นแม่ยังมีฐานะเป็นสถาบัน เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับการเมือง ความเป็นแม่อาจถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว แต่มีคำขวัญของแนวคิดแบบสตรีนิยมที่กล่าวว่า “เรื่องส่วนตัวคือเรื่องการเมือง” (Personal is Politic) โดยแสดงให้เห็นว่าความเป็นแม่เป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากทางการเมือง เนื่องจากผู้เป็นแม่ไม่สามารถแสดงความต้องการส่วนตัวได้ แต่ความเป็นแม่ต้องแสดงภาพตามที่สังคมกำหนดเอาไว้ เนื่องจากสังคมโดยทั่วไปถือระบบอำนาจพ่อเป็นใหญ่ (Patriarchy) ซึ่งมีลักษณะสังคมเป็นแบบสถาบัน ทั้งครอบครัว การแบ่งงานของชายหญิง ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยผู้ชาย แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับร่างกายของผู้หญิงเอง ตัวอย่างเช่น การคลอดบุตรของผู้หญิงที่ถูกกำหนดโดยแพทย์ว่าควรคลอดที่ไหน ทำทางใด ภายใต้การควบคุมของใคร ซึ่งก็พบว่าเป็นผู้ชายที่ไม่เคยตั้งครรภ์และไม่เคยคลอดบุตร ดังนั้น “ความเป็นแม่” จึงเป็นความหมายทางสังคมมากกว่าเป็นความหมายแค่ทางชีวภาพ

ความเป็นแม่ หมายถึง ผู้หญิงที่มีประสบการณ์ในการคลอดบุตร เลี้ยงดูบุตร ซึ่งความเป็นแม่นี้มีการสร้างการรับรู้ที่ซับซ้อนทั้งในด้านชีววิทยา สังคมและศีลธรรม เนื่องจากการกลายเป็นแม่เป็นเรื่องของกายภาพและประสบการณ์ทางอารมณ์ที่มีผลต่อการเกิดของทารก ถือว่าเป็นความรับผิดชอบสำคัญของผู้เป็นแม่ ความเป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าการปฏิบัติตามหน้าที่เท่านั้น (Tina, 2005: 7)

หลายครั้งที่ความเป็นแม่ถูกตีความว่าเป็นประสบการณ์ที่มีความเป็นสากล แต่ในความเป็นจริงการเป็นแม่เกี่ยวข้องกับ การเชื่อมโยงตัวตน ประสบการณ์ สังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้แต่ละสังคมมีความคาดหวังและมีภาพของความเป็นแม่ในอุดมคติที่แตกต่างกันด้วย และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นยังเป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นแม่ได้ การสร้างความรับรู้ของการเป็นแม่นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ภายในและมีความแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของแต่ละสังคม มีจุดเน้นอยู่ที่แนวคิด ลักษณะทางกายภาพ สัญชาติญาณ และตัวตนทางสังคมที่ผู้หญิงจะได้รับประสบการณ์จากการดูแลบุตร และมีการผสมผสานสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันจนกระทั่งนำไปสู่ความมีอำนาจในการปฏิบัติตนและมีความเชี่ยวชาญในการเป็นแม่

ความเป็นแม่ หมายถึง ความสามารถในการให้กำเนิดและดูแลบุตรที่มาจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นความต้องการสูงสุดของการเป็นแม่ที่ดี ในปัจจุบันผู้เป็นแม่มักเต็มไปด้วยความกังวลเกี่ยวกับสุขภาพของบุตร เนื่องจากผู้เป็นแม่ต้องการสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรของตน ความเป็นแม่จึงเป็น

ประสบการณ์ของผู้หญิงที่มีความแตกต่างกันไป แมในปัจจุบันอาจมีความเชื่อมโยงกับความเป็นวิทยาศาสตร์และการแพทย์มากเนื่องจากการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ตามกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อการดูแลบุตรที่ดีที่สุด แต่นักวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถให้นิยามความเป็นแม่ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งความแตกต่างด้านภูมิศาสตร์ การเงิน อัตราการรู้หนังสือ อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ประเพณี ชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันในคนแต่ละกลุ่ม แต่ความเป็นแม่ที่มีบทบาทในการดูแลบุตรก็มีความยาวนานมากกว่า 150 ปีแล้ว ภาพของความเป็นแม่ที่แสดงออกทางสื่อต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในนิตยสารที่มีภาพของผู้หญิงอุ้มทารกด้วยมือข้างหนึ่ง ส่วนมืออีกข้างหนึ่งก็เปิดหนังสืออ่านไปด้วย หรือภาพความเป็นแม่ในภาพยนตร์ โทรทัศน์ในรายการต่างๆ (Bombrow, 2006: 2)

ความเป็นแม่ประกอบไปด้วยความหลากหลาย หนึ่งในปัจจัยสำคัญก็คือ โครงสร้างทางสังคม เมื่อโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป การเรียนรู้ในความเป็นแม่ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของขนาดครอบครัวที่มีการลดขนาดให้เล็กลง ในอดีตเด็กหญิงมีโอกาสในการเรียนรู้การดูแลเด็กจากแม่ของตนเองหรือผู้หญิงคนอื่นๆ ในครอบครัว ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อเตรียมเป็นแม่ในอนาคต แต่ในปัจจุบันเมื่อครอบครัวมีขนาดเล็กลง ผู้หญิงไม่มีโอกาสได้เรียนรู้การดูแลเด็กก่อนการมีบุตรจริง จึงต้องพยายามพึ่งพาคำแนะนำจากแพทย์ เจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุข หนังสือ หรือแม้กระทั่งคนแปลกหน้า ทำให้ผู้เป็นแม่อาจเกิดความสับสนแต่อย่างไรก็ตาม เธอจะสามารถปรับตัวและสร้างบทบาทของความเป็นแม่ได้จากประสบการณ์ที่เธอได้รับและเรียนรู้ในแต่ละวัน

ความเป็นแม่ หมายถึง ผู้หญิงที่มีหน้าที่ต้องทำเพื่อบุตร เมื่อมีบุตรไม่ว่าก็คนก็ตาม เราอาจไม่เป็นที่รู้จักด้วยชื่อของเราเอง แต่จะถูกเรียกว่า “แม่” ถึงแม้ว่าแม่ได้รับความรัก ความเทิดทูน แต่แม่ก็ไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการเท่ากับคนอื่นในครอบครัว ด้วยความคาดหวังของสังคมทำให้แม่ถูกนิยามว่าเป็นผู้หญิงที่ต้องตั้งครรรภ์ คลอดบุตร และเลี้ยงดูบุตรให้ดีที่สุด ผู้เป็นแม่หลายคนคิดว่าพวกเธอมีความสามารถในการเป็นแม่อยู่ในตัว เมื่อต้องเป็นแม่จริงๆ จึงทำให้พวกเธอรู้สึกประหลาดใจและสับสนว่าหน้าที่ของแม่นั้นยากลำบากกว่าที่พวกเธอคาดการณ์เอาไว้ ด้วยความคาดหวังของผู้เป็นแม่ทุกคนที่อยากเลี้ยงบุตรให้เติบโตมาเป็นคนดี ทำให้แม่สร้างความกดดันให้กับตนเองมากเกินไป จนทำให้แม่บางคนเกิดความรู้สึกผิดต่อการทำหน้าที่แม่ของตน ช่วงเวลาในแต่ละวันอาจทำให้แม่เกิดความเครียดและโมโหง่าย ซึ่งเมื่อนั้นจะทำให้แม่ต้องรู้สึกผิดมากยิ่งขึ้นไปแม่ ดังนั้นแม่แต่ละคนจึงต้องการผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงนี้ ซึ่งทำให้เกิดความกดดันและรู้สึกผิด หากต้องปฏิบัติหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน การปรับเปลี่ยนบทบาทนี้อาจทำให้แม่รู้สึกเหนื่อยลำได้ เนื่องจากบทบาทของผู้หญิงทำงานที่เคยเป็นนั้นแตกต่างกันไปจากบทบาทของแม่โดยสิ้นเชิง อีกทั้งพวกเธอก็ยัง

ตระหนักว่าบทบาทของแม่ก็เป็นบทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญมากในช่วงชีวิตของพวกเขา (ทริซ่า แอชเวิร์ธ และ เอมี โนบายส์, 2552: 15)

ส่วน “ความเป็นแม่” ในทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ผู้ทำหน้าที่คลอด เลี้ยงดูและมีหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตรให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนได้ เนื่องจากพ่อแม่มีหน้าที่เป็นบุพการีของบุตร คือต้องอุปการะเลี้ยงดู เนื่องจากบุตรเกิดมาจากพ่อแม่ ดังนั้นจึงมีหน้าที่ของพ่อแม่ที่ต้องปฏิบัติต่อบุตร ดังนี้

- 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว พ่อแม่ต้องรีบสั่งสอนไม่ให้บุตรทำความชั่ว เพราะบุตรที่เกิดมาใหม่ยังไม่รู้เรื่องของโลก พ่อแม่จึงควรเป็นผู้บอกทางถูกผิดให้แก่บุตรเพื่อไม่ให้เดินหลงทาง เมื่อบุตรทราบว่าเป็นทางที่ถูกก็จะสามารถเดินต่อไปเองได้โดยง่าย
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี ความดีคือ การทำสิ่งใดแล้วเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ผู้มีนิสัยดีก็ย่อมเป็นที่พอใจ คนอื่นก็อยากคบหาสมาคมด้วย
- 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยาตามสมควรแก่อายุและสติปัญญา พ่อแม่ควรส่งเสริมให้บุตรมีวิชาตามสมควร เพื่อให้บุตรสามารถหาเลี้ยงตนเองได้และสามารถรักษาทรัพย์ของตนเอาไว้ได้
- 4) ให้แต่งงานกับผู้ที่เหมาะสม ในอดีตอาจเป็นหน้าที่ที่พ่อแม่ต้องจัดหาสามีหรือภรรยาที่ดีให้กับบุตร แต่ปัจจุบันพ่อแม่อาจมีหน้าที่ดูแล ให้คำแนะนำในการเลือกคู่ครองและเมื่อเห็นว่ามีโอกาสชอบพอกันจึงจัดการสู่ขอตามประเพณี
- 5) มอบทรัพย์ให้ในสมัยที่ควร พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ว่าทรัพย์เปรียบเหมือนอสรพิษธรรมดาว่าอสรพิษย่อมกัดคนทั่วไป ไม่เลือกว่าผู้ใดจะเป็นผู้มีพระคุณหรือไม่ พ่อแม่จึงควรให้ทรัพย์แก่บุตรตามความเหมาะสมแต่ละช่วงวัย เพื่อเป็นการฝึกหัดให้บุตรเป็นคนรู้จักใช้จ่าย ไม่สุรุ่ยสุร่าย
- 6) แนะนำพร่ำสอน แนะนำถึงพ่อแม่สอนไม่ให้บุตรทำความชั่ว ทำความดี ขวนขวายและศึกษาเล่าเรียน นอกจากนี้พ่อแม่ยังควรเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับบุตรเพื่อให้บุตรเห็นผลของการทำความดีและเชื่อฟังในสิ่งที่พ่อแม่แนะนำพร่ำสอน
- 7) หาโอกาสพาบุตรไปเที่ยวในงานหรือในพิธีต่างๆ เพื่อให้บุตรมีความเฉลียวฉลาด รอบรู้ในสิ่งที่ไม่เคยเห็น เป็นการสร้างความกล้าหาญในการเข้าสมาคมกับผู้อื่น และยังเป็นการเพิ่มความเบิกบานใจให้แก่บุตรเป็นครั้งคราว (พระเทพวิสุทธิเมธี, 2535: 88)

ดังนั้น “ความเป็นแม่” จึงหมายถึง ผู้ที่ให้การกำเนิด คลอด เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอน ไม่ใช่เพียงแค่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังมีภาระสนับสนุนด้านจิตใจด้วย ความเป็นแมียังถูกสร้างจากประสบการณ์ วัฒนธรรมและบริบททางสังคมอีกด้วย เนื่องจากความเป็นแม่นั้นเป็นหน้าที่และสถานภาพทางสังคม ทำให้รูปแบบหรือลักษณะความเป็นแม่ของแต่ละสังคมมีความ

แตกต่างกัน ทำให้ผู้หญิงที่กำลังเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นแม่ต้องรู้จักเรียนรู้ ปรับตัวตามบทบาทที่ตนเองมีอยู่ และบทบาทใหม่ของการเป็นแม่ เพื่อให้เกิดการแสดงบทบาทตามสมควร เนื่องจากความเป็นแม่ที่ดีนั้นจะนำไปสู่การสร้างเยาวชนและประชากรที่ดีให้กับประเทศชาติต่อไป

2.2 ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่

เนื่องด้วยสรีระของผู้หญิงก่อให้เกิดทัศนะว่าเธอเป็นผู้ใกล้ชิดธรรมชาติ เช่นเดียวกับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเพศเมียทั่วไปที่สามารถให้นมเพื่อเลี้ยงดูบุตรที่เพิ่งเกิดใหม่ได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์จนกระทั่งการคลอดออกมาและการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันเหมือนสายสัมพันธ์ตามธรรมชาติระหว่างแม่และบุตร ผู้เป็นแม่จำเป็นต้องดูแลบุตรที่ยังคงช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ทำให้กิจกรรมของผู้หญิงจึงถูกผูกติดอยู่กับงานของครอบครัวเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า “ที่ของผู้หญิงคือที่บ้าน” (ปราณี วงษ์เทศ, 2544: 89) การที่ผู้หญิงต้องให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรเหมือนจะเป็นเงื่อนไขที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สาเหตุหลักที่ทำให้ผู้หญิงต้องกลายเป็นผู้หมกหมุ่นอยู่กับกิจกรรมภายในบ้าน ถูกกีดกันออกจากกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและการเมือง ผู้เป็นแม่จึงมักมีจุดรวมของอารมณ์และความสนใจที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับบุตรเท่านั้น ซึ่งบทบาทเหล่านี้ตรงข้ามกับบทบาทของผู้ชายอย่างสิ้นเชิง

เมื่อพิจารณาในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทย เรามักพบว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อชนชั้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากเรามักพบเห็นอยู่เสมอว่ามีการเอาเปรียบผู้หญิงว่าเป็นเพศที่มีชนชั้นด้อยกว่า และพบว่าผู้หญิงด้วยกันเองกลับเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเอาเปรียบนั้น โดยผู้หญิงกลุ่มนี้มักได้รับการอบรมเลี้ยงดู ในสภาพแวดล้อมและค่านิยมที่ยกย่องเพศชาย นอกจากนี้สังคมไทยยังยกย่องคนที่เป็นข้าราชการ ค่านิยมการเป็นเจ้าของคนเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน พ่อแม่ที่ขัดสนอาจนำบุตรสาวไปฝากเป็นข้ารับใช้บ้านเจ้านาย ซึ่งเป็นค่านิยมของชนชั้นสูงว่าผู้หญิงที่ดีต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือน เอาอกเอาใจสามี รักนวลสงวนตัว เป็นช่างเก็บหลัง สงบเสงี่ยม ผู้ชายจึงมีอำนาจในการปกครอง ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่เพียงพยายามผูกใจสามีให้ได้ ผู้หญิงในชนชั้นสูงนั้น ไม่ต้องทำงานเหมือนผู้หญิงชาวบ้าน แต่อาจมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์ทางเครือญาติด้วยการแต่งงานกับคนที่อยู่ในชนชั้นเดียวกับตน เพื่อสร้างฐานอำนาจให้กับครอบครัว

ในหลายสังคมพบว่า ความเป็นผู้หญิงถูกมองว่ามีคุณค่าน้อยกว่าผู้ชาย ดังการศึกษาของ **ไพโรจน์ หุขพะเนียด** เรื่อง พัฒนาการของผู้หญิงในบริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรม : การศึกษาเปรียบเทียบนวนิยายของนักเขียนสตรี ที่มีการศึกษา นวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ The Bondmaid, Woman at Point Zero และ Nervous Conditions

เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งวัฒนธรรมในสิงคโปร์ อียิปต์ และในโซนา ซึ่งมีตัวละครสำคัญเป็นผู้หญิงทำให้สามารถพิจารณาถึงบทบาทและความเป็นไปของผู้หญิงในวัฒนธรรมทั้ง 3 นี้ได้ โดยพบว่าบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่ตัวละครเรียนรู้ก็คือ การรับใช้สมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งงานครัว งานบ้าน มีการฝึกฝนเพื่อปรนนิบัติสามี นอกจากนี้ยังต้องเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเห็นได้ว่าพ่อแม่มักให้ความสำคัญกับบุตรชายมากกว่าบุตรสาว บุตรชายจะเรียนรู้การสืบทอดอำนาจในการปกครองครอบครัวจากพ่อ ส่วนบุตรสาวจะเรียนรู้การจัดวางตำแหน่งของผู้หญิงในครอบครัวด้วยการเชื่อฟังจากหลักการดำเนินชีวิตที่มีจากศาสนา อีกทั้งยังต้องมีการพึ่งพาอำนาจทางเศรษฐกิจของหัวหน้าครอบครัว ทำให้ผู้เป็นพ่อบริการอำนาจเหนือทุกคนในครอบครัว ถึงแม้ว่าตัวละครหญิงเหล่านี้ได้ย้ายไปอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่นอกบ้านแล้ว พวกเธอก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับที่อยู่อาศัยใหม่ แต่ความแตกต่างทางเพศก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่อย่างชัดเจน พวกเธอถูกแบ่งชนชั้น ถูกมองเป็นเพศวัตถุทางเพศ ซึ่งเป็นการแสดงออกว่าสังคมมีการปกครองด้วยระบบปิตาธิปไตย (สังคมแบบผู้ชายเป็นใหญ่) ทำให้ผู้หญิงมีการพยายามต่อต้านอำนาจดังกล่าว ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ระเบียบ ขอบบังคับของสังคมและวัฒนธรรมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่ ทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้หญิงที่ไม่สามารถเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริงได้ (ไพโรจน์ นุชพะเนียด, 2549: 184)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Janice D. Yoder และคณะ** ในการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ที่ดีของสตรีนิยมคืออะไร ? : อัตลักษณ์สตรีนิยมของผู้หญิงและบทบาทคาดหวังในความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ทางเพศ (What Good is a Feminist Identity?: Women's Feminist Identification and Role Expectations for Intimate and Sexual Relationships) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการทำนายความสัมพันธ์ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา จำนวน 165 คน โดยใช้แบบสำรวจทางจิตวิทยาเพื่อพิจารณาถึงทัศนคติของผู้หญิง ผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ได้รับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตมา ผู้หญิงที่มีความเข้มแข็งจะมีระดับความเคารพตนเองอย่างสูง มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และมักประสบความสำเร็จด้านการศึกษา ส่วนผู้หญิงที่มีความเป็นผู้หญิงสูงก็จะมีจุดสนใจอยู่ที่รูปร่างตนเอง หลายคนเกิดความไม่พอใจในรูปร่างของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่าในการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงตั้งแต่แรกเริ่มต้นด้วยการแสดงบทบาทตามประเพณีดั้งเดิม ได้แก่ การดูแลเด็ก การทำงานในครัวเรือน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีการสนับสนุนให้เกิดการทำงานอย่างเท่าเทียมกันทั้งสองเพศ แต่ก็ยังพบว่าผู้หญิงยังมีความคาดหวังจากสังคมว่าต้องการทำงานและดูแลบุตรไปพร้อมกันด้วย จึงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดในการแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นผู้หญิง (Yoder, Perry และ Saal, 2007: 365-372)

ส่วนความเป็นแม่ของผู้หญิงนั้นพบว่าเกิดขึ้นจากความคาดหวังมากมาย โดยความคาดหวังเหล่านี้มักเป็นสิ่งที่เกินจริง การที่ผู้หญิงต้องกลายเป็นแม่มือใหม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทในด้านต่างๆ ทั้งการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ การโอบกอด การอาบน้ำและดูแลบุตรในด้านต่างๆ อีกทั้งผู้เป็นแม่บางคนยังต้องทำงานนอกบ้านอีก ซึ่งการแสดงบทบาทที่หลากหลายนี้อาจทำให้เกิดความขัดแย้งในการแสดงบทบาทได้ การเปลี่ยนผ่านจากผู้หญิงธรรมดาไปสู่ความเป็นแม่จึงอาจก่อให้เกิดความเครียดและความคับข้องใจก่อนที่ผู้เป็นแม่จะสามารถปรับตัวเพื่อรับบทบาทความเป็นแม่ได้ ดังงานวิจัยของ **Sabra L. Katz-Wise และคณะ** ที่ศึกษาเรื่อง ทักษะคติบทบาททางเพศและพฤติกรรมระหว่างการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นพ่อแม่ (Gender-Role Attitude and Behavior Across the Transition to Parenthood) พบว่าการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นพ่อแม่บ่งบอกถึงสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาของวัยผู้ใหญ่ การกลายเป็นพ่อแม่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับบุคลิกภาพและสังคม เบื้องต้นการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปตามทัศนคติบทบาททางเพศตามทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมและแนวคิดอัตลักษณ์ เพศของพ่อแม่ยังส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรม การเชื่อมโยงความเป็นพ่อแม่อยู่ที่ประสบการณ์ ซึ่งพบว่าผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อต้องเป็นแม่มากกว่าผู้ชายที่ต้องเป็นพ่อ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาและพฤติกรรม โดยมีการปรับบทบาทและความเข้าใจในการแสดงออกพฤติกรรมเมื่อพวกเขาต้องเป็นพ่อแม่ที่มีบุตร (Katz-Wise, Priess และ Hyde, 2010: 18-28)

มีการศึกษาในทิศทางเดียวกันคือ เรื่อง การเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่และตัวตน : การเปลี่ยนแปลง (Transition to Motherhood and the self : Measurement, Stability, and Change) ของ **Diane N. Ruble และคณะ** ซึ่งผลการศึกษพบว่ามีการวัดถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติระหว่างการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ซึ่งในช่วงชีวิตของคนเรานั้นมีช่วงสำคัญของการเปลี่ยนแปลง การเป็นแม่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคม และบทบาท ในการเปลี่ยนแปลงบทบาทพื้นฐานและวิถีชีวิตจะส่งผลต่อการปรับตัวตามบรรทัดฐานทางสังคมและความเข้าใจในธรรมชาติ การกลายเป็นพ่อแม่มีการอธิบายไว้ว่าเป็นการพัฒนาที่สำคัญที่สุดของการเป็นผู้ใหญ่ บางครั้งอาจมีความสำคัญมากกว่าบทบาทอื่นๆ ซึ่งการเป็นแม่นั้นถูกตีความไว้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นว่าคุณคนบรรลุวุฒิภาวะอย่างแท้จริง เนื่องจากการเป็นแม่ต้องมีการปรับตัวหลายด้านทั้งชีวิตการแต่งงาน การอยู่ร่วมกับคนอื่น และการรับมือกับปัญหาต่างๆ (Ruble and others, 1990: 450-463)

ในการศึกษาด้านจิตวิทยาของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ครั้งแรก ดังการศึกษาของ **Ruth Darvill และคณะ** เรื่อง ปัจจัยทางจิตวิทยาที่ส่งผลกระทบต่อประสบการณ์การเป็นแม่ครั้งแรกของผู้หญิง (Psychological factors that impact on women's experiences of first-time motherhood: a qualitative study of the transition) พบว่าการเป็นแม่ในครั้งแรกเริ่มต้นตอน

ตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากมากตั้งแต่ตอนเริ่มต้นตั้งครรภ์จนกระทั่งหลังคลอด ทำให้ผู้เป็นแม่ต้องการการสนับสนุนหรือได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น แต่ในปฏิบัติอาจไม่ได้เป็นเช่นนั้นเนื่องจากผู้หญิงตั้งครรภ์ในระยะแรกอาจยังไม่ได้ปรึกษาแพทย์หรือพยาบาล ผดุงครรภ์ การให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ตั้งแต่ช่วงแรกอาจทำให้ผู้หญิงเกิดความคาดหวัง ที่ถูกต้องเกี่ยวกับทารกมากขึ้น ซึ่งจะมีส่วนช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้เป็นแม่ตั้งครรภ์สามารถแสดง พฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมในเวลาต่อมา (Darvill, Skirton และ Farrand, 2010: 357-366)

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงการปรับตัวของผู้หญิงที่มีบุตรช้า ในการศึกษาของ **Mary Carolan** เรื่อง การเป็นแม่ช้า : ประสบการณ์เป็นแม่ครั้งแรกของแม่ที่อายุมากกว่า 35 ปี (Late motherhood : the experience of parturition for first time mothers aged over 35 years) โดยเป็นการศึกษาผู้หญิงในประเทศออสเตรเลีย จำนวน 20 คน ซึ่งมีอายุ 35 ปีขึ้นไปและเป็นกลุ่มที่เป็นแม่ครั้งแรก เนื่องจากในประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศที่มีการพัฒนา ทำให้อัตรา การเกิดของทารกลดลงและยังพบว่าอัตราการเกิดของทารกพบว่าเกิดจากผู้หญิงที่อายุมากกว่า 35 ปีขึ้นไปมากกว่าผู้หญิงในกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนคุณค่าของสังคม การปรับลดขนาดครอบครัว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเรื่องของการตั้งครรภ์ช้าในกลุ่ม ผู้หญิงทำงานนั้น เนื่องจากผู้หญิงต้องใช้เวลาเพื่อสร้างผลงานมากกว่าการต้องการมีบุตร ซึ่งมัก พบว่าผู้หญิงกลุ่มนี้มีทัศนคติที่ไม่ต้องการให้ใครทราบเมื่อตนเองตั้งครรภ์ เนื่องจากการรู้สึกผิด ต่อการทำงาน พวกเขาจึงรอเวลาอยู่หลายปีเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมจึงค่อยตัดสินใจตั้งครรภ์และมี บุตร ส่วนการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นแม่คนใหม่ ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาและเห็นว่า มีความยากลำบากในช่วงแรกของการเป็นแม่ ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ แต่ก็ ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ายังมีเรื่องที่ไม่ทราบอีกหลายเรื่อง การคลอดบุตรเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นของ ผู้หญิงพบมากในสังคมอุตสาหกรรม แนวโน้มนี้ทำให้ผู้หญิงยังพบกับความยากลำบากในการ คลอดบุตร และยังมี การคาดหวังในความเป็นแม่ที่ดีในผู้หญิงกลุ่มนี้สูงอีกด้วย (Carolan, 2003: 16-20)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Shiow-Ru Chang และคณะ** เรื่อง การเปลี่ยนผ่าน อัตลักษณ์ของตัวเองในผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ช้าในไต้หวัน (Transformation in self-identity amongst Taiwanese women in late pregnancy: A qualitative study) ที่มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ ตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงระหว่างการตั้งครรภ์ในกลุ่มผู้หญิงชาวไต้หวันที่มีบทบาทในการดูแล สุขภาพตามบริบททางวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม ผลการศึกษาพบว่าความคาดหวังของ วัฒนธรรมและครอบครัวมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ของผู้หญิงตั้งครรภ์ประสบการณ์ ของผู้หญิงกลุ่มนี้สามารถแบ่งได้เป็นการสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่ในบริบทตามค่านิยมทาง วัฒนธรรมเดิมเพื่อสะท้อนความต้องการในการตอบสนองความเชื่อแบบดั้งเดิม รวมไปถึง

ข้อห้ามและคำแนะนำต่างๆ ประสบการณ์แบบที่สองคือ การสร้างภาพร่างกายตัวเองขึ้นมาใหม่ โดยมีการนำความเชื่อแบบดั้งเดิมและคำแนะนำที่ผ่านมาในอดีตทำให้ผู้หญิงเห็นภาพว่าตนเองเป็นผู้ตั้งครรรค์ เนื่องจากปัจจัยทางวัฒนธรรมและสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิงตั้งครรรค์ ทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ระหว่างการตั้งครรรค์โดยผู้หญิงที่อยู่ในสังคมที่ทันสมัยอาจเกิดความขัดแย้งกับแนวความเชื่อแบบดั้งเดิมทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในได้หวัน ทำให้เกิดผลกระทบจากอิทธิพลเหล่านี้ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางด้านจิตวิทยาสังคมแก่ผู้ตั้งครรรค์ในเวลาต่อมา (Chang, Kenney และ Chao, 2010: 60-66)

การแสดงออกถึงความเป็นแม่ของผู้หญิงปรากฏให้เห็นในสังคมทั่วไป และยังปรากฏในภาพของสื่อ ดังเช่นนวนิยายที่เป็นภาพสะท้อนของบุคคลในช่วงเวลาและบริบทของสังคมนั้นๆ ดังการศึกษาของ พรธาดา สุวัธนวิช เรื่อง ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2510-2546 โดยการศึกษาในครั้งนี้ได้คัดเลือกนวนิยายที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่รวมทั้งสิ้น 74 เรื่อง พบว่าแนวคิดความเป็นแม่มีอยู่หลากหลาย สามารถแบ่งเป็นหัวข้อ ได้ดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่แนวชนบ คือการสืบทอดภาพของแม่ในอุดมคติที่รักเสียสละและอดทนเพื่อบุตร เป็นแบบอย่างที่ดี ความรักของแม่ในลักษณะนี้มาจากความเชื่อเรื่องสัญชาตญาณความเป็นแม่ และความรักบริสุทธิ์ของแม่ตามแนวคิดพระพุทธศาสนา

2) แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ตามแนวทางสตรีนิยม เป็นการปฏิเสธอุดมการณ์ต่อต้านคุณธรรมที่กำหนดให้ผู้หญิงต้องมี เช่น ภาพของแม่ในนวนิยายที่ทอดทิ้งหรือทำแท้งบุตรซึ่งมักจมอยู่กับความทุกข์และรู้สึกผิดในสิ่งที่ทำลงไป อีกทั้งยังเป็นการขัดต่อคำสอนทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ความเป็นแม่ยังสัมพันธ์กับแนวคิดต่างๆ ในสังคม เช่น ชนชั้น เพศ สถานะทางสังคม ดังการยอมรับในความ สามารถด้านอาชีพของผู้หญิงทำให้สถานภาพของผู้หญิงดีขึ้น แต่ก็เป็น การเพิ่มภาระให้ผู้หญิงต้องแบกรับทั้งงานในครอบครัวและงานด้านอาชีพทำให้เกิดภาวะกดดันที่ต้องรับผิดชอบทั้งสองด้าน (พรธาดา สุวัธนวิช, 2550: 213)

วาทกรรมความเป็นแม่ปรากฏในทุกสังคมอาจมีความเหมือนหรือแตกต่างกันไปตามแต่ละบริบทสังคมนั้น เช่น ในสังคมเวียดนามที่ปรากฏในงานวิจัยของ มนริรา ราโท เรื่อง “ความเป็นแม่” ที่กล่าวถึงวรรณกรรมเวียดนามยุคหลังนโยบายโดยแม่ ซึ่งเป็นยุคหลังจากประเทศเวียดนามประกาศนโยบายเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจ เมื่อปี ค.ศ.1986 มีภาพลักษณ์ของผู้หญิงปรากฏในวรรณกรรมและงานเขียนของเวียดนามเพื่อแสดงความเท่าเทียมทางเพศของผู้หญิงชาย ทำให้พบว่าแนวคิดของผู้หญิงเวียดนามยังเห็นว่าความเป็นแม่เป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิง ทั้งความเชื่อว่าหากสามีเสียชีวิตลงผู้หญิงที่ดีต้องอยู่ปรนนิบัติพ่อแม่สามีและไม่ควรแต่งงานใหม่ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งในการทำหน้าที่แม่กับการ

แสวงหาความสุขส่วนตัวของผู้หญิง ทำให้เห็นว่าโดยทั่วไปสังคมเวียดนามนั้นให้คุณค่ากับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง หากมีกรณีที่สามีทำร้ายภรรยา พ่อแม่สามีมักเข้าข้างบุตรชายของตน หรือหากผู้ชายมีภรรยาน้อย เขามักได้รับการให้อภัย แต่หากภรรยามีชู้ เธอกลับถูกมองว่าได้ก่ออาชญากรรมร้ายแรงและจะถูกประณาม เชื้อยนต์ และหากภรรยาไม่สามารถมีบุตรได้ สามีสามารถฟ้องหย่าหรืออาจมีภรรยาน้อยได้

นอกจากนี้ความเป็นแม่ของผู้หญิงเวียดนามยังถูกนำมาเชื่อมโยงกับประเด็นทางการเมือง เนื่องจากผู้หญิงในยุคนี้หลายคนผ่านการร่วมรบในสงคราม เมื่อปลดประจำการทำให้ผู้หญิงเหล่านี้ต้องอยู่เป็นโสดและไม่สามารถมีบุตรได้ แต่ยังมีแนวคิดของผู้หญิงเวียดนามไม่น้อยที่ปรารถนาอยากเป็นแม่ เนื่องจากเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่ต้องมีบุตร การมีบุตรเป็นการรับรองความสุขและการมีที่พึ่งในวัยสูงอายุ อีกทั้งยังมีความเชื่อว่าบุตรชายจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ให้บรรพบุรุษได้ ผู้หญิงกลุ่มนี้จึงพร้อมทำทุกอย่างให้มีบุตร แม้ว่าการเป็นแม่โดยไม่ได้แต่งงานอาจถูกสังคมรอบข้างเหยียดหยามหรืออาจถูกขับไล่จากหมู่บ้าน การเป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่สังคมเวียดนามคาดหวังจากผู้หญิง และในขณะที่เดียวกันความเป็นแม่ได้กลายมาเป็นบรรทัดฐานในการกำหนดหน้าที่และบทบาทของผู้หญิงในสังคมมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นข้อเท็จจริงว่าถึงแม้ว่าเวียดนามพยายามปฏิรูปประเทศ แต่ก็ยังไม่ได้มีการปฏิรูปแนวความคิดทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นแนวคิดที่เป็นปัญหา และยังมีการฉายภาพซ้ำในวรรณกรรมต่าง ๆ ทำให้ยิ่งเป็นการตอกย้ำแนวคิดความเป็นแม่ในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง (มนธิรา ราโท, 2548: 15)

นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้หญิงธรรมดาไปสู่ความเป็นแม่ยังทำให้พวกเธอมีความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น การพยายามทำหน้าที่ของการเป็นแม่จึงกลายเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับผู้หญิงทุกคน ดังการศึกษาของ **Polly Radcliffe** เรื่อง ความเป็นแม่, การตั้งครรภ์, และการต่อรองของอัตลักษณ์ : ศีลธรรม ในการรักษาการติดยาเสพติด (Motherhood, pregnancy, and the negotiation of identity : The moral career of drug treatment) พบว่ามีการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์และมีประวัติใช้ยาเสพติดในอังกฤษ ในวัฒนธรรมตะวันตกผู้หญิงยังถูกมองเรื่องคุณธรรมทางเพศ ความรับผิดชอบต่อสุขภาพของทารกทำให้แม่ที่ใช้ยาเสพติดอาจถูกตำหนิว่าเป็นผู้ทำลายสุขภาพของทารก ซึ่งในอดีตการใช้สารเสพติดมักพบในผู้ชายมากกว่าผู้หญิง แม้ว่าพวกเธอเป็นผู้ดูแลบุตรเอง แต่เธอก็ไม่อาจลบความรู้สึกผิดต่อบุตรได้ ทำให้ผู้หญิงเกิดความพยายามในการปรับตัว เช่น การลด เลิกสารเสพติดเพื่อเตรียมตัวเป็นแม่ ในขณะที่เดียวกันก็มีการพยายามบำบัดทางจิตวิทยาร่วมด้วย เพื่อเป็นการเรียนรู้อุปสรรคและรักษาตนเอง การศึกษานี้ใช้แนวคิดของเออร์วิน กอฟมัน (Erving Goffman) ในเรื่องบทบาทด้านหน้าและหลังเวที เนื่องจากการใช้ยาเสพติดและการเป็นแม่เป็นความขัดแย้งกัน ทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่และใช้ยาเสพติดไม่ต้องการให้ใครล่วงรู้ถึงการใช้ยาเสพติดของพวกเธอ แต่ด้วย

ความเป็นแม่ที่เป็นห่วงสุขภาพของบุตร ทำให้ผู้หญิงบางคนตัดสินใจขอความช่วยเหลือจากแพทย์และเจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขเพื่อเลิกยาเสพติด ในการเตรียมตัวเป็นแม่ที่ดีของบุตรที่กำลังจะลืมตาดูโลก ทั้งนี้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าวยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เป็นแม่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุตรอีกด้วย (Radcliffe, 2011: 984-991)

การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงที่เป็นแม้อย่างคงมีในรูปแบบต่างๆ จากการศึกษาของ **ณฐากรณ์ ซ้อมาก** เรื่อง การปรับเปลี่ยนบทบาทการเป็นแม่ของมารดาที่มีบุตรกลุ่มอาการดาวน์พบว่า บทบาทการเป็นแม่เริ่มตั้งแต่ตั้งครรภ์ ทำให้ผู้หญิงต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทการเป็นภรรยาอย่างเต็มมาสู่บทบาทการเป็นแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการคลอดบุตรและทราบว่าบุตรมีอาการดาวน์ ทำให้แม่ต้องปรับตัวในการยอมรับบุตรของตนเอง เนื่องจากบุตรที่เกิดมามีความแตกต่างไปจากที่คิดเอาไว้อย่างมาก แม่ของบุตรกลุ่มอาการดาวน์อาจรู้สึกว่าคุณเองไม่สามารถทำหน้าที่ของแม่ได้ดี จึงต้องมีการปรับตัวที่แตกต่างไปจากแม่ปกติ ได้แก่

- 1) การเตรียมใจสำหรับเหตุการณ์ที่อาจสูญเสียทารก บางคนอาจเสียใจ ซึมเศร้า และร้องไห้ บางคนแสดงอาการโกรธ ก้าวร้าว หรือเครียด
- 2) การเผชิญและยอมรับความล้มเหลวที่ไม่สามารถให้กำเนิดทารกที่สมบูรณ์ได้ ปฏิกริยาในขั้นนี้จะลดลงเมื่อทารกเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่ดีขึ้น
- 3) การกลับมาเริ่มกระบวนการสร้างสัมพันธ์ภาพกับทารก เมื่อทารกมีอาการดีขึ้นแม่จะมีการสร้างสัมพันธ์ภาพกับทารกด้วยการอุ้ม หยอดล้อ พูดคุยกับบุตร
- 4) การเรียนรู้ความแตกต่างไปจากเกณฑ์ปกติเกี่ยวกับความต้องการพิเศษของทารก ระยะนี้แม่จะเตรียมตัวเรียนรู้ เข้าใจและยอมรับในการดูแลทารก รวมทั้งคาดหวังเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารกที่แตกต่างไปจากทารกปกติ (ณฐากรณ์ ซ้อมาก, 2544: 22)

นอกจากนี้ยังมีผู้หญิงบางกลุ่มที่มีความเป็นแม่ที่แตกต่างไปจากแม่ที่สามารถมีบุตรเองได้ ในการศึกษาของ **Maggie Kirkman** เรื่อง การเป็นแม่ที่แท้จริง : ความเป็นแม่ผ่านการได้รับบริจาคไข่และตัวอ่อน (Being a 'real' mum : Motherhood through donated eggs and embryos) พบว่าผู้หญิงบางกลุ่มได้เป็นแม่เนื่องจากการรับบริจาคไข่และตัวอ่อนจากการสัมภาษณ์ผู้หญิง 21 คน การมีบุตรยากทำให้เกิดความรู้สึกตึงเครียดอยู่แล้ว ดังนั้นการที่ต้องรับบริจาคไข่และตัวอ่อนอาจทำให้ผู้หญิงบางคนรู้สึกผิด เนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกความเป็นแม้อย่างคงเป็นคุณลักษณะเฉพาะของความเป็นผู้หญิง การมีบุตรยากอาจทำให้ถูกมองว่ามีความผิดปกติ แต่เมื่อมีเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์เข้ามาช่วยเหลือผู้หญิงกลุ่มนี้ แต่พวกเขาก็ยังมีความกังวลถึงสุขภาพของบุตรที่กำลังจะคลอดว่าจะมีสุขภาพแข็งแรงหรือไม่ เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าเธอไม่ปกติและไม่สมบูรณ์เหมือนผู้หญิงคนอื่นๆ ผู้หญิงที่ใช้เทคโนโลยีนี้ยังรู้สึกขอบคุณผู้บริจาคไข่และตัวอ่อน ถึงแม้ว่าการตั้งครรภ์ในครั้งนี้จะทำให้เธอได้รู้สึกถึงความเป็นแม่ แต่ก็ยังมีข้อกังวลใจ

บางประการว่าบุตรที่ได้จะมีลักษณะทางพันธุกรรมที่ไม่ได้มาจากเธอและคู่สมรส แต่เธอก็เห็นว่าการสัมพันธ์จากการเลี้ยงดูบุตรจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าการสืบทอดลักษณะพันธุกรรมต่างๆ (Kirkman, 2008: 241-248)

ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งกิจกรรมระหว่างแม่กับบุตรจะมีการพัฒนาไปสู่ความเป็นแม่ของผู้หญิงอย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ผู้หญิงมีบทบาทนอกบ้านเท่าเทียมกับผู้ชาย พวกเขาต้องรับผิดชอบหารายได้เช่นเดียวกับผู้ชาย แต่ความคาดหวังเดิมคือการดูแลสามี บุตร และบ้านเรือนก็ยังคงเป็นหน้าที่ของพวกเขาเช่นเดิม จึงทำให้ผู้หญิงหลายคนเกิดความขัดแย้งและคับข้องใจในการทำหน้าที่ด้วยบทบาทที่หลากหลาย เนื่องจากทุกบทบาทต้องใช้เวลาและความทุ่มเท เมื่อทั้งสองบทบาทเกิดความขัดแย้งกัน ผู้เป็นแม่อาจเกิดความคับข้องใจในการแสดงความเป็นแม่ ตัวอย่างเช่น ลอรา คุณแม่ลูกสองจากเมืองลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนียในประเทศสหรัฐอเมริกาได้กล่าวว่า “สามีคาดหวังในตัวฉันมากขึ้นเมื่อฉันเลิกทำงานมาอยู่บ้านเลี้ยงลูก ฉันรู้สึกว่าเขาหวังว่าฉันจะมีความสุขมากขึ้น ฉันได้เลี้ยงลูกตั้งนั้นฉันจึงควรจะมีความสุข ฉันบ่นอะไรไม่ได้ ฉันเลยกลายเป็นแม่ผู้เสียสละ ฉันทำไปโดยไม่รู้ตัวเองเลย สามีฉันมักพูดว่า ถ้าคุณเหนื่อยก็หาใครมาช่วยสิ แต่ฉันรู้ว่าถ้าฉันให้ใครมาช่วยฉันจะรู้สึกว่าฉันไม่ได้ทำหน้าที่ของตัวเอง” (ทริซ่า แอชเวิร์ธ และเอมี โนบายส์, 2552: 39) ดังนั้นผู้หญิงที่มีบทบาทขัดแย้งกัน อาจทำให้พวกเขาตัดสินใจติบเทาอย่างไร ผู้หญิงหลายคนเลือกลาออกจากการทำงานเพื่อดูแลบุตรเพียงอย่างเดียว แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันหลายครอบครัวไม่พร้อมที่จะมีผู้หารายได้เพียงคนเดียว จึงทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่ยังคงต้องรับหน้าที่ทำงานนอกบ้านและเลี้ยงดูบุตรในเวลาเดียวกัน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงในเวลาต่อมา

2.3 ความเป็นแม่ในอุดมคติ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าภาพของผู้หญิงและแม่ถูกนำมาเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดทั้งด้านกายภาพและด้านสังคม ดังนั้นก่อนที่จะกล่าวถึงภาพความเป็นแม่ในอุดมคติก็ควรกล่าวถึงภาพของผู้หญิงในอุดมคติเสียก่อน เมื่อพิจารณาความเป็นผู้หญิงในโลกฝั่งตะวันตกพบว่า สมัยวิคตอเรียของอังกฤษ ผู้หญิงอังกฤษโดยเฉพาะชนชั้นกลางและชนชั้นสูงมักมีพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้าน โดยมีต้นแบบเป็นสมเด็จพระราชินีวิคตอเรีย ทำให้ผู้หญิงมีศูนย์กลางคือครอบครัว เนื่องจากสภาพสังคมในขณะนั้น กำลังเปลี่ยนแปลงเป็นแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมยิ่งทำให้มีการแบ่งแยกระหว่างการทำงานของผู้หญิงและผู้ชาย มีการแบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะชัดเจนยิ่งขึ้น (สคอนธรัตน์ สร้อยทองดี, 2552: 21)

ส่วนผู้หญิงในแถบเอเชียก็มีค่านิยมของศาสนาพุทธเข้ามามีอิทธิพลในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธนิกายเถรวาทที่เข้ามามีบทบาทในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงก็คือ การยกย่องความเป็นแม่ คำว่า “แม่คือพระที่บ้าน” หรือการสอนผ่านชาดกที่เน้นเรื่องความกตัญญูของพระโพธิสัตว์ การเปรียบเทียบว่า พระพุทธเจ้าทรงเหมือนมารดา ส่วนพระธรรมคำสั่งสอนก็เหมือนกับน้ำนมมารดา หรือในลิลิตพระลอก็กล่าวถึงบุญคุณมารดาว่า “ร้อยชู้หรือจะสู้เนื้อเมียตน เมียร้อยคนหรือจะสู้พระแม่ได้” ซึ่งบทบาทความเป็นแม่ในภูมิภาคนี้สำคัญมาก เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ให้กำเนิดลูกชายซึ่งถือว่าเป็นผู้มอบผู้ชายให้กับวัดและศาสนา คำอธิบายเหล่านี้จึงไม่มีความขัดแย้งกับค่านิยมที่ยกย่องความเป็นแม่ของผู้หญิง ถึงแม้ว่าคุณค่าของผู้หญิงจะไม่เท่าเทียมกับความเป็นผู้ชายก็ตาม (ปราณี วงษ์เทศ, 2549: 107) โดยทั่วไปแล้วผู้หญิงไทยส่วนใหญ่มักถูกอบรมสั่งสอนที่แตกต่างจากผู้ชายตั้งแต่ในวัยเด็ก เช่น บุตรสาวต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน หรือมักถูกเข้มงวดมากกว่าเด็กผู้ชาย ในฐานะบุตรชายก็มักจะถูกสร้างเงื่อนไขให้มีความอดทน กล้าหาญ เป็นผู้นำ (อุ้นเรือนทองอยู่สุข, 2547: 188) เด็กผู้หญิงจึงมีความตระหนักรู้ในหน้าที่ของผู้หญิงที่ดีมาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากได้รับการขัดเกลาจากครอบครัวจนเมื่อเติบโตเข้าสู่วัยสาวสามารถแยกออกไปมีครอบครัวได้ ความเชื่อและค่านิยมเหล่านี้ก็จะกลับมามีบทบาทในการกำหนดหน้าที่ของภรรยา และแม่ที่ดีตามมา เช่น สังคมมักเห็นว่าผู้หญิงที่ดีต้องอดทน ไม่ว่าในฐานะของการเป็นภรรยา หรือการเป็นแม่ ค่านิยมและแนวความคิดดังกล่าวยังส่งผลถึงการร่างกฎหมายซึ่งก่อให้เกิดการสร้างนิสัยที่แก่งแย่งในสังคมไทย อันสืบเนื่องมาจากกฎหมายลักษณะผัวเมียมาตรา 60 ซึ่งบอกไว้ว่า “สามีมีสิทธิตีภรรยาได้” (พระมหาสม สิริปัญญา, 2553: 56) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่ต่ำกว่าของผู้หญิงอย่างชัดเจน

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทุกชีวิตย่อมดิ้นรนหาทางออกให้กับตนเองทำให้ผู้หญิงหรือผู้เป็นแม่บางคนละทิ้งอุดมการณ์ความเป็นแม่ของตน โดยเลือกเอาแต่ความอยู่รอดของตนเอง ดังการศึกษาของ **บุญรัตน์ โพธิ์ไพรัตนา** ที่ศึกษาคติเรื่องแม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้พบว่าจากสภาพปัญหาของสังคมปัจจุบัน ก่อให้เกิดปัญหาที่หลากหลาย เช่น การตั้งครรภ์โดยไม่พึงปรารถนาปัญหาการทำแท้ง การทอดทิ้งบุตรของผู้หญิงที่ไม่พร้อมจะเป็นแม่หรือแม่กระทั่งปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ผู้เป็นแม่ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนบุตร จนเกิดปัญหากายในครอบครัว ยิ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการเป็น “แม่” นั้นเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยาก ไม่ใช่เพียงความพร้อมทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่ต้องมีความพร้อมทางด้านจิตใจด้วย สถานภาพของแม่ จึงเปรียบเสมือนพระพรหมที่เป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความประพฤติของแม่จึงเป็นสิ่งสำคัญ แม่ที่ประเสริฐ มีศีลธรรม มีความประพฤติที่ดี ย่อมให้กำเนิดบุตรที่ประเสริฐและบริสุทธิ์ คุณความดี ความรัก และความเข้าใจของแม่จึงเปรียบเสมือนเกราะกำบังภัยให้แก่บุตร (บุญรัตน์ โพธิ์ไพรัตนา, 2546: 8)

เมื่อผู้หญิงเปลี่ยนสถานภาพจากการเป็นภรรยามาเป็นแม่ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญของความเป็นแม่ในฐานะของการสร้างชาติด้วยการมีบุตรและการเป็นแม่ที่ดีของบุตร โดยมีการจัดงาน “วันแม่แห่งชาติ” เพื่อเป็นการเชิดชูการทำหน้าที่ของแม่ ทั้งนี้ได้มีการกำหนดหน้าที่ว่าการเลี้ยงบุตรเป็นของผู้หญิงและผู้ชายต้องมีหน้าที่หารายได้นอกบ้าน ความเป็นแม่ในสายตารัฐบาลสมัยนั้นจึงต้องเป็นแม่ที่ดี มีการดูแลบุตร ไม่ใช่ปล่อยให้บุตรโตอย่างตามมีตามเกิด แต่ผู้เป็นแม่ต้องได้รับความรู้ทางสาธารณสุขสมัยใหม่ เพื่อให้บุตรเป็นประชากรที่มีคุณภาพของชาติต่อไป

แนวความคิดในลักษณะนี้ยังคงได้รับการสืบทอดต่อมาแม้กระทั่งสังคมในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ **ณัฐวิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ** เรื่องบทบาทและการแบ่งงานระหว่างชายหญิงในชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาสตรี ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทและการแบ่งงานกันในครอบครัวระหว่างหญิงชายในชนบทที่มีระบบคุณค่าและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยผลการศึกษาพบว่า ในอดีตมีการใช้เพศเป็นเกณฑ์ในการกำหนดบทบาทจนได้รับการปลูกฝังและสืบทอดกันต่อมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม ทำให้ผู้หญิงได้รับมอบหมายเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของทุกคนในบ้าน ส่วนผู้ชายมีหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ต่อมาสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนที่เคยมีความเป็นอยู่เรียบง่ายกลายเป็นสังคมเมืองที่มีค่านิยมในวัตถุ แต่ทัศนคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมในการแบ่งงานก็ยังคงเป็นเช่นเดิม แต่ผู้หญิงก็ได้ช่วยเหลืองานของผู้ชายมากยิ่งขึ้น ด้วยการปลูกฝังทัศนคติและความเชื่อในบทบาทเดิม ทำให้ผู้หญิงไม่รู้สึกรัดแหยงถึงแม้ว่าต้องแสดงบทบาทเพิ่มขึ้น พวกเขาจึงพยายามปรับตัวเองเพื่อทำงานบ้านให้มากยิ่งขึ้นด้วยความเต็มใจ โดยไม่คิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสามี เนื่องจากในขณะที่ผู้หญิงต้องทำงานหนักมากขึ้น แต่ผู้ชายกลับรู้สึกคับข้องใจและไม่ภูมิใจหากต้องช่วยทำงานบ้าน เมื่อผู้หญิงทำงานหนักมากขึ้นยอมทำให้พวกเขาไม่มีเวลาและโอกาสในการพัฒนาตนเอง และไม่มีโอกาสในการเข้าร่วมการพัฒนาชุมชนของตน ทำให้มักพบว่าผู้หญิงที่มีบทบาทเป็นผู้นำท้องถิ่นมักเป็นผู้หญิงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีระดับการศึกษาที่ดี อีกทั้งยังเป็นผู้หญิงที่ไม่มีภาระทางครอบครัวจึงจะได้เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตน (ณัฐวิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ, 2540: 100)

แม่ในอุดมคติหรือการเป็นแม่ที่ดียังคงเป็นภาพในความคิดของผู้หญิงทุกยุคทุกสมัย แม้กระทั่งผู้หญิงในประเทศอังกฤษ ในการศึกษาของ **Joyce L. Marshall** และคณะ จากการศึกษาเรื่อง การเป็น ‘แม่ที่ดี’ : การจัดการการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และการผสมผสานอัตลักษณ์ (Being a ‘good mother’ : Managing breastfeeding and merging identities) พบว่าจากประโยชน์ของนมแม่ในด้านสุขภาพที่ดีของบุตรและตัวแม่เอง ทำให้ผู้หญิงในประเทศอังกฤษส่วนใหญ่เลือกเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่ก็มีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นเวลายาวนานจนถึง

อายุ 6 เดือนอยู่จำนวนไม่มากนัก เนื่องจากมีหลายปัจจัยที่ทำให้แม่ต้องเลิกเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไป เช่น การกลับไปทำงาน แต่ก็ต้องยอมรับว่าคำว่า “แม่ที่ดี” ถูกนำมาเชื่อมโยงว่ามีความเหมือนกันกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ทำให้เกิดการผสมอัตลักษณ์ที่หลากหลายประกอบไปด้วยคุณค่า ความหมายของการเป็นแม่ที่ดี การจัดการความสมดุลระหว่างความมั่นใจในสุขภาพของบุตร ซึ่งสามารถสร้างได้จากประสบการณ์ชีวิตในแต่ละวันของการเป็นแม่ ผู้หญิงจึงเรียนรู้กับการจัดการศีลธรรมที่นิยามคำว่า “แม่ที่ดี” จากประสบการณ์นี้ด้วยตนเอง (Marshall, Godfrey และ Renfrew 2007: 2147-2159)

ภาพความคิดเรื่องการเป็นแม่มักยังเป็นอุดมคติที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของผู้หญิงหลายคน จากการ ศึกษาของ **Linda S. Williams** ในเรื่อง ความเป็นแม่, อุดมคติ, และอำนาจของเทคโนโลยี (Motherhood, Ideology, and The Power of Technology) แสดงให้เห็นถึงความเป็นแม่มักยังเป็นความปรารถนาสำคัญของผู้หญิงหลายคน ถึงแม้ว่าผู้หญิงบางกลุ่มไม่อาจมีบุตรได้หรือมีบุตรยาก แต่ด้วยเทคโนโลยีปัจจุบันก็ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้และคู่สมรสเข้ามาใช้เทคโนโลยีเด็กหลอดแก้ว ซึ่งพบว่าประสบการณ์ของผู้หญิงแต่ละคนเต็มไปด้วยความเจ็บปวดจากการพยายามมีบุตร เช่น การผ่าตัดเนื่องจากมีอาการอักเสบที่กระตุกเชิงกราน เป็นต้น การที่ผู้หญิงยอมรับความเจ็บปวดเช่นนี้ก็เนื่องมาจากเธอคิดว่าการเป็นภรรยาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับชีวิตคู่ จึงต้องมีการสร้างครอบครัว ถึงแม้ว่ามีการรับบุตรบุญธรรมมาเลี้ยง แต่ก็ยังไม่สามารถลดความกังวลต่อการไม่มีบุตรได้ เนื่องจากไม่มีบุตรในความคิดของผู้หญิงกลุ่มนี้อาจทำให้เกิดปัญหาทั้งสามมีได้และการไม่มีบุตรจึงเป็นความรู้สึกผิดและด้อยค่ากว่าผู้หญิงคนอื่น พวกเขาจึงต้องการมีบุตรเพื่อให้สามีรักและเชื่อว่าการเป็นแม่เป็นการแสดงความเป็นธรรมชาติของการเป็นผู้หญิงที่ต้องมีหน้าที่ในการเป็นภรรยา ตั้งครรภ์ คลอดบุตร และเลี้ยงบุตรด้วยน้ำนมตนเอง ด้วยอุดมการณ์ความเชื่อในลักษณะนี้จึงทำให้ผู้หญิงที่มีบุตรยากยอมเจ็บปวดจากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อช่วยในการมีบุตรจนกว่าความปรารถนาของพวกเขาจะประสบความสำเร็จ (Williams, 1990: 543-552)

เมื่อความเป็นแม่ที่ดีเป็นความคาดหวังที่สำคัญของผู้หญิงหลายคน หากความเป็นแม่ที่ดีไม่สามารถแสดงออกได้อย่างสมบูรณ์ความขัดแย้งเช่นนี้ผู้หญิงจะเผชิญและแก้ไขอย่างไร ดังการศึกษาของ **Samantha Murphy** เรื่อง การกลับคืนอัตลักษณ์ทางศีลธรรม : การเกิดแบบไร้ชีพ, ความรู้สึกเป็นตราบาปและศีลธรรมของผู้เป็นแม่ (Reclaiming a moral identity: stillbirth, stigma and 'moral mothers') มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจผลกระทบจากวาทกรรมความคาดหวังของผู้เป็นแม่ โดยการสัมภาษณ์ผู้เป็นแม่ที่ผ่านประสบการณ์การให้กำเนิดบุตรแบบไร้ชีพ (Stillbirth) ผลการศึกษาพบว่า การเกิดแบบไร้ชีพของทารกเป็นภัยคุกคามต่อการสร้างอัตลักษณ์ เนื่องจากแม่ที่มีประสบการณ์ให้กำเนิดทารกแบบไร้ชีพจะมีความรู้สึกสูญเสียมากกว่า

ผู้เป็นพ่อ ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมถูกตีตราและรู้สึกผิดต่อตนเองของผู้เป็นแม่ตามแนวคิดของ เออร์วิน กอฟมันน์ (Erving Goffman) ทั้งนี้อาจได้รับคำอธิบายทางการแพทย์ถึงเรื่องการสูบบุหรี่ หรือการดื่มแอลกอฮอล์ของแม่ ซึ่งอาจถูกสังคมตีตราจากความประพฤติระหว่างการตั้งครรภ์ แต่อัตราการเกิดแบบไร้ชีพนี้ก็มีอยู่ 2 ใน 3 ที่ยังคงไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุได้ โดยความรู้ หรือคำอธิบายทางการแพทย์นี้ยังทำให้ผู้เป็นแม่เกิดความรู้สึกผิดเมื่อเธอต้องสูญเสียทารกมากยิ่งขึ้น แม่อาจรู้สึกตำหนิตัวเองและเห็นว่าตนเองไม่สามารถปกป้องทารกเอาไว้ได้ ซึ่งแม่มควรมอบรับให้ได้ว่าการเกิดแบบไร้ชีพนี้ไม่ได้มีความผิดมาจากแม่เพียงอย่างเดียว (Murphy, 2011: 1-5)

จากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ทำให้ความเป็นแม่ในอุดมคติ อาจเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังคงความเป็นแม่ที่มีภาพความรับผิดชอบด้วยความรักต่อบุตรอยู่ ถึงแม้ว่าผู้หญิงในปัจจุบันมีการพึ่งพาตนเองมากขึ้น อาจเนื่องมาจากการหย่าร้างกันสามีทำให้ต้องกลายเป็นแม่ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว แต่พวกเธอก็ต่อสู้และเลี้ยงบุตรด้วยความอดทนเช่นเดียวกับการทำหน้าที่ของการเป็นแม่ที่ดีเหมือนในอดีต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ **วันวิสาข์ ดันตระกุล** ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบชีวิตของมารดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวในกรุงเทพมหานครซึ่งพบว่าแม่ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว ต้องทำหน้าที่ดูแลครอบครัว แม่ที่มีสถานภาพหย่าร้าง สามีเสียชีวิต หรือสามีทอดทิ้ง และไม่ได้แต่งงานใหม่ ทำให้ต้องประสบความยากลำบากในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากต้องเป็นผู้รับผิดชอบด้านการเงินเพียงผู้เดียว ทั้งการรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างของบุตรและสมาชิกในครอบครัวคนอื่น อีกทั้งยังต้องเป็นเสาหลักของความรัก ความผูกพันและดูแลสัมพันธภาพภายในครอบครัว แม่ในกลุ่มนี้จึงมีความรู้สึกเศร้าโศก รู้สึกผิด โดดเดี่ยว และไม่ได้รับการช่วยเหลือจากญาติพี่น้องหรือหน่วยงานใดๆ แต่ก็ยังพบว่าแม่ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวยังคงมีความปรารถนาและมีเป้าหมายในชีวิตเพื่อต้องการให้บุตรมีความสุข ได้แก่ การปรารถนาความสุขในชีวิต ความพร้อมรับผิดชอบทางด้านเศรษฐกิจ การต้องการสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การรับผิดชอบด้านการศึกษาของบุตร การพยายามสร้างความผูกพันสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรและสมาชิกในครอบครัวให้มีความแน่นแฟ้นมั่นคงอยู่เสมอ (วันวิสาข์ ดันตระกุล, 2545: 78) เมื่อพิจารณาจะเห็นว่าไม่พบมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมไปเพียงใด แต่ความเป็นแม่ก็ยังคงมีอยู่ในความคิดของแม่ทุกคน ความเป็นแม่ที่ต้องการทำเพื่อบุตรอย่างไรไม่มีเงื่อนไข อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและความต้องการของบุตร แต่อย่างไร ความเป็น “แม่” ก็ยังคงเป็นภาพของผู้หญิงที่เสียสละอย่างยิ่งใหญ่ให้กับบุตรอยู่เช่นเดิม

สอดคล้องกับการศึกษาของ **S. Gulfem Cakir** ในการศึกษาเรื่อง การศึกษานำร่อง ความเครียดและการสนับสนุนของแม่เลี้ยงเดี่ยวในประเทศตุรกี (A pilot study on stress and support sources of single mothers in Turkey) มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบประสบการณ์

ความเครียดของแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยสัมภาษณ์ผู้เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 25 คนทางโทรศัพท์ ในประเทศตุรกี ผลการศึกษาพบว่าปัญหาที่พบมากที่สุดในการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวคือปัญหาทางการเงิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของบุตรด้วย นอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าบทบาทและทัศนคติทางวัฒนธรรมในการเป็นผู้หญิงหม้ายยังก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อผู้เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจึงมักต้องการการสนับสนุนและช่วยเหลือจากญาติ คู่สมรสเดิมและครอบครัวเพื่อช่วยให้สามารถประคับประคองดูแลบุตรและหลีกเลี่ยงการเกิดภาวะครอบครัวแตกสลายได้ (Cakir, 2010: 1079-1083)

บทบาทคาดหวังของผู้หญิงมีอยู่หลายบทบาท ตั้งแต่บทบาทของการเป็นบุตรสาว การเป็นผู้หญิงทำงาน การเป็นภรรยา และสุดท้ายที่สังคมเห็นว่าบทบาทที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้หญิงนั้นคือบทบาทความเป็นแม่ บทบาทของ “ผู้หญิงและแม่” เป็นมโนทัศน์ที่ถูกนำมาเชื่อมโยงกันไว้อย่างเหนียวแน่น ผู้หญิงที่แต่งงานนั้นมักมีความปรารถนาสูงสุดตรงกันคือการมีบุตร ซึ่งสอดคล้องกันความคิดเห็นของนักปราชญ์ในสมัยโบราณกาลและนักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันที่ยอมรับตรงกันว่า ความรักบริสุทธิ์อย่างสูงสุดของมนุษย์ชาติคือ “ความรักที่มีแม่มีต่อบุตร” เมื่อกล่าวถึง “แม่” เรามักนึกถึงผู้หญิงที่ใจดี มีความเอื้ออาทร มีความรักให้กับบุตรอย่างไม่มีเงื่อนไข และมีความพร้อมเสียสละ ทำเพื่อความสุขเพื่อบุตร (สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี, 2552: 19) ในทางชีววิทยาเชื่อว่าภาวะทางร่างกายและชีวเคมีมีอิทธิพลอย่างมาก โดยพบว่าผู้หญิงบางคนไม่เคยรักเด็กมาก่อนพอให้กำเนิดทารกก็เริ่มรู้สึกปกป้องบุตรด้วยชีวิตของเธอทันที แต่ก็ต้องพิจารณาบุคลิกภาพเดิมของผู้หญิงแต่ละคนด้วย เพราะแม้ว่าจะมีฮอร์โมนโปรเจสเทอโรนสูงเท่าใด ก็ไม่อาจทำให้รักบุตรได้ แต่ผู้หญิงที่มีบุคลิกภาพเดิมดีอยู่ก่อนแล้วก็จะพุ่มพักบุตรของเธอมากยิ่งขึ้นในระยะที่ร่างกายของระดับของฮอร์โมนโปรเจสเทอโรนสูงขึ้น (สุพัฒนา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา, 2526: 20) ดังนั้นด้วยปัจจัยทั้งทางกายภาพและสังคมจึงยังคงทำให้ภาพของความเป็นแม่ในอุดมคติยังคงถูกสืบทอดและยังคงเป็นภาพแห่งความคิดฝันของผู้หญิงหลายๆ คนที่ต้องการทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุดจนมาถึงในปัจจุบัน

ผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองปัจจุบันแม้ว่าไม่อาจแสดงออกความเป็นแม่ได้ด้วยการดูแลบุตรอย่างเต็มเวลา เนื่องจากต้องมียุทธศาสตร์หน้าที่ต้องรับผิดชอบหลายบทบาท ทำให้ผู้เป็นแม่บางคนเลือกทำหน้าที่แม่ด้วยการดูแลและให้คำปรึกษาบุตร ซึ่งเป็นการดูแลด้านจิตใจ นอกเหนือไปจากการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่เป็นการดูแลด้านร่างกายเพียงอย่างเดียว ดังการศึกษาของ **Nagmeh Taghva** ในการศึกษาเรื่อง ผลของกลุ่มแม่ที่มีทัศนคติต่อการเริ่มเป็นวัยรุ่นของบุตรสาวในการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพ จิตวิทยาสังคม (The effect of group for mothers on the attitudes of pre-adolescent daughters towards bio-psycho-social changes) เป็นการศึกษาการฝึกอบรมกลุ่มแม่ถึงทัศนคติต่อบุตรสาวในช่วงวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสังคม เนื่องจาก

ในช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมากทั้งทางร่างกายและจิตใจ อาจมีพฤติกรรมเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ของกลุ่มวัยรุ่น เช่น การใช้ยาเสพติด การเกิดอุบัติเหตุ การก่ออาชญากรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นแสดงออกถึงความก้าวร้าวและความเครียดในกลุ่มวัยรุ่น ทำให้เกิดการจัดโปรแกรมการฝึกอบรมให้กลุ่มแม่เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงและมีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์นี้ของบุตรสาวในประเทศอิหร่าน โดยมีการอบรมถึงทักษะในการสื่อสารกับบุตรสาววัยรุ่นให้เป็นไปในเชิงบวก ผลการเข้าร่วมฝึกอบรมดังกล่าวพบว่ากลุ่มแม่มีทัศนคติและความเข้าใจในเรื่องนี้ดีขึ้น พวกเขายังประสบความสำเร็จในการสื่อสารกับบุตรสาววัยรุ่นมากขึ้น สามารถป้องกันการใช้ยาเสพติด สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุตรได้ รวมถึงเข้าใจและสามารถพูดคุยกับบุตรได้ ก่อให้เกิดความประทับใจและความสัมพันธ์ที่ดีในอนาคตระหว่างแม่และบุตรสาวในระยะยาวต่อไป (Taghva, 2010: 1540-1544)

ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างแม่ บุตรและสมาชิกในครอบครัวนั้นย่อมส่งผลดีทั้งทางร่างกายและจิตใจของบุตร โดยพบว่าหากพ่อแม่มีความห่วงใยบุตร เอาใจใส่ อุปการะเลี้ยงดูและพยายามอบรมปมนิสัยในทางที่ดีงามให้แก่บุตร ย่อมทำให้บุตรรักพ่อแม่ อบอุ่นและเติบโตขึ้นด้วยดี แต่ในทางตรงกันข้าม หากพ่อแม่มีการทะเลาะวิวาทกันบ่อยครั้ง บุตรก็อาจมีนิสัยก้าวร้าว พุดจาหยาบคาย ชอบการทะเลาะวิวาทและใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจากสาเหตุดังกล่าวอาจทำให้บุตรกลายเป็นผู้ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ หรือบุตรที่พ่อแม่เลิกร่างกันทำให้ขาดความรักความอบอุ่นและมีปัญหาด้านความประพฤติ (สุชา จันทน์เอม, 2542: 19) ในครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่นมักเป็นสาเหตุให้เด็กหรือเยาวชนเบื่อการอยู่บ้านและพอใจที่ได้ออกไปใช้เวลากับเพื่อนๆ นอกบ้าน อาจทำให้มีโอกาสเสี่ยงในการติดยาเสพติดได้มากขึ้น ในครอบครัวที่พ่อแม่เข้มงวดมากเกินไปหรือตามใจมากเกินไปก็อาจทำให้บุตรเสียนิสัยและประพฤติผิดได้ง่ายเช่นกัน เด็กและเยาวชนที่ติดยาเสพติดมักพบว่า มีพ่อแม่ที่สูบบุหรี่และดื่มของมึนเมา เมื่อพวกเขาพบเห็นการกระทำนี้บ่อยครั้งก็อาจซึมซาบและกระทำตามโดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการเสียหาย ซึ่งเมื่อได้ทดลองใช้บุหรี่และดื่มของมึนเมาก็อาจนำไปสู่การทดลองใช้ยาเสพติดชนิดอื่นๆ ได้ต่อไป ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันไม่ให้เด็กและเยาวชนตกเป็นเหยื่อของยาเสพติดด้วยการสร้างครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น และมีความเข้าใจที่ดีระหว่างสมาชิก (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2531: 45)

ลาดทองใบ ภูอภิรมย์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาเสพติด” พบว่าปัจจัยทางครอบครัวมีความสำคัญและส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ยาเสพติดของเด็ก เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลจะมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุการติดยาเสพติดมากกว่าเด็กกลุ่มอื่น อีกทั้งยังสามารถปฏิเสธการชักจูงจากเพื่อนได้มากกว่า ส่วนเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลน้อยจะมีความใกล้ชิดกับยาเสพติดได้มากกว่า ทำให้พบว่าเด็กที่ถูกชักจูงให้ใช้ยาเสพติด

มักมาจากครอบครัวที่มีปัญหา ขาดความอบอุ่นและเป็นเด็กที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากพ่อแม่ มาตั้งแต่ในวัยเด็ก (ลาดทองใบ ภูอภิรมย์, 2530: บทคัดย่อ) สิ่งแวดล้อมในครอบครัวจึงเป็น จุดเริ่มต้นของความรู้สึกผูกพัน พ่อแม่ที่เลี้ยงดูบุตรด้วยเหตุผล แสดงความรักต่อบุตรอย่างเหมาะสม จะทำให้เด็กมีมโนธรรม (conscience) และมีความรู้สึกก้าวร้าวน้อยกว่าเด็กที่ถูก พ่อแม่เลี้ยงด้วยการใช้ความรุนแรง

จากปัญหาดังกล่าวอาจก่อให้เกิดการอาชญากรรมของเด็กและเยาวชน ปัญหายาเสพติด หรือเกิดปัญหาสังคมรูปแบบต่าง ๆ ได้มากขึ้น จึงมีนักอาชญาวิทยาได้วิเคราะห์ถึงวิธีการป้องกัน หรือปัจจัยที่ช่วยลดปัญหาเหล่านี้ โดยเทรวิส เฮอร์ชี่ (Travis Hirschi) นักอาชญาวิทยาได้ กล่าวถึงความรู้สึกของคนเราที่ผูกพันตัวเองเข้ากับสังคมและหลีกเลี่ยงการแสดงพฤติกรรม เบี่ยงเบน เรียกว่า “ทฤษฎีการควบคุม (Control Theory)” ซึ่งมีปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับ ความสัมพันธ์ของครอบครัว ได้แก่ ความรู้สึกผูกพันกับบุคคลผู้อื่นในสังคม (Attachment) โดยการที่บุคคลมีความรู้สึกผูกพันและเอาใจใส่ต่อความรู้สึกของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นความรู้สึก ผูกพันทางด้านจิตใจ เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี คำนึงถึงประโยชน์ของบุคคลอื่น หรือเห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ลักษณะเช่นนี้เป็นการซึมซับบรรทัดฐาน ค่านิยม ทัศนคติและความคาดหวังของสังคม เมื่อบุคคลมีความรู้สึกผูกพันดังกล่าวก็ยากจะเกิดการ กระทำผิด เช่น ความผูกพันต่อพ่อแม่ โดยเฮอร์ชี่ได้กล่าวถึงวัยรุ่นที่มีความผูกพันกับพ่อแม่ว่าจะ มีโอกาสกระทำผิดได้น้อยลง เด็กที่มีความผูกพันกับพ่อแม่จะมีความยึดถือและคำนึงถึงความรู้สึก ของพ่อแม่มากขึ้น หากเด็กใช้เวลาส่วนมากอยู่กับพ่อแม่ก็จะช่วยลดโอกาสการกระทำผิดลงได้ เมื่อเด็กมีความผูกพันกับพ่อแม่จึงทำให้เกิดการปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมอย่างไม่มีรู้สึก ขัดแย้ง (โอพาร์ เอี่ยมประภาส, 2541: 18) การให้ความรักความอบอุ่นและใช้เวลาการบุตรจึง กลายเป็นหน้าที่หนึ่งของความเป็นแม่ที่ควรกระทำต่อบุตรเพื่อสร้างประชากรที่ดีให้กับประเทศ และเพื่อตอบสนองความคาดหวังของสังคมต่อความเป็นแม่อีกประการหนึ่งด้วย

2.4 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 กับการเป็นแม่ทำงาน

ในสังคมปัจจุบันผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่เข้ามามีบทบาทในตลาดแรงงาน เช่นเดียวกับผู้ชาย ซึ่งพวกเธอก็ยังต้องทำหน้าที่เป็นภรรยาและเป็นแม่ในการดูแลครอบครัวอยู่ เช่นเดิม เมื่อผู้เป็นแม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตลาดแรงงานจึงทำให้พวกเธอต้องอยู่ภายใต้ กฎหมายแรงงานเช่นเดียวกับแรงงานทั่วไป อย่างไรก็ตามผู้ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “กฎหมายลาคลอด” ฉบับนี้ยังได้ตระหนักถึงความสำคัญของการ เป็นแม่จึงมีกฎหมายแรงงานมาตราหนึ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้เป็นแม่ได้รับสิทธิ ให้ลาคลอด เนื่องจากสรีระและหน้าที่ในการเป็นแม่ของผู้หญิงทำงานก็ยังคงดำรงอยู่ เรื่อง ของกฎหมายลาคลอดจึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุน ส่งเสริมการให้นมแม่ในระยะ

เริ่มต้นของชีวิตทารกและในขณะเดียวกันกฎหมายลาคลอดนี้ ก็อาจกลายเป็นส่วนที่จำกัดระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เมื่อกล่าวถึงพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน หรือกฎหมายลาคลอดในที่นี้ จึงหมายความว่ากฎหมายแรงงานที่มีผลบังคับใช้ในเรื่องของการลาคลอดของแรงงานหญิงที่ตั้งครรภ์ ซึ่งผู้หญิงจะสามารถใช้เป็นเวลาพักผ่อนความเหน็ดเหนื่อยจากการคลอดบุตรและยังเป็นโอกาสที่ผู้หญิงจะได้ได้อยู่อย่างใกล้ชิดกับบุตรของตนเองในช่วงเวลาแรกของชีวิต กฎหมายแรงงานจึงมีส่วนเอื้ออำนวยและในทางกลับกันอาจเป็นการขัดขวางการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่เนื่องจากการได้รับการจำกัดเวลาจากกฎหมายนี้เอง

อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์หลักของพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฯ มีเพื่อไม่ให้เกิดการใช้แรงงานลูกจ้างเกินสมควร และเป็นทำให้เกิดความเดือดร้อนกับลูกจ้าง เนื่องจากกฎหมายแรงงานเป็นการบังคับให้กระทำหรือไม่กระทำตามที่กำหนดไว้ จึงเป็นเพียงมาตรฐานขั้นต่ำ กฎหมายแรงงานเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมที่มีการใช้แรงงานคนในการผลิตไปสู่การใช้เครื่องจักรกล ทำให้เกิดอันตรายจากการใช้เครื่องจักรกลได้ รวมไปถึงยังมีแรงงานหญิงและแรงงานเด็กหากต้องถูกกดขี่ ดังนั้นถือได้ว่ากฎหมายแรงงานในต่างประเทศนั้นมีบ่อเกิดมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม (labourlaw, 2554: ออนไลน์) โดยกฎหมายแรงงานฉบับแรกออกบังคับใช้ที่ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศผู้นำด้านอุตสาหกรรม ต่อมาก็มีกฎหมายแรงงานทั่วไปในประเศยุโรป

ปัจจุบันกฎหมายแรงงานที่เกี่ยวกับการลาคลอดในต่างประเทศก็มีสิทธิและระยะเวลาที่แตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น ในประเทศออสเตรเลียและประเทศอัลเบเนียเป็นสองประเทศที่ให้สิทธิลาคลอดสูงสุดถึง 1 ปีเต็ม ประเทศเวียดนามเป็นประเทศในเอเชียที่ให้สิทธิลาคลอดมากที่สุดคือ 6 เดือนเต็มโดยได้รับค่าจ้างเต็มจำนวนจากประกันสังคม และยังมีประเทศตูนิเซียที่เป็นประเทศที่ให้สิทธิลาคลอดน้อยที่สุดคือให้เพียง 1 เดือนเท่านั้น และหากพิจารณาตามกลุ่มประเทศจะพบว่ากลุ่มประเทศองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาหรือกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว (OECD) เกือบทุกประเทศได้ให้สิทธิลาคลอดเกินกว่า 14 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มประเทศละตินอเมริกาให้สิทธิลาคลอดเกินกว่า 12 สัปดาห์ และกลุ่มประเทศแอฟริกาที่มีทั้งหมด 49 ประเทศ โดย 21 ประเทศให้สิทธิลาคลอดได้ถึง 14 สัปดาห์ หรือ 42.8% และมี 18 ประเทศให้สิทธิลาคลอด 12 สัปดาห์ หรือ 36.7% ส่วนประเทศที่สามารถลาคลอดได้เพียง 10 สัปดาห์นั้นมีเพียง 20.40% นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มประเศยุโรปเป็นกลุ่มที่ให้สิทธิลาคลอดสูงที่สุดโดยสามารถขอรับค่าจ้างตลอดระยะเวลาการคลอดด้วย ส่วนประเทศออสเตรเลียนั้น แม้ว่าจะสามารถลาคลอดได้ถึง 1 ปีเต็ม แต่กฎหมายก็ไม่ได้กำหนดว่านายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างระหว่างการลาคลอด ในต่างประเทศยังพบว่ามีการมีกฎหมายอื่นๆ ที่พยายามช่วยเหลือให้ผู้หญิงสามารถดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่เมื่อแรกคลอด เช่น การมีกฎหมายคุ้มครองไม่ให้นายจ้างเลิกจ้างเมื่อหญิง

ตั้งครรภ์ หรือการที่บางประเทศให้สิทธิพ่อสามารถลาเพื่อช่วยเลี้ยงบุตรแรกเกิดได้เช่นเดียวกับแม่ (ปาริณา ศรีวนิชย์: 2550. 6)

ส่วนวิวัฒนาการกฎหมายแรงงานในประเทศไทยได้มีขึ้นในปี พ.ศ.2472 โดยการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งได้บัญญัติถึงการจ้างแรงงาน ไว้ในบรรพ 3 ลักษณะ 6 กล่าวถึงสิทธิหน้าที่ของนายจ้างและลูกจ้าง การจ่ายสินจ้าง การเลิกจ้าง แต่ไม่ได้กล่าวถึงการคุ้มครองลูกจ้างในการทำงานแต่อย่างใด เนื่องจากการก่อให้เกิดสัญญาต่างๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาศัยหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (มหาวิทยาลัยมหาดไทย, 2554: ออนไลน์) แต่การเกิดกฎหมายแรงงานในประเทศไทยนั้นเกิดจากปัญหาแรงงานในภาคเกษตรกรรมผันตัวเข้าสู่งานทางอุตสาหกรรม ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ด้านเศรษฐกิจขึ้นในปีพ.ศ. 2473 – 2477 (จุลินทร์ มุ่งมีธรรม, 2545: 3) ปัจจุบันแรงงานไทยได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัติในเรื่องการลาคลอดนี้ได้กำหนดให้ลูกจ้างหญิงมีสิทธิลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน และสามารถมีสิทธิรับค่าจ้างเท่ากับวันที่ทำงานแต่ไม่เกิน 45 วัน ซึ่งวันดังกล่าวจะนับรวมวันหยุดที่มีในระยะเวลาวันลาด้วย ซึ่งข้อกำหนดในลักษณะนี้ดูเหมือนว่าก็เป็นส่วนหนึ่งในการเอื้อให้ผู้หญิงสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้ในระยะหนึ่ง แม้ว่าจะไม่ถึง 6 เดือนตามที่องค์การอนามัยโลกยูนิเซฟแนะนำก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่สามารถทำได้ เช่นนั้น ยังมีปัญหาต่างๆ ที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยต่างๆ ที่นำกฎหมายเกี่ยวกับการลาคลอดในประเทศต่างๆ มาพิจารณาถึงผลกระทบทั้งในเรื่องของสุขภาพแม่และทารก รวมไปถึงผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย ดังเช่นงานวิจัยของ **Michael Baker** และ **Kevin Milligan** ศึกษาเรื่องการจ้างงาน คุณแม่ การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และสุขภาพ : พิจารณาจากกฎหมายลาคลอด (Maternal employment, Breastfeeding, and health : Evidence from maternity leave mandates) ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า การสาธารณสุขทั่วโลกพบการเกิดผลกระทบจากการเพิ่มอัตราการเกิดและการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งเป็นผลมาจากกฎหมายลาคลอด โดยในการวิจัยนี้ได้ศึกษาถึงผลกระทบโดยเน้นที่การเพิ่มกฎหมายลาคลอดในประเทศแคนาดา การวิจัยนี้พบว่าแม่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นหลังจากที่ได้รับอนุญาตให้หยุดงานหลังคลอด และทำให้บรรลุป้าหมายในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในระยะแรกๆ อีกด้วย ซึ่งพบว่าส่งผลกระทบต่อการปรับปรุงการเป็นแม่และสุขภาพของเด็กด้วย เพราะเรื่องเวลามีความสำคัญต่อแม่หลังคลอดที่ต้องเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ กฎหมายลาคลอดนี้ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้อัตราส่วนของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่นาน 6 เดือนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้ช่วยลดค่าใช้จ่ายต่างๆ ของครอบครัวเนื่องจากการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นเวลายาวนานขึ้นทำให้สุขภาพของทารกดีขึ้นด้วย (Baker และ Milligan, 2008: 871-887)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ **Maya Rossin** ที่ศึกษาเรื่องผลของการลาคลอดต่อการเกิดของเด็กและผลลัพธ์ต่อสุขภาพของทารกในประเทศสหรัฐอเมริกา (The effects of maternity leave on children's birth and infant health outcomes in the United States) ผลการศึกษาพบว่าแรงงานหญิงจำนวนมากในประเทศสหรัฐอเมริกาคำนึงถึงความสำคัญของนโยบายลาคลอดและให้ความสำคัญกับกฎหมายลาคลอดนี้มาก เนื่องจากเห็นว่าแรงงานหญิงต้องดูแลบุตรและควรได้รับความปลอดภัยระหว่างการลางาน รวมไปถึงสุขภาพของแม่และเด็กด้วยในการศึกษานี้ยังพบว่าแม่ที่ทำงานและมีบุตรอยู่ช่วงอายุขวบปีแรกเกิดผลกระทบทางลบและนโยบายการลาคลอดนี้ยังพบว่าช่วยลดอัตราการตายตั้งแต่แรกเกิดของทารกได้ เนื่องจากผู้เป็นแม่ได้รับผลดีจากการลาคลอดทำให้สามารถดูแลสุขภาพตนเองและสามารถดูแลสุขภาพของทารกได้อย่างเต็มที่อีกด้วย โดยเฉพาะในกลุ่มแม่ที่มีพื้นฐานครอบครัวทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับต่ำ หรือกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีการศึกษาน้อย เนื่องจากกลุ่มผู้หญิงนี้มักเป็นกลุ่มที่อ่อนแอ การมีนโยบายการลาคลอดนี้ทำให้ผู้เป็นแม่กลุ่มนี้สามารถช่วยปรับปรุงชีวิตของแม่และบุตรกลุ่มนี้ได้ดีขึ้น (Rossin, 2011: 221-239)

การศึกษาของ **Patricia Dorman** ศึกษาเรื่องนโยบายลาคลอดของแม่และครอบครัว : การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Maternity and family leave policies : a comparative analysis) การศึกษานี้เป็นการเปรียบเทียบ 3 ช่วงเวลา คือในปี 1981 ที่ทำการศึกษาใน Columbia ในปี 1992 และในปี 1997 ศึกษาใน Idaho โดยพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมในแง่มุมมองของนโยบายการลาคลอด ซึ่งผลการศึกษาพบว่าจากวัฒนธรรมทางสังคมที่กำหนดให้ผู้ชายมีบทบาทพื้นฐานอยู่ที่การทำงาน ส่วนผู้หญิงก็มีพื้นฐานบทบาทอยู่ที่การดูแลครอบครัวและดูแลบ้าน ทำให้เกิดความเชื่อที่ว่าผู้ชายไม่ใช่ผู้ดูแลคนป่วยหรือคนแก่ แต่ต้องเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเท่านั้น ซึ่งวัฒนธรรมที่กำหนดบทบาทการทำงานจากเพศนี้อาจทำให้เกิดความยุ่งยากในการทำงานของทั้งสองเพศ ซึ่งจากวัฒนธรรมนี้ทำให้ผู้หญิงที่เป็นลูกจ้างต้องดูแลครอบครัวไปด้วยและนายจ้างมักเลือกจ้างผู้ชายให้มาทำงานมากกว่าการจ้างผู้หญิง จากตัวอย่างประสบการณ์ในประเทศสวีเดนที่พ่อสามารถลางานเพื่อช่วยดูแลภรรยาและบุตรเมื่อแรกคลอดได้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเวลาและพฤติกรรมของผู้เป็นพ่อสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อการตั้งครุภักข์ของผู้หญิงกลายเป็นเรื่องสาธารณะเพราะมีเรื่องกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ควบคุมจึงจำเป็นต้องมีการจัดการงานที่รับผิดชอบให้สามารถทำควบคู่ไปกับการดูแลครอบครัวได้ เนื่องจากผู้หญิงในสังคมปัจจุบันนี้สามารถเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัวเช่นกัน (Dorman, 2001: 189-201) ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ.2555) กฎหมายลักษณะเช่นนี้ในประเทศไทยก็ได้เกิดขึ้นแล้วโดยนายอนุสรณ์ เอี่ยมสะอาด รักษาการโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้แถลงผลการประชุมคณะรัฐมนตรีนอกสถานที่ที่จังหวัดภูเก็ตว่า ที่ประชุมเห็นชอบต่อร่างระเบียบว่าด้วยการจ่ายค่าจ้างของลูกจ้างส่วนราชการ เพื่อให้ข้าราชการและลูกจ้างประจำสามารถลาไป

ช่วยเหลือภรรยาคลอดบุตรโดยได้รับเงินเดือนระหว่างวันลาไม่เกิน 15 วัน ในช่วงระยะเวลา 30 วันแรกนับตั้งแต่วันที่คลอดบุตร และยังมีข้อกำหนดว่าถ้าเป็นการลาไปช่วยเหลือภรรยาที่คลอดบุตรหลังจากพ้น 30 วันแรกแล้วจะมีสิทธิได้รับเงินเดือนหรือไม่ ให้เป็นไปตามที่ผู้บังคับบัญชาตั้งแต่ว่าตำแหน่งอธิบดีหรือตำแหน่งเทียบเท่าขึ้นไปพิจารณาเห็นสมควร (เดลินิวส์, 2555: ออนไลน์)

นอกจากนั้นนโยบายของกฎหมายลาคลอดยังเชื่อมโยงไปถึงการกลับทำงานของผู้เป็นแม่วางงานวิจัยของ **Simon Burgess** และคณะ ที่ศึกษาเรื่อง กฎหมายลาคลอดและการกลับมาทำงานของแม่ (Maternity rights and mothers' return to work) งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์ผลกระทบของกฎหมายลาคลอดในประเทศอังกฤษที่มีการออกกฎหมายมาก่อนปี 1990 ซึ่งแม่สามารถลาคลอดได้นานถึง 18 สัปดาห์ในปัจจุบันรัฐบาลอังกฤษได้ปรับระยะเวลาลาคลอดให้สามารถลาได้นานถึง 1 ปี ผลการวิจัยพบว่าคนทำงานกลุ่มต่างๆ แสดงพฤติกรรมตามกฎหมายที่คุ้มครองตน และยังพบว่าเรื่องราวได้มีผลกระทบต่อการตัดสินใจลาคลอดของผู้หญิง โดยพบว่าผู้หญิงที่สามารถเชื่อใจสามีได้จะลาคลอดได้จนกระทั่งวันสุดท้ายของการลาคลอดที่ได้รับอนุญาตจากที่ทำงาน ซึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้มักเป็นผู้หญิงที่มีความเชี่ยวชาญในด้านอาชีพ ส่วนผู้เป็นแม่ที่มีคู่สมรสไม่ได้ทำงาน ส่วนใหญ่มักเลือกตัดสินใจกลับไปทำงานก่อนวันที่ได้รับสิทธิให้ลาคลอด เนื่องจากครอบครัวจำเป็นต้องมีรายได้ และยังพบอีกว่าผู้หญิงหลายคนมักเลือกขอลาคลอดก่อนวันคลอดจริงและยังเก็บวันลาคลอดอีกส่วนหนึ่งไว้เพื่อลาคลอดหลังคลอดจริงอีกด้วย ดังนั้นนโยบายการลาคลอดจึงควรคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ตามความเป็นจริงของแรงงานหญิงผู้เป็นแม่เพื่อนำไปสู่การสร้างและปรับปรุงสวัสดิการที่ดีขึ้นในระดับต่อไป (Burgess and others, 2008: 168-201)

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่ากฎหมายลาคลอดที่กำหนดไว้ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป เนื่องจากแรงงานหญิงหลายคนไม่สามารถลาคลอดได้ตามต้องการคือตามที่องค์การอนามัยโลกและทางการแพทย์แนะนำให้เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างต่อเนื่อง 6 เดือนตามโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก (Baby-Friendly Hospital Initiative) ขึ้น เพื่อผลึกให้แม่ได้มอบสิ่งที่ดีที่สุดตามธรรมชาติให้กับลูกโดยหลังจากที่หลายปีผ่านมาได้มีการวิจัยประโยชน์ของนมแม่จนพบว่า การให้นมแม่ที่ดีและมีประโยชน์ต่อทารกที่สุดคือ การให้นมแม่อย่างเดียวจนถึงอายุ 6 เดือนหลังจากนั้นจึงค่อยๆ ให้อาหารเสริมอื่นแก่ทารกได้ หรือแม้กระทั่งการลาคลอดให้เต็มจำนวนที่กฎหมายกำหนดคือ 3 เดือนในผู้หญิงบางคนยังเป็นไปได้ยากเนื่องจากเกิดปัญหาในที่ทำงาน ซึ่งผู้หญิงในสังคมปัจจุบันอาจเลือกให้ความสำคัญกับเรื่องรายได้มาเป็นอันดับแรก ซึ่งหากเป็นผู้เป็นแม่ที่ต้องทำงานและอยู่ภายใต้กฎหมายดังกล่าวต้องกลับไปทำงานเมื่อครบกำหนดเวลาลาคลอด ผู้เป็นแม่จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความ

เป็นแม่อย่างที่ตั้งใจไว้เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ดังเช่นในสังคมปัจจุบัน

2.5 เมื่อความเป็นแม่ขัดแย้งกับบทบาทผู้หญิงทำงานในสังคมเมือง

เมื่อมีการเปรียบเทียบกันผู้หญิงในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักพบว่าผู้หญิงกลุ่มนี้มีบทบาททางเศรษฐกิจมากที่สุดในโลกอีกกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นเจ้าของและผู้จัดการธุรกิจต่างๆ มากกว่าผู้ชายถึง 3 เท่า หรือแม้กระทั่งการทำงานในไร่นา ดำนา กำจัดวัชพืช และเก็บเกี่ยวตระเตรียมอาหาร ในฐานะภรรยาและแม่ทำให้เธอต้องเป็นผู้ดูแลครอบครัว ต่อมาเมื่อมีการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทำให้เกิดการลดหลั่นความสำคัญของอำนาจก่อให้เกิดชนชั้นต่างๆ ทำให้มีการยกย่องข้าราชการ เกิดแนวคิดยกย่องการเป็นเจ้าของคนขายคน และเปิดโอกาสให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน ผู้หญิงในชนชั้นสูงเกิดค่านิยมและอุดมการณ์การเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี เอาอกเอาใจสามี รักนวลสงวนตัว เป็นช่างทำหลังและสงบเสงี่ยม เนื่องจากผู้หญิงในชนชั้นสูงไม่ได้มีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวเช่นเดียวกับผู้หญิงชาวบ้าน ต่อมาเมื่อมีการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม วิถีชีวิตของคนไทย เมื่อมีการนำระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาใช้ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงไปอีก ค่านิยมเหล่านี้ก็เริ่มจากชนชั้นสูงและสืบทอดมายังชาวบ้านทั่วไป เช่น เรื่องความงาม กิริยามารยาท การศึกษาที่เน้นตามอุดมคติแบบผู้หญิงชนชั้นสูง เมื่อการศึกษาแพร่หลายไปสู่คนทุกระดับยิ่งทำให้ผู้หญิงเกิดความต้องการเลียนแบบผู้หญิงชนชั้นสูงที่ไม่ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว เพราะสามีสามารถเลี้ยงดูได้เพียงพอแต่ต้องขยันการบ้านการเรือนและเน้นความเป็นกุลสตรีเพื่อให้เป็นที่พึงพอใจแก่สามีก็พอ

ต่อมาเมื่อผู้หญิงมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทำให้บทบาทของความเป็นแม่มีความขัดแย้งกับบทบาทของผู้หญิงทำงาน แต่เดิมการตั้งครรภ์เป็นเรื่องของความนำยินดีในการมีสมาชิกใหม่ของครอบครัว แต่เมื่อเข้าสู่ระบบการทำงาน แต่ปัจจุบันการตั้งครรภ์กลับเป็นเรื่องที่ต้องปิดบังและไม่ต้องการเปิดเผย จากการศึกษาของ **Edent B.King** และ **Whitney E. Botsford** เรื่อง การจัดการในการเปิดเผยข้อมูลการตั้งครรภ์ : ความเข้าใจและความท้าทายของการเป็นแม่ในการทำงาน (Managing pregnancy disclosures : Understanding and overcoming the challenges of expectant motherhood at work) พบว่าความคาดหวังในการทำงานของผู้หญิงทำงานนั้นคือต้องการได้ผลงานที่ดี แต่พบว่ามี 80-90% ของผู้หญิงถูกจ้างงานระหว่างการตั้งครรภ์ ซึ่งมีความเชื่อว่าผู้หญิงที่ตั้งครรภ์มีข้อจำกัดในการทำงานและนำไปสู่การได้ผลงานที่ไม่ดีนัก ทำให้ผู้หญิงตั้งครรภ์เกิดความรู้สึกต้องการปิดบังเรื่องการตั้งครรภ์กับเพื่อนร่วมงานและหัวหน้างาน เพื่อรักษาสถานภาพการทำงานของเธอเอาไว้ แต่การตั้งครรภ์ย่อมดำเนินไปตามธรรมชาติ ทำให้การเปิดเผยสถานะการตั้งครรภ์เป็นไปอย่างล่าช้า จนกระทั่ง

หัวหน้างานอาจแบ่งงานของเธอให้กับเพื่อนร่วมงานได้ช้า เมื่อเธอกำลังจะลาคลอดซึ่งเป็นเหตุผลทำให้กลายเป็นอคติหรือข้อขัดแย้งระหว่างเธอกับเพื่อนร่วมงานได้ จึงอาจส่งผลต่อความเข้าใจกับเพื่อนร่วมงานเมื่อเธอต้องกลับมาทำงานของผู้หญิงกลุ่มนี้อีกด้วย (King และ Botsford, 2009: 314-323)

ในช่วงแรกของการคลอดบุตรที่ผู้เป็นแม่ต้องทุ่มเทเวลาในการดูแลบุตรอย่างเต็มกำลัง จนกระทั่งมีกฎหมายแรงงานในหลายๆ ประเทศให้ผู้หญิงสามารถลาคลอดได้โดยมีระยะเวลาที่แตกต่างกันไปแต่ละประเทศ ดังตัวอย่างการศึกษาของ **Valerie Hull และคณะ** ในการศึกษาเรื่อง การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของการดูแลของการแพทย์สมัยใหม่ในประเทศอินโดนีเซียตามการรับรู้ของแม่ (BREAST-FEEDING IN THE MODERN HEALTH SECTOR IN INDONESIA : THE MOTHER'S PERSPECTIVE) เป็นการแม่หลังคลอดในประเทศอินโดนีเซียเพื่อประเมินการฝึกฝนและทัศนคติในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มักประสบความสำเร็จในช่วงแรกๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้รับการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงบุตรในห้องเดียวกับแม่ (rooming-in) ตั้งแต่ในโรงพยาบาลจะทำให้การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นไปอย่างราบรื่นเนื่องจากแม่ต้องเป็นผู้ดูแลบุตรเองตั้งแต่แรก แต่ยังพบว่าแม่จำนวนมากที่ขาดความรู้ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ มีแม่เพียง 38% เท่านั้นที่ทราบประโยชน์ของน้ำนมเหลืองและประโยชน์การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ส่งผลต่อรูปร่างของแม่ และมีอัตราเพียง 50% ที่แม่และทารกได้พักอยู่ห้องเดียวกันขณะอยู่ในโรงพยาบาล ซึ่งถือว่าเป็นอัตราที่น้อยมากจึงควรมีการส่งเสริมจากผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพถึงประโยชน์และวิธีการปฏิบัติในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในกลุ่มผู้เป็นแม่และกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้วย (Hull, Thapa และ Pratomo, 1990: 625-633)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **William E. Cunningham และ Winsome Segree** ในการศึกษาเรื่อง การสนับสนุนเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ระหว่างโรงพยาบาลของสังคมเมืองและสังคมชนบทในประเทศจาเมกา (BREAST FEEDING PROMOTION IN AN URBAN AND A RURAL JAMAICAN HOSPITAL) ผลการศึกษาพบว่าในประเทศจาเมกาในช่วงปี 1970 พบว่ามีความพยายามส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสังคมเมืองผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพส่งเสริมให้บุตรรับประทานนมแม่ทั้งในเขตสังคมเมืองและชนบท ซึ่งผลการศึกษา ยังแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติงานของแพทย์และพยาบาลส่งผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างมาก และยังมี การขาดแคลนการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อยู่มาก ในขณะที่มีโปสเตอร์ แผ่นพับส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่การทำงานก็ยังคงเป็นข้อขัดแย้งต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งพบว่าโรงพยาบาลในสังคมเมืองมีแหล่งข้อมูลมากกว่าโรงพยาบาลในชนบท ขณะเดียวกันการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในโรงพยาบาลชนบท

พบว่ามีการแนะนำใกล้ชิดมากกว่าโรงพยาบาลในสังคมเมือง การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการเริ่มต้นการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ผู้เป็นแม่ควรได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนเป็นอย่างดี (Cunningham และ Segree, 1990: 341-348)

ดังนั้นเมื่อผู้เป็นแม่ต้องกลับไปทำงานนอกจากปัญหาการเผชิญหน้ากับเพื่อนร่วมงานและหัวหน้างานแล้ว ผู้หญิงที่เป็นแม่คนใหม่ยังต้องปรับตัวต่อการรับผิดชอบงานประจำและการดูแลบุตรด้วย จากการศึกษาของ **Chao-Hua Chuang และคณะ** เรื่อง การกลับไปทำงานของแม่และการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (Maternal return to work and breastfeeding: A population-based cohort study) พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาประเทศไต้หวันมีอัตราการทำงานของผู้หญิงในตลาดแรงงานมากขึ้น แต่ก็ต้องยอมรับว่าผู้หญิงในจำนวนนี้เป็นกลุ่มที่ต้องมีบุตรและทำงานไปด้วยเป็นจำนวนมาก การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ระหว่างแม่ที่ต้องกลับไปทำงานกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เนื่องจากการลาคลอดในไต้หวันนั้นผู้หญิงสามารถมีสิทธิลาคลอดได้แค่ประมาณ 2 เดือนเท่านั้น ซึ่งจากอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงแรกเกิดสูงถึง 88.7% แต่หากพิจารณาแม่ที่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนครบ 6 เดือนตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลกกลับพบว่ามีอัตราเพียง 25.4% ซึ่งถือว่าน้อยกว่าอัตราในประเทศตะวันตกอยู่มาก จึงเห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มีอัตราลดลงเนื่องมาจากความไม่สะดวกในการต้องกลับไปทำงานและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องพึ่งพาปัจจัยหลายประการ ได้แก่ พ่อแม่ ทารก สิ่งแวดล้อม รวมถึงพยาบาลที่ดูแลเมื่อผู้หญิงตั้งครรภ์และคลอดบุตร ซึ่งจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือและแนะนำเมื่อผู้หญิงต้องกลับไปทำงานและต้องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างต่อเนื่อง (Chuang and others, 2010: 461-474)

สอดคล้องจากการศึกษาของ **หนันทียา พันชนะ** เรื่อง การทำงานกับระยะเวลาการเลี้ยงลูกด้วยนมมารดา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของผู้หญิงกับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ พบว่าผู้หญิงที่มีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างทั้งภาครัฐบาลและเอกชนมีระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่สั้นกว่าผู้หญิงที่มีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้างหรือเจ้าของกิจการ ซึ่งผู้หญิงที่ทำงานอาชีพเสมียนเป็นผู้ที่มีระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่น้อยที่สุด รองลงมาคือผู้หญิงที่ทำอาชีพค้าขายและบริการ ส่วนเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมพบว่า ผู้หญิงที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมมีระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มากกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการทำงานในภาคเกษตรกรรมเป็นการทำงานในพื้นที่ที่อยู่ใกล้บริเวณบ้านจึงสะดวกต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มากกว่าผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่ง (หนันทียา พันชนะ, 2536: 41)

นอกจากนี้ยังพบว่าแม่ที่อยู่ในสถานะชนชั้นกลางเป็นแม่ที่มีความสัมพันธ์กับบุตรน้อยกว่าแม่ในกลุ่มอื่น จากการศึกษาของ **จิราพร ดีคง** เรื่อง ผลกระทบของการที่มารดาทำงานนอกบ้านต่อบุตรกรณีศึกษานักเรียนมัธยมปลายและนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยพบว่าบุตรสาวรู้สึกว่าการมีอาชีพของแม่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างแม่และบุตร ซึ่งแม่ที่มีอาชีพในระดับสูงและระดับต่ำมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรสูงกว่าแม่ที่มีอาชีพอยู่ในระดับปานกลางที่มักเป็นผู้ประกอบอาชีพส่วนตัวหรือค้าขาย (จิราพร ดีคง, 2533: 11) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแม่ที่มีปัญหาการแสดงบทบาทที่ขัดแย้งต่อการทำงานและการเป็นแม่มักเป็นแม่ในชนชั้นกลาง เนื่องจากต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเพราะยังมีฐานะและรายได้ไม่ดีนัก อีกทั้งยังต้องทำหน้าที่ของการเป็นแม่ที่ดีให้กับบุตรด้วย

การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงในยุคปัจจุบันถึงแม้ว่าจะเป็นการหารายได้เพิ่มเติมให้กับครอบครัว แต่ก็มีความขัดแย้งในการแสดงบทบาทในลักษณะนี้ จากการศึกษาของ **Beth A. Livingston และ Timothy A. Judge** เรื่อง การตอบสนองทางอารมณ์กับความขัดแย้งในการทำงานกับครอบครัว : มีการตรวจสอบทิศทางบทบาททางเพศระหว่างการทำงานของชายและหญิง (Emotional Responses to Work-Family Conflict : An Examination of Gender Role Orientation Among Working Men and Women) เป็นการศึกษาทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยเป็นการทดสอบผลของการทำงานที่มีความขัดแย้งกับครอบครัว ทำให้มีการส่งผลกระทบต่ออารมณ์ในการปรับบทบาททางเพศ ซึ่งพบว่าในอดีตการแบ่งงานกันทำถูกแบ่งแยกโดยเพศ แต่ปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทการทำงานในลักษณะเดียวกับผู้ชายมากยิ่งขึ้นทำให้พบว่า นอกจากผู้หญิงจะทำงานนอกบ้านแล้วยังต้องรับผิดชอบงานบ้านและการดูแลบุตรเช่นเดิม มีอัตราการทำงานของผู้หญิงอเมริกันมากกว่าผู้ชาย 5-7 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ส่วนการทำงานนอกบ้านยังส่งผลกระทบต่อความขัดแย้ง การทำงานที่มีความขัดแย้งกับครอบครัวนั้นอาจก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ทำให้รู้สึกผิดและเกิดการปรับบทบาททางเพศในปฏิสัมพันธ์ที่มีความขัดแย้งนี้ ทั้งการทำงานที่โดนแทรกแซงโดยครอบครัว หรือครอบครัวที่โดนแทรกแซงจากการทำงาน ก็ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดความรู้สึกผิดเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีประสบการณ์แบบดั้งเดิมหรือมีความเชื่อตามประเพณีเดิม จะมีความรู้สึกผิดในข้อขัดแย้งนี้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ครอบครัวโดนแทรกแซงจากที่ทำงาน ส่วนบุคคลที่มีประสบการณ์หรือแนวความคิดแบบเท่าเทียมจะมีความรู้สึกผิดถ้าหากงานโดนแทรกแซงจากครอบครัว นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงจะเกิดความรู้สึกผิดนี้มากกว่าผู้ชาย และระดับความสัมพันธ์ในการมีความคิดแบบดั้งเดิมหรือเชื่อตามประเพณีจะเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวที่ดีกว่าคนอีกกลุ่มหนึ่ง (Livingston และ Judge, 2008: 207-216)

การมีหน้าที่ความรับผิดชอบหลายบทบาทอาจทำให้ผู้แสดงบทบาทรู้สึกสับสนและ คับข้องใจในการไม่สามารถแสดงบางบทบาทได้สมบูรณ์ ดังเช่นการแสดงบทบาทผู้หญิงทำงาน และบทบาทความเป็นแม่ของผู้หญิงในสังคมเมืองปัจจุบัน จากการศึกษาของ **Sandra Scarr และคณะ** เรื่อง แม่ที่ทำงานและครอบครัว (Working Mothers and Their Families) พบว่างาน ของผู้หญิงเป็นงานที่ไม่เคยจบ ซึ่งหมายถึงความรับผิดชอบภายในบ้านโดยเฉพาะผู้หญิงที่มีบุตร เป็นเด็กเล็กต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงในการดูแลบุตร พบว่างานของแม่ต้องใช้เวลามากกว่าการ ทำงานของพ่อถึง 50% ผู้หญิงทั่วโลกจึงต้องทำงานมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากความรับผิดชอบ ในครอบครัวที่มากมาย ในประเทศอุตสาหกรรมผู้หญิงอาจมีหน้าที่ความรับผิดชอบหลากหลาย ทำให้พบว่าอัตราการทำงานของผู้ชายมีประมาณ 50 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ แต่ผู้หญิงกลับใช้เวลา ทำงานถึง 80 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งเราจะไม่พบการทำงานที่มากมายนี้ในผู้หญิงโสดหรือผู้หญิง ที่ไม่มีบุตร เมื่อทุกอย่างเป็นหน้าที่ของแม่อาจทำให้ผู้เป็นแม่รู้สึกเหงา กัดดัน และทำหน้าที่ไม่ดีนัก การเป็นแม่ที่ต้องดูแลบ้านจึงไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงจะรู้สึกดีหรือมีสุขภาพที่ดีแต่อย่างใด (Scarr, Deborah และ Kathleen, 1989: 1402-1409)

การพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเกิดการปรับตัวตามปัจจัยของบุคคลนั้น ๆ ดังการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ทางสังคมของแม่ผิวขาวในประเทศนิวซีแลนด์ (AGENCY AND SOCIAL IDENTITY: RESISTANCE AMONG PAKEHA NEW ZEALAND MOTHER) จากการศึกษาของ **Carol Harrington** จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นแม่ชาวผิวขาวในประเทศ นิวซีแลนด์จำนวน 21 คน เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และกระบวนการปรับตัวทางสังคม ผลการศึกษา พบว่าลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมมีการรวมตัวกันทำให้เกิดอำนาจ ประสบการณ์เป็นแม่อาจ ทำให้เกิดความรู้สึกผิด หรือถอยห่างจากความเป็นตัวเองออกไป การแสดงอัตลักษณ์อาจเกิด การปรับเปลี่ยนและการปรับตัวในตำแหน่งเวลาด้วยการอาศัยอยู่ในบริบทแบบสังคมเอง ข้อดีคือ ทำให้พวกเขาสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้สะดวก ผู้หญิงในกลุ่มนี้จึงมักเป็นกลุ่มผู้มีการศึกษาดี ทำให้ทราบปัญหาความแตกต่างระหว่างชายหญิงจนเกิดการรวมตัวกันเพื่อต่อต้านความไม่เท่าเทียมนี้ ซึ่งถือว่าเป็นความท้าทายความเป็นผู้หญิง ความเป็นแม่ที่มักถูกสังคมมองว่ามีฐานะที่ด้อยกว่า ผู้ชาย (Harrington, 2002: 109-126)

จากความเหนื่อยล้าในการแสดงบทบาทของผู้เป็นแม่นี้ ทำให้เกิดความคำถามว่าแล้ว ผู้หญิงทำไมต้องยอมอยู่ในสภาพที่เป็นปัญหานี้ ถึงแม้ว่าจะมีผู้หญิงหลายคนเลือกการลาออก จากงานเมื่อมีบุตร แต่ก็ยังมีผู้หญิงหลายคนพบว่าพวกเขาได้ประโยชน์บางอย่างจากการ ทำงานในขณะที่ต้องดูแลบุตรไปด้วย นอกเหนือจากการมีรายได้ประจำเช่นเดียวกับก่อนการ เป็นแม่ จากการศึกษาของ **Pekaa Martikainen** ที่ศึกษาเรื่อง การจ้างงานผู้หญิง, การแต่งงาน, ความเป็นแม่และความตาย: การทดสอบบทบาทที่หลากหลาย (Women's employment, Marriage,

motherhood and mortality : A test of the multiple role and role accumulation hypothesis) เป็นการศึกษาประชากรในประเทศฟินแลนด์ที่อยู่ในวัยกลางคน ทำให้พบว่าการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเพื่อช่วยสร้างเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้นอาจทำให้การเอาใจใส่ต่อครอบครัวไม่ดีเหมือนเดิม สถานะทางสังคมหลายบทบาทอาจทำให้พวกเธอเกิดความเครียดและเกิดการขัดแย้งของบทบาท ในการทำงานมากเกินไปอาจทำให้มีการพักผ่อนที่ลดลงและก่อให้เกิดการเสียสุขภาพ แต่ผลการศึกษานี้ก็กลับพบว่าผู้หญิงที่มีบทบาทของภรรยา พนักงานบริษัทหรือลูกจ้างที่เป็นแม่มีอัตราการตายที่ไม่สูงนัก ซึ่งเรามักเข้าใจกันว่าผู้หญิงกลุ่มนี้ มีความเครียดสูง ซึ่งเป็นข้อเสียของการทำงานนอกบ้าน แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่าการทำงานนอกบ้านหรือการมีหลายบทบาทเป็นข้อดีนอกเหนือไปจากการมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวแล้ว ยังพบว่าผู้หญิงกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีสุขภาพดี มีอายุยืนยาว รวมถึงมีสุขภาพจิตที่ดีเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้การทำงานนอกบ้านทำให้พวกเธอมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นก่อให้เกิดประโยชน์กับตัวพวกเธอเองทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต (Martikainen, 1995: 199-212)

สอดคล้องกับการศึกษาของ **Farah R. Palmer** และ **Sarah I. Leberman** เรื่อง การเป็นนักกีฬากับการเป็นแม่ : การจัดการอัตลักษณ์ที่หลากหลาย (Elite athletes as mothers : Managing multiple identities) เป็นการศึกษาในกลุ่มผู้หญิงที่เป็นนักกีฬาทิมาชาติและเป็นแม่ ซึ่งพบว่าแม้การเป็นนักกีฬาต้องใช้เวลาในการฝึกซ้อมมาก ซึ่งอาจทำให้พวกเธอแสดงบทบาทของการเป็นแม่ได้ไม่เต็มที่นัก แต่พวกเธอก็พยายามจัดการกับอัตลักษณ์ที่หลากหลายและต่อรองความรู้สึกผิดเนื่องจากไม่มีเวลาพอ นอกจากนี้พวกเธอยังค้นพบว่าประสบการณ์ของการเป็นแม่และเป็นนักกีฬาช่วยส่งเสริมกันในทางที่ดี เช่น ประสบการณ์เลี้ยงดูบุตรทำให้พวกเธอกลายเป็นนักกีฬาที่มีความยืดหยุ่นเมื่อต้องพบกับปัญหาต่างๆ หรือประสบการณ์จากการเป็นนักกีฬาทำให้พวกเธอเป็นแม่ที่มีความแข็งแกร่งและอดทน สามารถเป็นต้นแบบแม่ที่ดีให้กับบุตรของเธอได้ (Palmer และ Leberman, 2009: 241-254)

เมื่อมีการขัดแย้งในบทบาทการทำงานและความเป็นแม่ของผู้หญิง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องปรับตัวและกระทำต่อไป เนื่องจากความคาดหวังของสังคมต่อส่งผลต่อความคิดและการตัดสินใจของพวกเธอ จากการศึกษาของ **ปรารธนา ศิริศรัทธาธรรม** เรื่อง ความคาดหวังของผู้ชายต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวไปจากเดิมทำให้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวในเชิงลบ เพราะไม่อาจสามารถทำหน้าที่ดูแลบ้านและดูแลบุตรได้ดีเท่าที่ควร ผู้ชายอาจรู้สึกไม่ค่อยพอใจทั้งการดูแลบุตรที่ไม่ดีเหมือนเดิม และการมีรายได้หาเลี้ยงตนเอง ทำให้ลดการพึ่งพาผู้ชายน้อยลง ผู้ชายบางคนรู้สึกว่าไม่อยากให้ภรรยา มีรายได้มากกว่าตน

เพราะอยากรู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้ดูแลครอบครัวได้และหากไม่มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจก็ไม่อยากให้ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้าน แต่ก็ยังมีผู้ชายบางกลุ่มอยากให้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อให้มีสังคมของตัวเองบ้าง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการให้ผู้หญิงทำงานบ้านและดูแลบุตรอยู่เช่นเดิม (ปรารธนา ศิริศรัทธาธรรม, 2543: 109)

การที่ผู้หญิงไม่อาจจะทิ้งหน้าที่ของความเป็นแม่ได้นั้น คงไม่ใช่เพียงเพราะความคาดหวังของสังคมหรือสามีเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะผู้หญิงที่เป็นแม่ยังตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของบุตรมากเพียงใด เรียกว่าผู้เป็นแม่และบุตรมีความผูกพันกันตั้งแต่มีการปฏิสนธิหรือตั้งครรภ์ โดยสุขภาพจิตของผู้หญิงตั้งครรภ์มีอิทธิพลอย่างมากต่อชีวิตเด็กในอนาคต เช่น มีความเชื่อว่าถ้าแม่เหนื่อยมากระหว่างการตั้งครรภ์จะทำให้เด็กดิ้นแรง แต่ไม่เข้มแข็ง ความสัมพันธ์ทางอารมณ์ของแม่และเด็กจะใกล้เคียงกันมาก ทำให้ความขัดแย้งทางอารมณ์ของแม่อาจส่งผลกระทบต่อทารกได้โดยผ่านทางระบบฮอร์โมน มีอิทธิพลต่อการหดตัวของมดลูก ซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณของเลือดและออกซิเจนที่มาหล่อเลี้ยงทารก ทารกในครรภ์จึงมีโอกาสรับรู้และได้รับอิทธิพลความทุกข์ใจของผู้เป็นแม่ รวมถึงรับรู้ด้วยหากผู้เป็นแม่ไม่ยินดีที่จะให้กำเนิดเขา (สุชา จันทน์เอม, 2543: 17) อีกทั้งเมื่อบุตรมีการเจริญเติบโตอยู่ในช่วงวัยทารกก็ถือเป็นช่วงวัยที่สำคัญ เนื่องจากพัฒนาการในช่วงวัยนี้จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการในช่วงวัยอื่นของชีวิตด้วย จากทฤษฎีอาชญากรรมแนวจิตวิเคราะห์ได้กล่าวถึงความสำคัญของพัฒนาการในวัยทารกเอาไว้ด้วย ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิทยาผู้โด่งดังได้กล่าวถึงโครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคล ว่ามีองค์ประกอบ ดังนี้

1) Id (อิด) เป็นองค์ประกอบด้านชีวภาพ รวมถึงสัญชาตญาณ id เป็นเรื่องของความพอใจ ความทนไม่ได้ต่อสภาพความเครียด ถ้าร่างกายมีความต้องการ เช่น ความหิว กระหาย หรือความต้องการทางเพศ Id จะตอบสนองเพื่อความพึงพอใจทันทีโดยไม่คำนึงถึงความจริงใดๆ

2) ego เป็นองค์ประกอบด้านจิตเมื่อสิ่งมีชีวิตจำเป็นต้องติดต่อกับโลกความเป็นจริงอย่างเหมาะสม ego จะปรับให้เกิดความสมดุลระหว่างแรงกดดันของ Id และแรงกดดันจากความเป็นจริง เพื่อให้บุคคลเป็นที่ยอมรับจากสังคม ego ถูกชี้นำจากหลักของความเป็นจริง

3) superego เป็นองค์ประกอบด้านมโนธรรมทางสังคม เป็นขั้นตอนสุดท้ายของบุคลิกภาพที่เป็นตัวแทนของอุดมคติ superego จะมีพฤติกรรมไปเป็นตามที่สังคมคาดหวังเอาไว้ superego ผู้ที่มีวุฒิภาวะจะเรียกร้องให้ ego เกิดการต่อสู้เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบและควบคุมแรงกระตุ้นของ Id ที่เป็นความก้าวร้าว

หลักการสำคัญของทฤษฎีจิตวิเคราะห์คือ พฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือพฤติกรรมอาชญากรรมต่างๆ เป็นสัญญาณของความขัดแย้งทั้ง 3 องค์ประกอบมีการทำงานร่วมกัน

ตลอดเวลา (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2531: 64) หากความขัดแย้งดังกล่าวแสดงออกให้เห็นถึงความ ผิดปกติหรือการถูกรบกวนทางจิตใจ หากผู้ที่มีพลังทาง Id มีอำนาจสูง บุคลิกของคนผู้นั้นก็เป็น แบบเด็ก ไม่รู้จักโต เอาแต่ใจตนเอง ถ้า ego มีอำนาจสูง คนนั้นจะเป็นผู้มีเหตุผล เป็นนักปฏิบัติ และหากมี superego มีอำนาจสูง ก็จะเป็นนักอุดมคตินักทฤษฎี โดยพบว่าในวัยเด็กพลัง Id มีแรงผลักดันสูงมากกว่าพลัง ego และ superego หากเด็กถูกกักกันมากเกินไป หรือไม่ได้รับการ ตอบสนองความพอใจก็อาจเกิดผลร้ายต่อการพัฒนาบุคลิกภาพที่สมดุลในภายหลัง เช่น การเป็นคนอ่อนไหวต่อคำสรรเสริญ ขอบินินทา เป็นต้น สำหรับบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความมี ego เข้มแข็ง สามารถจัดการกับ Id ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการอาศัยหลักแห่ง ความจริงเป็นที่ตั้งและสามารถนำ superego ให้เข้าสู่หลักแห่งความจริงเพื่อให้เกิดการผสมผสาน ในการดำเนินชีวิตของบุคคลได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2539: 16)

นอกจากนี้ فروยด์ยังเน้นย้ำว่าลักษณะพัฒนาการและประสบการณ์ในวัยทารกและ วัยเด็กจะเป็นรากฐานในการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์เมื่อเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเขาเรียกการพัฒนานี้ ว่า “Psychosexual development stage” ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นแสวงหาความสุขจากอวัยวะปาก (Oral stage) เป็นช่วงตั้งแต่แรกคลอด จนถึงอายุ 18 เดือน ทารกจะมีความสุขโดยการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยปาก เช่น การดูด เคี้ยว กัด ผู้ที่มีพัฒนาการในขั้นตอนนี้ไม่สมบูรณ์ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จึงมักแสวงหาความสุขด้วยปากอยู่อีก เช่น ชอบรับประทานจุบจิบ ขอบินินทา ชอบสูบบุหรี่ ชอบเคี้ยวหมากฝรั่ง ดัดเหล้า เรียกร้องจาก ผู้อื่นอย่างมาก เป็นต้น

ในช่วงวัยนี้เมื่อทารกรู้สึกหิวหรือไม่สบายจะส่งเสียงร้องเป็นการให้สัญญาณแก่บุคคล ใกล้เคียง เมื่อแม่ให้นม ทันทีที่ปากของทารกสัมผัสกับนมแม่ เด็กจะเงยและดูดนมจนอิ่มแล้ว หลับไป เมื่อทารกอิ่มแสดงว่าความต้องการของ Id ได้รับการตอบสนอง ระยะเวลาที่ فروยด์จึงเชื่อว่า ปากเป็นอวัยวะที่นำความสุขมาให้ทารกอย่างแท้จริง (ประสาร ทิพย์ชารา, ม.ป.ป.: 151)

2) ขั้นแสวงหาความสุขจากอวัยวะทวารหนัก (Anal stage) เป็นช่วงอายุประมาณ 18 เดือนถึง 3 ปี ทารกจะหาความสุขโดยทำกิจกรรมที่ใช้ทวารหนัก หากในช่วงเวลานี้มีการ พัฒนาการที่ไม่สมบูรณ์ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จะมีบุคลิกภาพเป็นคนเจ้าระเบียบ จู้จี้ รักความสะอาด อย่างมาก

3) ขั้นแสวงหาความสุขจากอวัยวะเพศปฐมภูมิ (Phallic stage) เป็นช่วงอายุ ประมาณ 3-6 ปี เด็กจะมีความพึงพอใจในการทำกิจกรรมด้วยอวัยวะเพศ เช่น การเล่นกับ อวัยวะเพศของตน กิจกรรมนี้อาจทำให้พ่อแม่ตกใจ พ่อแม่ควรทำความเข้าใจว่าเป็นการเล่นตาม พัฒนาการธรรมชาติ เมื่ออายุผ่านไปเด็กจะเลิกเล่นเอง ซึ่งการเล่นอวัยวะเพศนี้จะมีผลต่อ พัฒนาการด้านอื่น เช่น การสำนึกถึงเพศของตนเองว่าเป็นหญิงหรือชาย การเลียนแบบบทบาท

ทางเพศ เด็กจะเลียนแบบผู้ใหญ่เพศเดียวกับตน ซึ่งเป็นผู้ที่รัก ใกล้ชิดสนิทสนมด้วย เรียกว่าเป็นเด็กชายจะติดแม่ มีพฤติกรรมเลียนแบบพ่อ ส่วนเด็กหญิงจะติดพ่อ และมีพฤติกรรมเลียนแบบแม่

4) ชั้นแสวงหาความสุขจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Latency stage) เป็นช่วงอายุ 6-11 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่เด็กเริ่มพัฒนาชีวิตสังคมนอกครอบครัว มีการแสวงหาความพึงพอใจจากการติดต่อกับผู้คนรอบตัวและเพื่อนในวัยเดียวกัน โดยเด็กมักมีเพื่อนสนิทเป็นเพื่อนเพศเดียวกันมากกว่าเพื่อนต่างเพศ

5) ชั้นแสวงหาความสุขจากแรงกระตุ้นของทุติยภูมิทางเพศ (Genital stage) เป็นช่วงอายุ 12-20 ปี เป็นวัยรุ่นและเริ่มเป็นผู้ใหญ่ มีลักษณะทางเพศที่สมบูรณ์ทำงานได้อย่างเต็มที่ เด็กทั้งสองเพศเริ่มมีความพอใจคบหาสมาคมกัน ในขณะที่เดียวกันก็แสดงบทบาททางเพศตามเพศของตน เด็กบางกลุ่มอาจมีบทบาททางเพศที่ผิดปกตอย่างชัดเจนในช่วงวัยนี้ หรืออีกพวกหนึ่งอาจไม่มีความชอบในบุคคลต่างเพศ เนื่องจากเด็กอาจเลียนแบบบทบาททางเพศจากต้นแบบที่ผิด พรอยต์ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อเด็กพัฒนาถึงขั้นนี้แล้ว ก็ยังคงอาจแสวงหาความสุขแบบนั้นต่อไป แต่ลดความตั้งใจและความเข้มข้นลง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2539: 20)

นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบลงมือกระทำสังคมของบี. เอฟ. สกินเนอร์ (B.F. Skinner) ซึ่งมีแนวคิดว่าคุณคนหรือสัตว์จะเรียนรู้สิ่งใหม่หรือมีพฤติกรรมซ้ำๆ เมื่อได้รับการเสริมแรง (reinforcement) ทั้งทางบวกและลบ ซึ่งการเสริมแรงทางบวกอาจเป็นการลงโทษของอีกคนหนึ่ง ตัวอย่าง เช่น เมื่อเด็กพูด “แม่” โดยไม่ได้ตั้งใจ แม่เสริมแรงโดยการอุ้ม ยิ้มกอด หรือพูดด้วย ทำให้เด็กพูดคำว่า “แม่” ซ้ำๆ จนพูดคำว่าแม่ได้ หรือการที่พ่อแม่ตอบสนองการเอาแต่ใจของบุตรเป็นครั้งคราว อาจทำให้พฤติกรรมการเอาแต่ใจยืดเยื้อออกไป แต่ถ้าพ่อแม่หยุดการตอบสนองทุกครั้งเด็กจะเกิดการเรียนรู้ว่าการเอาแต่ใจตัวเองทำให้ไม่มีใครสนใจและจะหยุดพฤติกรรมนั้นไปเอง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545: 49) ดังนั้นหากพ่อแม่ไม่มีการอบรมหรือสร้างสถานการณ์ให้บุตรเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมก็อาจก่อให้เกิดบุตรกลายเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในอนาคตได้

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมสามารถนำมาอธิบายความสำคัญของแม่และครอบครัวที่มีอิทธิพลสำคัญในการมีพัฒนาการของเด็กในช่วงวัยทารกและวัยอื่นๆ ซึ่งแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมนี้เริ่มต้นตั้งแต่ในวัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดให้เราเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของคนส่วนใหญ่ในกลุ่ม ดังนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงถือเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มสามารถปรับตัวให้เข้ากันได้ โดยมีการนำคุณค่าของกลุ่มมาใช้ทำให้เราก็คความรู้สึกเป็นตัวตนของเราเอง และความรู้สึกแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ดังนั้นเราจึงปฏิบัติตามแบบแผนของสมาชิกในกลุ่มเรา การขัดเกลาทางสังคมนี้มีกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน

เนื่องจากการผูกพันกับโครงสร้างทางสังคมในรูปแบบต่างๆ และมีการแสดงออกในบทบาทที่แตกต่างกัน เช่น ครอบครัว การศึกษา การทำงาน ศาสนา เป็นต้น

ประเภทของการขัดเกลาทางสังคม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (สุพัตรา สุภาพ, 2550: 50) ได้แก่

1) การขัดเกลาทางสังคมโดยตรง เป็นการอบรมให้บุคคลทำตามระเบียบแบบแผน ที่สังคมกำหนดเอาไว้ โดยการบอกให้รู้ว่าควรหรือไม่ควร อะไรคือสิ่งผิดและสิ่งถูก ซึ่งมักพบการขัดเกลาทางสังคมโดยตรงนี้ในครอบครัว โรงเรียน และวัด

2) การขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม เป็นการอบรมโดยไม่ต้องให้เกิดประโยชน์ โดยตรงต่อบุคคล แต่เป็นการเลือกตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เด็กมักเลียนแบบพฤติกรรมพ่อแม่ โดยไม่รู้ตัว เช่น หากพ่อแม่ใช้คำหยาบคาย เด็กก็มักใช้คำหยาบด้วย เป็นต้น

นอกจากประเภทของการขัดเกลาทางสังคม ยังพบว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคม มีขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้

1) การตอบสนองความต้องการในระยะเริ่มแรก เป็นกระบวนการที่บุคคลแสดงความต้องการของตนเองออกมา คนในสังคมจะทำหน้าที่ตอบสนอง โดยการตอบสนองนั้น เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้ เช่น เมื่อเด็กหิวและร้อง แม่ก็จะให้นมทุกครั้ง แต่ก็มี ความแตกต่างกันไปของสังคมที่เป็นสมาชิกอยู่ เช่น บางครอบครัวให้นมทุกครั้งที่ได้กร้อง แต่บางครอบครัวจะให้ตามเวลาเป็นการกำหนดให้เด็กได้เรียนรู้ตามระเบียบสังคมที่นิยมปฏิบัติกัน

2) การรู้จักปรับตัวตามความต้องการและความสามารถของตนให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้ระเบียบนี้ได้ไม่เท่ากัน จึงต้องมีการดัดแปลงการอบรมให้สอดคล้องกับบุคคล เช่น เด็กบางคนสอนไม่นานก็จำได้ แต่บางคนกลับจำไม่ได้ทั้งที่ใช้รูปแบบและเวลาเหมือนกัน

3) การยึดถือสิ่งที่คล้ายกับตัวเอง ได้แก่ ความต้องการในการเลียนแบบบุคคลที่ตนยึดถือและชื่นชมมาเป็นแบบฉบับ เช่น เด็กชายต้องการเก่งเหมือนพ่อ และเด็กผู้หญิงต้องการเลียนแบบแม่ เป็นต้น หรือความรู้สึกร่วมกับบุคคลหรือกลุ่มที่เป็นพวกเดียวกับตน หรือความรู้สึกยึดมั่นหลักการหรืออุดมคติบางอย่างอย่างแน่นแฟ้น เช่น การยอมสละชีวิตเพื่อชาติในกลุ่มคนรักชาติ เป็นต้น

จากแนวคิดการเลี้ยงดูบุตรที่มีความเกี่ยวข้องกับอาชญาวิทยาดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงดูในวัยเด็กและพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่อาจนำไปสู่การก่ออาชญากรรม โดยพบว่าตั้งแต่วัยทารกไปจนถึงวัยที่พร้อมให้กำเนิดบุตรหรือเป็นพ่อแม่ หากมีความผิดปกติในการทำงานของจิตใต้สำนึกในขั้นตอนต่างๆ จะนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรม

ต่อต้านสังคมของเด็กหรือเยาวชนผู้นั้นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ พรอยด์ยังได้เน้นย้ำว่าพฤติกรรม อาชญากรรมเกิดขึ้นหากมีปัญหาด้านการพัฒนาจิตใจในวัยเด็ก รวมถึงพฤติกรรมเบี่ยงเบน ต่างๆ เช่น การดื่มเครื่องแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ และการติดยาเสพติดว่าเป็นการแสดงออก เพื่อโต้ตอบและต่อสู้กับความรู้สึกถูกกดขี่ ความหมัดหวังหรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ซึ่งแรง กดดันนี้ทำให้เกิดการกระตุ้นในการกระทำความผิด หากการพัฒนา superego ไม่เพียงพอ หรือไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมก็อาจเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ (พรชัย ชันดีและคณะ, 2543: 63) เช่น หากเด็กถูกเลี้ยงดูอย่างเข้มงวด ต้องปฏิบัติตามคำสั่งพ่อแม่เท่านั้น ก็จะทำให้ เด็กขาดความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความเชื่อมั่น ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ ถูกจำกัด ส่วนเด็ก ที่พ่อแม่ตามใจ เด็กก็จะทำอะไรโดยขาดหลักการ ไม่มีแนวชีวิตในการปฏิบัติ ไม่รู้จักคิด ส่วนเด็ก ที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะทำให้เด็กพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองอย่างเต็มที่ เนื่องจากเด็กได้รับคำแนะนำจากผู้ใหญ่ รู้จักตัดสินใจว่าจะอะไรควรหรือไม่ ทำให้มีความเป็น ตัวของตัวเอง เกิดความเชื่อมั่นในการทำตามความคิดเห็นของตนภายใต้สิ่งดีงามที่ผู้ใหญ่ ให้คำแนะนำ ดังนั้นบ้านจึงเป็นแห่งแรกที่ช่วยหล่อหลอมและพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ในเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต (ประสาร ทิพย์ธารา, 2521: 162) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย เรื่อง ค่านิยมที่เป็นเครื่องชี้แนวโน้มการ ต่อต้านของเยาวชนกระทำผิดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง ผลการศึกษาพบว่าผู้ที่มี พฤติกรรมต่อต้านสังคมจนกลายเป็นอาชญากร มีจำนวนไม่น้อยที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่เลี้ยง ดูด้วยการตามใจอย่างไม่มีเงื่อนไข รวมถึงการตอบสนองความต้องการอย่างไม่มีเงื่อนไขเช่นกัน เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเช่นนี้ทำให้เด็กไม่สามารถเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมได้ เพราะเด็ก ไม่ได้รับการฝึกฝนให้รู้จักห้ามใจ หรือข่มความต้องการของตนเอง เด็กเหล่านี้เมื่อเติบโตขึ้นมัก กระทำทุกอย่างตามความต้องการของตน โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ ยังพบว่าพ่อแม่ที่เข้มงวดกับบุตร อบรมด้วยการลงโทษโดยไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุตรทำให้ บุตรรู้สึกกลัวหรือรู้สึกไม่ได้รับความรักจากพ่อแม่ การทำตามที่พ่อแม่สั่งสอนก็เป็นไปเพื่อ หลีกเลี่ยงการถูกลงโทษเท่านั้น ทำให้บุตรไม่เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในใจ เมื่อลับตาพ่อแม่ หรือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็อาจก่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากเห็นว่าไม่มีผู้ลงโทษ ในขณะที่นั้น (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2529: 26)

ปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งเกี่ยวข้องกับสาเหตุเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด ได้แก่ ครอบครัว โดยพบว่าเด็กที่กระทำผิดมักขาดการอบรมจากพ่อแม่ เพราะพ่อแม่เสียชีวิตหรือมีสภาพบ้านแตก หรือพ่อแม่ไม่มีเวลาพอในการดูแลบุตร เมื่อพ่อแม่ไม่ได้อบรมบุตรเพียงพอจึงทำให้จิตใจเด็กแข็ง กระด้าง หรือพ่อแม่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม ไม่ให้ความรัก ความปลอดภัยและสนอง ความ ต้องการแก่บุตรอย่างไม่สม่ำเสมอ บุตรจึงเกิดความรู้สึกขาดพ่อแม่ เด็กที่กระทำผิดส่วนใหญ่จึงมี สาเหตุมาจากความรู้สึกขาดพ่อแม่ นักจิตวิทยามักเห็นว่าเด็กพวกนี้มักมองโลกในแง่ร้าย เพราะ

รู้สึกว่าคุณเองได้รับการดูแลจากสังคม ชอบการต่อสู้ ชอบกระดาน และรู้สึกว่าในชีวิตของตนเองไม่เคยได้รับอะไรที่ปรารถนาเลย (ชาญศักดิ์ จรรย์วิทยานนท์, 2536: 20) ดังนั้นพ่อแม่และครอบครัวจึงมีความสำคัญในการดูแลบุตรเพื่อให้มีพัฒนาการในช่วงวัยต่าง ๆ อย่างเหมาะสมและเป็นการสร้างประชากรที่ดีให้กับประเทศอีกด้วย

ดังนั้นการแสดงออกอัตลักษณ์ของความเป็นแม่และการทำหน้าที่ของครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก แต่แม่ที่ต้องทำงานนอกบ้านก็ยังคงพบกับข้อจำกัดบางประการที่ทำให้แม่ไม่สามารถแสดงความเป็นแม่ได้อย่างที่ตั้งใจไว้ เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ เรื่องกฎหมายลาคลอด ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้แม่มีเวลาดูแลบุตรหลังคลอดได้มากขึ้น รวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ยาวนานขึ้นและก็อาจกลายเป็นส่วนที่ขัดขวางในเรื่องของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ กฎหมายในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ในฉบับปัจจุบันได้กำหนดให้ลูกจ้างหญิงมีสิทธิลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน โดยสามารถมีสิทธิรับค่าจ้างเท่ากับวันที่ทำงานแต่ไม่เกิน 45 วัน วันดังกล่าวนับรวมวันหยุดที่มีในระหว่างวันลาด้วย ซึ่งกฎหมายในลักษณะนี้ดูเหมือนจะเป็นส่วนหนึ่งในการเอื้อให้ผู้หญิงสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้ในระยะเวลาหนึ่ง แม้ว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จะมีระยะเวลาไม่ถึง 6 เดือนตามที่องค์การอนามัยโลกแนะนำไว้ ทำให้ประเทศไทยรับเอานโยบายนี้เข้ามาใช้ จนมีการริเริ่มโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก (Baby-Friendly Hospital Initiative) ขึ้นเพื่อผลักดันให้แม่ได้มอบสิ่งที่ดีที่สุดตามธรรมชาติให้กับบุตร โดยหลังจากที่หลายปีผ่านมาได้มีการวิจัยประโยชน์ของนมแม่จนพบว่านมแม่เป็นอาหารที่เหมาะสมกับทารกวัยแรกเกิดมากที่สุด จึงควรส่งเสริมให้มีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนถึงอายุ 6 เดือนหลังจากนั้นจึงค่อยให้อาหารเสริมอื่นแก่ทารก

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงไทยก็เหมือนกับผู้หญิงชาติอื่นทั่วโลกที่กำลังพยายามแสดงบทบาทต่าง ๆ พร้อมกัน ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่มีผู้หญิงมีหน้าที่และบทบาทแค่การเป็นภรรยาหรือเป็นแม่เท่านั้น แต่ในสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจทำให้ผู้หญิงไม่สามารถจำกัดบทบาทอยู่แต่เฉพาะในบ้านหรือในครัวได้ ผู้หญิงมีความจำเป็นต้องออกมาทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว ทำให้ผู้หญิงเกิดทัศนคติที่เรียกว่าเป็น “กับดักทางวัฒนธรรม (Culture trap)” ซึ่ง “กับดักทางวัฒนธรรม” นี้หมายถึง สิ่งที่เกิดจากความคาดหวังหรือวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ความคาดหวังบทบาทของผู้หญิง ดังเช่นในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ Talcott Parsons ที่กล่าวถึงความคาดหวังบทบาทของผู้หญิงว่าพวกเขาเป็นเพศที่ตั้งครรภ์และให้กำเนิดบุตร จึงมีหน้าที่ต้องดูแลบุตรและควรทำหน้าที่ดูแลบ้านด้วย ส่วนผู้ชายก็จะมีหน้าที่อย่างอื่นนอกบ้าน ซึ่งกับดักทางวัฒนธรรมนี้จึงกลายเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิต

ของพวกเขาต้องเผชิญกับความยุ่งยากมากมาย เช่น การรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถในการทำงานนอกบ้านได้เท่ากับผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงถูกอบรมไม่ให้แสดงความก้าวร้าวและต้องพึ่งพาผู้ชายอยู่ตลอด (จรรยา เศรษฐบุตร และ อุมารณ ภัทรวานิชย์. 2541: 3)

เมื่อพิจารณาลักษณะของผู้หญิงทำงานทำให้พบว่าผู้หญิงทำงานส่วนใหญ่มักอยู่ในชนชั้นกลาง โดยมักพบว่าโครงสร้างเงินเดือนของชนชั้นกลางไม่เอื้ออำนวยต่อการให้ผู้หญิงเลี้ยงบุตรอยู่บ้านหรือเป็นแม่บ้านอย่างเต็มตัวได้ การออกไปทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเหล่านี้จึงไม่ได้เป็นเพียงการแสดงสถานภาพที่เท่าเทียมกันของหญิงชายเท่านั้น แต่ยังเป็นการประคับประคองครอบครัวตามความเป็นจริงของสังคมด้วย ความกดดันของผู้หญิงเหล่านี้คือการต้องการรักษาเงินและรายได้ของตนเองเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการทำหน้าที่แม่อย่างสมบูรณ์ด้วย (คำ ผกา, 2553: 266) การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนอายุครบ 6 เดือน สำหรับผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบากและต้องอาศัยความตั้งใจ ความพยายามและความช่วยเหลือจากครอบครัวเป็นอย่างมาก เช่น สามี พ่อแม่ เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์และสาธารณสุข เครือญาติ เพื่อนสนิท เจ้านาย และเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น เนื่องจากพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ซึ่งเกี่ยวกับกับการลาคลอดของลูกจ้างหญิงในประเทศไทย ในขณะนี้กำหนดให้ผู้หญิงลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วันหรือเป็นเวลา 3 เดือนเท่านั้น การกลับไปทำงานนอกบ้านทำให้ผู้หญิงหลายคนต้องยุติการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไป ถึงแม้ว่ามีการพยายามปั้มนมแม่ให้บุตรรับประทานก่อนออกนอกบ้าน แต่การปั้มนมแม่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เมื่อผู้หญิงกลับไปทำงาน สถานประกอบการส่วนใหญ่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ส่งเสริมหรือจัดเตรียมห้องปั้มนมและตู้เย็นสำหรับแช่นมแม่ให้ผู้หญิงเป็นแม่สามารถปั้มนมแม่ระหว่างวันในเวลาทำงานได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจทำให้นมแม่ผลิตได้น้อยลงหรือผู้หญิงเป็นแม่อาจรู้สึกเหนื่อยล้าและถอดใจจนต้องยุติการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไปในที่สุด ดังนั้นเมื่อกฎหมายลาคลอดสามารถอนุมัติให้ลาคลอดเพียง 3 เดือน จึงถือว่าไม่สอดคล้องกับคำแนะนำในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ขององค์อนามัยโลก ถึงแม้ว่าประเทศไทยได้ไปปรับเอานโยบายดังกล่าวมาปฏิบัติ แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่สามารถทำได้เนื่องจากมีเงื่อนไขทางกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกัน

ถึงแม้ว่าผู้เป็นแม่จะทราบประโยชน์ของนมแม่เป็นอย่างดีและหลายคนก็มีความต้องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เพื่อให้บุตรได้รับประโยชน์สูงสุด แต่ยังมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปนี้ทำให้ผู้หญิงหลายคนต้องเลือกปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และบทบาทความเป็นแม่ของตน โดยอาจมีการพึ่งพานมผงหรือนมผสม ทั้งนี้ทราบว่าประโยชน์ของนมประเภทนี้น้อยกว่านมแม่ก็ตาม ถึงแม้ว่านมแม่ถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นแม่ แต่ผู้เป็นแม่หลายท่านก็เห็นว่าหากตนไม่สามารถให้นมแม่ได้ก็ยังมีวิธีการอื่นๆ ที่สามารถทำเพื่อแสดงความเป็นแม่ได้เช่นกัน เช่น การทำงานเพื่อส่งเสียเลี้ยงดูบุตร การให้ความรักความอบอุ่น การวางตัว

เป็นแม่ที่พูดคุยกับบุตรได้ทุกเรื่อง ซึ่งการทดแทนในลักษณะนี้ก็เป็นที่ผู้เป็นแม่เห็นว่าไม่ได้ทำให้บทบาทของความเป็นแม่ของเธอลดลง การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่นี้จึงขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้หรือการมีปฏิสัมพันธ์ของแม่แต่ละคน

เมื่อผู้หญิงไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้ตามที่ตั้งใจไว้ นั้น ในเบื้องต้นก็อาจก่อให้เกิดความรู้สึกคับข้องใจ ความเครียดหรือบางคนอาจรู้สึกผิดกับตนเองแต่กระบวนการนี้เองที่นำมาสู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่ และทำอย่างไรให้ผู้หญิงที่มีปัญหาสร้างความเป็นแม่ในแบบฉบับของตนเองขึ้นมา โดยไม่ขัดแย้งกับสิ่งที่ตนเองเป็นเพราะเรามักเห็นว่าถึงแม้นิยามความเป็นแม่ของผู้หญิงแต่ละคนจะคล้ายคลึงกัน แต่ความเป็นแม่ที่ผู้หญิงทุกคนแสดงออกให้ปรากฏในสังคมกลับแตกต่างกันไปตามแบบฉบับของตนเอง เนื่องจากผู้หญิงแต่ละคนจะมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากบทบาททั้งสองเป็นความคาดหวังทางสังคมสิ่งสำคัญที่ผู้หญิงและผู้เป็นแม่ทุกคนได้รับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และแม้ว่าการทำงานนอกบ้านและการเป็นแม่เป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่อาจเลือกได้ว่า สิ่งใดมีความสำคัญมากกว่ากันก็ได้ ทำให้ผู้เป็นแม่หลายคนยังคงต้องเผชิญกับปัญหาการขัดแย้งของบทบาททั้งสองนี้อยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้จึงมีความพยายามในการประสานความขัดแย้งนี้ ดังเช่นการประสานอัตลักษณ์ของความเป็นผู้หญิงทำงานและความเป็นแม่ให้เหมาะสมกับความ ต้องการตามบริบทของแต่ละคน จึงไม่อาจกล่าวเป็นสูตรตายตัวได้ว่าควรเป็นผู้หญิงทำงานหรือควรจะเป็นแม่ด้วยอัตราส่วนเท่าใด เพราะการทำหน้าที่ของมนุษย์เป็นการทำหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่เป็นธรรมชาติ สิ่งสำคัญคือการยอมรับในความสามารถและข้อบกพร่องของตนเอง รวมถึงการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อม

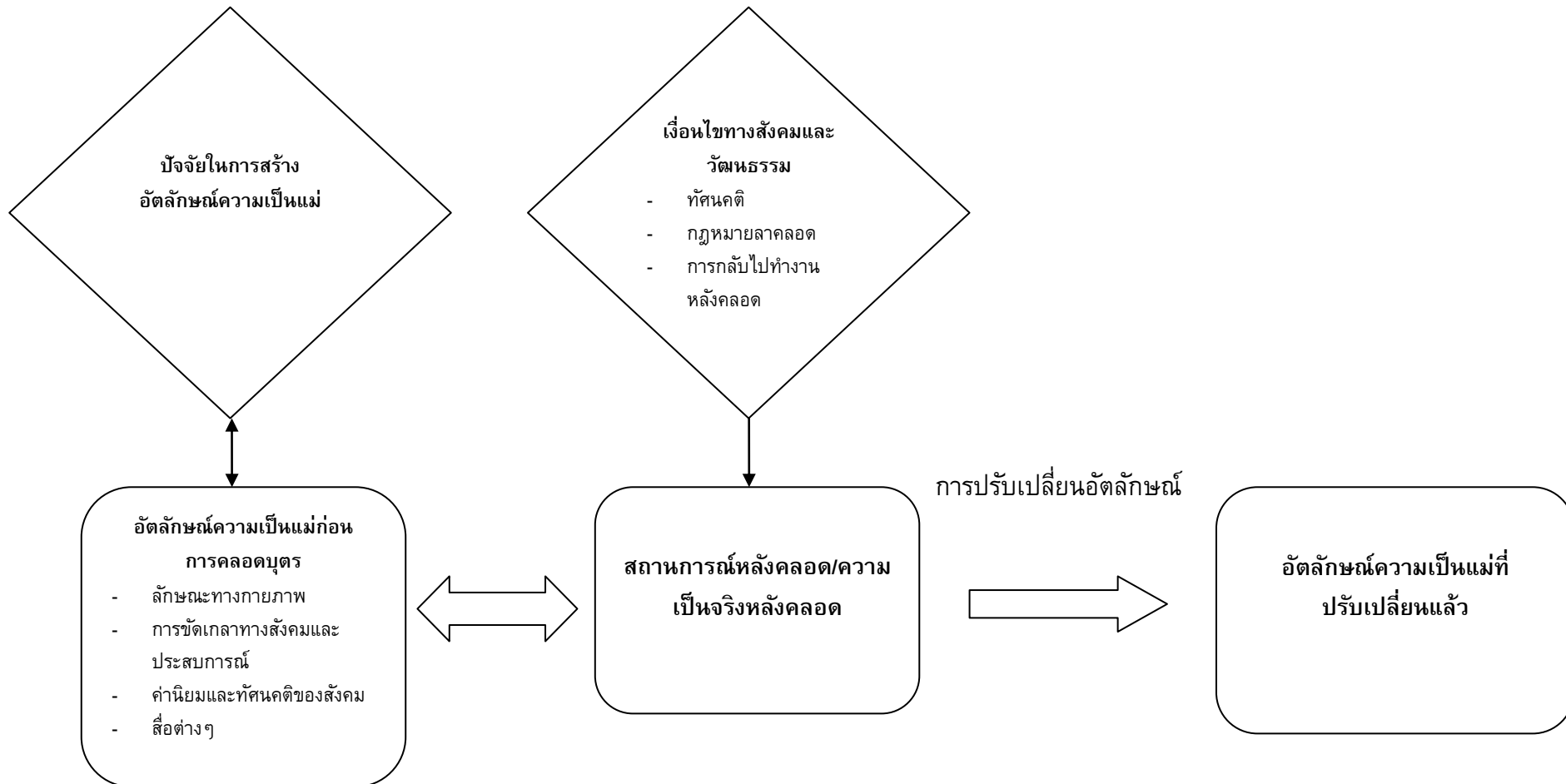
จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติมีหลากหลายรูปแบบ ในอดีตแม่อาจเป็นแม่ที่ต้องดูแลบุตรและดูแลบ้านเนื่องจากลักษณะงานดังกล่าวถูกคาดหวังให้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง แต่ปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น อัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติของผู้หญิงปัจจุบันจึงอาจมีหน้าที่มากกว่าการดูแลบุตรและดูแลเรื่องภายในบ้านเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงหน้าที่ในการทำงานนอกบ้านด้วย ภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของผู้หญิงในสังคมเมืองจึงกลายเป็นการเป็นแม่ที่สามารถทำงานนอกบ้านและเลี้ยงดูบุตรไปพร้อมกันโดยไม่ขาดตกบกพร่อง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้เป็นแม่ก็อาจไม่สามารถปฏิบัติตามภาพในอุดมคติหรือความคาดหวังนั้นได้

ทั้งนี้เนื่องมาจากเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งก็จะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ของผู้เป็นแม่แต่ละคน ทั้งปัจจัยพื้นฐานทางครอบครัว ประสบการณ์ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และปัจจัยอื่นๆ อีกมากมายที่เข้ามามีอิทธิพลกับผู้เป็นแม่ โดยเฉพาะ

เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจที่พบว่าผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองมักได้รับผลกระทบจากปัจจัยนี้เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากพวกเขาจะต้องรับผิดชอบทั้งเรื่องบุตรและรายได้ภายในบ้าน การทำงานนอกบ้านจึงเป็นการจุนเจือครอบครัวและเป็นการทำหน้าที่แม่ที่ดีอีกทางหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกัน การทำงานนอกบ้านก็ทำให้ผู้เป็นแม่ก็ต้องเพิ่มบทบาทที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่ง นอกเหนือไปจากบทบาทการเป็นแม่ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาเรื่องการแบ่งเวลาในการทำหน้าที่ทั้งสองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนทำให้ผู้เป็นแม่อาจเกิดความคับข้องใจในบางสถานการณ์ที่ตัดสินใจได้ลำบาก เช่น ในช่วงเวลาที่บุตรไม่สบาย ผู้เป็นแม่ควรมีเวลาดูแลบุตร แต่พวกเขาอาจไม่สามารถขอลาหยุดจากงานประจำที่ทำได้ ซึ่งก็อาจก่อให้เกิดความคับข้องใจ ความเสียใจในการทำหน้าที่แม่ของตน

เมื่อไม่สามารถปฏิบัติตามภาพความเป็นแม่ในอุดมคติได้ ในสถานการณ์จริงแม่จึงต้องมีการปรับอัตลักษณ์ของการเป็นแม่ให้สามารถเข้ากับสถานการณ์หรือเข้ากับความเป็นจริงในขณะนั้นได้ โดยต้องมีความตระหนักและยอมรับปัญหาหรือเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามภาพอุดมคติได้ก่อน แล้วจึงนำมาสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวความคิด และวิธีการปฏิบัติตนในลำดับต่อมา เช่น ผู้เป็นแม่บางคนที่มีความตั้งใจว่าต้องการเป็นแม่ที่ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ด้วยการดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่ แต่ในความเป็นจริงด้วยภาวะเศรษฐกิจก็ไม่อาจสามารถทำตามภาพในอุดมคตินั้นได้ พวกเขาจึงต้องขอความช่วยเหลือจากญาติในการช่วยเหลือให้ดูแลบุตรในขณะที่เวลากลางวันในขณะที่พวกเขาต้องมาทำงาน หรือในบางครอบครัวที่ไม่มีผู้ช่วยดูแลบุตรก็อาจเลือกหาสถานที่รับเลี้ยงเด็ก หรือคนที่ไว้ใจให้ดูแลบุตรของเธอได้ หรือแม้กระทั่งการเลือกงานที่เหมาะสมกับเวลาของครอบครัวของเธอ ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเป็นกระบวนการที่ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่นี้เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ไปตามสถานการณ์ เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง และสามารถปรับเปลี่ยนได้อยู่ตลอดเวลาถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม แต่หากเกิดปัญหาหรือสถานการณ์ใดๆ ที่ต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่นี้ก็จะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ตรงตามความต้องการของผู้แสดงอยู่ดี ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงมักเป็นตัวตนของผู้เป็นแม่เองผสมผสานกับความคาดหวังของตนเอง ครอบครัว และสังคมของพวกเขานั่นเอง

3. กรอบแนวคิด

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็นขั้นตอนตามหัวข้อต่อไปนี้

1. วิธีการวิจัย
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การนำเสนอข้อมูล
7. จริยธรรมในการวิจัย
8. แผนการเก็บข้อมูล

1. วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการสร้างแนวคำถาม (Interview Guide) จากการทบทวนวรรณกรรมในเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขอบเขตในส่วนของเนื้อหาของคำถามเพื่อให้ครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการศึกษา และจัดทำแนวคำถามเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.3 ใช้เครื่องมือ Photovoice ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมโดยการรูปภาพเล่าเรื่อง เป็นเทคนิคในการใช้มุมมองของปัจเจกบุคคลในกระบวนการวิจัย อาจใช้ภาพเล่าเรื่องหรือใช้ภาพในการเป็นเครื่องมือในการแสดงมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญก็ได้ (Wang และ Burris, 1997: 369-387) ซึ่งการใช้เครื่องมือ Photovoice ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้การนำภาพความเป็นแม่ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมตามหัวข้อในบทที่ 2 การแสดงออกของอัตลักษณ์ความเป็นแม่ เช่น การสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ นมแม่ ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ ความ

เป็นแม่ในอุดมคติ เป็นต้น โดยนำรูปภาพที่ได้เหล่านี้มาให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และทัศนคติต่างๆ ที่ภาพความเป็นแม่เหล่านี้ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของพวกเขาได้มากยิ่งขึ้น นอกเหนือไปจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพียงวิธีการเดียว

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบที่ไม่เป็นไปตามโอกาสทางสถิติ (Non probability sample) ประเภทคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sample) จำนวน 10 คน โดยเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

1) เป็นผู้หญิงทำงานที่เป็นแม่ อายุประมาณ 30-40 ปี เนื่องจากเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีความพร้อมในการสร้างครอบครัวและเป็นวัยทำงานที่กำลังก่อสร้างตัวอย่างชัดเจนที่สุด จึงเป็นช่วงวัยที่ต้องพบกับการแก้ปัญหาและการตัดสินใจครั้งสำคัญในการดำเนินชีวิต

2) มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป เนื่องจากระดับการศึกษาจะส่งผลต่อความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมการแสดงออกในเรื่องต่างๆ ของบุคคล

3) มีสถานภาพการสมรสหรืออยู่ร่วมกับสามี เนื่องจากผู้เป็นแม่ที่มีสถานภาพสมรส หรืออยู่ร่วมกับสามีจะมีทัศนคติ ความคิด หรือการตัดสินใจต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากสามี เนื่องจากอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวมักมีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน อาจทั้งทางบวกและทางลบ และมีอิทธิพลเสริมแรงกัน (ซาลินี สุริยนเปล่งแสง, 2547: 20) เพราะสมาชิกในครอบครัวจะมีความผูกพันทางอารมณ์กัน โดยความผูกพันทางอารมณ์นี้ก็มีอยู่หลายระดับ จนบางครั้งเปรียบเทียบเสมือนเป็นบุคคลเดียวกัน ความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกันจะต้องเหมาะสมและอาจแตกต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงของชีวิต (สุชาดา สร้อยสน, 2553: 9) ซึ่งทำให้ผู้เป็นแม่กลุ่มนี้แตกต่างไปจากผู้หญิงที่ต้องเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือใช้ชีวิตตามลำพัง ผู้วิจัยจึงมีการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในลักษณะดังกล่าวเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4) มีบุตรคนสุดท้ายอายุไม่เกิน 3 ปี เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมและไม่ยาวนานเกินไปที่ผู้เป็นแม่จะสามารถอธิบายถึงความรู้สึกของการเป็นแม่ได้เป็นอย่างดี

5) อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงจึงมีลักษณะของการเป็นสังคมเมืองปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และวิธีการแบบ Photovoice โดยผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการสร้างแนวคำถาม (Interview Guide) จากการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขอบเขตในส่วนของเนื้อหาของคำถามเพื่อให้ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา และจัดทำแนวคำถามเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีขั้นตอนในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1) สร้างความคุ้นเคยเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกิดความไว้วางใจ เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีและสร้างความคุ้นเคยระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้วิจัย จนเกิดความคุ้นเคยและความไว้วางใจจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงให้มากที่สุด

2) การสัมภาษณ์ หลังจากที่ได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกันแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่เตรียมไว้ ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะมีการสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลไปด้วย

3.3 ใช้เครื่องมือ Photovoice เข้ามาช่วยเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงภาพอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของตนเองอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการใช้เครื่องมือ Photovoice เป็นวิธีการนำรูปภาพที่สื่อความหมายถึงการเป็นแม่ในรูปแบบต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาเอกสารแล้ว นำมาให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นแม่ของตนเองจากรูปภาพเหล่านี้ เพื่อแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของพวกเธอได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (Wang และ Burris, 1997: 369-387)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้อันคั้นจากทางเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่จัดบันทึกไว้ แล้วนำมาจำแนกและจัดระบบข้อมูลให้เป็นระบบ เช่น ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่ ข้อมูลเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ เป็นต้น โดยการจำแนกข้อมูลเหล่านี้จะช่วยทำให้การวิเคราะห์มีระบบและสะดวกในการวิเคราะห์มากยิ่งขึ้น ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความ เป็นการสร้างข้อสรุปข้อมูลจาก

สิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น การดำเนินชีวิต การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ความเป็นอยู่ การทำงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังนำข้อมูลที่ได้จากการใช้เครื่องมือ Photovoice ที่มีการวิเคราะห์จากการ แสดงความคิดเห็นและทัศนคติของผู้เป็นแม่แต่ละท่านมาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมด้วย เมื่อผู้วิจัยได้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือได้รับการถ่ายทอดจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในรูปแบบ ต่างๆ แล้วจึงลงมือสรุปผลการวิจัยที่ได้ ให้สอดคล้องกับคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ในเบื้องต้น

5. การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้ เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีการพิจารณาถึงความเหมือนและความแตกต่างที่เกิดขึ้น เป็นการศึกษาความคิดเห็นจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความหลากหลายทั้ง 10 คน แล้วนำมา ประมวลหรือพิจารณาความถูกต้องของข้อมูลด้วยการซักถามเชิงลึกในประเด็นนั้นๆ อีกครั้ง หลังจากนั้นจึงนำมาเปรียบเทียบข้อมูลในอดีตที่เคยได้สัมภาษณ์เอาไว้ว่ามีความเหมือนหรือ แตกต่างกันหรือไม่ ในลักษณะใดบ้าง หากข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกันก็แสดงว่าข้อมูล เหล่านี้เป็นจริง

6. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่ละเอียด ครบคลุม และครบถ้วน และนำเสนอผลการศึกษา แบบเชิงพรรณนาประกอบด้วยสาระสำคัญที่จะได้จากการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารต่างๆ เพื่อใช้อธิบายข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

7. จริยธรรมในการวิจัย

จริยธรรมในการวิจัย (Ethics in research) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คำนึงถึงหลัก จริยธรรมในการวิจัย ดังนี้

7.1 มีความซื่อสัตย์ มีการอ้างอิงทุกครั้งที่กล่าวถึงผลงานหรือความคิดผู้อื่น ไม่แอบอ้าง ความคิดผู้อื่นมาเป็นของตน

7.2 มีความรับผิดชอบ เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย ตรงตามกำหนดเวลา

7.3 มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นและคำติชมของผู้อื่นที่ให้ความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์โดยสุจริตและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น

7.4 ในการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะไม่ระบุชื่อและนามสกุลจริงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อเคารพในสิทธิส่วนบุคคล อีกทั้งเก็บรักษาความลับข้อมูลที่ไม่ควรเปิดเผย เคารพในสิทธิส่วนบุคคลและไม่ใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในบทที่ 4 นี้เป็นการกล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการสร้างแนวคำถาม (Interview Guide) จากการทบทวนวรรณกรรมในเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขอบเขตในส่วนของเนื้อหาของคำถามเพื่อให้ครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการศึกษา และจัดทำแนวคำถามเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือ Photovoice เข้ามาช่วยเสริมเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงภาพอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของตนเองอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเครื่องมือ Photovoice ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการนำรูปภาพที่สื่อความหมายถึงการเป็นแม่ในรูปแบบต่างๆ ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม นำมาให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นแม่ของตนเองจากรูปภาพเหล่านี้ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเครื่องมือ Photovoice ผู้วิจัยได้รวบรวมและมีการนำเสนอในบทที่ 4 นี้ โดยมีแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. ลักษณะโดยภาพรวมของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตร รวมไปถึงศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงต้องเป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sample) เพื่อให้เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติตรงตามต้องการจำนวน 10 คน โดยมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นผู้หญิงทำงานที่เป็นแม่ อายุประมาณ 30-40 ปี
- 2) มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป
- 3) มีสถานภาพการสมรสหรืออยู่ร่วมกับสามี
- 4) มีบุตรคนสุดท้ายอายุไม่เกิน 3 ปี
- 5) อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการนำเสนอรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน

กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ	อายุ	อาชีพ	ระดับ การศึกษา	ภูมิลำเนา (จังหวัด)	สถานภาพ	จำนวนบุตร (คน)	อายุบุตร	ลักษณะ ที่พัก อาศัยใน กรุงเทพฯ	บุคคลที่พัก อาศัยด้วย ในปัจจุบัน
1. คุณเพชร (นามสมมติ)	30	นักเทคนิค การแพทย์ (เอกชน)	ปริญญาตรี	ชุมพร	สมรส	1	2 ปี 4 เดือน	ของตนเอง	สามี-บุตร
2. คุณทับทิม (นามสมมติ)	35	พนักงาน ราชการ	ปริญญาโท	กรุงเทพฯ	สมรส	1	1 ปี 1 เดือน	ของตนเอง	สามี-บุตร
3. คุณมรกต (นามสมมติ)	35	พนักงาน บริษัท เอกชน	ปริญญาโท	แพร่	สมรส	1	1 ปี 8 เดือน	บ้านเช่า	สามี-บุตร- แม่สามี
4. คุณบุษราคัม (นามสมมติ)	36	รับราชการ	ปริญญาตรี	สมุทรสาคร	สมรส	2	5 ปี / 2 ปี 7 เดือน	บ้านพัก ราชการ	สามี-บุตร- คุณแม่
5. คุณโกเมน (นามสมมติ)	33	พนักงาน ราชการ	ปริญญาตรี	บุรีรัมย์	สมรส	2	5 ปี / 2 ปี	ของตนเอง	สามี-บุตร- แม่สามี- น้องชาย

กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ	อายุ	อาชีพ	ระดับ การศึกษา	ภูมิลำเนา (จังหวัด)	สถานภาพ	จำนวนบุตร (คน)	อายุบุตร	ลักษณะ ที่พัก อาศัยใน กรุงเทพฯ	บุคคลที่พัก อาศัยด้วย ในปัจจุบัน
6. คุณไพลิน (นามสมมติ)	30	ครูโรงเรียน เอกชน	ปริญญาตรี	นครนายก	สมรส	1	2 ปี 6 เดือน	ของตนเอง	สามี-บุตร
7. คุณมุกดา (นามสมมติ)	31	รับราชการ	ปริญญาตรี	ร้อยเอ็ด	สมรส	1	11 เดือน	บ้านพัก ราชการ	สามี-บุตร- พ่อแม่- น้องชาย
8. คุณเพทาย (นามสมมติ)	37	พนักงาน บริษัท เอกชน	ปริญญาตรี	ขอนแก่น	สมรส	1	1 ปี 1 เดือน	ของตนเอง	สามี-บุตร- แม่สามี- พี่เลี้ยงบุตร
9. คุณโอปอล (นามสมมติ)	33	พนักงาน บริษัท เอกชน/ ธุรกิจ ส่วนตัว	ปริญญาตรี	สุพรรณบุรี	สมรส	1	11 เดือน	ของตนเอง	สามี-บุตร

กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ	อายุ	อาชีพ	ระดับ การศึกษา	ภูมิลำเนา (จังหวัด)	สถานภาพ	จำนวนบุตร (คน)	อายุบุตร	ลักษณะ ที่พัก อาศัยใน กรุงเทพฯ	บุคคลที่พัก อาศัยด้วย ในปัจจุบัน
10. คุณแก้ว ประพาพ (นามสมมติ)	40	พนักงาน ราชการ	ปริญญาเอก	กรุงเทพฯ	สมรส	1	2 ปี 3 เดือน	ของตนเอง	สามี-บุตร- ญาติ (พี่เลี้ยงบุตร)

จากตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน มีการแสดงรายละเอียด ดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้หญิงทำงานที่เป็นแม่ อายุประมาณ 30-40 ปี เนื่องจากเป็นผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีความพร้อมในการสร้างครอบครัวและเป็นวัยทำงานที่กำลังก่อร่างสร้างตัว สร้างฐานะและความมั่นคงในชีวิตอย่างชัดเจนที่สุด จึงเป็นช่วงวัยที่ต้องพบกับการแก้ปัญหาและการตัดสินใจครั้งสำคัญในการดำเนินชีวิต ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานราชการ จำนวน 5 คน และทำงานอยู่ในบริษัทเอกชน จำนวน 5 คน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 10 คน มีอายุเฉลี่ยประมาณ 34 ปี

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป เนื่องจากระดับการศึกษาจะส่งผลต่อความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมการแสดงออกในเรื่องต่างๆ ของบุคคล ดังนั้นโดยทั่วไปจึงพบว่าผู้ที่มีการศึกษาในระดับเดียวกันมีความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกัน จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 7 คน ระดับปริญญาโทจำนวน 2 คน และระดับปริญญาเอก จำนวน 1 คน

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีสถานภาพการสมรสหรืออยู่ร่วมกับสามีทั้งหมด เนื่องจากผู้เป็นแม่ที่มีสถานภาพสมรสหรืออยู่ร่วมกับสามีส่วนใหญ่มักได้รับอิทธิพลจากสามี ซึ่งอิทธิพลจากสามีดังกล่าวมักส่งผลต่อความคิดและการตัดสินใจในด้านต่างๆ ด้วย ซึ่งแตกต่างจากผู้หญิงที่ต้องดำเนินชีวิตเพียงลำพัง หรือผู้หญิงเป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงบุตรเพียงคนเดียว

4) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดเป็นผู้หญิงที่มีบุตรคนสุดท้ายอายุไม่เกิน 3 ปี เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมและไม่นานเกินไปที่ผู้เป็นแม่จะสามารถอธิบายถึงความรู้สึกของการเป็นแม่ได้เป็นอย่างดี ซึ่งอายุโดยเฉลี่ยของบุตรคนสุดท้ายของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้คือมีบุตรอายุเฉลี่ยประมาณ 1 ปี 6 เดือน

5) สุดท้ายคือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะมีภูมิลำเนาที่หลากหลาย แตกต่างกันไปทั้งในกรุงเทพมหานครและภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศ เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แต่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดมีที่พักอาศัยในรูปแบบต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร เช่น เป็นบ้านของตนเอง หรือเช่าบ้านพักอยู่ เป็นต้นเนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่ต้องพักอาศัย ทำงาน และดำรงชีวิตส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานคร

2. กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแตกต่างกันออกไปตามวิถีชีวิตของผู้หญิงแต่ละคน บางคนเกิดความคิดเรื่องการเป็นแม่ขึ้นมาตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์ และบางคนก็เกิดความคิดเรื่องการเป็นแม่เมื่อตั้งครรภ์ ซึ่งผู้เป็นแม่

แต่ละคนจะมีกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของพวกเธอที่อาจมีความคล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันออกไปตามแต่ละปัจจัยการใช้ชีวิตหรือเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอกระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนการตั้งครรภ์ ระหว่างการตั้งครรภ์และหลังการคลอดบุตรของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคน ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 คุณเพชร (นามสมมติ)

คุณเพชร คุณแม่วัย 30 ปี เป็นผู้หญิงที่ค่อนข้างตัวเล็ก สูงประมาณ 155 เซนติเมตร บุคลิกภาพเป็นคนยิ้มแย้ม แจ่มใส และทำทางใจดี เห็นจากการที่เธอเรียกผู้วิจัยว่าน้องหรือหนู ทุกครั้ง คุณเพชรแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2550 เธอมีบุตรชาย 1 คน อายุ 2 ปี 4 เดือน คุณเพชรมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดชุมพรและเธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ปัจจุบันมีอาชีพเป็นนักเทคนิคการแพทย์อยู่คลินิกเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดยทำหน้าที่ตรวจโครโมโซม คุณเพชรมีพี่ชายหนึ่งคน ซึ่งอายุห่างกัน 2 ปี คุณพ่อรับราชการตำรวจ แต่ได้เสียชีวิตไปเมื่อคุณเพชรอายุเพียง 1 ปี ส่วนคุณแม่รับราชการครู แต่ปัจจุบันได้เกษียณราชการ และเปิดร้านขายของชำเล็กๆ ที่บ้านในจังหวัดชุมพร พร้อมทั้งทำหน้าที่ดูแลหลานชายซึ่งเป็นบุตรของพี่ชายเธอ

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ชีวิตในวัยเด็กของคุณเพชรอาศัยและเติบโตที่จังหวัดชุมพร และเข้าเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ชีวิตของเธอในวัยเด็กได้รับการเลี้ยงดูจากคุณแม่และคุณยาย เนื่องจากคุณพ่อเสียชีวิตตั้งแต่เธออายุได้เพียง 1 ปีเท่านั้น ในช่วงวัยเด็กคุณยายจึงเป็นผู้เลี้ยงดูเธอในช่วงที่คุณแม่ต้องไปทำงาน ต่อมาเมื่อคุณยายเสียชีวิตทำให้คุณแม่ต้องนำเธอไปฝากเลี้ยงกับสถานรับเลี้ยงเด็กบริเวณใกล้บ้าน ซึ่งเธอได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่าสถานรับเลี้ยงเด็กดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับเนอร์สเซอรี่ในสมัยนี้ แต่เป็นการบริหารจัดการโดยเทศบาล ซึ่งคุณเพชรเรียกผู้ดูแลในสถานรับเลี้ยงเด็กนี้ว่า “แม่พิณ” เธอเล่าว่าแม่พิณเป็นคนใจดีและเธอได้เลี้ยงดูเด็ก ๆ ในสถานรับเลี้ยงเด็กเหมือนกับครอบครัว โดยให้เด็กที่โตกว่าเป็นผู้ช่วยดูแลน้องที่ยังเล็ก ซึ่งในช่วงเวลานั้นเธอต้องไปอยู่กับแม่พิณเฉพาะวันเสาร์ วันอาทิตย์และในช่วงปิดเทอม แต่เมื่อเธอเติบโตขึ้น บ่อยครั้งที่คุณแม่ของคุณเพชรชอบพาเธอไปที่โรงเรียนด้วยในวันที่คุณแม่ต้องไปทำงานทั้งในวันหยุดหรือปิดเทอม ทำให้เธอเป็นเด็กที่ค่อนข้างเคยชินกับการไปโรงเรียนและรู้จักคุณครูหลายท่านในโรงเรียนเป็นอย่างดี

เมื่อผู้วิจัยขอให้คุณเพชรเล่าถึงคุณแม่ให้ฟัง เธอก็บอกกับผู้วิจัยว่าเวลาคุณแม่อยู่ที่โรงเรียนกับที่บ้านจะมีความแตกต่างกัน โดยเวลาที่คุณแม่ทำหน้าที่เป็นคุณครูจะเป็นคุณครูที่

ดูมากซึ่งเธอยืนยันความดีของคุณแม่กับผู้วิจัยในฐานะที่เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของคุณแม่ ทำให้ในขณะนั้นเธอเป็นที่รู้จักของทุกคนในโรงเรียนเนื่องจากเป็นบุตรของคุณครูที่ดูมากคนหนึ่ง แต่เมื่อคุณแม่อยู่ที่บ้านเธอกล่าวว่าคุณแม่จะมีบุคลิกภาพตรงกันข้ามกับที่โรงเรียน บุคลิกภาพและการแต่งกายของคุณแม่คล้ายกับวัยรุ่นคือ ซอยผมสั้น ใส่กางเกงยีนส์ และเลี้ยงดูบุตรเหมือนเพื่อน ทำให้เมื่อเธอมีปัญหาจึงสามารถปรึกษาหรือเล่าเรื่องต่างๆ ให้คุณแม่ฟังได้ทุกเรื่อง ซึ่งในการอบรมสั่งสอนของคุณแม่ที่เธอจดจำได้อย่างแม่นยาก็คือ คุณแม่มักเน้นย้ำในเรื่องของความรับผิดชอบและการมีวินัย โดยเมื่อโตขึ้นคุณแม่จะกำหนดให้เธอซักกรีดเสื้อผ้าของตนเองและมอบหมายให้เธอทำงานบ้านบางประเภท ทำให้เธอรู้สึกว่าคุณแม่มีลักษณะนิสัยที่เหมือนทั้งคุณแม่ทั้งในเรื่องของการทำงานบ้าน ทำกับข้าวได้เป็นอย่างดี สามารถตัดสินใจและรับผิดชอบชีวิตของตัวเองได้ดี

เพื่อน

ในวัยเด็กของคุณเพชรเธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าเธอมีเพื่อนทั้งเพื่อนที่โรงเรียน เพื่อนที่อาศัยอยู่แถวบ้านและญาติๆ ที่เป็นลูกพี่ลูกน้องที่เล่นเป็นเพื่อนกันในวันที่คุณแม่ต้องไปสัมมนาหรือประชุมต่างจังหวัด ซึ่งหากคุณแม่ต้องไปประชุมที่ต่างจังหวัดคุณแม่จะนำเธอไปฝากไว้ที่บ้านคุณป้า แต่ถึงแม้ว่าคุณแม่จะมีลูกพี่ลูกน้องที่เล่นกันเมื่อต้องไปอาศัยอยู่ที่บ้านคุณป้า แต่เธอก็ยังคิดถึงและมีความผูกพันกับคุณแม่มาก ในวันที่คุณแม่ไม่อยู่เธอจึงมักมีอาการไม่สบายอยู่บ่อยครั้ง

สื่อ

คุณเพชรจะมีการอ่านหนังสือทั่วไปตามปกติ เนื่องจากคุณแม่เป็นครูทำให้เธอสามารถปรึกษาคุณแม่ในเรื่องเรียนได้ สิ่งหนึ่งที่เธอชื่นชอบคือการเล่นเกมส์ โดยเฉพาะในสมัยที่มีคอมพิวเตอร์ เธอและคุณแม่จะเล่นเกมส์คอมพิวเตอร์ด้วยกันอย่างสนุกสนาน ส่วนการหาข้อมูลเรื่องการมีบุตรหรือการดูแลบุตรในขณะนั้น เธอยังไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้จึงไม่ได้มีการใช้สื่อต่างๆ ในการขอมูลเรื่องการเป็นแม่และการมีบุตรแต่อย่างใด

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

เมื่อแต่งงานมาในช่วงแรกเธอยังไม่ได้วางแผนการมีบุตร เธอเพียงแค่ว่าการเป็นผู้หญิงวันหนึ่งก็ต้องมีครอบครัวและมีบุตร ซึ่งเมื่อแต่งงานผ่านมา 2-3 ปี เธอก็ยังไม่ตั้งครรภ์ โดยในขณะนั้นเธอได้ทำงานอยู่โรงพยาบาล แต่ก็เคยนึกไปว่าหากตั้งครรภ์ในขณะที่ทำงานในโรงพยาบาลเธอคงต้องพาลูกไปทำงานด้วยเนื่องจากไม่มีคนช่วยเหลือดูแล เพราะสามีก็ต้องทำงานนอกบ้านเช่นกัน แต่ต่อมาเธอก็ได้เปลี่ยนงานมาทำงานในคลินิกเอกชน ในช่วงนั้นเธอจึงคิดต้องการความก้าวหน้าในการทำงานมากกว่าคิดเรื่องการมีครอบครัว โดยเธอต้องการกลับไป

ทำงานที่จังหวัดชุมพร แต่ด้วยในจังหวัดชุมพรไม่มีคลินิกที่มีลักษณะเป็นห้องแลปทางวิทยาศาสตร์ที่เธอจะสามารถใช้ความรู้ที่เรียนมาทำงานได้ หากต้องการกลับไปทำงานในจังหวัดชุมพรก็ต้องทำงานเป็นอาจารย์ เธอจึงตัดสินใจไปสอบเรียนต่อวุฒิปริญญาตรีในขณะที่เธอกำลังตั้งครรรภ์ เพื่อหวังว่าจะสามารถนำวุฒิปริญญาตรีกลับไปทำงานที่ภูมิลำเนาบ้านเกิดได้

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของเธอจึงเป็นการเริ่มรู้สึกหรือนึกถึงการเป็นแม่เมื่อเธอตั้งครรรภ์ ต่อมามีการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อเธอคลอดบุตร และพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเธอได้ทำหน้าที่การเป็นแม่ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเธอตั้งใจตั้งแต่แรกว่าต้องการเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง และต้องการนำบุตรไปทำงานด้วย ตามที่เธอได้เข้าไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเว็บไซต์พันธุทิพย์ดอทคอม ในห้องสนทนาชื่อ “ซานเรือน” ซึ่งเป็นห้องสนทนาที่ผู้ใช้เว็บไซต์ดังกล่าวจะพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเรื่องแม่และเด็ก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ประสบการณ์จากซานเรือนนะพี่ว่าแม่บ้านที่อยู่บ้านเลี้ยงลูก แต่ต้องป้มนมให้ลูกดูขวด มีพี่เลี้ยง พี่รู้สึกว่างานเราก็ต้องทำแต่อยากเลี้ยงเองอยากดูแลตัวเอง ซึ่งมันดีกว่านะ”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

“อยากให้ทุกคนทำได้นะ มันรู้สึกดีมากๆ เลย แต่ก็เหนื่อยนะ ต้องเริ่มจากความมีวินัยของพ่อแม่ก่อนนะ ก็หนักหน่อย พี่เคยคุยเรื่องนี้กับแม่ๆ ในซานเรือนด้วยนะ คำก็บอกว่าน่าสนใจ คือพี่มองว่าทุกคนทำได้นะ ถ้าที่ทำงานอนุญาต เพราะเราก็รู้ๆ กันอยู่จะว่าไปที่ทำงานไม่มีใครทำงานได้ตลอดเวลาหรอก ซึ่งคำก็บอกว่าอยากทำ แต่ก็อ้างว่าที่ทำงานไม่ให้งาน อ้างว่าถ้าทุกคนทำเหมือนกันหมดก็ไม่ได้ทำงานกันสิ แต่พี่มองว่าคนที่ทำงานที่เดียวกัน ไม่ได้ท้อง ไม่ได้คลอดพร้อมกันทั้งหมดหรอกนะ ถ้าเรายอมเหนื่อยหน่อย พาลูกไปเลี้ยง เอาเวลาที่เขานั่งเม้าท์กับเพื่อนสาวมานั่งดูแลลูก ให้นมลูก พอลูกหลับ หรือลูกนั่งเล่นนอนเล่น แม่ก็หันกลับมาทำงาน สลับกันไปก็ได้อยู่”

(เพชร, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้เธอยังได้แสดงความคาดหวังหรือความเป็นแม่ในอนาคตคิดว่าเธอต้องการเป็นแม่ที่เลี้ยงบุตรอย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีการบังคับหรือเคี่ยวเคี้ยบุตร ตามที่เธอได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ความเป็นแม่ในอุดมคติของพี่อะเธอหรือ พี่ก็คงคล้ายๆ แม่พี่นะ เป็นได้ทั้งแม่และเพื่อน ปรีक्षाได้ทุกอย่าง สอนให้เราดูแลรับผิดชอบตัวเองได้ ถ้ามีเรื่องหรือมีปัญหาอะไรลูกจะรู้สึกว่าจะอยู่ตรงนี้เพื่อเค้าเสมอ”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

เพื่อน

ส่วนเพื่อนในระหว่างการตั้งครรภ์นี้เธอกล่าวว่าเธอไม่ได้ปรึกษาเพื่อน เนื่องจากเพื่อนๆ ของเธอก็ยังเป็นไม่ได้เป็นผู้มีบุตร จึงยังไม่มีประสบการณ์ ทำให้เธอไม่สามารถปรึกษามากนัก จึงเป็นเพียงการพูดเล่าประสบการณ์ต่างๆ ให้ฟังและพูดคุยกันในเรื่องอื่นเท่านั้น

สื่อ

นอกจากนี้คุณเพชรยังศึกษาความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นแม่และเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรจากสื่อต่างๆ เช่น นิตยสาร เว็บไซต์พันธุทิพย์ดอทคอม ในห้องสนทนาชื่อว่า “ซานเรือน” ซึ่งเป็นห้องสนทนาที่เป็นการแลกเปลี่ยนเรื่องเกี่ยวกับแม่และเด็ก โดยคุณแม่ที่เข้าไปในห้องสนทนาจะพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเรื่องการมีบุตรและการเลี้ยงดูบุตร เช่น อาการในการตั้งครรภ์ช่วงแรกหรืออาการผิดปกติของบุตรด้วยโรคต่างๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ซึ่งคุณเพชรจะเข้าไปใช้เว็บไซต์นี้เป็นประจำเพื่ออ่านถึงลักษณะและการดูแลตนเองของผู้ตั้งครรภ์ โดยเธอยังไม่ได้อ่านในเรื่องของการดูแลบุตรเลย เพราะเธอเห็นว่าในขณะที่ตั้งครรภ์นั้นเธอจึงควรดูแลสุขภาพของตนเองให้ดีที่สุดเสียก่อน

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

ในช่วงหลังการคลอดบุตรจะเห็นได้ว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อคุณเพชรมากในการแสดงออกถึงความเป็นแม่ เนื่องจากในช่วงนั้นเธอกำลังศึกษาต่อเพื่อต้องการวุฒิครูในการกลับไปประกอบอาชีพที่ภูมิลำเนาเดิม จึงขอให้คุณแม่มาอยู่กรุงเทพฯ เพื่อช่วยเลี้ยงบุตร ในขณะที่เธอต้องไปเรียนและต้องทำงานไปด้วย แต่ในที่สุดเมื่อเธอคลอดบุตร เธอก็ตั้งใจจะเลี้ยงบุตรด้วยตนเองและด้วยนมแม่ เมื่อต้องไปเรียนทำให้เธอต้องปัมนมแม่และให้คุณแม่ของเธอเป็นผู้ดูแลบุตรแทน แต่ปรากฏว่าบุตรร้องไห้และไม่ยอมดูดนมแม่จากขวดนม ทำให้เธอตัดสินใจเลิกเรียนแม้ว่าจะกำลังเรียนอยู่ในภาคเรียนสุดท้ายแล้วก็ตาม โดยเธอบอกความรู้สึกในขณะนั้นกับผู้วิจัยว่า

“เลิกเลย ไม่เรียนแล้ว มีลูกเองก็ต้องเลี้ยงเองให้ได้สิ พี่กับแฟนเลยตัดสินใจอยู่กรุงเทพฯ เพราะงานเราก็อยู่ตรงนี้ อย่างตอนไปเรียนแล้ว

รู้สึกที่ไม่ไหวสะลูกต้องการเรานะ ลูกต้องการเวลาจากเรา ก็เลิกเรียนเลย คิดว่ามีเองก็ต้องเลี้ยงเองได้”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้เธอยังได้รับอิทธิพลจากสามีด้วย เนื่องจากเป็นผู้ใกล้ชิดทั้งตัวเธอและบุตร เนื่องจากครอบครัวปัจจุบันของเธอมีสัญชาติที่เป็นครอบครัวเดี่ยว ที่ประกอบไปด้วย สามีตัวเธอ และบุตรเท่านั้น ดังนั้นการเลี้ยงดูบุตรจึงมีแนวคิดของสามีเข้ามาอิทธิพลอย่างชัดเจน ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงการสนทนานี้

“ลูกเค้าไม่เอานมผงเลยนะ ส่วนแฟนพี่ก็ไม่อนุญาตจะ เค้าบอกว่ายอมเหนื่อยหน่อยนะ ขอร้องแบบว่าเค้าเชื่อมั่นในประโยชน์นมแม่ ที่จริงเค้าก็ไม่ได้ช่วยอะไรเลยจะ แค่อ่อยปากขออย่างเดียวว่า ขอนะ ทำให้ลูกนะ”

(เพชร, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2555)

“ก็คงสามีละจะ เค้าจะคอยเบรคพี่เสมอเพราะพี่จะเข้มงวดเรื่องวินัย ความรับผิดชอบ เค้าก็จะคอยบอกมาให้ผ่อนๆ บ้างลูกยังเล็กนะ”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้การได้ทำหน้าที่แม่ของเธอยังทำให้เธอรู้สึกภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองเป็นแม่ที่โชคดี และภูมิใจที่ได้แบ่งเบาภาระการทำงานของสามี เธอจึงรู้สึกเหมือนการบรรลุได้เป้าหมายประการหนึ่งของชีวิต และสิ่งหนึ่งที่คุณเพชรเน้นย้ำกับผู้วิจัยตลอดการสัมภาษณ์ก็คือการนำบุตรไปทำงานด้วย เนื่องจากเธอเห็นว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำได้และอยากให้แม่ทุกคนทำ เนื่องจากเห็นว่าไม่ได้เป็นเรื่องที่เสียเวลาและสามารถทำตามได้ ตามที่เธอได้เล่าผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“พี่จำภาพนี้ได้ นะ เค้าอุ้มลูกเข้าประชุมอะ เห็นข่าวนี้อแล้วนี่ก็อยากให้คุณแม่ๆ ในไทยพาลูกไปทำงานด้วยได้จริงๆ นะ อยากให้ใช้เวลาอยู่กับลูกมากที่สุด ทำงานและเลี้ยงลูกไปพร้อมๆ กัน คนเป็นแม่ทำได้อยู่แล้ว”

(เพชร, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2555)

“อยากให้ทุกคนทำได้นะ รู้สึกดีมากๆ เลย แต่ก็นั้นแหละ ต้องเริ่มจากความมีวินัยของพ่อแม่ก่อนนะ หนักหน่อยนะ พี่เคยคุยเรื่องนี้กับแม่ๆ ในซานเรื่อนนะ เค้าก็บอกที่น่าสนใจ คือพี่มองว่าทุกคนทำได้นะถ้าที่

ทำงานอนุญาต เพราะเรารู้ๆ กันอยู่แล้วว่าไปที่ทำงาน ไม่มีใครทำงานตลอดเวลาหรอก”

(เพชร, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2555)

เพื่อน

อย่างที่ได้อ่านไปแล้วว่าเพื่อนของคุณเพชรส่วนใหญ่ก็ยังไม่มีการทำให้เธอไม่สามารถปรึกษาเพื่อนได้ มีแต่เพียงพูดคุยในเรื่องที่เกิดขึ้นกับเธอ หรือในประสบการณ์ที่เธอได้เป็นแม่เพียงเท่านั้น ส่วนเพื่อนในที่ทำงานก็จะเป็นการพูดคุยในเรื่องการกลับมาทำงานหรือเรื่องที่เกิดขึ้นในที่ทำงานระหว่างที่เธอลาออกเท่านั้น นอกจากนี้เจ้านายยังให้เพื่อนที่ทำงานเป็นผู้โทรศัพท์มาสอบถามเธอเป็นระยะๆ ว่าจะกลับมาทำงานเมื่อไร ซึ่งในขณะนั้นเธอก็ยังไม่ได้ให้คำตอบหรือตกลงอะไรเกี่ยวกับการลาออกอย่างชัดเจนกับเจ้านายมากนัก เนื่องจากเธอเป็นเพียงพนักงานชั่วคราว (Part-time) จนกระทั่งในที่สุดเธอได้กล่าวกับผู้วิจัยว่าเธอสามารถยืมเวลาการลาออกได้ประมาณ 2 เดือน และจึงได้กลับไปทำงานตามปกติ

สื่อ

เธอได้บอกกับผู้วิจัยว่าสื่อทางโทรทัศน์ไม่ได้ส่งผลต่อความเป็นแม่ของเธอ เนื่องจากปกติแล้ว เธอเป็นคนไม่ค่อยชอบดูโทรทัศน์ แต่เนื่องจากในขณะที่ตั้งครรภ์คุณเพชรได้รับข่าวสารและมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคุณแม่ในห้องสนทนาออนไลน์ของเว็บไซต์พันธุทิพย์ดอทคอม ทำให้เธอตัดสินใจใช้อินเทอร์เน็ตในการศึกษาการเลี้ยงดูบุตรและพัฒนาการของบุตรจากเว็บไซต์ต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต แต่เมื่อเธอศึกษาข้อมูลเหล่านี้ไปเรื่อยๆ กลับทำให้เธอรู้สึกกังวลใจ จนกระทั่งจิตใจในขณะนั้นแย่มาก เนื่องจากเธอจะรู้สึกกังวลใจเรื่องพัฒนาการของบุตร การเจ็บป่วยของบุตรมากจนเกินไป จึงทำให้คนรอบข้าง เช่น คุณแม่และสามีขอให้เลิกใช้คอมพิวเตอร์ในช่วงหนึ่งเดือนแรก รวมทั้งให้กำลังใจและพูดคุย ให้คำปรึกษาเธอ ตามที่เธอได้กล่าวให้ผู้วิจัยทราบถึงความคิดและความรู้สึกของเธอในช่วงเวลานั้น ดังนี้

“เจอข้อมูลในเน็ตเยอะๆ คงจะกลายเป็นโรคซึมเศร้าไปแล้วแน่ๆ ก็แม่อนุญาตให้ใช้คอมหลังน้องครบเดือน พอได้ใช้คอมก็นั่งดูพัฒนาการหาข้อมูลมากมาย นอยด์มาก สุดท้ายสามีบอกว่าเลิกเถอะ ไม่มีประโยชน์หรอก ก็เลยหยุดมีปัญหาก็คือโทรถามแม่ โทรเล่าให้แฟนฟัง โทรถามหมอ คือบางเรื่องมันแก้ไม่ได้หรอก แต่ขอให้มีคนรับฟัง เราก็สบายใจขึ้นเนอะ จะผ่านมันไปได้ละจ๊ะ”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

กรณีศึกษาที่ 2 คุณทับทิม (นามสมมติ)

คุณทับทิม คุณแม่วัย 35 ปี เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งมีลักษณะของความเป็นชาวจีนอย่างชัดเจน จากบุคลิกที่โฉบเฉี่ยว พูดจาเสียงดัง และเป็นคนตรงไปตรงมา คุณทับทิมแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2553 ปัจจุบันคุณทับทิมมีบุตรชาย 1 คน อายุ 1 ปี 1 เดือน เธอมีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร และจบการศึกษาในระดับปริญญาโท ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ โดยทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ด้านบุคลากร ซึ่งทำให้เธอสามารถเข้าใจเรื่องกฎหมายลาคลอดและให้ข้อมูลบางประเด็นกับผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี คุณทับทิมมีพี่น้องทั้งหมด 5 คน โดยตัวเธอเองเป็นบุตรคนที่ 2 เธอมีพี่สาว 1 คน มีน้องชายที่เกิดต่อจากเธออีก 2 คน และมีน้องสาวคนสุดท้ายอีกหนึ่งคน นอกจากนี้ยังมีคุณปู่คุณย่า (ซึ่งเธอเรียกว่า อากง อาม่า) อยู่ในครอบครัวด้วย ทำให้ครอบครัวของเธอเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีสมาชิกหลายคน

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

เนื่องจากในช่วงแรกเกิดที่คุณทับทิมจำความไม่ได้ ซึ่งในขณะนั้นคุณพ่อคุณแม่ต้องทำงานนอกบ้านทั้งสองท่าน คุณพ่อคุณแม่เคยเล่าให้คุณทับทิมฟังว่าอากง อาม่า (คุณปู่ คุณย่า) เป็นผู้ดูแลตัวเธอและพี่ๆ น้องๆ แทบทุกคน เนื่องจากในช่วงวัยเด็กคุณพ่อคุณแม่ของเธอยังทำงานโรงงานทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลบุตรแต่ละคน แต่ในช่วงเวลานั้นเธอก็ยังเด็กมากจึงจำไม่ได้ว่ามีอากง อาม่าเป็นผู้ดูแล ต่อมาคุณพ่อคุณแม่ก็ได้เปลี่ยนอาชีพมาขายข้าวมันไก่อยู่ที่บ้าน ซึ่งก็ทำให้สามารถมีเวลาดูแลบุตรได้มากขึ้น โดยคุณแม่จะเป็นผู้ดูแลเป็นหลัก เนื่องจากหน้าที่การดูแลบุตรภายในครอบครัวของคุณทับทิมยังต้องคงเป็นของแม่หรือผู้หญิงอยู่เช่นเดียวกับหลายๆ ครอบครัว โดยคุณพ่อจะมีหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก ดังการสนทนาที่เธอได้กล่าวกับผู้วิจัย ดังนี้

“ก่อนหน้านี้พ่อแม่ทำงานโรงงาน ก็จะไม่ค่อยมีเวลา อากงอาม่าก็เลยต้องช่วยเลี้ยงตอนเด็กๆ เพราะว่าพ่อกับแม่ก็ทำงานไ่มั้ย กลางวันก็จะไม่มีเวลา อากงอาม่าเค้าก็จะเป็นคนเลี้ยงพี่กับพี่ๆ น้องๆ แต่พี่ก็จำไม่ค่อยได้หรอก แต่เท่าที่จำความได้พ่อแม่ก็มาขายข้าวมันไก่แล้ว แม่ก็เป็นคนดูแลลูกเอง อากงอาม่าก็ไม่ได้ช่วยเลี้ยงแล้ว”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“เอาเท่าที่จำความได้นะ เรียนหนังสือแล้วไ่มั้ย ก็อย่างตอนเช้าเนี่ย แม่พี่ก็ต้องตื่นมาแต่เช้าเลย ตีสี่ มาทำนุ่นทำนี่ ทำกับข้าว ส่วนพี่ก็ตื่น

มาก็ต้องอาบน้ำ ก็มารอกินข้าวเช้าก่อนถึงจะไปโรงเรียนก็คือแม่พี่จะตื่นมาแต่เช้ามาทำกับข้าวให้พี่ทุกวัน”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“พ่อพี่ก็ทำงานไป กลางวันเค้าทำงานตลอด แม่พี่ก็ทำเหมือนกันแต่เค้าจะดูแลเป็นหลัก”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

คุณแม่ของคุณทับทิมเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่มีลักษณะนิสัยพูดจาตรง ๆ โผงผาง เสียงดัง ซึ่งเป็นสิ่งที่คุณทับทิมจะเห็นภาพดังกล่าวนี้เมื่อนึกถึงคุณแม่ ทำให้ลักษณะของคุณแม่บางประการก็มีอยู่ในลักษณะนิสัยของเธอเช่นกัน คุณแม่คุณทับทิมมักอบรมเธอเรื่องความขยันหมั่นเพียรในการเรียน เมื่อเลิกเรียนอยากให้รีบกลับบ้าน หากไปเที่ยวก็ต้องกลับมาอนที่บ้านเท่านั้น ไม่ชอบให้ไปค้างคืนที่อื่น จึงทำให้ชีวิตในวัยเด็กของคุณทับทิมมักอยู่กับครอบครัวและสนิทสนมกันในหมู่พี่น้องทุกคนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

เพื่อน

คุณทับทิมมีเพื่อนสนิทที่โรงเรียนที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ในช่วงของวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ได้กัวัยรุ่นหลายคนอาจติดเพื่อนและต้องการอยู่กับเพื่อนมากกว่าครอบครัว แต่เธอมักไม่ได้รับอนุญาตจากครอบครัวให้สามารถนอนค้างคืนที่บ้านเพื่อนหรือสถานที่อื่นได้ แต่ก็ยังสามารถไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ ได้อยู่ แต่คุณแม่จะมีกฎว่าต้องกลับมาอนที่บ้านเท่านั้น

สื่อ

ก่อนการตั้งครรรค์คุณทับทิมก็เหมือนคนในสังคมเมืองทั่วไปที่ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง และใช้อินเตอร์เน็ต อินเทอร์เน็ตจึงเป็นแหล่งในการหาความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติมของเธอในขณะนั้น ในปัจจุบันเธอยังคงใช้วิธีการหาข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการในอินเทอร์เน็ตอยู่เช่นเดิมเนื่องจากมีความสะดวก เข้าถึงง่าย และสอดคล้องการใช้ชีวิตประจำวันของเธอซึ่งเธอต้องใช้คอมพิวเตอร์ในการทำงานอยู่แล้ว การสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นเรื่องสะดวกสบายสำหรับเธอ

2) ระหว่างการตั้งครรรค์

ครอบครัว

คุณทับทิมเริ่มคิดและรู้สึกถึงความเป็นแม่ตั้งแต่เธอเริ่มตั้งครรรค์มาระยะหนึ่ง จนกระทั่งคลอดและได้เลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง จึงทำให้เธอเกิดอัตลักษณ์ของความเป็นแม่อย่างชัดเจนมากขึ้นและมีความรู้สึกต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองและกระทำการต่าง ๆ เพื่อบุตร ซึ่งเธอกล่าวกับผู้วิจัยว่าชีวิตเธอเปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากเดิมมาก เริ่มจาก

ไม่คิดถึงเรื่องการมีบุตร จนคิดไปถึงการอยากเลี้ยงบุตรให้ดีที่สุด โดยตัวเธอก็คิดว่าต้องการแรงสนับสนุนจากครอบครัว เช่น คุณแม่ในการช่วยเหลือและแนะนำการเลี้ยงดูบุตร ดังการสนทนา ระหว่างคุณทับทิมและผู้วิจัย ดังนี้

“ตอนแรกก็ยังไม่ค่อยเท่าไรนะ แต่พอท้องมันเริ่มโตขึ้น มันก็เริ่ม เอ้ย มันจะมีอะไรมาอยู่ในท้องจริงๆ นะเนี่ย มันดันๆ อะ รู้สึกว่าท้องมันดัน พี่ก็คิดว่า เออ ถ้าออกมาแล้วพี่จะเลี้ยงยังไง คือพี่ก็คิดว่าถ้าออกมาพี่ก็จะเลี้ยงได้เอง ก็คิดว่าแม่พี่เค้าก็จะช่วยพี่เลี้ยง แม่พี่เลี้ยงลูกมาตั้ง 5 คนแล้ว ไหนจะหลานอีก คือถ้าพี่เลี้ยงหรือทำอันไหนไม่ไหว แม่พี่เค้าก็จะช่วยได้”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้คุณทับทิมยังได้รับอิทธิพลจากสามีระหว่างการตั้งครรภ์ โดยก่อนการตั้งครรภ์คุณทับทิมเป็นคนที่ติดกาแฟมาก ต้องรับประทานทุกวัน แต่สามีขอร้องให้เลิกดื่มกาแฟ และพยายามหาเครื่องดื่มอื่นๆ ที่คิดว่าจะมีประโยชน์ต่อคุณทับทิมและบุตรในครรภ์มาให้เธอดื่มแทน เช่น น้ำมะพร้าว เป็นต้น ตามที่คุณทับทิมได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็หาของที่บำรุง ก็ระวังๆ คืองด คือเมื่อก่อนพี่เป็นคนติดกาแฟมากอะ ช่วงนั้นคือพี่ต้องไม่กินเลย แล้วกว่าจะงดได้เนี่ยคือมันปวดหัวมากไป ปวดหัว ปวดมากก็หยุดไปเลย ไม่กินเลย แต่ก็อาจจะจะมีบ้างแบบนานๆ ที แก้อยากอะ”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“หยุดเลย พี่เค้า (ซีไปที่สามี) ไม่ให้กิน คือเค้าก็จะพยายามไปหาน้ำมะพร้าวอะ น้ำมะพร้าวอ่อนมาให้กินแทน แล้วก็พวกน้ำเต้าหู้ น้ำถั่วเหลืองแบบเนี่ย”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

เพื่อน

เมื่อผู้วิจัยสอบถามคุณทับทิมถึงอิทธิพลของเพื่อนในเรื่องของการเป็นแม่ระหว่างที่เธอตั้งครรภ์คุณทับทิมก็หัวเราะและกล่าวกับผู้วิจัยอย่างตรงไปตรงมาว่าเธอไม่ค่อยปรึกษาเพื่อน เนื่องจากเธอเห็นว่าเพื่อนเองก็ไม่ได้มีประสบการณ์มากกว่าเธอนัก เพื่อนบางคนยังไม่ได้แต่งงานและยังไม่ได้มีบุตรเลย เธอจึงเลือกปรึกษาหรือขอคำแนะนำจากแหล่งอื่นเสียมากกว่า

สี่

คุณทับทิมมักใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตในการแสวงหาประสบการณ์และความรู้ใหม่จากผู้อื่นในการนำมาปรับและใช้ในการเป็นแม่ของตน เนื่องจากเธอก็ได้มีการค้นหาข้อมูลต่างๆ จากอินเทอร์เน็ตอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อเธอตั้งครรภ์เธอก็จึงคิดว่าการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการค้นหาข้อมูลเรื่องการตั้งครรภ์และการเลี้ยงดูบุตรจึงเป็นสิ่งที่สะดวกและให้คำตอบกับเธอได้เป็นอย่างดีตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงแนวคิดของเธอ ดังนี้

“ก็ตอนที่มิลูกก็จะเริ่มเข้าไปในซานเรื่อน (หน้าสนทนาหนึ่งในเว็บไซต์พันธุทิพย์ดอทคอมที่มีการสนทนาด้านในเรื่องแม่และเด็ก) ก็เริ่มไปคุยตั้งแต่รู้ว่าเริ่มท้องว่าท้องเดือนหนึ่งจะเป็นยังไง สองเดือนเป็นยังไงจนคลอดแบบเนี้ย ว่าจนคลอดออกมาแล้วว่าลูกที่ออกมาถ้าแปลกๆ จะมีอาการยังไง จะแก้ไขยังไง หาหมอเมื่อไร”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“พี่ว่าอย่างถ้าไม่ได้เข้าไปอ่านในห้องซานเรื่อนเหมือนกับว่าพี่ที่ตั้งใจจะเป็นแบบนี้อยู่แล้ว เพียงแต่ว่าการเข้าไปในนั้นอะ เหมือนกับการเข้าไปหาประสบการณ์อื่นที่เรายังไม่เคยเจอ เราก็จะได้เตรียม ถ้าสมมติว่าเกิดเหตุการณ์แบบนั้นขึ้นมาเราจะทำยังไง”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

ในช่วงแรกหลังคลอด เนื่องจากบุตรของคุณทับทิมมีน้ำหนักน้อยและมีอาการหายใจเร็ว คุณหมอก็ต้องนำทารกเข้าตู้อบ ซึ่งสามีของเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังเพิ่มเติมว่าคุณทับทิมถึงกับร้องไห้ด้วยความเป็นห่วงบุตร และสามีจึงต้องคอยปลอบให้เธอคลายกังวลซึ่งเป็นการแสดงถึงความมีอิทธิพลของสามีและครอบครัวในช่วงหลังการคลอดของคุณทับทิม ในช่วงแรกของการเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง คุณทับทิมรู้สึกกังวลใจในการเลี้ยงบุตรอยู่บ้าง แต่เธอก็คิดอยู่เสมอว่าจะสามารถขอความช่วยเหลือจากคุณแม่ของเธอเองได้ ตามที่เธอได้เล่ากับผู้วิจัย ดังนี้

“พี่ก็คิดว่าถ้าออกมาพี่ก็คงเลี้ยงได้เอง ก็คิดว่าแม่พี่เค้าก็จะช่วยพี่เลี้ยงได้ แม่พี่เลี้ยงลูกมาตั้ง 5 คน แล้วไหนจะหลานอีก คือถ้าพี่เลี้ยงหรือทำอันไหนไม่ไหว แม่พี่เค้าก็จะช่วยได้”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

ต่อมาเมื่อครบกำหนดลาคลอด 90 วันหรือ 3 เดือนตามที่คุณทับทิมได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่ทำงานแล้ว เธอก็กลับมาทำงานตามปกติ ประกอบกับที่ทำงานมีการเปลี่ยนแปลงภายในทำให้เธอต้องปรับเปลี่ยนหน้าที่การทำงานไปโดยปริยาย เธอจึงต้องปรับตัวในเรื่องของการทำงานใหม่พร้อมกับการเป็นแม่ไปด้วย ซึ่งในช่วงแรกของการกลับมาทำงานเนื่องจากเธอยังไม่พร้อมดูแลบุตรเอง จึงได้ขอความช่วยเหลือจากแม่สามีส่งบุตรไปอยู่กับคุณปู่คุณย่าที่ต่างจังหวัดอยู่ประมาณ 5-6 เดือน โดยตัวเธอและสามีก็มีความรู้สึกเป็นห่วง กังวล และคิดถึงบุตรมาก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็วางแผนยังไงดีละ ก็คือตั้งแต่แรกคิดไว้ว่าอยากจะเลี้ยงเอง แต่มันเลี้ยงเองไม่ได้ใช่ไหม พอคลอดลาคลอดได้ครบ 3 เดือน พี่ก็ต้องเอาลูกไปฝากไว้ให้ย่าแม่พี่เค้า (ซึ่งไปที่สามี) ให้ช่วยเลี้ยง แต่ว่าใจจริงพี่อยากเลี้ยงเองนะ เพราะย่าเค้าอยู่ต่างจังหวัด พอวันศุกร์เย็นพี่ก็ไปหา พอวันอาทิตย์ก็กลับ เป็นแบบนี้ทุกอาทิตย์”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

ในขณะนั้นคุณทับทิมและสามีจึงได้ปรึกษากันว่าต้องการซื้อบ้าน รถยนต์เพื่อให้บุตรมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ไม่อยากให้ต้องลำบาก เมื่อดำเนินการเรื่องดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ซึ่งใช้เวลาประมาณ 5-6 เดือนโดยประมาณจึงรับบุตรกลับมาอยู่บ้านใหม่ที่กรุงเทพฯ ด้วย แต่เนื่องจากต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วยกันทั้งเธอและสามี เธอจึงยังต้องขอความช่วยเหลือจากคุณแม่ของเธอเองในการช่วยเหลือดูแลบุตรช่วงเวลากลางวันที่เธอและสามีต้องออกไปทำงาน ดังการสนทนาระหว่างคุณทับทิมและผู้วิจัย ดังต่อไปนี้

“อย่างช่วงที่ยังไม่เอาน้องมาเลี้ยง ก็ตื่น 6 โมง แต่พอเอาน้องมาก็ต้องตื่นตีห้าก็ต้องขยับเวลามาให้เร็วขึ้นประมาณ 1 ชั่วโมง คือต้องเอาน้องไปส่งที่บ้านแม่พี่ แล้วก็ต้องรีบไปทำงาน พอทำงานเสร็จก็ไม่รับน้องถึงบ้านก็ประมาณสองทุ่มหรือสองทุ่มครึ่ง พอกลับบ้านพี่ก็ต้องไปล้างขวดนม เตรียมนม ถ้านอนยังไม่นอนใช่ไหม ยังไม่ได้อาบน้ำมาพี่ก็ต้องอาบน้ำให้น้องก่อน แล้วก็เตรียมนมเสร็จ พอถึงเวลานอนพี่ก็ต้องพานอน พาเข้าห้องนอน กล่อมนอน ถ้ายังไม่นอนก็ต้องนั่งเฝ้าอยู่อย่างนั้นแหละ จนกว่าเค้าจะง่วงก็ต้องกล่อมเค้านอนพอเค้าหลับพี่ถึงจะไปทำอะไร”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“อย่างตอนเช้าก็ต้องตื่นเช้ากว่าปกติเพื่อที่จะตื่นมาจัดการตัวเอง แล้วก็ไหนจะระยะเวลาในการเดินทางอีกในการไปส่งบ้านยาย ไหนจะเวลาเดินทางที่มาทำงานเพื่อให้มาให้ทัน เลิกงานตอนเย็นก็คือกลับไปรับ แล้วก็เวลาที่จะเดินทางกลับบ้านมันก็มีดแล้วอะ ดึกแล้ว ก็คือถ้าวันไหนต้องกลับดึกมาก ๆ เนี่ย พี่ก็จะนอนบ้านแม่ เพราะพี่ไม่ยากให้ลูกพี่ต้องมีเหนื่อยกับการเดินทางดึกๆ”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้คุณทับทิมและสามียังได้มีการปรึกษากันและวางแผนสำรองไว้ หากคุณแม่ของเธอไม่สะดวกในการช่วยเหลือเลี้ยงบุตร เธอก็เคยคิดอยากเอาบุตรมาที่ทำงาน เนื่องจากไม่ต้องการไปฝากสถานรับเลี้ยงเด็กให้ผู้อื่นดูแลบุตรของเธอ เพราะรู้สึกไม่ไว้วางใจ และเกรงว่าผู้อื่นจะเลี้ยงบุตรของเธอไม่ดีเท่าที่ควร ตามที่เธอได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“ไม่ๆ ไม่คิดเลย ไม่คิดจะไปฝากใครเลี้ยงหรือไปฝากเนอร์สเซอร์รี่แบบเนี่ย ไม่เคยเลย เพราะพี่ก็คิดอยู่เหมือนกันว่าถ้าถึงตรงนั้นจริงๆ ก็จะมาเลี้ยงในออฟฟิตเนี่ยแหละ”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้คุณทับทิมยังพบความแตกต่างของความรู้สึกก่อนการเป็นแม่ ในช่วงตั้งครรภ์และการได้เป็นแม่จริงๆ หลังคลอดบุตรที่มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เธอได้เรียนรู้จากประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรในแต่ละวัน ซึ่งได้เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบแต่ละช่วงของความรู้สึก ดังนี้

“แตกต่างกันนะ ต่างมาก (ลากเสียงยาว) ก็เมื่อก่อนไข่ม้อย พี่มีอะไรก็ใช้ชีวิตคนเดียว อยากทำอะไรทำ อยากไปไหน เทียวที่ไหน ใช้จ่ายยังไง ซื้ออะไรพี่ก็ซื้อ แต่พอเป็นแม่แล้วเงี่ยพี่จะซื้ออะไรพี่ต้องคิดก่อน เพราะว่าถ้าซื้อไปแล้วพี่จะมีเงินเหลือซื้อมให้ลูกกินมัยคือเดี๋ยวนี้นะ ถ้าซื้ออะไรพี่จะซื้อให้ลูกก่อน ให้ลูกหมดเลย คือเวลาเห็นอะไรก็อยากซื้อให้ลูก แต่ไม่ค่อยอยากซื้อให้ตัวเองนะ มันกลับกันเลยอะแล้วไปไหน พี่ก็ไม่ค่อยอยากไป”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

การปรับเปลี่ยนความรู้สึกของการเป็นแม่เช่นนี้ จึงทำให้คุณทับทิมต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การใช้ชีวิต การทำงาน ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งที่เธอคาดหวังหรือตั้งใจไว้อย่างก่อนการ

ตั้งครรภ์ทั้งหมด โดยสิ่งเหล่านี้ก็คือการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของเธอให้เหมาะสมกับบุตรและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันของเธอให้เกิดความเหมาะสมที่สุด

เพื่อน

ในหัวข้อนี้คำตอบของคุณทับทิมก็ยังคงเหมือนหัวข้อที่แล้วว่าเพื่อนไม่มีอิทธิพลต่อเธอเลย เนื่องจากเธอไม่ได้ปรึกษาในเรื่องนี้กับเพื่อนเลย อีกทั้งเพื่อนหลายคนก็ยังไม่ได้แต่งงานหรือมีบุตรเช่นเดียวกับเธอ เธอจึงเลือกหาข้อมูลในเรื่องความเป็นแม่นี้ด้วยแหล่งข้อมูลอื่น

สื่อ

คุณทับทิมก็ยังคงเลือกศึกษาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตในห้องสนทนาเช่นเดิม เนื่องจากในห้องสนทนาดังกล่าวมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของการเป็นแม่และการดูแลบุตรในแต่ละช่วงวัย ทำให้เธอต้องการเข้าไปศึกษาในห้องสนทนาดังกล่าวเป็นระยะๆ เพื่อดูศึกษาจากประสบการณ์ของผู้อื่นและนำมาปรับใช้ในการเป็นแม่ของตนเองให้ได้ดีที่สุด

กรณีศึกษาที่ 3 คุณมรกต (นามสมมติ)

คุณมรกต คุณแม่วัย 35 ปี บุคลิกภาพเป็นคนยิ้มแย้ม แจ่มใส คุยเก่งและใจดี เธอจบการศึกษาระดับปริญญาโท คุณมรกตแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2553 ปัจจุบันคุณมรกตมีบุตรสาวจำนวน 1 คน อายุ 8 เดือน มีภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดแพร่ เธอมีอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร แต่มีการวางแผนว่ากำลังจะย้ายไปอยู่บ้านที่ภูมิลำเนาเดิมของสามีที่จังหวัดสตูลในอีกไม่กี่เดือนนี้ คุณมรกตมีพี่น้องรวมทั้งตัวเองด้วยเป็น 3 คน โดยเธอเป็นบุตรคนกลางของคุณพ่อคุณแม่ เธอจึงสนิททั้งกับพี่สาวและน้องสาวเนื่องด้วยในวัยเด็กพี่สาวเป็นผู้เลี้ยงดูเธอเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระคุณแม่ส่วนน้องสาวนั้นสนิทกันเมื่อเธอและน้องสาวต้องมาเรียน ทำงาน และใช้ชีวิตด้วยกันในกรุงเทพมหานคร

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ในวัยเด็กคุณมรกตเกิดและเติบโตที่จังหวัดแพร่ โดยเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในช่วงวัยเด็ก คุณแม่ของเธอมักมอบหมายให้พี่สาวที่มีอายุห่างกัน 6 ปีเป็นผู้ดูแลเธอ เนื่องจากคุณพ่อประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้าง ทำให้คุณแม่จึงต้องออกไปช่วยทำงานนอกบ้านอยู่บ่อยครั้ง ต่อมาเมื่อเธอโตขึ้นบ้าง คุณแม่ก็พาเธอไปที่ทำงานด้วย โดยคุณแม่จะทำงานไปด้วยและดูแลคุณมรกตไปด้วย ซึ่งคุณแม่จะเอาผ้าผูกขาเธอไว้เพื่อให้คลานและเล่นไถลๆ และพี่สาวช่วยดูแลในบริเวณที่ทำงานนั้นๆ เนื่องจากเกรงว่าหากไปเล่นไถลๆ อาจเกิดอันตรายได้ คุณมรกตจึงมีทั้งคุณแม่และพี่สาวคอยช่วยกันดูแลเธอในวัยเด็ก

คุณแม่ของคุณมรกตได้ปลูกฝังและสอนการดำเนินชีวิตไว้ให้กับคุณมรกตหลายเรื่อง ทั้งเรื่องการวางตัว เรื่องความมีน้ำใจ รวมไปถึงเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การทำงานบ้าน ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เรื่องหนึ่งที่คุณแม่ของเธอให้ความสนใจและเน้นย้ำเป็นพิเศษคือ เรื่องการรักษาวลสงวนตัว โดยคุณแม่จะสอนเรื่องความรัก เรื่องการมีคู่รัก อย่าให้เสียเรื่องการเรียนและอย่าให้เกินเลย รวมถึงสอนให้มองอนาคตข้างหน้าด้วยความที่เป็นจริง ซึ่งเป็นการพูดคุยกันในเรื่องความรักและการมีคู่ครองอย่างเปิดเผย เธอจึงรู้สึกสนิทสนมกับคุณแม่มาก เนื่องจากเป็นคุณแม่เป็นผู้ที่สามารถปรึกษาได้ทุกเรื่องโดยไม่ต้องปิดบัง แม้ว่าจะเป็นเรื่องความรัก ที่ได้ก้าวรันทัวไปมักเลือกปรึกษาเพื่อน แต่เป็นเพราะคุณแม่ของเธอเป็นคนที่ให้คำแนะนำและพร้อมรับฟังปัญหาของเธออย่างเต็มที่ ดังการสนทนา

“ก็ตั้งแต่มัธยม พอเรียนเค้าก็จะถามตลอด คือเหมือนว่าสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ พอเราไว้ใจ เรายังจะสามารถเล่าให้ฟังได้ว่า เออ คนนี้เป็นยังไง คนนี้นิสัยยังไง เราเล่าให้เค้าฟัง คือเปิดใจกันได้พูดได้ ค่อยได้ เค้าจะถาม เรายังจะพามา ตอนที่เราเรียนปวช. เรายังจะพาไปให้รู้จักว่า คนนี้เป็นยังไง เค้าก็จะเออ ก็คุย คบกันได้ ไปไหนมาไหนได้ แต่ว่าการมีเพศสัมพันธ์มันไม่ดี บางทีเราอาจคิดว่าคนนี้ดี ข้างหน้าเราอาจจะเจอ คนดีกว่านี้ เออ เค้าก็จะสอนแบบนี้”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

ต่อมาเมื่อเธอโตขึ้นและได้เข้ามาศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ไม่กี่ปีต่อมา น้องสาวของคุณมรกตก็ได้เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ เช่นกัน ทั้งสองคนจึงได้มีโอกาสใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน ทำให้ในขณะนั้นเธอสนิทสนมกับน้องสาวมากขึ้น เพราะต้องทำหน้าที่คอยดูแลน้องสาวแทนคุณแม่ จนกระทั่งปัจจุบันเธอยังคงเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่างๆ ให้กับน้องสาวอยู่เสมอแม้ว่าน้องสาวจะเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“มันก็มีตลอดนะ เพราะบางทีเรามีน้องสาวเราก็จะสอนเค้า เรายังจะคุยกับน้องสาวเหมือนกับที่แม่เราคุย แล้วเวลาเค้าเจอผู้ชายยังไงเค้าก็จะปรึกษา ถึงแม้ว่าเค้าจะอายุ 30 แล้วเค้าก็ยังมาปรึกษาอยู่”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

เพื่อน

คุณมรกตไม่ได้มีการปรึกษาเพื่อนอย่างจริงจังนัก เพียงแต่รับฟังเมื่อเพื่อนพูดคุยกัน เรื่องการมีบุตร แต่เธอก็ไม่ได้สนใจมากนัก เนื่องจากในเวลานั้นตัวเองยังไม่ได้มีบุตรจึงไม่ได้นึกถึงความ เป็นแม่เท่าใดนัก ซึ่งในช่วงก่อนการตั้งครรภ์นี้ คุณมรกตมักไม่ได้คิดถึงเรื่องของ

ความเป็นแม่ในอนาคตเลย เนื่องจากเธอต้องรับผิดชอบเรื่องการทำงานและการเรียนในระดับปริญญาโท ทำให้เธอมีจุดเน้นสำคัญของชีวิตอยู่ที่ความก้าวหน้าด้านอาชีพการงานเป็นส่วนมาก

สื่อ

คุณมรกตก็มีการรับสื่อรูปแบบต่างๆ ตามวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองทั่วไป ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต การอ่านหนังสือ และนิตยสารต่างๆ ซึ่งการรับข้อมูลจากสื่อในขณะนั้นเธอไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการมีบุตรหรือการตั้งครรภ์เลย เนื่องจากยังไม่ได้นึกถึงเรื่องการมีบุตร แต่จะเป็นการรับข้อมูลข่าวสารทั่วไปในชีวิตประจำวันเสียมากกว่า

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

เมื่อแต่งงานสามีของคุณมรกตก็ย้ายมาอยู่ในกรุงเทพฯ กับเธอ โดยอาศัยอยู่ในห้องพักที่เช่าด้วยกันเพียงสองคน ซึ่งเป็นห้องพักที่เธอได้เช่าไว้เนื่องจากอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยที่เธอเคยศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและสามารถเดินทางได้สะดวกเมื่อไปทำงาน แต่ปัจจุบันก็ย้ายออกไปเช่าบ้านเนื่องจากมีแม่สามีมาช่วยเธอเลี้ยงบุตรในช่วงหลังคลอด คุณมรกตได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าการที่ไม่ตัดสินใจซื้อบ้านในกรุงเทพฯ เหมือนครอบครัวอื่นๆ นั้น มีสาเหตุเนื่องมาจากทั้งคู่มีการวางแผนว่าอยากกลับไปใช้ชีวิตครอบครัวที่ภูมิลำเนาเดิมของสามี คุณมรกตได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในช่วงแรกของการตั้งครรภ์ เธอมีอาการแพ้ท้องมากทำให้เธอต้องลาป่วยอยู่บ่อยครั้งและสามีต้องหยุดงานเพื่อดูแลเธอในระยะแรก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังดังนี้

“ช่วงนั้นเธอ ก็อาการการกินก็ลำบากนะ เพราะแบบว่าแพ้ท้องแบบแพ้เยอะมาก คือกินข้าวไม่ได้ กินได้แต่ผลไม้กับนม จนคลอดเลยอะ”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“คือน้ำหนักขึ้นน้อย ขึ้นมาแค่ 6-7 โลเอง คลอดออกมาหนักก็ 3 โล 2 ที่เหลือก็คือน้ำหนักเกินแค่นั้นเอง คืออาจจะจะเป็นพวกอะไรอะ พวกน้ำคร่ำอะไรไร้มั้ย ตอนก่อนท้องหนักแค่ 55 ไซ้มัย พอท้องแล้วพอเราไปคลอดก็หนัก 62 แต่เราก็งวลนะว่าเราท้องแต่เอ๊ะ หมอก็บอกว่าท้อง พอเราไปโรงพยาบาลไปตรวจร่างกาย เราเห็นคนอื่นของเค้า 7 เดือนท้องใหญ่มาก ของเรา 6 เดือน ท้องเรายังเล็กอยู่เลย มันเล็กอะ เรามองเราก็แบบเราท้องแน่รีเป่านะ มันมองเห็นได้ไม่มาก แต่พี่ก็อยากรู้ไซ้มัย พี่ก็เลยไปซาวด์ 5 มิติเอา”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

เพื่อน

ในช่วงนั้นเธอไม่ได้ปรึกษาเพื่อนเนื่องจากมีอาการแพ้ท้องมาก จึงต้องมีการลาป่วยเพื่อหยุดงานและรักษาสุขภาพตนเองมากขึ้นด้วย แต่จะมีการสังเกตจากลักษณะการตั้งครรภ์ของคนอื่นแล้วเปรียบเทียบกับตนเอง ซึ่งทำให้เธอเกิดความกังวลว่าครรภ์ของเธอมีขนาดเล็กกว่าคนอื่นมาก จึงไปปรึกษาแพทย์เพื่อขอให้อัลตราซาวด์แบบ 5 มิติ โดยแพทย์ก็จะมีขั้นตอนของการวัดครรภ์ วัดสมองวัดน้ำหนักเด็ก ซึ่งการอัลตราซาวด์ในลักษณะนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดมากกว่าการอัลตราซาวด์แบบธรรมดา โดยจะสามารถมองเห็นหน้าตาของเด็ก เห็นเล็บมือเล็บเท้า เห็นอากัปกริยาต่างๆ ที่บุตรทำขณะอยู่ในครรภ์ของคุณแม่ ซึ่งก็ทำให้เธอรู้สึกสบายใจไปได้บ้างเมื่อเห็นว่าบุตรปลอดภัยและมีความปกติดี

สื่อ

คุณมรกตจะสื่อโดยการได้ยินหรือได้ฟังจากผู้อื่นมาก่อน เช่น คำแนะนำ ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการดูแลตนเองระหว่างการตั้งครรภ์ และการดูแลบุตรเมื่อคลอดแล้ว แต่เธอก็จะไม่ได้เชื่อทั้งหมดในครั้งแรกที่ได้ฟัง แต่จะมาหาข้อมูลเพิ่มเติมทางอินเทอร์เน็ต หรืองานวิจัยเนื่องจากในขณะที่เธอตั้งครรภ์ก็เป็นช่วงเดียวกับที่เธอกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโทด้วย ทำให้การสามารถเข้าถึงข้อมูลในเรื่องของงานวิจัยทำได้สะดวก และเธอก็ยังสามารถนำความรู้ที่เธอได้เรียนมาใช้ในการดูแลบุตรตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เช่น การพูดคุยกับบุตรตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เพื่อเป็นการกระตุ้นการพัฒนาของบุตร เมื่อบุตรคลอดเธอก็สังเกตว่าบุตรสามารถจำเสียงเธอได้ ซึ่งเธอยังได้อ่านหนังสือประเภทนี้เพิ่มเติมเพื่อต้องการนำมาใช้ในการเลี้ยงดูบุตรหลังคลอดอีกด้วย ตามที่เธอได้เล่าให้ถึงเหตุการณ์นั้นผู้วิจัยทราบดังนี้

“ก็เหมือนที่เราไปซาวด์ดูเลย เหมือนก็รู้สึกดีใจอะว่าเราเป็นแม่แล้วเนอะคือเค้าอะรู้จักชื่อตั้งแต่อยู่ในท้องไง เพราะว่าเราจะเรียกเค้าว่าน้องพลอยอย่างนู้นอย่างนี้ พอเค้าคลอดมาปั๊บพยาบาลเค้าก็แบบเซ็นมาให้ เค้าก็ร้องๆ นะ คือเค้าหิวนมแล้วไง แต่พยาบาลเค้าไม่ให้กินนม เค้าอยากให้กินนมเราก่อน ที่เรียกว่าน้ำนม น้ำเหลืองเค้าบอกว่ามันจะมีประโยชน์มาก เค้าก็ร้องๆ เราก็บอกว่าน้องพลอยร้องทำไม เค้าก็หยุดร้องแล้วก็หันมามองทางเราแล้วก็ยิ้ม พยาบาลก็บอกว่าน้องรู้จักชื่อด้วยเราก็บอกว่า อ้อ ตอนเราท้องเราเรียกเค้าด้วย พยาบาลเค้าก็ถามว่าเรียนอะไรมา ทำไมเลี้ยงได้แบบนี้ เราก็บอกว่าก็เรียนแบบนี้ๆ มันก็มีวิชาเนอะ จิตวิทยาเราก็ลองเอาทฤษฎีของแต่ละคนมาลองใช้ดู”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

เนื่องจากคุณแม่ของคุณมรกตเสียชีวิตไปตั้งแต่ก่อนเธอจะแต่งงานทำให้ในช่วงที่ต้องเลี้ยงบุตรในครั้งแรกเธอจึงไม่ได้รับคำปรึกษาหรือการช่วยเหลือจากคุณแม่เหมือนที่ผู้เป็นแม่ส่วนใหญ่ได้รับ แต่เนื่องจากการได้ดูแลน้องสาวในช่วงเวลาน้องสาวต้องมาอยู่ในกรุงเทพฯ กับเธอในช่วงวัยรุ่นนั้น ทำให้เธอได้เรียนรู้หน้าที่ของการเป็นแม่บ้าง ถึงแม้ว่าเธอจะยังไม่รู้สึกถึงความเป็นแม่จริงๆ เนื่องจากยังไม่ได้เคยเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในอดีตเธอเป็นคนที่ไม่ค่อยรักเด็ก และไม่ชอบเด็กที่ร้องเสียงดัง ทำให้ในช่วงแรกของการดูแลบุตรหลังคลอดของเธอได้รับความช่วยเหลือจากพี่สาวมาช่วยดูแล เพราะเกรงว่าเธอจะไม่ไหว หากบุตรร้องเสียงดัง แต่เมื่อพี่สาวเห็นว่าเธอสามารถทำหน้าที่แม่ได้เป็นอย่างดีแล้ว พี่สาวจึงปล่อยให้เธอได้อยู่กับบุตรและครอบครัวได้อย่างวางใจ ซึ่งไม่เพียงแต่คุณมรกตจะสามารถปรับอารมณ์และเลี้ยงบุตรได้เองแล้วนั้น เธอยังพยายามสรรหาสิ่งที่ดีที่สุดตามสัญชาตญาณของผู้เป็นแม่ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงความรู้สึกของเธอในขณะนั้น ดังนี้

“เดี๋ยวนี้พอลูกร้องพออะไรเราก็ปรับก็หาวิธี ดูว่าทำไมเค้าร้องแบบนี้ แฟนพี่ก็เหมือนกัน แบบว่าทุกคนจะเป็นห่วงมาก เพราะเป็นคนเกลียดเด็กทั้งคู่ แต่พอตอนนี้เราสามารถอยู่กับลูกได้ 2 คน เค้าก็ปล่อยให้ อยู่กัน 3 คน พ่อแม่ลูก เราก็อยู่กันได้ อืม อันนี้คือเรามันต้องผ่านไป ด้วยตัวเองอะ”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของคุณมรกตจึงเริ่มต้นจากในวัยรุ่นที่ต้องทำหน้าที่ดูแลน้องสาวแทนคุณแม่ แต่มาพัฒนาอย่างเต็มที่เมื่อตัวเธอได้แต่งงานและมีครอบครัวเอง ในระยะเวลาที่เธอตั้งครรภ์และคลอดบุตรก็มีกระบวนการพัฒนาความเป็นแม่มาเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงตอนเลี้ยงดูบุตรซึ่งเธอได้กล่าวความรู้สึกให้กับผู้วิจัยฟังว่าความเป็นแม่ของเธอเกิดจากการเรียนรู้ในแต่ละวัน เนื่องจากเธอมีความคิดเห็นว่าในแต่ละวันจะมีปัญหาในแก้ไขในทุกๆ วัน เธอจึงถือเอาเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องเรียนรู้สิ่งถูกผิด หรือค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับบุตรของเธอเท่าที่ความสามารถเธอจะทำได้ในขณะนั้น ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“มันก็เหมือนทั่วไปคือต้องหาสิ่งที่ดีที่สุดให้อะนะ แต่ว่าเราก็อาจไม่รู้ว่า สิ่งที่ดีที่สุดนั้นคืออะไร ก็ค่อยๆ เรียนรู้ไป เจอเคล็ดลับเราก็ก็เป็นเคลๆ ไป”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้หลังจากคลอดบุตรคุณมรกตได้รับอนุญาตจากหน่วยงานให้สามารถลาคลอดได้ 3 เดือน แต่หลังจากนั้นเธอรู้สึกว่ายากให้นมแม่ตามหลักการแพทย์ที่ได้รับการแนะนำคือ 6 เดือน เธอจึงตัดสินใจลาออกหลังจากการลาคลอดครบ 3 เดือน เพื่อต้องการดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเจ้านายก็เข้าใจและเห็นใจในความจำเป็นของเธอ เนื่องจากตัวเจ้านายเองก็ให้ภรรยาลาออกไปเลี้ยงบุตรที่บ้านเช่นกัน ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“เค้าก็ว่าเนี่ยแต่งงานแล้วก็ต้องไปอยู่กับแฟนนะ เราก็บอกว่าไปอยู่แล้ว เค้าก็ให้แฟนเค้าลาออกจากงานมาเลี้ยงลูกเองเหมือนกัน เค้าก็ไม่อยากจ้างคนเลี้ยง เค้าบอกว่าเค้าไม่รู้ว่ามีพี่เลี้ยงจะสอนลูกเค้ายังไงแบบเนี่ย มันก็ต้องมีแม่คอยดูด้วยอะไรแบบเนี่ยแหละ อย่างของเราเหมือนว่าเรามีย่าคอยเลี้ยง เพราะย่าเค้าก็ยังแข็งแรงยังดูแลไหว”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“พี่ใช้สิทธิลาคลอด 3 เดือน แล้วหลังจากนั้นเราก็ลาออกเลย แล้วก็ให้น้องกินนมได้ตลอด แต่พอประมาณเดือนที่ 5-6 พี่ก็เริ่มไปทำงานอีกก็ป้อนนมเอาใส่ถึงไว้ให้กิน อย่างกลางคืนเค้าก็จะกินได้ตลอดคืนเลย”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

อย่างไรก็ตามคุณมรกตก็ลาออกจากหน่วยงานเดิมได้ประมาณ 2 เดือนเท่านั้น เนื่องจากบุตรเริ่มปรับตัวได้ทำให้มีการรับประทานนมและนอนเป็นเวลามากขึ้น ประกอบกับคุณย่า (คุณแม่สามี) ยอมเดินทางมาอยู่กรุงเทพฯ เพื่อช่วยดูแลหลาน และคุณพ่อที่สามารถช่วยดูแลบุตรได้ในวันที่ไม่ได้ไปทำงาน และเธอยังเห็นว่าควรหาเงินเตรียมไว้ให้บุตร เธอจึงกลับไปทำงานอีกครั้งหนึ่ง โดยเมื่อกลับไปทำงานปรากฏว่าเธอมีความรู้สึกเป็นห่วงและคิดถึงบุตรบ้างในช่วงแรกๆ แต่ก็จะใช้วิธีการโทรหาคุณแม่สามี ซึ่งเป็นผู้ช่วยดูแลบุตรให้ในขณะที่เธอมาทำงาน ด้วยการถามถึงบุตรและฟังเสียงอ้อแอ้ของบุตรบ้างเพื่อให้คลายความคิดถึง โดยเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็คิดเอ๊ะ จะทำงานหรือไม่ทำดี แต่พอเราว่างก็เลยทำ คือเห็นว่าบางที่น้องนอนเราก็ทำอย่างอื่นได้ไง คือไงล่ะ เราก็ไม่ยากให้วิชาที่เราเรียนมันสูญหมดก็อยากจะทำงานสัก 4-5 ปี พอน้องโตเราก็มาดูแลได้แบบเนี่ยคือเหมือนว่าถ้าช่วงที่เค้าหัวเลี้ยวหัวต่อ เรายังอาจจะไม่ทำงานแล้ว จะมาดูแลแล้วไง”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“ก็ตั้งใจนะ แต่พอเลี้ยงจริงมันก็มีช่วงระหว่างวัน เราก็ว่างใจ เราก็ว่าเราอายุยังแค่นี้เราสามารถหาเงินเก็บไว้ในลูกต่อไป อย่างเวลาเค้าเข้าโรงเรียนแบบเนี้ย”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“เราก็ไม่ได้ปล่อยปะละเลยอะไรนะ เพราะอยู่อย่างนี้เราก็มีเวลาให้เค้าเหมือนเค้าจะรู้ใจ เราก็บอกว่าจันทร์ถึงเสาร์ แม่ไปทำงานอะไรแบบเนี้ย แล้วก็บอกว่าเดี๋ยวตอนเย็นกลับมาเนอะ เค้าก็จะมองหน้าเหมือนว่ารับทราบแบบเนี้ย”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“อย่างตอนเช้าทั้งวันก็อยู่กับย่า แล้วพอเลิกงานกลับมาเราก็มาอาบน้ำให้ อย่างตอนเช้ามาเราก็ป้อนข้าวอยู่แล้วไง ป้อนข้าวเสร็จก็ให้ย่าอาบน้ำ ถ้าตื่นเช้าหน่อยก็อาบน้ำเสร็จ ใส่เสื้อผ้า แล้วก็ซนงมไว้ให้ ถ้าตอนเย็นพี่ก็อาบน้ำพาเข้านอน เค้าก็กินนมเราอยู่แล้ว”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

คุณมรกตยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรและการทำงานไปด้วยว่าสามารถทำควบคู่กันไปได้ โดยต้องดูแลการเป็นแม่และการทำงานไม่ให้บกพร่องด้วยก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีและเธอก็สามารถกระทำได้อย่างไม่ยากจนเกินไป ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“หน้าที่ความเป็นแม่นั้นสามารถทำได้ทุกที่ ถ้าคิดจะทำตามความคิดของพี่นะ อันนี้ถือว่าเป็นการทำหน้าที่แม่ไปด้วย และหน้าที่การงานก็ไม่ให้บกพร่อง ถ้าที่ทำงานสนับสนุนก็จะถือว่าเป็นการส่งเสริมให้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูกให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นอีกนะ พี่ว่า”

(มรกต, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

ในช่วงแรกของการคลอดบุตร นอกเหนือไปจากพี่สาวที่ช่วยดูแลระดับประการการทำหน้าที่เป็นแม่ในช่วงแรกให้กับคุณมรกต เธอยังเห็นว่าเธอโชคดีที่มีคุณแม่สามีที่มาช่วยดูแลบุตรทำให้เธอและสามีสามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ นอกจากนี้สามีที่คอยช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตรในเวลาว่างและเป็นผู้ให้กำลังใจสำคัญในการทำหน้าที่แม่ของเธอเป็นอย่างดี ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ก็ตอนนี้เราก็ถือว่าเราโอเคแล้วนะ เพราะเราถามจากแฟนเรา เค้าก็โอเคนะ เค้ายังสงสารเราเลยว่าจะไปทำงานอะเหนื่อยมัย เพราะว่าตอนเย็น

ก็ต้องกลับมาดูลูก ให้นมลูกตอนกลางคืน หลับก็หลับได้ไม่เต็มที่ เราก็บอกว่าเป็นไม่ เพราะว่าเรารักที่จะทำตรงนี้เองอะไรแบบนี้ ถึงมันจะเหนื่อย แต่มันก็เป็นความสุขของเราละ”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

เพื่อน

คุณมรกตได้ปรึกษาไม่เพียงแต่เพื่อน แต่ยังขอคำแนะนำจากคนรอบข้างอีกด้วย เช่น เจ้านาย คนรู้จัก ซึ่งการรับฟังข้อมูลต่าง ๆ จากคนรอบข้างของเธอทำให้เธอได้รับข้อมูลที่หลากหลายมาก ข้อมูลบางประเด็นที่เธอได้รับทราบมามีความขัดแย้งหรือเป็นไปได้ในแบบคนละทิศทางกัน จึงทำให้คุณมรกตต้องพยายามหาวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดสำหรับเธอและบุตรของเธอ

สื่อ

คุณมรกตยังคงใช้วิธีการฟังคำแนะนำจากเพื่อนและผู้รอบตัว และนำมาหาข้อมูลเพิ่มเติมทางอินเทอร์เน็ต เนื่องจากเป็นสื่อที่สะดวกมากที่สุด และยังมีข้อมูลที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีการหาข้อมูลจากหนังสือและงานวิจัยต่าง ๆ มารับรองข้อมูลเหล่านั้นว่าเป็นจริง และสามารถเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด จึงค่อยนำวิธีการดังกล่าวมาใช้ในการดูแลบุตรหลังคลอดของเธอ ตามที่เธอได้เล่ารายละเอียดให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“เพราะเราไม่รู้ว่าเป็นไข้แล้วต้องทำยังไง เพราะเราไม่เคยทำมาก่อน อย่างแบบทำไม่ลูกตัวร้อนจังละ เราก็เอาปรอทมาวัดดู อ้าว ไข้ขึ้น 38 39 40 แล้วเราจะทำยังไงละ ก็เอาผ้าชุบน้ำอุ่นเช็ดๆ ให้ความร้อนคลาย พอถามคนรุ่นแม่เราเค้าก็บอกว่าไม่เคยมีหรอก เพราะไม่เคยฉีดวัคซีน เพราะสมัยก่อนไม่มีเนอะ มาฉีดอีกทีตอนเราเข้าประถมนแล้วคือเราก็ต้องหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตว่าทำยังไงไม่ให้ลูกเป็นไข้ เจ็บปวด มันก็มีทางเลือกสำหรับพ่อแม่ที่จะจ่ายได้ ก็ไปโรงพยาบาลเอกชนไข่ม้อย มันก็จะมีเป็นแข่งเลยอย่างละพันกว่าบาท”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“คือบางอย่างเราฟังคนนั้นพูด คนนี้พูด เราก็ไม่แน่ใจ เราก็ต้องไปหาข้อมูลหรืองานวิจัยที่บอกว่ามันเป็นอย่างไรที่เค้าพูดมัย พอเราหาข้อมูลมารองรับเราก็รู้แล้วว่าที่เค้าพูดเนี่ยมันไม่จริง หรือว่าเค้าแค่ฟังมาบางส่วน”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

กรณีศึกษาที่ 4 คุณบุษราคัม (นามสมมติ)

คุณบุษราคัม คุณแม่วัย 36 ปี เธอมีบุคลิกภาพเป็นคนคล่องแคล่ว พุดเร็ว ยิ้มแย้ม แจ่มใสและดูใจดี เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คุณบุษราคัมแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2544 ปัจจุบันคุณบุษราคัมมีบุตรสาว 2 คน โดยบุตรสาวคนโตอายุ 5 ปี ส่วนบุตรสาวคนเล็กอายุ 1 ปี 7 เดือน เธอมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร คุณบุษราคัมรับราชการหน่วยงานแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร เธอมีน้องสาว 1 คน ซึ่งมีอายุห่างกัน 3 ปี ซึ่งปัจจุบันเธอและน้องสาวยังอาศัยอยู่บ้านพักราชการที่ใกล้กันและทำงานในหน่วยงานเดียวกัน ทำให้ในช่วงเย็นของทุกวัน ครอบครัวของเธอและน้องสาวจะรับประทานอาหารร่วมกันอยู่เสมอๆ เธอจึงมีความสนิทสนมกับน้องสาวเป็นอย่างมาก

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ตั้งแต่ในวัยเด็กเมื่อคุณบุษราคัมจำความได้ก็พบว่าเธอถูกเลี้ยงดูโดยคุณย่าและนอนกับคุณย่าถึงแม้ว่าเธอจะอยู่บ้านเดียวกับคุณพ่อคุณแม่ก็ตาม แต่น้องสาวจะมีคุณแม่เป็นผู้เลี้ยงดู ทำให้ในวัยเด็กเธอมักคิดว่าคุณแม่รักน้องสาวมากกว่าเธอ ในวัยเด็กภาพที่เธอจำได้ดีก็คือเวลาที่เธอเจ็บป่วยไม่สบายก็จะมีคุณย่าเป็นผู้ดูแลมาตลอด เนื่องจากคุณพ่อและคุณแม่ประกอบอาชีพทำสวนในจังหวัดสมุทรสาครจึงต้องอยู่ในสวนเกือบทั้งวัน แต่ถึงกระนั้นวัยเด็กเธอก็ยังได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมแม่ เมื่อเธอร้องไห้เพราะหิวนม คุณย่าก็จะเรียกคุณแม่มาจากในสวนเพื่อมาให้นมแม่แก่เธอ แล้วคุณแม่ก็กลับไปทำงานในสวนเช่นเดิม ทำให้ตัวเธอรู้สึกผูกพันกับคุณย่ามากกว่าคุณพ่อคุณแม่ ตามที่คุณบุษราคัมได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงแนวความคิดของเธอไว้ดังนี้

“ก็จะเป็นย่ามากกว่า จะเป็นความผูกพันอะนะ เพราะตอนเด็ก ๆ นะ ที่จำได้ดีก็จะเป็นย่าดูแล เวลาเราไม่สบาย ทุกอย่างย่าก็จะดูแล ก็คืออยู่ในบ้านเดียวกับพ่อแม่ นะ แต่ว่าจะมีน้องอีกคนหนึ่ง แล้วพอประมาณ สักปีเรียนประถมอะ พี่จะมาอยู่กับอา ก็คืออยู่อีกบ้านหนึ่งแยกกัน แต่ถ้าเป็นวันเสาร์ อาทิตย์ถึงจะอยู่รวมบ้านเดียวกันอีกทีหนึ่ง”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

คุณบุษราคัมเล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงบุคลิกภาพของคุณย่าของเธอให้ผู้วิจัยทราบว่า คุณย่าเป็นคนที่เข้มแข็ง อดทน และเป็นคนเก่งในสายตาเธอ โดยคุณย่าจะอบรมสั่งสอนเธอแบบสมัยก่อน เช่น การสอนให้ดูแลตัวเองเนื่องจากเป็นผู้หญิง การกินอยู่ที่จะมีความเป็นอยู่แบบง่ายๆ การใช้เงินทองที่ต้องรู้จักประหยัด อดออม ซึ่งเธอก็ยอมรับว่าในปัจจุบันเธอยังได้

นำเอาสิ่งที่คุณย่าสอนมาใช้ รวมถึงติดนิสัยและบุคลิกภาพของคุณย่ามาด้วยเช่นกัน ตามที่เธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังดังนี้

“คุณย่าเป็นคนเก่งนะ แล้วก็อดทนนะ อดทนแล้วก็เข้มแข็งอะ เวลาเป็นอะไรอย่าจะไม่ค่อยบอก มันก็เหมือนกับว่าเวลาที่เป็นอะไรแบบเนี่ย ถ้าที่เป็นถ้าไม่ถึงที่สุดจริง ๆ ก็จะไม่บอกว่าเป็นอะไร”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

เพื่อน

ในกรณีของคุณบุษราคัม เธอไม่ได้มีการปรึกษากับเพื่อนโดยตรง แต่เนื่องจากเธอต้องการมีบุตรและในช่วงที่รอการมีบุตรเธอก็ได้ขออนุญาตนำบุตรสาวของเพื่อนบ้านที่สนิทกันมาเล่นและดูแลคล้ายคลึงกับการทำหน้าที่แม่ ทำให้เธอรู้สึกถึงความผูกพันของการเป็นแม่จากการเลี้ยงดูเด็กคนหนึ่ง ตามที่เธอได้เล่าถึงความรู้สึกดังกล่าวให้ผู้วิจัยฟัง

“ยัง ๆ ยังไม่มีลูก ยังไม่ท้อง เอามาเลี้ยง เอามาเล่นด้วย อยู่ด้วยกันจนเป็นปี ๆ พาไปเที่ยว พาไปกินอาหารแบบเนี่ย ก็คือพาไปด้วย แบบรู้สึกผูกพันกับเด็กผู้หญิงคนเนี่ยก็เลยคิดว่าถ้าเป็นแม่ก็อยากจะทำให้ดีเท่าที่ทำได้แบบเนี่ย”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

นอกจากนี้เธอยังได้รับอิทธิพลจากคนรู้จักหรือคนรอบข้าง ซึ่งเรื่องที่ได้นึกถึงก่อนการเป็นแม่คือการดูแลบุตรเมื่อบุตรเข้าโรงเรียน ซึ่งเป็นเรื่องที่เธอคิดข้ามขั้นตอนไปก่อน เนื่องจากเธอมักมีคนรอบข้างที่พูดคุยและปรึกษากันถึงเรื่องการเข้าโรงเรียนของบุตรอยู่บ่อยครั้ง ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“เพื่อนเธอ ส่วนใหญ่เพื่อนก็จะโสด หรือว่าไม่ค่อยมีลูกกัน (หัวเราะ) คำก็จะยังไม่ค่อยมีลูก ถ้าพูดถึงโรงเรียนก็คิดนะ เพราะว่าแต่ก่อนคนรอบข้างพี่ที่มีลูกเนี่ย คำก็จะคุยกันถึงโรงเรียน ให้ลูกเข้าโรงเรียนนั้นโรงเรียนนี้เป็นยังไง ครูทำอะไรบ้าง สอนอะไรให้ลูกบ้าง ก็มีคิดวางแผนว่าจะเอาลูกเข้าโรงเรียนไหนดี”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

สี่

ในเรื่องของการหาข้อมูลความเป็นแม่จากสื่อก่อนการตั้งครรภ์ คุณบุษราคัมไม่มีการศึกษาในประเด็นนี้เลยเนื่องจากเห็นว่าตนเองยังไม่สามารถมีบุตรได้จริงๆ การศึกษาจากสื่อจึงยังไม่เป็นทางเลือกสำหรับเธอ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ถ้าถามจริงๆ แล้วเนี่ย ตอนปล่อยให้ม่แล้วไม่มีก็เลยไม่คิดแหละ ตอนนั้นคือก็ทำงานอย่างเดียวเลยนะ ทำงานแล้วก็ลงเรียนอะ เรียนต่อจนพอลงเรียนแล้วก็เริ่มรู้สึกว่าตัวเองท้องรีเปลาณะ ก็เลยไปซื้อแผ่นมาตรวจ พอรู้ว่าท้องก็ดีใจนะที่ว่าตัวเองท้อง อืม ได้เป็นแม่แล้ว ก็ดีใจอะ ก็ดูแลตัวเอง”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ในช่วงที่ตั้งครรภ์คุณบุษราคัมอยู่เพียงลำพังกับสามี ส่วนคุณพ่อและคุณแม่ของเธอในขณะนั้นก็ยังคงอยู่ต่างจังหวัดเช่นเดิม เธอจึงได้รับการดูแลจากสามีเพียงคนเดียว โดยเธอได้กล่าวถึงความรู้สึกในช่วงแรกที่ทราบว่าตนเองตั้งครรภ์ให้กับผู้วิจัยฟังว่า เธอมีความรู้สึกตื่นเต้นและดีใจมาก เนื่องจากเธอต้องการมีบุตรมานานแล้ว ตามที่เธอได้เล่าความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ตอนที่ตรวจรู้ว่าตัวเองท้อง แล้วมันขึ้น 2 ซีด คือพีซื้อแผ่นมาตรวจเองก่อนเพราะตอนแรกไม่แน่ใจ คือมันก็ไม่ได้เยอะหรอก มันแค่อย่างปกติวันนี้ต้องเป็นเมนส์ เออแล้วมัน 3 วันล่ะ มัน 4 วันล่ะ แต่มันก็ยังไม่มาเลย แล้วเผชิญแบบเหมือนจะไปงานศพแม่หอมแบบเนี่ย แล้วในความรู้สึกเราเหมือนโบราณที่เราเคยได้ยินว่าคนท้องไม่ให้ไปงานศพ เราก็เลยมันท้องรีไม่ท้องนะ พรุ่งนี้ก็จะไปงานเค้าแล้ว ก็เลยซื้อแผ่นมาตรวจซื้อวันนี้ก็มาตรวจพรุ่งนี้ เราก็รอสักแปบนิ่งมันก็ขึ้นซิดหนึ่ง อีกรอกแปบนิ่งมันก็ขึ้น 2 ซีด เราก็อ๋อ 2 ซิดนี่หว่า นี่เราท้องหรือเนี่ย แต่ว่าแทนที่จะโทรไปบอกพ่อเค้าคนแรก หมายถึงว่าสามีอะนะ ไม่ พีโทรบอกเพื่อนก่อนว่า อ๋อ ชั้นท้องอะ เพื่อนก็แบบอ่าวหรือ แทนที่จะโทรบอกพ่อเค้านะยังไม่โทรหอก โทรหาเพื่อน ดีใจมากจนลืมนึกถึงสามีไปเลย พอดีช่วงนั้นเค้าไม่อยู่ไปราชการ เราก็เลยโทรหาเพื่อน อ๋อ ชั้นท้องอะ แต่ว่ามันจะจริงรีเปลาณะอะ ก็เลยไปตรวจฉีอีกที่ที่โรงพยาบาล ปรากฏว่าท้องก็รู้สึกดีใจนะว่าจะจะเป็นแม่แล้วหรือเนี่ย เราจะทำได้มัย จะเลี้ยงเค้าได้มัยนะ

จะเป็นแม่ได้มั้ย ว่ามันจะเป็นยังไงนะ เห็นคนอื่นเลี้ยงลูก เห็นเค้าร้องไห้ จะรู้มัยว่ามันหิวตอนไหน ไม่สบายยังไง อะไรยังไง เพราะอะไร เพราะเค้าพูดไม่ได้ อันเนียคือเป็นอะไรที่เครียดมากเลย เพราะเป็นอะไรไม่รู้ บอกไม่ได้ ร้องไห้จากสาเหตุไหนเป็นอะไรบ้าง”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

เพื่อน

เนื่องจากเธอไม่ได้มีการปรึกษาเพื่อน ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าส่วนใหญ่เพื่อนของเธอยังเป็นโสดหรือแต่งงานแล้วแต่ก็ไม่มีบุตร เธอจึงเลือกสอบถามหรือพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนรู้จักทั่วไป ซึ่งในขณะที่ตั้งครรภ์เพื่อนร่วมงานก็ช่วยเหลือแนะนำการดูแลตัวเองในรูปแบบต่างๆ เช่น แนะนำให้ใส่กระโปรงเพื่อให้ผู้อื่นได้มองเห็นและระมัดระวังจะได้ไม่ชนเธอ นอกจากนี้การพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนๆ หรือคนรู้จัก ในอีกแง่มุมหนึ่งกลับยิ่งทำให้เธอรู้สึกกังวลในที่ประสบการณ์ที่เธอไม่เคยพบเจอมาก่อน ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“อย่างตอนครั้งแรกเลย อย่างท้องเนียพี่ก็รู้สึกตื่นเต้นและก็ดีใจ เออว่าแล้วเราจะทำได้ดีมัย อย่างช่วงที่เราท้องแบบเนียเราจะดูแลเค้าได้ดีมัย เพราะว่าเราไม่เคยเห็นเลยว่าเค้าเป็นยังไง เรายกิ้วล้นนะ ก็กังวลนะ เพราะว่ามันมีข่าวว่า dead โดยที่ไม่รู้สาเหตุแล้วเราก็บอกไม่ได้ มันเป็นท้องแรกนะ เราก็มารู้ ประสบการณ์ก็ไม่มี เราก็มารู้ อย่างบางทีเวลาไปเจอคนรู้จักเค้าบอกว่ารกพันคอ เราฟังเราก็อึดใจไม่ตื่นนะ ลูกเราจะเป็นอะไรีเปล่านะ มันอยู่ข้างในแล้วเราก็มองไม่เห็น เราก็อึดกับเค้านะ ก็อ่านนิทาน ก็สวดมนต์นะ”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

สื่อ

คุณบุษราคัมใช้วิธีการอ่านหนังสือในเบื้องต้น แต่ก็ไม่ได้มีการหาความรู้ทางอินเทอร์เน็ตมากนัก เนื่องจากการใช้ชีวิตประจำวันของเธอไม่ได้เป็นการนั่งทำงานที่โต๊ะ ทำให้การใช้อินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูลเรื่องการตั้งครรภ์และการเลี้ยงบุตรเป็นไม่ค่อยสะดวกนัก เธอจึงเลือกซื้อหนังสือที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์หรือการอ่านนิตยสารที่เกี่ยวกับเรื่องนี้มาอ่านในขณะที่พักผ่อนอยู่บ้านมากกว่าการใช้อินเทอร์เน็ต

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

ในการคลอดบุตรคนแรกคุณบุษราคัมตัดสินใจลาคลอด 3 เดือนตามที่ได้รับอนุญาต และขอลาคลอดต่อไปแบบไม่รับเงินเดือนอีก 150 วันหรือประมาณ 5 เดือน รวมเวลาทั้งสิ้นประมาณ 8 เดือน เนื่องจากในขณะนั้นคุณแม่ของเธอยังไม่พร้อมที่จะมาช่วยเลี้ยงบุตรให้เธอที่กรุงเทพฯ ประกอบกับเธอต้องการทำหน้าที่ของแม่ให้เต็มที่ที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ซึ่งในความคิดของเธอในขณะนั้นก็คือการอยู่และให้เวลากับบุตรให้มากที่สุด เนื่องจากเธอหวังว่าเธอจะเป็นแม่ที่อยู่ในความทรงจำของบุตรเมื่อบุตรจำความได้ ต่อมาเมื่อเธอครบกำหนดการลาคลอดและเธอต้องกลับไปทำงาน คุณแม่ของคุณบุษราคัมก็ได้ให้ความช่วยเหลือเธอด้วยการเดินทางมาอยู่กรุงเทพฯ เพื่อเลี้ยงบุตรให้กับเธอ เมื่อบุตรของเธอมีอายุได้ประมาณ 7-8 เดือนในความเป็นแม่ของคุณบุษราคัมเธอได้ใช้ความรู้สึกในวัยเด็กของเธอมาปรับใช้ในการเลี้ยงบุตรในปัจจุบันของเธอด้วย ดังที่เธอได้กล่าวไปถึงการเลี้ยงดูในวัยเด็กของเธอว่าเธอรู้สึกผูกพันกับคุณย่ามากกว่าคุณแม่ เนื่องจากคุณย่าเป็นผู้เลี้ยงและดูแลเธอตั้งแต่วันที่เธอจำความได้ ดังนั้นถึงแม้ว่าจะมีคุณยายของบุตร ซึ่งเป็นคุณแม่ของเธอเองมาช่วยเลี้ยง เธอก็มีความรู้สึกที่ไม่อยากให้บุตรของตนเองรู้สึกเหมือนเธอในวัยเด็ก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ยายอยู่บ้าน แต่ก่อนอยู่บ้านแล้วก็รับคุณยายมาเลี้ยงที่นี่ ก็คือจริงๆ จะเอาไปเลี้ยงต่างจังหวัดแหละ แต่พี่ไม่ให้เอาไป พี่กลัวว่าเดี๋ยวลูกจะรักแล้วก็ผูกพันกับยายมากกว่าพ่อแม่ เหมือนที่พี่มีความรู้สึกแบบนั้น”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

“ก็มืออย่างที่พ่อแม่พี่ทำงานแล้วให้เรายูกับย่าเนี่ย จริงๆ แม่พี่ก็จะเอาลูกไปเลี้ยงแหละ มันทำให้เราคิดเหมือนตอนเราเป็นเด็กแหละ บางทีเราอยากอยู่กับพ่อแม่แต่ว่ามันมีความจำเป็นบางอย่าง อย่างที่พ่อแม่ทำงานอย่างนี้ดูแลเราไม่ได้ ก็คือย่าดูแลเราแบบเนี่ย มันก็เหมือนเราจะผูกพันกับย่า พี่ก็เลยไม่อยากให้ลูกมีความรู้สึกแบบนั้น อืม ก็เลยไม่ให้เอาไปเลี้ยงที่ต่างจังหวัด ก็เลยให้มาเลี้ยงด้วยกันที่นี่ แล้วส่วนใหญ่พอเป็นวันหยุดที่ไม่ใช่วันทำงานพี่ก็จะเลี้ยงลูกเอง ถ้าไม่มีธุระอะไรแบบเนี่ยคืออยากใช้เวลากับเค้าให้มากที่สุดในช่วงวัยเด็ก อยากให้เค้าจำอะไรหลายๆ อย่างเหมือนที่เราจำได้ว่าใครดูแลเรามาแบบเนี่ย”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

คุณบุษราคัมมักเล่าถึงความรู้สึกในวัยเด็กของเธอกับการเลี้ยงดูของครอบครัวให้ผู้วิจัยฟังอยู่เสมอ โดยการเลี้ยงดูบุตรของเธอ เธอก็ได้เน้นย้ำให้ผู้วิจัยฟังว่าเธอมักนึกถึงความรู้สึกของ

บุตรเป็นหลักโดยนำมาเปรียบเทียบความรู้สึกในวัยเด็กของตัวเองอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เธอต้องการเลี้ยงบุตรด้วยตัวเองอย่างใกล้ชิด เนื่องจากต้องการให้บุตรรักและจำได้ว่าเธอเป็นผู้ดูแลบุตร และไม่ต้องการให้บุตรรู้สึกว่าแม่รักตัวเองน้อยกว่าคนอื่นดังที่เธอเคยรู้สึกในวัยเด็ก ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“รูปนี้ก็คงจะตื่นตันทนะ ดีใจ อันนี้จะเป็นเหมือนความรู้สึกดีใจ ภูมิใจ และก็ตื่นตันทใจเนอะ แต่ถ้าเป็นพี่อันนี้พี่จะร้องไห้เนี่ย (หัวเราะ) ถ้าเป็นตัวเราเองนะเราจะรู้สึกตื่นตันทอะ เหมือนเวลาเราไปดูเค้าแสดง วันแม่แบบเนี่ยที่โรงเรียนเค้าก็จะรำแบบเนี่ย รู้สึกน้ำตาคลอๆ ว่า ลูกเรานะ ทำได้อะ คือเหมือนกับตอนเรา เราไม่เคยทำแบบเนี่ย... พี่ก็ไปนะ ลาไป ก็ไปดูเค้า เค้าจะมองหว่าเราอยู่มัย เราอยู่ตรงไหนอะไร แบบเนี่ย ตื่นตันทอะ น้ำตาก็จะคลอๆ จะร้องไห้”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

เพื่อน

คุณบุษราคัมได้ปรึกษาถึงคนรู้จักที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เป็นครั้งคราว เนื่องจากตัวเองในช่วงแรกของการกลับจากโรงพยาบาลพบว่ามึนน้ำมน้อย จึงมีการพยายามปรึกษาผู้ที่มีความรู้และผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อน แต่อย่างไรเธอก็ไม่ได้เชื่อเพื่อนหรือคนรู้จักไปทั้งหมดเธอยังนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการบอกเล่ามาปรับให้เข้ากับความรู้สึกของเธอด้วย ตามที่เธอได้เล่าถึงประสบการณ์ของเธอจากการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ดังนี้

“ก็มีคนบอกว่าให้กิน 3 เดือนหรือ 6 เดือนก็พอแล้ว เพราะว่ามันไม่มีประโยชน์แล้วเนอะ ถามว่ามันก็มีบ้างในความจริงที่บอกว่ามันไม่มีประโยชน์ แต่ในบางอย่างก็มีประโยชน์อยู่ในความรู้สึก มันเหมือนกับความรัก ความผูกพันนะ ซึ่งบางทีพี่ก็ทำใจไม่ได้ มีคนบอกว่าให้เอาอันนั้นทา อันนี้ทา เค้าจะได้ไม่กินนมเรา ให้เค้าเลิกอะ แต่ว่าพี่ทำไม่ได้อะ พี่นึกถึงแล้วแบบ ถามว่าถ้าเราทำณ ตอนนั้นนะ แล้วเรามานึก เสียดายที่หลังมันก็ย้อนกลับไปไม่ได้แล้ว เราคิดว่าจะให้เค้ากินอีกแบบเนี่ย มันเหมือนเวลาเดินไปข้างหน้าทุกวันๆ บางทีเราก็มักรู้ว่าเราจะอยู่ไป อีกนานแค่ไหน พี่เลยรู้สึกว่าการให้นมแม่เนี่ย นาน 2-3 ปี มันคงไม่เกินไปหรอก แล้วถามว่าถ้าเรานึกเสียดายย้อนเวลากลับมามันก็คือทำไม่ได้ไง สู้เราทำไปซะดีกว่า มันจะกินถึงก็ปีตุลึ”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

สี่

คุณบุษราคัมใช้การอ่านหนังสือเป็นหลัก ตั้งแต่ระยะที่ตั้งครรภ์จนกระทั่งหลังคลอด ในเรื่องของการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งเธอก็ได้รับอิทธิพลจากสื่อเหล่านี้อยู่พอสมควร แต่ในการปฏิบัติจริงกลับพบว่าข้อมูลในหนังสือหลายๆ เล่มที่เธออ่านกลับทำให้เธอรู้สึกสับสนและรู้สึกว่าตนเองก็ไม่ได้มีอาการเหมือนที่ในหนังสือกล่าวไว้จนทำให้เธอเกิดความกังวลใจในช่วงหลังคลอดระยะแรก โดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่เนื่องจากในช่วงแรกเธอรู้สึกว่าตนเองมีน้ำนมน้อยไม่เพียงพอให้บุตรรับประทาน ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“พี่ก็คงเสียใจเนอะว่าทำไมมันแบบนี้ แต่พี่ร้องไห้เนะ อย่างลูกคนโตเนี่ย เพราะว่ากลับมาเนี่ยน้ำนมมันน้อย เราก็แบบมันเป็นอะไรเนะ น้ำนมไม่พอรีเปลา หรือว่าลูกเป็นอะไรถึงร้องไห้ น้ำนมก็ไหลน้อย เราก็เคยเรียนมานะ แต่เราไม่เคยปฏิบัติจริง ไม่เคยมีลูกจริง เราก็ไม่รู้ว่าเด็กเล็กๆ เนี่ยมันจะหิวสักเท่าไร บางคนเค้าบอกว่าให้นมกิน แต่น้ำนมเรามีน้อยอะ คืออ่านหนังสือเยอะนะ ก็เลยไม่รู้ว่าตำราไหน เราก็ไม่รู้ว่าลูกเป็นอะไรแน่ เราก็ไม่รู้ว่าเค้ากินนมเราไม่ม่รีเปลา น้ำนมเรานมมัย แล้วอาทิตย์แรกคือน้ำนมมันก็น้อย แล้วขวดก็ไม่กิน จุกนมก็ไม่กิน ก็เลยว่าจะทำยังไง น้ำนมจะพอมัย กลัวลูกตัวเหลืองอีก เอ้อ กังวลคนแรกนี่คือกังวลเยอะมาก เครียดร้องไห้ ลูกไม่กินนมก็ร้อง”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

กรณีศึกษาที่ 5 คุณโกเมน (นามสมมติ)

คุณโกเมน คุณแม่วัย 33 ปี บุคลิกภาพดูเป็นผู้หญิงเรียบร้อย ใจเย็นและมีอัธยาศัยดี สังเกตได้จากการสัมภาษณ์ที่เธอจะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้วิจัยและเรียกชื่อผู้วิจัยอยู่บ่อยครั้ง คุณโกเมนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี เธอแต่งงานกันสามปีเมื่อปีพ.ศ.2547 ปัจจุบันคุณโกเมนมีบุตรชายและบุตรสาวรวม 2 คน โดยบุตรชายคนโตอายุ 5 ปีและบุตรสาวอายุเกือบ 3 ปีแล้ว เธอมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันคุณโกเมนทำงานเป็นพนักงานราชการที่หน่วยงานราชการแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร คุณโกเมนมีน้องชายอีก 2 คน ซึ่งมีอายุค่อนข้างห่างกันมาก โดยน้องชายคนเล็กของเธอมียุ่ประมาณ 18 ปี คือเพิ่งจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและมาศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยโดยเข้ามาพักอาศัยอยู่ที่บ้านเธอในกรุงเทพมหานคร ทำให้เธอสนิทสนมกับน้องชายคนนี้นี้มากและเธอยังต้องดูแลน้องชายคนนี้เหมือนกับเป็นลูกชายของตนเอง ซึ่งเธอได้แสดงความคิดเห็นกับผู้วิจัยว่าการให้น้องชายมาพักอาศัยที่บ้านในกรุงเทพฯ ก็เหมือนกับเธอได้ทดลองแสดงบทบาทของแม่ที่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเธอก็มองว่าประสบการณ์เช่นนี้เป็นผลดีกับเธอในการเลี้ยงดูบุตรในอนาคตอีกด้วย

1) ก่อนการตั้งครรรค์

ครอบครัว

คุณโกเมนเกิดและเติบโตขึ้นในจังหวัดบุรีรัมย์ เธอเติบโตขึ้นมาในครอบครัวที่คุณพ่อคุณแม่ช่วยกันค้าขายหาเลี้ยงครอบครัว ในวัยเด็กเธอจึงได้รับการเลี้ยงดูจากคุณแม่เป็นหลักและมีคุณยายคอยช่วยเหลือเมื่อคุณแม่ต้องออกไปช่วยคุณพ่อทำงานเป็นครั้งคราว แต่ภายในบ้านแล้วเธอก็ยังคงสนิทสนมกับคุณแม่มากที่สุด บุคลิกภาพของคุณแม่ของคุณโกเมนคือเป็นผู้หญิงขี้อาย เรียบร้อย อ่อนหวาน ไม่แข็งกระด้าง และทุกคนในครอบครัวยังธรรมะธัมโม มีการนำคำสอนทางพุทธศาสนามาใช้ในการดำรงชีวิตด้วย ทำให้เธอได้รับการอบรมสั่งสอนเรื่องเหล่านี้โดยไม่รู้ตัว เพราะเธอบอกกับผู้วิจัยว่านอกจากการอบรมสั่งสอนแล้วการได้เห็นคนในครอบครัวปฏิบัติเป็นตัวอย่างก็ยิ่งทำให้เธอเข้าใจในเรื่องที่คุณแม่ต้องการสอนบุตรทุกคนได้เป็นอย่างดี เธออยู่กับครอบครัวกระทั่งเรียนจบในระดับปริญญาตรีและมาทำงานในกรุงเทพมหานคร ซึ่งทำให้เธอทราบว่าสิ่งแวดล้อมในครอบครัวของเธอ การอบรมสั่งสอนและบรรยากาศภายในบ้านของเธอแตกต่างไปจากสังคมภายนอกเป็นอย่างมาก จนเธอกล่าวกับผู้วิจัยว่าบางครั้งเธอก็รู้สึกว่าการเลี้ยงดูของที่บ้านกลายเป็นปัญหาในการใช้ชีวิตของเธอ เนื่องจากเธอมักรู้สึกว่าตนเองไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ อ่อนแอ ร้องไห้บ่อยครั้งเมื่อต้องมาใช้ชีวิตเพียงลำพังในกรุงเทพฯ แต่ปัจจุบันเธอก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์สังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีตามที่เธอได้กล่าวให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“เราถูกเลี้ยงมาแบบ เราอยู่ในครอบครัวที่ไม่แข็งกระด้าง เราอยู่ในครอบครัวที่ธรรมะธัมโม ยายพาเข้าวัด ตั้งแต่เกิดมาก็เห็นวัดเลย ยายจะพาเข้าวัดตลอด พอที่อยู่จุดๆ นี้พี่เชื่อเลยนะว่าการสอนลูกไม่สำคัญเท่าการทำเป็นตัวอย่าง เท่าพาเค้าทำ เค้าจะได้ยิ่งกว่าการสอน เรานั่งปาวๆ แบบเนี่ย เค้านึกไม่ออกหรอก ถ้าเราพาเค้าไปเห็น สัมผัสทำแบบเนี่ย มันชัดเจนมากเลย แล้วเนี่ยแหละพี่ก็จะอยู่ในครอบครัวแบบเนี่ย พ่อแม่ทำมาหากิน ไม่เบียดเบียนใคร สอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน สอนให้ยอมคน สอนให้ใจเย็น แบบเนี่ย เป็นครอบครัวที่นั้มๆ นุ่มนั้มมากเลย จะไม่มีใครแบบว่าบู้ล้างผลาญไม่มี”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“เพราะแม่เค้าจะเป็นผู้หญิงที่ไม่รักการทะเลาะเบาะแว้ง ไม่รับกระแสลบอะ ก็ชอบทำอะไรที่มันบวกๆ ซึ่งมันก็เป็นข้อไม่ดีเหมือนกันนะ เวลาที่เราเจอปัญหาใจเราจะอ่อนแอ แล้วจะแสดงออกด้วยการร้องไห้ ร้องไห้เก่งมาก มีอะไรก็ร้องไห้ นางเอกๆ (หัวเราะ) แต่พอเราห่าง

ครอบครัวมา เราก็ได้เรียนรู้หนึ่นั้นนี่ มันก็ทำให้เราเปลี่ยนนะ มันทำให้เรารู้จักอยู่มากขึ้นว่าเราจะอยู่ในสังคมยังไงให้มันอยู่ได้ ซึ่งถ้าเราจะเป็นคนถามว่าเรียกว่าคนดีได้มั๊ย ก็ไม่เชิงหรอกนะ ถามว่าเป็นอย่างไรเราเห็นตอนเด็กๆ พี่นะถ้ามีเพื่อนมาแย่งของแบบเนี่ย เพื่อนเอาของของเราไปยังไม่กล้าพูดเลยว่าของตัวเอง คือเป็นได้ขนาดนั้นเลยนะ คืออ่อนแอมากเลยอะ เอาตัวเองไม่รอด ดูแลตัวเองไม่ได้เลยอะ แต่พอเรามาใช้ชีวิตแล้วเรารู้จักปรับตัวนะ รู้จักการใช้ชีวิตมากขึ้น”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

เพื่อน

ในระยะก่อนตั้งครรภ์คุณโกเมนไม่ได้คิดถึงเรื่องการเป็นแม่หรือเรื่องการมีบุตรแต่อย่างใด เธอจึงไม่ได้มีการปรึกษาเพื่อนๆ ในขณะนั้น ซึ่งเธอบอกกับผู้วิจัยว่าก่อนที่เธอจะมีบุตรจริงๆ เธอไม่เคยคิดถึงเรื่องความมั่นคงในชีวิต เรื่องการเก็บออมเงินเพื่อเลี้ยงดูบุตรในอนาคต แต่ใช้จ่ายตามใจตนเองเป็นส่วนมาก ซึ่งเมื่อมีบุตรก็ปรับเปลี่ยนวิธีคิดและปรับพฤติกรรมการใช้จ่ายของตนเองเป็นอย่างมาก

สื่อ

ในระยะก่อนตั้งครรภ์ด้วยความที่เธอยังไม่ได้คิดถึงเรื่องการเป็นแม่ เพราะฉะนั้นการหาข้อมูลทางสื่อต่างๆ สำหรับคุณโกเมนในขณะนั้นจึงยังไม่เกิดขึ้นเลย เนื่องจากเมื่อแต่งงานเธอก็ได้วางแผนกับสามีว่าต้องการคุมกำเนิดไว้ประมาณ 3 ปีก่อนแล้วจึงค่อยมีบุตรในภายหลัง

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ในช่วงที่คุณโกเมนตัดสินใจไม่คุมกำเนิดและเลิกรับประทานยาคุมกำเนิดไป เธอก็มีการปรึกษากับสามีและเตรียมพร้อมทั้งกายและใจในการที่จะเป็นคุณแม่ในอนาคต ซึ่งเธอบอกกับผู้วิจัยว่าสำหรับตัวเธอแล้วการเตรียมใจสำคัญที่สุด เมื่อรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์ก็ทำให้เธอเปลี่ยนวิธีคิดและการใช้ชีวิตต่างๆ ของตนเองไปจากเดิมมาก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“คิดมั๊ย คิด คือคิดตั้งแต่เราตัดสินใจไม่กินยาคุมกำเนิดแล้วละ คือเราเตรียมพร้อมตั้งแต่ตอนนั้นแล้วละ ว่าเราไม่กินยาปั๊บ ผลที่เราจะท้องมีแน่นอน แล้วเราก็ต้องพร้อมด้วย พร้อมรับสิ่งต่างๆ ที่มันจะเกิดขึ้นต้องอย่างนั้นอย่างนี้ละ เคยเที่ยวเตร็ดเตร่หนึ่นั้นนี่ ต่อไปก็จะได้แล้วนะ จะมีอีกคนนึงเข้ามานะ ต้องเตรียมใจไว้อยู่แล้วละ นอกเหนือจากที่จะมาเตรียมภายนอก แวดล้อมภายนอกอะ ใจเป็นเรื่องสำคัญที่สุด...เราก็

มองว่าความเป็นแม่ต้องทำหน้าที่อะไรบ้าง ก่อนเป็นแม่ก็ต้องทำหน้าที่เป็นภรรยา คือผู้หญิงคนหนึ่งพี่ว่าไม่รู้สิ แต่พี่ว่าเกิดเป็นคนๆ หนึ่งจะเป็นสถานะไหนเราก็อยากให้เป็นสถานะนั้นให้ดีที่สุดสิ ไม่ว่าจะจะเป็นแฟนเราก็อยากทำหน้าที่แฟนให้ดีที่สุด เป็นหน้าที่แม่ เราก็อยากทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุด แต่จะทำให้ได้มากขนาดไหน มันก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยรอบข้างว่าอะไรมันทำให้มันไม่สามารถทำได้ขนาดนั้น แต่คนๆ หนึ่งพี่ว่ามันก็มีทั้งที่ทำได้บ้างไม่ได้บ้างแหละนะ”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

เพื่อน

คุณโกเมนเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าเธอมีเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน เมื่อเธอพบว่าเธอตั้งครรภ์เธอก็รู้สึกดีใจและได้นำเรื่องนี้ไปพูดคุยกับเพื่อนคนดังกล่าว ซึ่งเพื่อนก็ให้คำแนะนำในการดูแลตัวเองและร่วมยินดีกับเธอ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงความรู้สึกในขณะนั้น ดังนี้

“ใช่ๆ เหมือนรออยู่ว่าไม่ต้องชะงะที พอท้องปุ๊บร้องไห้เลย แล้วก็ไปร้องกับคนที่เราสนิทอะเนอะ จะมีเพื่อนแถวบ้านสนิทกันมากอะคนเนี่ยก็ร้องไห้เลยบอกว่าเนี่ยไม่ได้เป็นตัวคนเดียวแล้วนะ จากนั้นก็จะทำเพื่อเค้าแล้วกินอาหารที่มีประโยชน์นั้นนี่ทุกอย่างเลยคราวนี้ลูกหมด”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

สื่อ

คุณโกเมนเลือกซื้อหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูบุตร การเตรียมตัวเป็นคุณแม่ มาอ่านเพื่อเตรียมพร้อมในการเลี้ยงดูบุตรที่กำลังจะคลอดในอนาคต โดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่ที่เธอให้ความสำคัญมาก เนื่องจากเห็นว่าการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับบุตรได้ และยังเป็นสื่อสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแม่กับบุตรได้เป็นอย่างดี

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

คุณโกเมนได้รับอนุญาตจากหน่วยงานให้สามารถลาคลอดได้ 3 เดือน ทำให้เธอสามารถเลี้ยงบุตรภายในระยะเวลา 3 เดือนได้อย่างเต็มที่ โดยมีคุณย่า (คุณแม่สามี) เดินทางมาพักอาศัยด้วยเพื่อช่วยเลี้ยงบุตร ซึ่งในช่วงแรกเธอก็ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่ามีปัญหาในการปรับตัวอยู่บ้าง เนื่องจากในขณะนั้นเกิดความรู้สึกหวงบุตรและอยากปฏิบัติตามหนังสือที่เธอได้อ่านแนะนำมาว่ามาว่าควรเลี้ยงบุตรอย่างไร เมื่อคุณย่า (แม่สามี) เข้ามาให้คำแนะนำจากประสบการณ์

การเลี้ยงบุตร เธอจึงรู้สึกทำไมคุณย่าต้องเข้ามาสอนวิธีการเลี้ยงบุตรของเธอ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ไม่อยากให้ใครมายุ่งเลยอะช่วงนั้นนะ หวงมาก หวงลูกอะ หวงมาก ทะเลาะกับย่าอะ ทะเลาะกับแม่สามีทั้งๆ ที่ดีกันมาตลอดอะ ทะเลาะเรื่องอะไร หวงลูก เพราะยากี่รักไ้เพราะเป็นหลานคนแรกอ้อม ย่าก็หวังว่าเราไม่มีประสบการณ์มาจู้จี้ เราก็มียากให้ยุ่ง เราอ่านตำราของเราไม่ต้องมายุ่งอะไรแบบเนี่ย”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

เมื่อคุณโกเมนสามารถปรับตัวให้เข้าใจกับแม่สามีมากขึ้นก็ทำให้เธอรู้สึกว่าตนเองโชคดีที่มีผู้รักและดูแลบุตรด้วยความจริงใจมากกว่าที่ต้องไปฝากเลี้ยงหรือจ้างเลี้ยง เนื่องจากในอีกไม่กี่เดือนเธอก็ต้องกลับไปทำงานตามเดิม โดยในขณะนั้นที่ลาคลอดนั้นเธอก็ยังรู้สึกเป็นห่วงงานและกลับไปดูที่ทำงานอยู่บ่อยครั้ง ต่อมาเมื่อเธอต้องกลับไปทำงานตามปกติ หน้าที่การเลี้ยงบุตรในเวลากลางวันจึงเป็นของคุณย่า ซึ่งเธอจะเตรียมทุกอย่างเอาไว้ให้พร้อมก่อนออกมาทำงาน ทั้งการทำงานบ้าน เตรียมนมผงเตรียมน้ำ เสื้อผ้าต่างๆ เอาไว้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคุณย่าให้มากที่สุด คุณย่าจึงมีหน้าที่ดูแลหลานในช่วงกลางวันและทำกับข้าวเท่านั้น โดยเป็นอยู่ในลักษณะเช่นนั้นประมาณ 8 เดือนก็มีสาเหตุที่คุณย่าต้องกลับไปดูแลคุณปู่ที่ต่างจังหวัดทำให้บุตรของคุณโกเมนต้องไปอยู่ต่างจังหวัดกับคุณย่าด้วย เนื่องจากทั้งตัวคุณโกเมนเองและสามีต่างก็ต้องทำงานนอกบ้าน โดยการไปอยู่ต่างจังหวัดของบุตรจะเป็นลักษณะของการไปๆ มาๆ เช่น ประมาณ 3 เดือนก็ไปต่างจังหวัดครั้งหนึ่งและกลับมาอยู่กรุงเทพฯ 5 เดือนสลับกันไป จึงทำให้เธอได้พบหน้าบุตรอยู่บ้าง ซึ่งแตกต่างจากคุณแม่หลายคนที่น่าบุตรไปฝากที่ต่างจังหวัดเลย โดยเธอได้เล่าถึงความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยฟังว่า เธอมีความเสียใจมากที่ต้องส่งบุตรไปอยู่ต่างจังหวัดกับคุณย่า แต่ด้วยความจำเป็นดังที่กล่าวมา เธอจึงจำเป็นต้องยอมให้บุตรไปอยู่ต่างจังหวัด ตามที่เธอได้แสดงความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ตั้งใจว่าจะเลี้ยงเอง ไม่ชอบที่จะส่งลูกไปต่างจังหวัดอะไรแบบเนี่ย แต่พอมีจริงๆ แล้วด้วยปัจจัยหลายๆ ด้าน มันไม่ได้ คือเราอยากให้ใครก็ได้ที่เลี้ยงให้เป็นคนที่เราไว้ใจที่สุด ซึ่งก็หนีไม่พ้นญาติพี่น้องเราใช่ไหม สุดท้ายก็เป็นย่าเค้าที่ต้องเลี้ยง พอย่าเค้าเลี้ยงปู่เค้าก็มีเหตุผลที่มาอยู่กรุงเทพฯ ไม่ได้ สุดท้ายก็ต้องยอมส่งไปที่นั่น อยู่กับเรา 5 เดือน ส่งไปนั่น 3 เดือน กลับไปกลับมาแบบเนี่ยอะ ไปๆ มาๆ”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“โห้ มันเป็นความรู้สึกที่แย่มากเลยอะ คิดถึงใจจะขาดจริง ๆ นะ เราไม่ได้
อยากจากเค้าเลยแต่ด้วยความจำเป็นหลายอย่างก็ต้องไป เนี่ยนั่งรถไป
ส่งลูกนะร้องไห้ตั้งแต่พะเยาจนถึงพิษณุโลกอะ ร้องแบบคิดถึงลูกอะ
เอาเสื้อลูกมา ติดตัวมา เสื้อที่ยังไม่ได้ซัก แล้วก็มได้กลิ่นเค้า เออ มัน
เป็นความรู้สึกที่ใครไม่เป็นแม่ก็ไม่รู้อะนะว่าเรารักลูกนะ เราไม่อยากให้
ลูกไป”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“คนโตตอนนั้นไปอยู่ที่นั่นก็ประมาณ 8 เดือนอะ อยู่กับเราตั้งแต่แรกคลอด
เราเลี้ยง 3 เดือนใช้มัยยะ แล้วหลังจากนั้นก็เลี้ยงมาจน 8 เดือนอะ
แล้วถึงย้ายไปอยู่ที่โน้น แล้วก็ไปนั่น 3 เดือน มาที่ 4 เดือนแบบเนี่ย
สลบไปสลบมาจนเดี๋ยวนี้ก็มาเรียนที่นี่แล้วไม่ได้ไปแล้ว”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

ปัจจุบันบุตรชายคนโตของคุณโกเมนกำลังเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา เธอจึงได้รับ
บุตรชายมาอยู่ที่กรุงเทพฯ ซึ่งเธอก็ได้บอกกับผู้วิจัยว่าความเป็นแม่ของเธอก็ต้องปรับเปลี่ยน
เรียนรู้กันไปอีกช่วงจังหวะหนึ่งของชีวิต เนื่องจากบุตรกำลังจะต้องเข้าไปพบกับเพื่อนและสังคม
ใหม่ๆ เธอจึงกังวลว่าต่อไปการเลี้ยงบุตรจะต้องเปลี่ยนแปลงไปอีกชั้นตอนหนึ่ง แต่เธอก็กล่าวว่า
เธอโชคดีที่มีสามีคอยเป็นหลักสอนบุตรในเรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดีและในขณะที่เดียวกันสามีก็ยัง
เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเธอได้เรียนรู้อีกด้วย ตามที่เธอได้เล่าความกังวลใจของเธอ ดังต่อไปนี้

“ก็ไม่ว่าเค้าจะไปเจอลูกคนรวยรีเปลา แล้วเค้าจะตามเพื่อนรีเปลา
เราจะหยุดอยู่แคไหน คือสรุปแล้วคนเรามันต้องมองตัวเองก็ต้องหยุด
ในส่วนที่ตัวเองทำได้ คือมันตามกระแสไม่ไหวหรอกเพราะรายได้เราก็
แค่นี้อะ คือเราต้องนิ่งให้ได้นะ เราก็พยายามอยู่ตลอดเวลาแหละ
ในเรื่องของความรู้สึก โน้นนั่นนี่จิตใจเราต้องเป็นหลักให้ลูกอะ เพราะ
ลูกเราต้องอ่อนไหวกว่าเราแน่นอน ถูกมัย เพราะเค้ายังเป็นเด็กอะ
เรายังนึกถึงเราตอนเด็กเลยที่อยากได้นู่นนั่นนี่ เพื่อนมีทุกอย่างเลย
มอเตอร์ไซด์ทุกสิ่งอย่างสมัยเด็กอะนะเรายังอยากได้เลย ทำไมแม่เรา
ให้ไม่ได้ เรายังคิดเลยแล้วทำไมลูกเราจะไม่คิดละ ไซ้ปะ โอ้ยตาย นี่คือ
ความกังวล”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“เราอยากเป็นแม่ที่ทำอะไรเป็นตัวอย่างให้ลูก คืออยากให้เค้าเป็นเด็ก มีความสุขอะคืออยากทำอะไรเป็นตัวอย่างให้เค้าเห็น คือแบบว่าพี่ก็ว่า พี่โชคดีอยู่นะ ในความโชคดีก็มีโชคร้ายอยู่นะ คือแฟนพี่เค้าเป็นผู้ชาย ที่หนักแน่น แล้วเราก็ตีใจที่มีเค้าเป็นหลัก เค้าจะทำตัวเป็นตัวอย่างให้ลูก เราก็คงได้จากเค้าด้วยเราก็คงเลียนแบบเค้า เราอยู่ใกล้สิ่งแวดล้อมอย่างเนี่ยพอเราเห็นอะไรดี ๆ เราก็คงหยิบยืมมาใช้ พี่เป็นคนอย่างนั้น อย่างนั่งอยู่แบบเนี่ยเห็นว่าชีวิตคนเนี่ยทำไมเค้าดีจังเลยอะ อยากรู้จักเลย ทำไมเค้าถึงประสบความสำเร็จ พี่ก็อยากเข้าไปคุยถามเลยนะแล้วก็ดึงมาใช้ในชีวิตเราในส่วนที่ทำได้ อืม เราก็คงอยากเป็นแม่ที่ไม่อยากให้ลูก อืม มันก็พูดยากเหมือนกันนะ เดี่ยวนี้กระแสดัตถุนิยมมันเยอะแล้วข่าวของแพง ๆ ยิ่งมาเรียนที่นี้ พี่ก็ต้องปรับ ๆ หลายอย่างเหมือนกัน”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

เพื่อน

สำหรับคุณโกเมนค่อนข้างมีการพูดคุยและปรึกษาเพื่อน เพื่อนร่วมงานและคนรู้จักเป็นอย่างมาก โดยเธอกล่าวกับผู้วิจัยว่าวิธีการของเธอคือ การสังเกตการใช้ชีวิต การเลี้ยงบุตรของผู้อื่น หากคนใดที่เธอเห็นว่าวิธีการเลี้ยงบุตรที่น่าสนใจ หรือเห็นว่าบุคคลนั้นมีความเป็นแม่แบบที่เธอต้องการจะเป็นเธอก็จะเข้าไปพูดคุย สอบถาม และนำส่วนที่เธอเห็นว่าดีมาปรับใช้กับตัวเองเธอและครอบครัวของเธอ โดยจะมีการผสมผสานและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับความ เป็นแม่ดังที่เธอได้รับการเลี้ยงดูมาจากครอบครัว และเธอก็ได้เน้นย้ำกับผู้วิจัยว่าการปรึกษาเพื่อนของเธอไม่ได้เสียความเป็นตัวตนหรือรบกวนคนอื่นจนมากเกินไป แต่มีการนำมาปรับให้เข้ากับตนเองได้ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“พี่อะเป็นคนที่เปิดรับความคิดของคนอื่น ไม่ใช่ว่าพี่จะปิด ครอบครัวนี้ เค้าดีจังเลยเค้าเลี้ยงยังไงทำไมเค้าถึงแข็งแรง ทำไมเค้าดูทันคน เค้าก็จะถามเค้าแล้วเราก็คงหยิบมาใช้กับลูกเรา อะไรแบบเนี่ยคือเราพร้อมที่จะรับข้อมูล แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะรับจนมากขนาดนั้น ก็จะเป็นเปิดรับความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“ก็มีเพื่อนร่วมงานแบบเนี่ยคะ ที่ทำงานคือเราชีวิตเราเนี่ย 365 วันต้องอยู่ที่ทำงานมากกว่าห้ามัยคะ เออ มันก็มีอิทธิพลอยู่แล้วละ แล้วเราจะอยู่ยังไงละในเมื่อต้นทุนชีวิตของแต่ละคนมันไม่เหมือนกันอยู่แล้ว ถูกมัยคะ สมมติว่าเราคบเพื่อนเนี่ย โห้ คนนี้ดีจังเลยไฮโซ เค้าซื้อของ

ให้ลูกเค้าได้หมดเลยอะ ของแพงๆ แบรินด์เนมทั้งนั้นเลย แล้วเราทำได้มัยละ อืม เราก็ต้องตั้งสติแล้วหันมองว่าเราทำไม่ได้นะ เราให้ลูกเราได้แค่นี้ แล้วเราก็จะสอนลูกเราว่าลูกต้องตั้งใจเรียนนะ อยากจะได้ใช้ชีวิตยังไง อย่างพ่อเค้าจะพูดประจำขยันอ่านหนังสือนะลูกจะได้มีเงินจะได้ทำงาน ได้เงินเดือนดีๆ จะได้มีตังอะไรแบบเนี่ย แล้วพ่อกี้จะบอกว่าเนี่ยแม่เค้าขยันเค้าจะได้มีตัง ทุกวันเนี่ยลูกคิดว่าเรามีตัง เออ มีอะไรก็ขอแม่ๆ เพื่อนร่วมงานเนี่ยแหละก็มีอิทธิพล”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

ปัจจุบันคุณโกเมนสามารถจัดการการทำงานและการเป็นแม่ที่ต้องดูแลบุตรควบคู่กันได้เป็นอย่างดี ถึงแม้บางครั้งระยะเวลาและความรับผิดชอบใน 2 บทบาทนี้จะมีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง แต่เธอก็ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหา และไม่ใช้เรื่องที่เหนียวล้าหรือลำบากจนเกินไป ซึ่งเธอมองว่าตัวเองต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ ต่อไป ตามที่เธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังดังนี้

“ใช่เลยนี่ working women ต้องทำงาน ต้องดูแลลูก เป็นหญิงเหล็ก เป็นหญิงมัน ฉันทดูแลตัวเองได้ ฉันทดูแลเธอได้นะ รู้สึกมองแล้วก็รู้สึกโล่งดีนะ อืม ไม่เห็นมีอะไรน่ากลัวเลยใช่มัย ทำไมฉันทดูแลไม่ได้ ฉันททำได้ ไม่เห็นมีอะไรยาก อันนี้ก็เหมือนกัน ไม่เห็นอะไรเลย มันเป็นเรื่องดี เป็นเรื่องสนุก ลูกคนหนึ่งก็กินไปสิ อันนี้ดูแลลูกไป อืม ดูแล้วหายเหนื่อยเลยนะ ภาพแบบเนี่ย เป็นเรื่องไม่เห็นน่าเศร้าเลยนะ ไม่เห็นเป็นเรื่องแปลกเลยที่ผู้หญิงทำงานมีลูก เค้าทำได้อะ สบายเลยแบบเนี่ย”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555)

สี่

คุณโกเมนได้แสดงให้ผู้วิจัยฟังว่าในการเลี้ยงดูบุตรของเธอ เธอได้หาข้อมูลจากในเว็บไซต์ในบางครั้ง โดยเธอมองว่าข้อดีของสื่ออินเทอร์เน็ตสำหรับเธอ นั่นคือการเข้าถึงได้ง่าย ข้อมูลหลากหลาย แต่อินเทอร์เน็ตสำหรับเธอก็มีข้อเสียเพราะเธอเห็นว่าอินเทอร์เน็ตเป็นการสื่อสารทางเดียว คือตัวเธอเองเป็นผู้อ่านข้อมูลดังกล่าวเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถสอบถามพูดคุยกับผู้ที่น่าเสนอข้อมูลดังกล่าวได้ ซึ่งแตกต่างจากการที่ได้ปรึกษากับเพื่อนหรือคนรู้จัก เธอจึงมองว่าการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนหรือคนรู้จักที่เธอทราบข้อมูลส่วนตัวหรือพื้นเพของบุคคลดังกล่าวจะทำให้เธอสามารถมั่นใจในข้อมูลเหล่านั้นได้มากกว่าการอ่านประสบการณ์ของผู้อื่นจากอินเทอร์เน็ตเพียงอย่างเดียว ตามที่เธอได้แสดงความคิดเห็นกับผู้วิจัยว่า

“อินเทอร์เน็ตเนี่ยมันเป็นการสื่อสารทางเดียว เราอ่านจากเค้า แต่นี่คนเห็นจริง ๆ แล้วคนที่เราคุยด้วยนะก็ต้องเป็นคนเรารู้พื้นเพ อย่างคนเนี่ย (เธอซีไปที่เพื่อนร่วมงานคนหนึ่ง) สนิทกันจะตายเรารู้หมดเลยยายเค้า บ้านเค้าเป็นยังไง เรายกหยิบเอาข้อดีที่เค้าดูแลกันในครอบครัวมาคุยกับเพื่อนแลกเปลี่ยนกันซะมัย ดีกว่าอีก อินเทอร์เน็ตก็เป็นส่วนหนึ่ง อินเทอร์เน็ตมันแน่นอนอยู่แล้วเราก็เปิดอ่าน เวลาเรามีปัญหาอะไรแบบเนี่ยเสิร์ทเข้าไปดูได้เลย มันเยอะช่องทางสื่อสารสมัยนี้”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

กรณีศึกษาที่ 6 คุณไพลิน (นามสมมติ)

คุณไพลิน คุณแม่วัย 30 ปี เธอมีบุคลิกภาพยิ้มง่าย อารมณ์ดี ใจดี และเป็นคนพูดจาไพเราะ เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คุณไพลินแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2552 ปัจจุบันคุณไพลินมีบุตรชาย 1 คน อายุ 2 ปี 6 เดือน เธอมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดนครนายก ปัจจุบันคุณไพลินทำงานเป็นคุณครูโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ทำให้เธอเข้าใจเด็กมีวิธีการ และประสบการณ์เลี้ยงดูบุตรที่หลากหลาย ทั้งประสบการณ์ที่มาจากการทำงานเป็นคุณครูเด็กเล็กของเธอและการที่เธอมีน้องชายที่อายุห่างกันถึง 9 ปี ทำให้ในวัยเด็กเธอต้องรับหน้าที่คอยดูแลน้องชายในช่วงที่คุณแม่ไม่ว่างอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ก่อนตั้งครรภ์เธอจึงค่อนข้างมั่นใจว่าหากเธอมีบุตรเธอจะสามารถเลี้ยงดูบุตรได้เป็นอย่างดี

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ครอบครัวคุณไพลินเป็นครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนที่อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ชีวิตในวัยเด็กของคุณไพลินมีคุณแม่เป็นผู้เลี้ยงดู โดยช่วงขวบปีแรกคุณแม่ของเธอก็ได้ลาออกจากงานเพื่อมาดูแลเธอด้วยตัวเองเป็นเวลา 1 ปี หลังจาก 1 ปีต่อมาจะมีคุณยายเป็นผู้ดูแลให้ เนื่องจากคุณแม่ต้องกลับไปทำงาน การอยู่ร่วมกับคนจำนวนมากทำให้เธอเป็นเด็กที่สามารถอยู่กับคนเยอะ ๆ ได้เป็นอย่างดี บางครั้งคุณแม่ก็นำเธอไปเล่นด้วย แต่เธอบอกกับผู้วิจัยว่าตนเองเป็นเด็กติดแม่ เพราะเมื่อคุณแม่กลับมาจากทำงานเธอก็จะต้องอยู่กับคุณแม่ตลอดเวลา เธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าคุณแม่ของเธอเป็นผู้หญิงที่มีเหตุผลมาก การเลี้ยงดูเธอและน้องชายจะพูดคุยกันด้วยเหตุผลตลอด แต่หากดีหรือไม่ทำตามก็อาจมีถูกทำโทษบ้าง แต่คุณแม่มักทำโทษหนัก ทำให้เธอไม่กล้าทำความผิดนั้นๆ อีก เธอได้ยกตัวอย่างความมีเหตุผลของคุณแม่ให้ผู้วิจัยฟังว่า แม้กระทั่งในช่วงที่คุณพ่อคุณแม่ตัดสินใจแยกทางกัน คุณแม่ยังอธิบายให้เธอฟังด้วยเหตุผลและไม่กล่าวโทษคุณพ่อ ด้วยสภาพแวดล้อมครอบครัวแบบนี้เองทำให้เธอไม่ได้รู้สึกว่าการที่คุณพ่อคุณแม่แยกทางกันจะทำให้เกิดปมด้อยในจิตใจ แต่กลับรู้สึกว่าคุณพ่อคุณแม่ก็ยัง

รักตนเองเหมือนเดิม แต่แค่ไม่ได้อยู่ด้วยกันเหมือนเคย ในวันหยุดคุณพ่อมารับไปทำกิจกรรม ด้วยเหมือนเดิม ด้วยการเลี้ยงที่มีเหตุผลของคุณแม่จึงทำให้เธอสามารถเข้าใจเหตุผลต่างๆ ได้ดี ตั้งแต่วัยเด็ก และด้วยการเลี้ยงดูลักษณะนี้ของคุณแม่ก็ยิ่งทำให้เธอรู้สึกเกรงใจคุณแม่มากกว่า การกลัวคุณแม่ทำโทษเหมือนเด็กคนอื่นๆ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ถ้านิสัยคุณแม่พีเธอ ถ้านึกถึงปั๊บคือเค้าจะเป็นคนมีเหตุผลมาก มีเหตุผลมาก เค้าจะไม่ตีลูกด้วยอารมณ์ แล้วคือเค้าจะใช้เหตุผลพูดก่อน ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 ถ้า 3 ปั๊บแล้วยังเหมือนเดิม ไม่มีปฏิกิริยา เค้าถึงจะใช้ไม้เรียว คือเค้าจะพูดก่อนครั้งที่ 1 อันนี้ทำไม่ได้นะลูก อะเราก็ยังไม่สนใจ ครั้งที่ 2 เราก็ยังไม่สนใจอีก พอครั้งที่ 3 ปั๊บเอาละจะมีมาละ ถ้าเค้าตีปั๊บเค้าก็จะบอกว่ารู้มัยว่าตีเพราะอะไร ให้เหตุผล พอตีเสร็จเค้าจะถามว่ารู้มัยว่าตีเพราะอะไร แล้วเค้าก็จะให้เหตุผลว่าเนี่ยเราทำมาแล้วนะ 3 ครั้ง แม่ให้ออกมา 3 ครั้งแล้ว แต่เราไม่เปลี่ยนแปลง เรายังทำเหมือนเดิม เราคือเหมือนเดิม เค้าถึงได้ตีคือทุกครั้งที่ดีเนี่ยก็จะมีเหตุผล แต่ว่าถ้าเค้าตีทีหนึ่งเนี่ยจะตีหนักเลย หนักเลย เอาแบบ จำเลยครั้งเดียว แล้วเค้าจะไม่ตีอีก ทุกครั้งเค้าก็จะแค่พูด เรียก พูด เรียก อะไรแบบเนี่ย”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

“ส่วนใหญ่แม่พีเนี่ยเป็นคนที่ไม่จุกจิก ไม่พูด ไม่อะไร เค้าจะออกแนวบอกเราว่าวันนี้ต้องทำอะไรบ้าง วันนี้เราต้องทำอะไรบ้าง เราต้องรับผิดชอบในส่วนอะไรบ้าง แต่ถ้าเราไม่ทำเค้าก็จะพูด พูดขึ้นมาว่าแบบเราไม่ทำในสิ่งที่แม่ให้ทำ รู้มัยว่าแม่กลับมาแม่เหนื่อย แม่จะต้องมาทำในสิ่งที่หนูไม่ทำเพราะแม่วางไว้ให้หนูทำแล้ว คือแม่พีจะเป็นคนไม่บ่น แต่ว่าอย่าให้พูดอะ พูดแล้วแรง (หัวเราะ) ประมาณนั้นอะ คือพูดปั๊บแล้วแรง แล้วครั้งต่อไปเราก็จะไม่กล้าทำอีก คือพีไม่ได้เป็นคนกลัวแม่ แต่เค้าจะทำให้เรารู้สึกว่าเราต้องเกรงใจเค้า เค้าจะทำให้เรารู้สึกว่าถ้าเราไม่ทำ เราอะไม่รู้สิอะไร แต่ว่าเค้าอะเหนื่อยแค่นั้น เค้าทำงานข้างนอกมาแล้วเค้ากลับมา แต่เราไม่ทำอะไรเลย เราทิ้งเอาไว้ให้เค้าทุกอย่างเลย แต่เค้าวางไว้ให้เราแล้ว เค้าก็จะพูดเหมือนให้เราคิดอะจะออกสไตล้นั้นมากกว่า”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

เมื่อสอบถามคุณไพลินถึงอิทธิพลของเพื่อนในการเป็นแม่ของเธอในช่วงก่อนการเป็นแม่ก็พบว่าเธอไม่ได้ปรึกษาเพื่อนเลย เนื่องจากการตั้งครรภ์ของเธอไม่ได้มีการวางแผนเอาไว้ล่วงหน้า เพราะเธอและสามียังไม่ได้เข้าพิธีแต่งงานกัน แต่การอยู่ร่วมกันก็มีผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายรับทราบ ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังโดยตรงไปตรงมาว่า เมื่อตั้งครรภ์แล้วจึงได้ตัดสินใจแต่งงานกันให้ถูกต้องตามประเพณี ด้วยเหตุนี้เองเธอจึงยังไม่ได้มีโอกาสในการปรึกษาหรือวางแผนในเรื่องการมีบุตรก่อนล่วงหน้า

สื่อ

อย่างที่ได้อธิบายไปในเบื้องต้นว่าคุณไพลินไม่ได้วางแผนการมีบุตรไว้ก่อนล่วงหน้า ทำให้อิทธิพลของสื่อในรูปแบบต่างๆ ต่อการเป็นแม่ของเธอนั้นมีไม่มากและไม่ชัดเจนนัก แต่ก็มีในส่วนที่เธอได้เรียนรู้จากตำรา หนังสือ และจากประสบการณ์ที่เธอได้ทำหน้าที่เป็นคุณครูเด็กเล็กมาก่อน ตามที่เธอได้เล่าถึงความรู้สึกในช่วงเวลานั้นให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“จริง ๆ ตอนนี้มีน้องเนี่ย ถามว่าคุยกันมัยว่าจะเลี้ยงน้องอะไรยังไง ถามว่าคุยมัยคือไม่ได้คุยเลย เพราะพี่ผู้ชาย (สามี) เขาก็มั่นใจว่าเขาจะเลี้ยงได้ (หัวเราะ) คือเขาค่อนข้างจะมั่นใจว่าเขาจะเลี้ยงได้คือเราก็ถามเค้าว่าแล้วถ้าลูกออกมาจะเลี้ยงยังไง ถ้าเกิดลูกเป็นเด็กทองแดง แต่คือพี่ผู้ชายเขามั่นใจเขาคือบอกว่าคุณจะไม่อแง แต่ถ้าเด็กชนล่ะก็ใช่”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

คุณไพลินมีสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงมาตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากในช่วงวัยเด็กเธอเป็นเด็กเลือกรับประทานอาหารทำให้ร่างกายจึงไม่ค่อยแข็งแรง เจ็บป่วยอยู่บ่อยครั้ง และงานที่ทำในขณะนั้นก็ต้องอุ้มและดูแลเด็กเล็ก ทำให้เกรงว่าจะส่งผลต่อบุตรในครรภ์ ประกอบกับเธอตรวจพบว่าเธอมีโรคประจำตัวเป็นโรคไวรัสตับอักเสบบ ทำให้ในช่วงตั้งครรภ์เธอจึงรู้สึกกังวลใจมากเป็นพิเศษว่าเมื่อตัวเธอมีสุขภาพไม่แข็งแรงแล้วจะส่งผลต่อบุตรที่อยู่ในครรภ์หรือไม่ เธอปรึกษากับสามีและตัดสินใจลาออกจากงานเมื่อเธอตั้งครรภ์ได้ 4 เดือน ตามที่เธอได้เล่าถึงความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยฟัง ดังต่อไปนี้

“อย่างพี่เองพี่ก็คิดว่าเราไม่แข็งแรงตั้งแต่เด็ก พี่ก็ปรึกษาคุณหมอมว่าเราจะมีอัตราการแท้งมากกว่าคนปกติหรือเปล่า เพราะพี่เป็นไวรัสตับด้วยไง พี่ก็กลัวไม่อยากจะรู้สึกเสียใจ พี่เลยปรึกษาแฟนว่าเอาไงดี ตอนนั้นก็เริ่ม

4 เดือนแล้วนะ แฟนพี่เค้าก็โอเคก็ออกเลย เพราะว่าเราก็ไม่อยากจะเสียเวลาเราเสียใจเราก็เสียใจกันอยู่แค่นี้ พี่ก็เลย说不เอาดีกว่า ไม่อยากให้ลูกต้องมาเสียด้วย”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

คุณไพลินไม่ได้มีการปรึกษาในเรื่องครอบครัวกับเพื่อนมากนัก แต่เธอจะได้รับอิทธิพลจากการเห็นตัวอย่างของเพื่อนร่วมงานหรือแม้กระทั่งผู้ปกครองเด็กในโรงเรียนที่เธอทำงานอยู่เดิมมากกว่า ซึ่งทำให้เธอนำมาเปรียบเทียบกับตนเองและก็เกิดความกังวลใจว่าตนเองมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรงอยู่แล้ว จึงปรึกษากับสามีและตัดสินใจลาออก เนื่องจากต้องการรักษาสุขภาพและเห็นว่าหากคลอดบุตรแล้วเธอก็อยากเลี้ยงบุตรด้วยตนเองไปสักกระยะหนึ่งก่อน เธอจึงได้ลาออกในเดือนที่ 4 ของการตั้งครรภ์ โดยเธอได้เล่าถึงความรู้สึกและความคิดของเธอในช่วงระยะเวลานั้นให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“วางแผนเธอ พี่ไม่ได้คิดถึงขนาดนั้นหรอก ไม่ได้วางแผนระยะยาวเลย แต่พี่ก็คิดนะว่าพี่อยากลาออกถ้ามีลูก เพราะว่าอย่างที่พี่เห็น คือพี่เป็นครูเด็กเล็กใช้มัยคะ พี่ก็จะมีคุณแม่ที่รู้จักกัน ก็จะเป็นผู้หญิงทำงานแล้วเชื่อมัยว่าผู้หญิงสมัยเนี่ยมีลูกยากนะ เพราะว่ามันเกิดจากความเครียด เกิดจากการพักผ่อนน้อย เนื่องจากเราต้องทำงานนอกบ้านเนี่ยแหละ เค้าต้องทำก็ฟิตติ้งหลายครั้งกว่าจะได้ลูกซักคนหนึ่งบางคนไปทำก็ฟิตมา พอท้องก็ยังทำงานอยู่ แล้วก็ไม่ได้พักผ่อนจนเหมือนกับว่าต้องเสียลูกไป พอครั้งที่ 2 ไปทำก็ฟิตใหม่ พอท้องอีกเค้าก็ลาพักร้อนเลยเหมือนกัน เพราะว่ากลัวจะต้องเสียลูกอีกไง ไหนจะยังเพื่อนพี่ที่ทำงานอีก เพราะพี่ก็มีตัวอย่างให้เห็น อย่างเพื่อนที่ทำงานเนี่ยพอท้องเค้าแล้วก็แท้งเพราะต้องทำงานตลอดไม่ได้พักผ่อน พอท้องอีกครั้งเค้าก็รีบลาเหมือนกัน เพราะเค้าเคยแท้งมาก่อน ส่วนใหญ่เนี่ยเพื่อนพี่พอลูกแล้วจะลาออกหมดเลย (หัวเราะ) บางคนนะลาออกแล้วก็ยังกลับมาทำงานไม่ได้เลยก็มี เพราะว่าไม่มีใครดูแล อ้อ แล้วก็เหมือนกันที่ไม่ลาอะนะ แต่พี่เค้าเป็นคนแข็งแรงนะ แต่เค้าก็จะบ่นว่าพี่เหนื่อยมากเลยที่ต้องทำงานไปด้วยแล้วก็ท้องแบบเนี่ย”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2555)

ส่วนคุณแม่และญาติ ๆ ของเธอ เนื่องจากคุณแม่อยู่ที่บ้านเดิมที่จังหวัดนครนายก ไม่ได้พักอาศัยอยู่กับคุณไพลิน ทำให้คุณไพลินไม่ได้ปรึกษาเรื่องการลาออกกับคุณแม่มากนัก แต่เธอ

ก็ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าคุณแม่ก็เข้าใจเนื่องจากคุณแม่ก็ทราบดีว่าสุขภาพของเธอเป็นอย่างไร ท่านจึงไม่ได้ขัดขวางหากเธอต้องการลาออกจากงานมาเพื่อดูแลตนเองและบุตรในครรภ์

“อย่างคุณแม่หรือญาติ ๆ พี่นี่ย่เค้าก็ไม่ได้ว่าอะไรนะ เพราะว่าก็เหมือนกับว่าตัดสินใจเอง เค้าก็คอยสนับสนุนสิ่งที่เราจะทำ เค้าก็เข้าใจเราแหละว่าเราไม่แข็งแรง เพราะว่าเค้าก็เลี้ยงเรามา ก็ต้องรู้แหละ อีกอย่างเราก็ก่อนให้เค้าฟังจากประสบการณ์ที่พี่เคยเห็นจากคุณแม่ เด็ก ๆ ที่โรงเรียน จากเพื่อนร่วมงาน แล้วเราก็ตระเหินจากสุขภาพตัวเองด้วย พี่ก็เห็นว่าเราไม่ควรเสี่ยงเพราะถ้าเป็นลูกนะ เราเอาคืนมาไม่ได้”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2555)

สี่

ในขณะที่ตั้งครรภ์คุณไพลินก็พยายามหาข้อมูลต่าง ๆ ในการเตรียมตัวเป็นคุณแม่ และในการเลี้ยงดูบุตรทั้งจากการปรึกษาแพทย์ที่ฝากครรภ์อย่างใกล้ชิด เนื่องจากเห็นว่าตนเองมีสุขภาพไม่แข็งแรงจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ โดยเธอได้เล่าถึงความกังวลใจในช่วงเวลานั้นให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็จะมีพวกอินเทอร์เน็ตมากกว่า เป็นหนังสือกับอินเทอร์เน็ต เพราะพอท้องปั๊บพี่ก็มีเรื่องกังวลที่ว่าน้องจะแข็งแรงมั๊ย เพราะหนึ่งคือพี่ไม่แข็งแรง พี่เป็นไวรัสตับ พี่ก็เลยกลัวว่าจะมีผลกับน้อง พี่ก็จะปรึกษาหมอเยอะมาก ไปถามหมอบ่อยมาก อย่างคนอื่นเค้าก็จะไปหาหมอเดือนหนึ่งครั้งหนึ่ง พี่อะจะไปหาหมอมักสองอาทิตย์ไปที ช่วงใกล้คลอดนี่ไปทุกอาทิตย์ ไปทุกอาทิตย์เลย ไปตลอด ปรึกษาคูณหมดตลอด”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

นอกจากนี้เธอก็ยังมีหาข้อมูลดังกล่าวจากอินเทอร์เน็ตและจากการอ่านหนังสือ โดยเฉพาะในหนังสือที่เธอได้อ่านหนังสือเป็นจำนวนมาก เนื่องจากหนังสือแต่ละเล่มก็จะมีข้อมูลที่หลากหลายและมีพัฒนาการของเด็กในแต่ละช่วงวัย ซึ่งเธอและสามีก็จะช่วยกันทำตามวิธีการที่หนังสือแนะนำให้ทำในแต่ละช่วงวัยของอายุครรภ์ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็ส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือพอเริ่มท้องก็จะอ่านหนังสือว่าช่วงนี้เป็นอย่างไร เราจะกระตุ้นพัฒนาการยังไง อย่างตอนท้องเนี่ยก็จะมีส่องไฟ ส่องไฟ เอาไฟฉายมาส่องที่ท้อง เล่นส่องไฟ พอพ่อเค้ากลับมาก็จะให้คุยกับน้อง ให้คุยตั้งแต่ในท้องแบบเนี่ย พ่อเค้าก็จะคุย เค้าก็จะจับท้อง

คุยว่าปะป้ากลับมาแล้วนะ มาทักเค้าทุกวัน เค้าก็จะมีปฏิกิริยาแบบตื่น นอกจากวันไหนเค้าเหนื่อยเค้าก็จะเจียบเลย เรียกๆ ก็ขยับนิดนึงแล้วก็นอนต่อประมาณนั้น”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

หลังการคลอดบุตรคุณไพลินรู้สึกไม่ได้มีปัญหาในการเลี้ยงบุตรเลย เนื่องจากตัวเธอตัดสินใจลาออกมาเพื่อเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่ตั้งครรภ์ได้ 4 เดือนแล้ว เมื่ออยู่ในระยะหลังคลอดเธอจึงสามารถดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งสามีก็ช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตรในช่วงกลางคืนบ้าง เพราะในขณะนั้นสามียังทำงานนอกบ้านอยู่ ซึ่งเธอก็ได้เล่าถึงชีวิตประจำวันของเธอกับครอบครัวในช่วงระยะเวลานั้นให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ส่วนใหญ่เค้าก็จะช่วยดูตอนกลางคืน เพราะกลางวันเค้าก็จะทำงาน กลางคืนเค้าก็จะแบบคือเค้าจะช่วยช่วงที่เค้ากลับมาแล้ว ก็จะมีเล่นกับน้องอะไรประมาณเนี่ย เล่นกัน คุยกับน้องเพราะว่าบ้านเราก่อนข้างจะคุยกันเยอะ เพราะว่าพี่จะบอกเค้าว่าตั้งแต่เล็ก ๆ เลย พอน้องเริ่มออกมาก็จะบอกเค้าว่าให้พยายามคุยกับน้องเยอะๆ ถึงน้องเค้าจะยังเล็กแต่เค้าก็จะจำได้ว่าคนนี้พ่อเค้า คนนี้แม่เค้า คนนี้ยาย คนนี้ตา คือสัมพันธ์กันก็ไม่เหมือนกัน อย่างตอนเล็กๆ เนี่ยเค้าจะเป็นเด็กชอบรอฟพ่อกลับบ้านเนี่ยกว่าจะกลับมันก็ดีก็ คือถามว่าดีก็มันก็ไม่ดีก็นะ แต่มันก็ดีก็สำหรับเด็ก ประมาณสองทุ่มก็ดีแล้วสำหรับเด็ก เค้าก็จะรอกกว่าพ่อเค้าจะมาแล้วเค้าก็ค่อยหลับ คือเค้าจะรอเป็นเด็กชอบรอก เค้าจะรอฟพ่อเค้าตั้งแต่เล็กนี่คือประมาณ 2-3 เดือนนะ เค้าเป็นเด็กชอบรอกคือช่วงหัวค่ำเค้าจะนอนหลับแล้วก็ตื่นมาช่วงใกล้ๆ ที่พ่อกจะมา ช่วงทุ่มนึงจะตื่นแล้ว หลังไปแค่ช่วงประมาณหกโมงถึงทุ่มนึงนอนแค่แปบเดียวอะ นอนประมาณชั่วโมงนึงก็ตื่นมาแหละ รอฟพ่อเค้าตื่นมาก็ทุ่มนึงทุ่มครึ่ง พ่อกจะมาประมาณสองทุ่ม ตื่นมารอฟพ่อก็จะเล่นอยู่สักพักนึงสักประมาณสามทุ่มเค้าก็จะง่วงแล้วก็นอน”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

ต่อมาเมื่อสามีของคุณไพลินลาออกจากงานและมาทำงานที่บ้านแทน ทำให้เธอเริ่มคิดอยากกลับไปทำงานนอกบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ประกอบกับเห็นว่าบุตรเริ่มอยู่ในช่วงวัยที่โตขึ้นบ้างแล้ว เธอจึงต้องการให้บุตรเข้าโรงเรียนเพื่อเรียนรู้สังคมภายนอกและ

รู้จักการอยู่กับผู้อื่นมากกว่าการอยู่เพียงแต่ในบ้านเท่านั้น ซึ่งในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงนี้ เธอก็พบว่าเกิดปัญหาอยู่มากทีเดียว เนื่องจากบุตรที่เคยอยู่กับเธออยู่ตลอด แต่เมื่อต้องไปเข้าโรงเรียนและอีกทั้งตัวเธอก็ยังต้องออกไปทำงานนอกบ้านและกลับบ้านช้า จึงทำให้บุตรที่แต่เดิมเป็นเด็กร่าเริงเปลี่ยนเป็นเด็กงอแง เอาแต่ใจตนเองไป ซึ่งคุณไพลินก็แก้ไขปัญหานี้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ขออนุญาตเข้าทำงานสายและกลับช้าแทน การพูดคุยหรืออธิบายให้บุตรฟัง แต่ก็ยังไม่ทำให้สถานการณ์ในขณะนั้นดีขึ้น เธอจึงตัดสินใจลาออกจากงานอีกครั้งเพื่อหางานใหม่ที่มีเวลาสามารถปรับให้เข้ากับชีวิตของคนในครอบครัวได้ ซึ่งเธอก็ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาที่อยู่หลายเดือน แต่ปัจจุบันบุตรของเธอก็เข้าใจมากขึ้นและเธอก็สามารถทำงานที่มีเวลาเหมาะสมกับครอบครัว โดยการไปทำงานในช่วง 7.00 น. และเลิกงานในช่วง 16.00 น. ทำให้เธอสามารถมีเวลาดูแลบุตรได้ในช่วงเย็นที่บุตรจะกลับมาจากโรงเรียน ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“พีคิดว่า เป็นเพราะสามีพีด้วยแหละ คืออย่างสามีพีทำงานที่บ้านพีก็เลยโอเคที่จะมีคนดูแลลูก ถึงเค้าจะไปโรงเรียนตั้งแต่เด็ก ๆ ไปพร้อมกับพีไปทำงานแต่เด็กเล็กอะ เค้าก็เลิกเรียนเร็วไง ก็คือบ้ายสาม แต่เราทำงานเราก็จะเลิกงานเย็นกว่านั้น แต่ถ้าไม่มีพ่อเค้าที่ทำงานที่บ้านที่คอยดูแลเค้าได้เราก็ไม่รู้ที่เราต้องทำยังไง ถ้าไม่มีคนดูแลเค้า เพราะเราก็ไม่อยากจะฝากให้คนอื่นเลี้ยง”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2555)

“พีว่าปัญหาไม่ได้เกิดที่ตัวคุณแม่ นะ แต่จะเป็นที่ตัวน้องมากกว่า เพราะอย่างน้องเนี่ย เค้าจะงอแงมากในช่วงแรกๆ ก็คือเค้าเคยอยู่กับเราตลอดเวลา อย่างถ้าเรากลับมาเค้าก็จะพยายามมาอ้อนมาอยู่กับเรา อยากให้เราอุ้ม ให้เราโอบตลอด แต่พีก็จะพยายามบอก พยายามคุยกับเค้าบ่อยๆ ตอนแรกก็เหมือนจะเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง ก็ยังมีการร้องงอแงอยู่ เชื้อมัยจากเด็กอยู่บ้านร่าเริงๆ กลายเป็นเด็กงอแง เอาแต่ใจไปเลยอะ แต่พอพีพูดกับเค้าบ่อยๆ เค้าก็จะมีคำถามกลับมาว่าแม่จะกลับมามั๊ย เราจะเจอกันตอนเย็นไหมมัย พีก็บอกว่ารับๆ พอตอนเย็นเรากลับมาเจอเค้า เค้าก็จะเริ่มเข้าใจว่าโอเค ตอนเย็นก็ได้เจอแม่แล้วก็ได้อยู่ด้วยกันเหมือนเดิมนะ เค้าก็ดีขึ้นนะ”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

“ช่วงแรกที่บอกว่าน้องเค้างอแงมาก เพราะว่าเค้าติดแม่พีก็ต้องไปคุยกับเจ้านาย ก็โชคดีดีกว่าเจอเจ้านายน่ารักอีกแล้ว พีไปคุยว่าคือน้องติดแม่มาก แล้วเราก็ไม่เคยห่างกันมานาน มันเป็นช่วงแรกๆ ที่เค้าต้อง

ปรับตัวพี่เลยขอเค้าว่าขอเข้าช้าหน่อยได้มั๊ย ประมาณ 8 โมงครึ่ง ที่ทำงานเค้าก็อนุญาตนะ พี่ก็จะอาบน้ำป้อนข้าวเค้า แล้วพอเค้าก็จะไปส่งน้อง แล้วก็ไปส่งพี่ต่อ แต่มันติดตรงที่ว่าที่เนียงงานเค้าเลิกเย็น คือจริงๆ มันก็ไม่ได้เย็นมากก็ประมาณ 6 โมงเย็น พี่ออกมาจากโรงเรียนที่อยู่แถวสะพานควายอะนะมันก็ 6 โมงกว่าแล้ว ไหนจะรถติดกว่ารถจะมาถึงอนุสาวรีย์ กว่าจะมาถึงบ้านพี่ มันก็ใช้เวลาเกือบๆ ชั่วโมงครึ่ง บางทีก็ถึงบ้านเกือบ 2 ทุ่ม ลูกก็รอพี่ คือมันไม่ดีสำหรับผู้ใหญ่ แต่มันดีสำหรับเค้า ก็จะมีเวลาเจอกันนิดเดียว ลูกก็จะรอ ร้องให้แงง น้ายังไม่นอน น้ายังไม่ง่วง แต่ว่าตาแดง เอมมีขยี้ตาแล้ว คือเค้าง่วงแล้วแต่เค้าอยากอยู่กับเรา พี่ก็เลยไม่เอา ลาออกอีกมาอยู่บ้าน ประมาณเกือบเดือนเนี่ย เพื่อรองานใหม่ในเดือนถัดไป”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

“เพราะที่นี้พี่เลิกเร็วไปประมาณ 4 โมงก็เลิกแล้ว แต่พี่ต้องไปทำงาน 7 โมงเช้าเลย ก็คือตอนเช้าพอเค้าก็จะเป็นคนดูแลไป พอบ่าย 3 พอเค้าก็จะไปรับ คือพอเค้าจะพยายามไปรับตรงเวลาเพราะไม่อยากจะเค้ารู้สึกที่เค้าถูกทิ้ง ทำไมเพื่อนที่เคยกลับพร้อมเค้ากลับไปก่อน นอกจากมีงานจริงๆ ถ้าไปรับช้าก็จะอธิบายให้เค้าฟังว่าปะป้ามารับช้า เพราะปะป้าติดงาน ต้องทำงานให้เสร็จก่อน ไม่ได้ทิ้งหนูนะลูก อะไรแบบเนี่ย เค้าก็จะฟัง ก็จะเข้าใจจากหงอยๆ ก็จะกลับมาหัวเราะเหมือนเดิม”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

ในช่วงหลังการคลอดบุตรเพื่อนก็ยังคงไม่ได้เป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากกับคุณไพลิน เช่นเดิมเนื่องจากเธอมักเลือกการปรึกษาสามีและแพทย์มากกว่า เพราะเห็นว่าแพทย์จะมีวิธีในการเลี้ยงดูบุตรที่สามารถแนะนำเธอได้เป็นอย่างดี ดังเช่นในปัจจุบันที่แพทย์ได้แนะนำวิธีการทำโทษบุตรให้กับเธอโดยไม่ใช้ความรุนแรงกับบุตร ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“เป็นการทำโทษแบบฝรั่งอะคะ ให้น้องยืนมุม ให้น้องยืนกอดดอกหันหน้าเข้ากำแพง กอดดอกไว้ประมาณ 3 นาทีอะคะ แต่ปกติแล้วเนี่ย โดยปกติเด็กเนี่ยไม่ถึงครั้งนาที่ก็ร้องแล้ว ร้องให้แล้วแค่พอจับเข้ามุมเนี่ยก็จะร้อง คือธรรมชาติของเด็กอะ จะไม่อยู่นิ่งๆ ถ้าเราจับเค้าอยู่นิ่งๆ บ๊อบบี้เค้าจะโวยวายและจะอาละวาดนั่นคือนิสัยปกติของเด็กเลย”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

“อันนี้เป็นวิธีของคุณหมอแนะนำ ก็คือน้องเค้าจะค่อนข้างไม่ฟังที่เราพูดที่เราเรียก พูดไปเถอะ เรียกไปเถอะเค้าก็จะไม่สนใจ สมมติถ้าเกิดบอกว่าจะไปนี่กัน เค้าก็จะบอกว่าไม่ไป พูดมาก่อนเลยว่าไม่ไป แต่ถ้าเราบอกว่าจะไปนั่นแล้วนะ เค้าก็จะร้องไห้อละวาดขึ้นมาทันที ก็คือเป็นวิธีที่เค้าเอาแต่ใจ คุณหมอก็เลยแนะนำว่าถ้าเกิดน้องเอาแต่ใจเนี่ย หรือเวลาเราพูดแล้ว ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 คือเราต้องบอกเค้าก่อน ถ้าพูดครั้งที่ 1 แล้วนะ ครั้งที่ 2 แล้วนะ พอครั้งที่ 3 เราก็ตอบเค้าทำโทษ ก็คือพาเค้าทำโทษก็คือ 3 นาทีพอหลังจาก 3 นาทีปุ๊บ เราก็บปล่อยเค้า แต่ถ้าเค้ายังร้องไห้ งอแง เอาแต่ใจ ไม่ฟังเราก็คือปล่อยเลย ignore ปล่อยให้ร้องจนกว่าเค้าจะหยุดถ้าเกิดเค้าหยุดเมื่อไรก็คือคุยเมื่อนั้น”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

สื่อ

หลังการคลอดบุตรคุณไพลินยังเลือกใช้สื่ออยู่เช่นเดิมทั้งการอ่านหนังสือ หาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต หรือแม้กระทั่งการดูรายการทางโทรทัศน์ เนื่องจากเธอเห็นว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่หลากหลาย มีประโยชน์และเชื่อถือได้ สื่อเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อการเป็นแม่ของคุณไพลินค่อนข้างมากเนื่องจากเธอเสพสื่อเหล่านี้แล้วเธอยังนำมาปฏิบัติกับบุตรจริงอีกด้วยตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงความรู้สึกดังกล่าว

“ส่วนใหญ่ที่จะปรึกษาหมอแล้วก็อ่านหนังสือ เป็นหนังสือเกี่ยวกับพวกพัฒนาการเด็ก พวกที่คุณหมอเขียนบ้างหรืออะไรบ้าง คือดูหลายๆอย่างทั้งอินเทอร์เน็ต หนังสือ หนังสือที่คุณหมอให้ รายการทีวีก็ดูเยอะมาก”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555)

กรณีศึกษาที่ 7 คุณมุกดา (นามสมมติ)

คุณมุกดา คุณแม่วัย 31 ปี คุณมุกดามีบุคลิกภาพเรียบร้อย อัจฉริยะดีและดูเป็นคนใจเย็น ระหว่างการสัมภาษณ์พูดคุยกันเธอมักเรียกผู้วิจัยว่า “ลูก” อยู่ตลอดการสัมภาษณ์ เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คุณมุกดาแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2546 คุณมุกดามีบุตรชาย 1 คน อายุ 11 เดือน เธอมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันคุณมุกดาทำงานเป็นพยาบาลที่โรงพยาบาลรัฐแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ชีวิตครอบครัวของเธอค่อนข้างอบอุ่นมากเนื่องจากในวัยเด็กเธอมีโอกาสได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันทั้งคุณพ่อคุณแม่และน้องชาย ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยว่าถึงแม้ว่าครอบครัวจะไม่ได้มีฐานะร่ำรวย คุณพ่อคุณแม่ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำให้

ทุกคนในบ้านต้องช่วยกันทำงานและแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน แต่เธอก็รู้สึกได้ว่าคุณพ่อคุณแม่ได้แสดงออกอยู่เสมอว่าท่านทั้งสองรักลูกมากเพียงใด ซึ่งปัจจุบันนี้ทุกคนในครอบครัวก็ยังได้ย้ายมาพักอาศัยอยู่ในบ้านพักราชการในกรุงเทพฯ กับเธอทำให้เธอรู้สึกอบอุ่นและรู้สึกว่าชีวิตครอบครัวเต็มไปด้วยความรักอย่างแท้จริงและเธอเองก็อยากให้บุตรของเธอรับรู้ความรักภายในครอบครัวแบบนี้ด้วยเช่นกัน

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ชีวิตในวัยเด็กของคุณมุกดาเกิดและเติบโตที่จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีคุณแม่เป็นผู้เลี้ยงดูเธอเป็นหลัก เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในวัยเด็กเธอเป็นเด็กเรียบร้อย ว่านอนสอนง่าย เนื่องจากเป็นเด็กต่างจังหวัดและเป็นลูกชานาชีวิตจึงไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นมากนัก แต่สิ่งนั้นก็ทำให้เธอกับน้องชายรู้ว่า ตนเองมีหน้าที่อะไร บางครั้งเมื่ออยากออกไปเล่น ก็ทราบตัวไปไม่ได้และตนเองต้องทำงาน การเลี้ยงดูของคุณพ่อคุณแม่ของเธอเต็มไปด้วยการใช้เหตุผล เธอจำได้ว่าตั้งแต่เด็กจนโตเธอไม่เคยถูกคุณพ่อคุณแม่ตีเลย เพราะว่าจะมีการสอนด้วยเหตุผลทุกครั้ง นอกจากนี้คุณพ่อคุณแม่ยังได้ทำงานต่างๆ เป็นตัวอย่างให้เธอเห็น ซึ่งเธอบอกกับผู้วิจัยว่ามันเป็นคำสอนที่มากกว่าคำพูด ทั้งการเข้าใจที่มากและลึกซึ้งกว่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเธอได้บอกกับผู้วิจัยว่ามันทำให้เธอรู้จักหน้าที่ของตนเอง และตระหนักอยู่เสมอว่าเมื่อคุณพ่อคุณแม่มีอายุมากขึ้นเธอควรเป็นผู้ดูแลครอบครัวต่อไป รวมถึงเรื่องความเป็นแม่ที่เธอบอกว่าเธอถูกเลี้ยงมาแตกต่างจากวัยรุ่นทั่วไปทำให้เธอรู้สึกถึงความเป็นแม่ว่าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่มาก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“เค้าจะสอนให้เหตุให้ผลนะ แต่พี่ไม่เคยถูกตีเลย พี่กับน้องไม่เคยถูกพ่อกับแม่ตีเลย แต่พี่ก็ไม่เคยเกนะ ก็ทุกคนรู้ว่าเรามีหน้าที่อะไร ทุกอย่างเนี่ยถูกเลี้ยงมาอย่างมีเหตุมีผล เพราะว่าเราเป็นลูกชานา อย่างตอนเล็กๆ ยังไม่เป็นเลย รู้ตัวเองว่าฉันเล่นไม่ได้นะ ฉันต้องทำงานนะ ฉันต้องมีภาระหน้าที่อะไรแบบเนี่ยฉันต้องรู้ภาระหน้าที่ที่ฉันควรจะมี ภายหน้าต้องเลี้ยงดูครอบครัวต่ออะไรแบบเนี่ย”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“เพราะว่าเราถูกเลี้ยงมาด้วยแบบเนี่ย มันทำให้เรารู้สึกว่าความเป็นแม่ มันมีมากกว่า ไม่รู้สึกคือพี่ถูกเลี้ยงมามันต่างจากเด็กวัยรุ่นทั่วไปที่ถูกเลี้ยงมา เค้าก็อาจจะไม่รู้ว่าเป็นแม่ต้องรู้สึกยังไง แต่อย่างเราเราถูกเลี้ยงมาแบบเนี่ยมันทำให้เรารู้สึกว่าความเป็นแม่มันดูยิ่งใหญ่ พี่ถึงบอกตัวเองเสมอว่าการที่พี่จะมีลูกสักคนเนี่ยมันต้องพร้อมเยอะๆ อะลูก

คือมันเหมือนจิตใจสำนึกของเราบอกตลอดเวลาว่าเราต้องเลี้ยงลูกของเราให้ดีที่สุด”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

เมื่อคุณมุกดาเรียนจบและเข้ามาทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร ทั้งคุณพ่อ คุณแม่และน้องชายก็ได้ย้ายเข้ามาอยู่กับเธอที่บ้านพักของราชการในกรุงเทพฯ ด้วย ทำให้ทุกคนครอบครัวนี้ไม่เคยห่างกันและมีความรักให้กันอยู่เสมอ ต่อมาเมื่อเธอแต่งงานกับสามี เธอและสามีก็ได้ปรึกษากันถึงการวางแผนการมีบุตร ในช่วงแรกสามีต้องการมีบุตรเลย แต่เธอคิดว่าตนเองยังไม่พร้อม เนื่องจากการมีบุตรต้องการความพร้อมหลายด้าน เช่น เงินทอง ร่างกายและจิตใจ เธอจึงปรึกษากับสามีว่าอยากเลือกวิธีการคุมกำเนิดไปก่อน ซึ่งสามีก็ตามใจเธอ แต่เมื่อผ่านไปหลายปีคุณแม่ของเธอก็มีการพูดคุยกับเธอว่าอยากให้เธอมีบุตรเพราะอยากมีหลาน ทำให้เธอจึงต้องปรึกษาสามีอีกครั้งและตัดสินใจมีบุตรหลังการแต่งงานอยู่ประมาณ 5-6 ปี ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็คุมกำเนิด ตอนแรกแฟนก็อยากมีลูกเลย แต่พี่บอกว่าพี่ยังไม่พร้อม เพราะว่าเรายังไม่มีอะไรเป็นชิ้นเป็นอันเลย รถก็ยังไม่ มี บ้านก็ยังไม่ มี เงินเก็บก็ยังไม่ มีหลาย ๆ สิ่งหลาย ๆ อย่าง... ส่วนมากจะปรึกษาสามี แต่ว่าคนที่คะยั้นคะยออยากให้มีมากที่สุดก็คือแม่ แม่อยากได้หลานด้วย”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

ช่วงแรกของการแต่งงานเพื่อนของคุณมุกดาก็มีการพูดคุยกันว่าทำไมยังไม่ มีบุตร เพราะเห็นว่าสามีของเธออายุค่อนข้างมากแล้ว แต่เธอเห็นว่าเรื่องอายุของสามีไม่ใช่ปัญหา เธอจึงยังไม่ตัดสินใจที่จะมีบุตรในตอนนั้น แต่เธอก็ไม่ได้มีการปรึกษาเพื่อนมากนัก เป็นเพียงการพูดคุยกันมากกว่า ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็ตอนแรกอะ คนเค้าก็ถามแหละว่ายังไม่ มีน้องหรืออะไรแบบเนี่ย เราก็บอกว่าเออ เรายังไม่พร้อม เตียวให้พร้อมก่อนแล้วจะมี แต่ว่าเค้าก็ถาม อยู่เหมือนกันว่าทำไมยังไม่เอาล่ะ แฟนก็แก่แล้วนะ แฟนแก่แต่เรายังไม่แก่ (หัวเราะ) พี่บอกว่าไม่เกี่ยวกับหรอก ผู้ชาย แต่ว่าผู้หญิงไม่แก่ก็ ไม่เป็นไรหรอก”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

สี่

เนื่องจากคุณมุกดาเป็นคนที่วางแผนในการมีบุตรมาก เนื่องจากเธอต้องการให้เกิดความพร้อมในทุกๆ ด้านเมื่อเธอมีบุตร ทำให้เธอสนใจศึกษาหาข้อมูลก่อนที่จะจะมีบุตรจริง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของตัวเอง ประกอบกับการเรียนและทำงานด้านพยาบาล ทำให้เธอมีความรู้และได้รับการศึกษาด้านการแพทย์มากพอสมควร เธอจึงได้นำหนังสือและตำราที่เรียนมาใช้ในการอ่านเพื่อเตรียมตัวในการตั้งครรภ์เมื่อถึงระยะเวลาที่เธอเห็นว่าเธอพร้อมที่จะมีบุตรจริงๆ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“แต่ก่อนจะท้องก็คืออ่านหนังสือที่เราเรียนมา ก่อนจะมี ก่อนนั้นอะ ก่อนที่เราจะรู้สึก คือพี่จะบอกว่ายังไงล่ะคือพี่วางแผนการมีลูกจนถึงขนาดที่ว่าถ้าบอกตัวเอง ตัวเองจะเชื่อพี่มั๊ย พี่รู้กระทั่งวันปฏิสนธิ ลูกชาย (หัวเราะ) พอพี่บอกว่าพี่จะมีพี่ก็รู้เลยว่าพี่ต้องเริ่มปล่อยวันนั้นนะ แล้วมันก็ติดวันนั้นจริงๆ นะตัวเอง หลังจากนั้นประมาณเดือนหนึ่งพี่ไปตรวจก็ท้อง”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

เมื่อคุณมุกดาตัดสินใจมีบุตรและตั้งครรภ์ ครอบครัวและสามีก็ให้การดูแลช่วยเหลือเธอเป็นอย่างดี เนื่องจากทุกคนรอคอยการมีบุตรคนนี้มาหลายปี โดยเฉพาะสามีที่ดูแลเธอเป็นอย่างดี เนื่องจากเห็นว่างานของคุณมุกดาค่อนข้างเป็นงานหนักและไม่ค่อยมีเวลาพัก เขาจึงดูแลด้านต่างๆ ทั้งอาหารการรับประทานในที่ทำงานและที่บ้าน ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ก็ดูแลๆ ดูแลมาก เทคแคร์เอาใจทุกอย่างเลยนะ ก็มีชงนมให้กิน ห่อข้าวให้กิน เพราะเค้ารู้ว่าเราไม่ค่อยมีเวลากินข้าวซะมั๊ย ก็มีห่อข้าวไปให้กิน กลับบ้านมาก็ตองเตรียมกับข้าวกับปลาอะไรแบบเนี่ยชงนมให้ แต่ตอนที่พี่ท้องพี่กินนมเยอะมากเลย แฟนพี่เป็นคนสรรหามาให้กิน เยอะมาก แล้วเราก็อหามาเองด้วยเยอะเลย ไม่ว่าจะป็นนมชง นมตราหมี ตอนกลางวันคือนมสำเร็จ คือกินนมทุกอย่างอะ กินเยอะมากจนรู้สึกตัวเองกินแต่นมแล้วก็ข้าว ข้าวก็กินบ้าง”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

ส่วนตัวเธอเองนั้นก็รู้สึกดีใจมากเนื่องจากการมีบุตรเป็นสิ่งที่ตัวเธอเองก็รอคอยมานานเช่นกัน แต่ในขณะที่เดียวกันเธอก็ต้องปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นเช่นกัน โดยเธอเล่าความรู้สึกในขณะนั้นให้กับผู้วิจัยฟังว่า

“ช่วงท้องรู้สึกดีมากเลย แล้วก็รู้สึกว่่าพีโซคดีอะที่พีได้ท้อง เพราะเพื่อนพี่อยากท้องแล้วมันไม่มีปัญญาท้อง (หัวเราะ) นี่พอพี่อยากท้องแล้วพีได้ลูกพีรู้สึกดีมาก ๆ เลย พีก็ Happy เนี่ยขนาดงานเครียด ๆ พีก็ไม่เคยไอนั้นนะ พียังอารมณ์ดี ยังเล่น เฮฮา จนบางคนพวกน้อง ๆ บอกอะไรเจ็ท้อง ไม่เห็นเหมือนคนอื่นท้องเลย ไม่มีหงุดหงิด ไม่มีอะไรด้วยความที่เราเป็นคนอารมณ์ดีอยู่แล้วมั้ง (หัวเราะ)”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“ก่อนหน้านั้นก่อนที่ยังไม่มีลูกเนี่ย ชีวิตมันไม่ได้ถูกจำกัด ชีวิตมันไม่ต้องคร่ำเคร่งมาก ไม่ต้องซีเรียสมากไร แต่พอหลังจากมีลูกมันอะไรหลาย ๆ อย่างมันเปลี่ยนไป เราต้องทำมากขึ้น คือทุกอย่างมันเพื่อลูกเรามีจุดมุ่งหมายแล้วว่าเราต้องทำทุกวันนี้เพื่อใคร เพื่อลูกเรา แต่ก่อนเราไม่มีลูก เหนื่อย ๆ มาเราก็เอ๊ะ เราทำเพื่อใครนะ สามีบางทีพอเลิกกันไปก็เป็นคนอื่น ที่เราซื้อบ้านซื้อรถซื้อที่ทำนุนี้แบบเนี่ยเก็บเงินเก็บทองเพื่อใครก็ต้องเพื่อลูกละ มันมีจุดหมายมากขึ้น มันมีความผูกพันความอบอุ่นมากขึ้น”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

คุณมุกดาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าตามปกติแล้วเธอไม่ค่อยปรึกษาเพื่อนมากนัก แต่จะเป็นการพูดคุยกันเสียมากกว่า รวมถึงเรื่องของการตั้งครรภ์ การมีบุตร และการเป็นแม่ด้วย แต่เพื่อนร่วมงานเป็นคนช่วยเหลือเวลาที่ตั้งครรภ์บ้างเช่นกัน แต่เนื่องจากงานพยาบาลในความคิดของคุณมุกดาเป็นงานที่หนักประกอบกับเธอมีอาการแพ้ท้องหนักมากในช่วง 3 เดือนแรก และก็ต้องยังทำงานตามปกติ ทำให้เธอรู้สึกว่างานพยาบาลที่เธอทำอยู่เป็นงานที่หนักสำหรับผู้หญิงตั้งครรภ์เกินไปและเพื่อนร่วมงานก็ไม่สามารถช่วยเหลือเธอได้ เนื่องจากต่างคนต่างต้องทำงาน และเนื่องจากการทำงานหนักในช่วงตั้งครรภ์ ทำให้เธอเกือบเสียบุตรไป แต่แพทย์ก็สามารถช่วยเธอและบุตรของเธอให้มีชีวิตรอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ได้ ตามที่เธอได้ถ่ายทอดความรู้สึกในขณะนั้นให้กับผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“3 เดือนแรก อ้อย 3 เดือนแรกแพ้มาก กอดคอห่านอ้วกตลอด คือพื่ออยู่ในห้อง Observe (ห้องสังเกตอาการ) ไข่ม้อยลูก ก็เหมือนว่าเราแพ้ตลอดเวลา เราจะคลีนไส้ตลอดเวลา เตียวอ้วกๆ แต่เรากียังต้องทำงานด้วย ทรมาณมากเลยนะตัวเอง โอ้โห ไม่คิดว่าตัวเองจะผ่านตรงนั้นมาได้ไง กอดคอห่านอ้วกตลอดจนคนไข้ที่รอฉีดยาบอกว่าหมอครับ หมอไปพักก่อนก็ได้ (หัวเราะ) แล้วพวกที่นอนให้น้ำเกลืออยู่ก็บอกว่า เออ คนไข้เค้ารู้สึกสงสารเราอะ แพ้ท้องไม่น่าเชื่อเลยว่าจะแพ้ได้ขนาดนี้ จนนๆ คนไข้ที่แพ้ท้องเหมือนกันอะ พวกประกันสังคมอะนะเค้าแพ้ท้องมาเหมือนกัน เค้ามาเห็นสภาพพี่แพ้ว ตัวเองว่าตัวเองแพ้หนักแล้ว มาเจอสภาพพยาบาลเลยแบบกลับบ้านดีกว่า (หัวเราะ) คือไม่ให้แล้วนะ น้ำเกลือ เค้ากลับบ้านจริงๆ นะ บอกว่าหมอเอาแค่น้ำเกลือแหละ พี่เค้าแพ้หนักกว่าเรามาก เค้าว่ายังงี้ (หัวเราะ) พวกน้องโรงงานอะเนอะ ประกันสังคม”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“อย่างเวลาทำงานเนี่ยพี่ทำงานพยาบาลมันก็เหนื่อยนะ พี่เคยต้องคลอดก่อนกำหนดครั้งนึงแล้วพี่ไป Intivite ไว้แต่มันทันไง ตอน 8 เดือน ตอนนั้นทำงานหนักมาก 8 เดือนต้องเดินตลอดเลยช่วงท้องอะ”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“พยาบาลเรามันไม่เหมาะอย่างหนึ่งก็คือตอนท้องเนี่ยแหละ เดินไปเดินมา ฉีดยา เจาะเลือด โหนนั้นนั่นตอนนั้นมันเหมือนมี conduction มาก่อน ล้วงหน้าประมาณวันหนึ่งพี่ก็สังเกตดูอะนะ มันก็คืออย่างที่เรามีความรู้ด้านนี้มาบ้าง เสร็จแล้วเราก็เราเริ่มรู้สึก เราก็พยายามนอนพักอะนะ แต่มันเอาไม่อยู่ conduction มันเยอะขึ้น มันถี่ขึ้น เราก็เลยไปหาหมอไปทำ NETD เราก็คิดว่าปากมดลูกตัวเองยังไม่เปิดแน่นอน แต่มันก็ยังมี conduction อะมันจะคลอดอะเลยไป Intivite ไว้ ก็ทัน”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

สี่

ในขณะที่ตั้งครรภ์ หลังจากที่คุณมุกดาเตรียมตัวเพื่อการตั้งครรภ์และการเป็นแม่อยู่ระยะหนึ่งด้วยการอ่านหนังสือและตำราที่ตนเองได้เคยเรียนมา ในช่วงตั้งครรภ์เธอก็ยังได้อ่านนิตยสารเกี่ยวกับแม่และเด็กเพิ่มเติม รวมไปถึงอ่านเอกสารที่ได้มาจากการซื้อนมสำหรับคุณแม่

มาเพื่อเตรียมความพร้อมในอีกทางหนึ่ง ซึ่งเธอบอกว่าหนังสือและเอกสารเหล่านี้ก็ช่วยเธอได้มากทีเดียว ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“อ่านนิตยสารเนี่ยมันจะได้ บางทีเราเรียนเนี่ย มันยังไม่ได้สรุปแล้วเนื้อหามันก็เยอะเราจำได้ไม่หมดหรอก อย่างนิตยสารเนี่ยมันก็ช่วยได้เยอะเหมือนกันจะมีสรุปข้อแนะนำต่างๆ ในการดูแลอย่างเนี่ย เออนิตยสารค่อนข้างมีผลกับเราเยอะเหมือนกันพวกการเตรียมตัวเป็นคุณแม่มือใหม่แบบเนี่ย แล้วก็พวกหนังสืออะไรละ คือพี่จะสั่งน้อง detail ซื่อขนมขณะตั้งครรภ์อะ พวกเอ็นฟามาร์มาแบบเนี่ยลูกมันก็จะหนังสือพวกนี้มาให้ การเตรียมตัวเป็นคุณแม่แบบเนี่ย”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

คุณมุกดาได้รับอนุญาตลาคลอดโดยได้รับเงินเดือนจากโรงพยาบาลและประกันสังคมเป็นเวลา 3 เดือนและเธอขอลาต่อโดยไม่รับเงินเดือนอีกเกือบ 1 เดือน รวมเวลาลาคลอดทั้งหมดประมาณ 4 เดือน ซึ่งเธอตั้งใจว่าเธอจะใช้เวลาในช่วงนี้เลี้ยงบุตรอย่างเต็มที่รวมถึงการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงแรกเกิดอีกด้วย แต่เธอก็ต้องพบกับปัญหาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่เธอพบว่าเธอมีน้ำนมน้อยทำให้สามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ไม่ได้เต็มที่อย่างที่ตั้งใจเอาไว้แม้จะเป็นในช่วง 2 เดือนแรก ซึ่งเธอก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอ่านหนังสือ การรับประทานอาหารต่างๆ ที่เชื่อว่าจะทำให้น้ำนมเยอะขึ้น หรือแม้แต่การรับประทานยาหรือการปรึกษาเพื่อน และแพทย์ในโรงพยาบาลที่เธอไปคลอดบุตร แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้น้ำนมเธอมากขึ้นได้ จนกระทั่งเธอต้องตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ควบคู่กับการให้นมผงไปด้วย

ในช่วงหลังคลอดบุตรสามีก็ได้ปรึกษากับคุณมุกดาว่าอยากให้เธอลาออกจากงานเพื่อมาดูแลบุตรเพียงอย่างเดียว แต่เธอก็ตัดสินใจทำงานต่อ เนื่องจากเห็นว่าหากเธอไม่ทำงานรายได้ก็จะไม่เพียงพออาจทำให้ภาระภายในบ้านทั้งหมดตกอยู่ในความดูแลของสามี ซึ่งทำให้สามีต้องทำงานหนักและเกิดความรู้สึกเครียด อีกทั้งการทำงานของเธอยังทำให้เธอรู้สึกถึงความมั่นคงในชีวิตครอบครัวได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้เธอยังมีคุณแม่ที่สามารถช่วยดูแลบุตรในช่วงเวลากลางวันที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านได้ เนื่องจากเธอรู้สึกไว้วางใจที่บุตรจะมีคุณแม่ของเธอเป็นผู้ดูแลมากกว่าการไปจ้างให้คนอื่นเลี้ยงดู ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นเธอคงรู้สึกกังวลใจมาก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“สามีบอกให้ออกมาเลี้ยงลูก แต่ด้วยความที่พอกับแม่แก่ก็บอกว่าแกดูแลให้ได้ พี่ก็คิดว่าถ้าออกมา มันก็มีค่าเท่ากับศูนย์อะสิ เพราะว่ามันเหมือนชีวิตเรา stable มาตลอดนะ ถ้าพี่ทำงานเราก็อยู่ดีมีสุขอยู่แล้วล่ะ แต่ว่าถ้าพี่ไม่ทำงานบทหนักมันก็อยู่ที่สามีเรา มันจะกลายเป็นการเพิ่มความเครียดให้กับสามีเพราะว่ามันจะมาอยู่ที่เค้าคนเดียวเลย มันคงจะไม่มี stable เหมือนเดิมล่ะก็เลยคิดว่าไม่เป็นไรเอาเท่าที่ได้แล้วกัน เราก็เลยอยู่กับลูกได้แค่ 3-4 เดือน ตอนนั้นก็ต้องทำงาน ทำงานก็อยู่กับลูกแค่ช่วงกลางคืนเอา”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“พี่โชคดีที่มีตากับยาย แต่คนที่เค้าลาออกมาทำงานเค้าอาจจะไม่มีตรงนี้ เค้าอาจจะไม่มีใครดูแลให้เค้า เค้าก็คงคิดแบบพี่เนี่ยแหละ เพราะมีพี่กับน้องอีกคนนึงท้องคู่กัน เสร็จแล้วเค้าไม่มีคนเลี้ยง แล้วก็ตากับยายเค้าก็ไม่มีเนอะแล้วเค้าก็ไม่อยากจ้างเลี้ยงด้วย เค้าก็เลยได้ลาออกไป แต่พอดีว่าพี่โชคดีที่มีตากับยายก็เลยได้อยู่ต่อ”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

คุณมุกดา ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแม่ที่ต้องทำงานไปด้วยและดูแลบุตรไปด้วยว่าอาจมีความรู้สึกเหนื่อยล้าบ้าง แต่ก็เป็นการเหนื่อยล้าที่มีความสุขที่แม่ได้ทำสิ่งต่างๆ ให้กับบุตร ความรู้สึกเหนื่อยล้าจึงมาพร้อมกับความสุขและความดีใจที่ได้ทำหน้าที่ของแม่ ตามที่เธอได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“เหมือนต้องทำสองอย่าง แต่พี่ว่าต้องทำได้นะ เพราะสายสัมพันธ์แม่ลูกเนี่ยไม่ว่าเราจะทำบาปบาปไหนเราก็คงยังเป็นแม่ ไม่ว่าเราจะทำอะไรมันก็ไม่ได้ลบลบบาปนั้นลง”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

ก่อนหน้าที่คุณมุกดามักไม่ค่อยปรึกษาเพื่อนในเรื่องการมีบุตรมากนัก จนกระทั่งหลังคลอดบุตรเมื่อเธอประสบปัญหาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ทำให้เธอต้องการความช่วยเหลือเป็นอย่างมากทั้งการมีปรึกษาแพทย์ที่โรงพยาบาลที่เธอคลอด แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องน้ำนมของเธอได้เธอจึงได้ปรึกษาเพื่อนที่เป็นพยาบาลและทำงานในโรงพยาบาลอื่นด้วยการโทรศัพท์ไปสอบถามและขอคำแนะนำต่างๆ เนื่องจากในขณะนั้นเธอรู้สึกกังวลใจเป็นอย่างมากตามที่เธอได้เล่าความรู้สึกดังกล่าวให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“เครียดเหมือนกันนะตัวเอง ร้องไห้เลยอะ ก็บ่นว่า โกรธตัวเองอะ โกรธตัวเองมากเหมือนกัน เทียวไปแต่ศิริราชอะ อยากให้คนอื่นคืออยากให้เค้าหาตัวช่วยหน่อยว่าทำยังไง แต่ก็ยังให้ลูกดูอยู่เรื่อยๆ แต่ห้วนมพีไม่แตกนะเพราะพีให้ลูกดูจนมฤทวิธี่ แต่น้ำนมมันไม่สร้างขึ้นมาก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร มันเกิดจากอะไรไม่รู้ทำไมเราถึงไม่มีน้ำนมพีก็เครียดเหมือนกัน พีก็คิดเหมือนกันว่าถ้าเราท้องครั้งหน้า มันจะมีได้เปล่า... ตั้งใจว่าเราจะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แต่พอเอาเข้าจริงๆ แล้วน้ำนมมันไม่มีไง คือลูกชายเราดูไม่ได้ เค้าก็อแง เค้าร้องไห้ม๊ยะเพราะว่าเค้าไม่อึอะ แล้วเด็กผู้ชายจะกินเยอะใช้ม๊ยะละ เราก็หาทางออกให้ตัวเองไม่ได้ ทำไงดีหน้าๆ ก็โทรหาพี่พยาบาลรุ่นพี่แหละที่อยู่เซ็นหลุยส์ เค้าก็บอกว่าถ้ามันไม่มีก็ไม่ต้องซีเรียสหรอก เอานมผงผสมให้กินละกัน แต่ว่าดูที่มันยี่ห้อดี ๆ หน่อย พีก็เลยตัดสินใจซื้อนม”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

สี่

ปัญหาที่ทำให้คุณมุกดากังวลใจหลังคลอดบุตรกลับแตกต่างไปจากคุณแม่หลายท่านที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้ว เพราะไม่ใช่การกังวลใจเรื่องผู้เลี้ยงบุตรในขณะที่ตนเองต้องกลับไปทำงาน แต่เป็นการกังวลใจเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่เธอจะกลับไปทำงานเสียด้วยซ้ำ นอกจากการปรึกษาแพทย์ เพื่อนที่เป็นพยาบาลด้วยกันแล้ว เธอยังมีการหาข้อมูลจากการอ่านหนังสือเพิ่มเติมจากเดิมอีกด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถทำให้น้ำนมเธอเยอะขึ้นมานัก ในที่สุดเธอก็ตัดสินใจเปลี่ยนวิธีคิดและแก้ปัญหาด้วยการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ควบคู่กับนมผงเมื่อนมแม่ไม่เพียงพอกับความต้องการของบุตร ตามที่เธอได้เล่าประสบการณ์ความพยายามของเธอในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่แล้ว ดังนี้

“พีก็หาหนังสืออ่านอยู่เรื่อยๆ นะ การเตรียมตัวเป็นคุณแม่มือใหม่พวกนี้แหละ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แต่เผชิญพีก็เป็นอะไรไม่รู้เนอะ เหมือนมีกรรมอะ นมไม่มีน้ำนมไม่ออก น้ำนมไม่มีเลยนะตัวเอง (หัวเราะ) เครียดมากเลยนะช่วงนั้น หลังคลอดไม่มีนมให้ลูกกิน มันหาทางออกไม่ได้ไง”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

กรณีศึกษาที่ 8 คุณเพทหาย (นามสมมติ)

คุณเพทหาย คุณแม่วัย 37 ปี มีบุคลิกภาพคล่องแคล่ว พุดจาจะฉาน ยิ้มเก่งและมีธยาดี เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คุณเพทหายแต่งงานกับสามีเมื่อปีพ.ศ.2551 ปัจจุบันเธอมีบุตรชาย 1 คนซึ่งอายุได้ 1 ปี 1 เดือนแล้ว เธอมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น คุณเพทหายทำงานเป็นพนักงานฝ่ายขายของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในช่วงแรกของการแต่งงานเธอไม่ต้องการมีบุตร เนื่องจากเห็นว่าตนเองอายุมากแล้ว สุขภาพร่างกายอาจไม่พร้อมแต่ด้วยคุณพ่อคุณแม่ของเธอเองและคุณพ่อคุณแม่ของสามีก็พยายามโน้มน้าวใจเธอทำให้เธอตัดสินใจมีบุตรตั้งเช่นในปัจจุบัน

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ชีวิตในวัยเด็กของคุณเพทหายเกิดและเติบโตในจังหวัดขอนแก่น ในวัยเด็กคุณพ่อคุณแม่ค่อนข้างดูแลใกล้ชิดเนื่องจากเธอเป็นบุตรคนสุดท้ายในบรรดาพี่น้อง 6 คนของครอบครัว ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในครอบครัวของเธอคุณพ่อคุณแม่จะทำหน้าที่เติมเต็มซึ่งกันและกันเนื่องจากคุณพ่อมักแสดงออกต่อหน้าลูกๆ ว่าเป็นคนเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยต่างๆ ส่วนคุณแม่จะเป็นผู้หญิงใจดีและคอยดูแลบุตร ซึ่งตัวเธอเองนั้นเรียกได้ว่าสนิทกับคุณพ่อมากกว่าคุณแม่ เพราะเมื่อเธอเริ่มโตขึ้นคุณพ่อก็ได้เกษียณราชการมาดูแลบ้าน ในขณะที่คุณแม่เริ่มมีกิจการร้านค้าใหม่ทำให้ต้องปลีกตัวไปดูแลกิจการแห่งใหม่นี้ ลักษณะนิสัยของเธอจึงคล้ายคลึงกับคุณพ่อมากกว่า ตามที่เธอได้เล่าถึงชีวิตในวัยเด็กให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็จริงๆ อย่างครอบครัวก็ต้องบอกว่าค่อนข้างไม่ได้เลี้ยงแบบตามใจนะคะ แต่จะเลี้ยงเป็นแนวค่อนข้างสอนเป็นเรื่องเป็นราว หรือว่าทำผิดอะไรถามว่าต้องมีบทลงโทษ ถ้าสมัยก่อนย้อนกลับไปพี่ก็ยังคงมีไม่เรียวอยู่ ก็คือคงจะเป็นประมาณว่าคุณพ่อค่อนข้างเข้มเพราะว่าเป็นตำรวจ แต่ว่าก็ไม่ถึงกับว่าเคร่งเครียดมาก เท่าที่คิดได้ก็เลยรู้สึกเหมือนอยากเอาเป็นต้นแบบเพราะว่าเราอยู่ตอนเล็กๆ ตอนเด็กๆ เนี่ยก็พ่อแม่ก็จะดูแล เอาใจใส่เป็นพิเศษ”

(เพทหาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

เมื่อคุณเพทหายเริ่มโตเป็นวัยรุ่นและต้องออกจากบ้านมาใช้ชีวิตอยู่ในหอพักเพียงลำพัง เนื่องจากต้องเข้าไปศึกษาต่อในตัวเมือง ซึ่งช่วงเวลานี้ทำให้เธอต้องรู้จักรับผิดชอบตัวเองมากขึ้น ทำให้เธอเห็นว่าคุณพ่อคุณแม่ของเธอถึงแม้ว่าจะมีความเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัย แต่ท่านก็มีความเข้าใจวัยรุ่นเป็นอย่างดี โดยคุณพ่อคุณแม่จะปล่อยให้เธอได้เรียนรู้เองตามสมควร

ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีปัญหาต่างๆ ท่านก็พร้อมให้คำปรึกษาและแนะนำเช่นกัน ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ช่วงวัยรุ่นเนี่ยเค้าก็จะเหมือนปล่อยให้เราเรียนรู้แต่ก็จะเหมือนกับมีกรอบอยู่ อย่างเช่น ถ้าเกิดว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นมันก็จะทำให้เรารู้สึกว่าเรากล้าปรึกษา ปรึกษาพ่อแม่ อาจเป็นเพราะว่าคือเค้าก็ให้คำสั่งสอนเหมือนสอนว่านี่ถูกนี่ผิดไม่ควรทำอย่างนี้ๆ อย่างเช่นแบบเวลาเหมือนเราต้องไปงานวันเกิดเพื่อนหรืออะไรแบบเนี่ยคะ พี่มองว่าเค้าก็อนุญาตนะเพื่อนๆ ต้องแห่กันเข้ามาขอ แล้วก็โอเคก็จะมีกรวาก็โหมง จะต้องกลับก็โหมงคือมันเป็นแนวนี้ไง”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“จะบอกว่าเข้มงวดก็ไม่ใช่เนอะ แต่อย่างตอนเด็กๆ ก็มี แต่อย่างตอนวัยรุ่นก็จะมี คือเค้าก็หัวโบราณเนอะ แต่ว่าเค้าก็รู้ว่าในวัยไหนก็ควรปล่อยบ้างให้เราได้เรียนรู้ชีวิต ส่วนพี่ๆ ก็อย่างคนที่ถัดไปก็เป็นผู้หญิง ก็ด้วยความที่แบบเนอะ คุยกันได้หมดอะไรอย่างเนี่ย พอคุยกันได้หมดมันก็เลยเหมือนกับว่าไม่มีช่องว่าง อย่างครอบครัวพี่ว่ามันก็สำคัญ ความเข้าใจ พ่อแม่บางทีเค้าก็เข้าใจเราว่าวัยรุ่นเนอะ ถ้าเข้มงวดมากไป มันก็จะทำให้เหมือนเรายังอยากจะไป มันก็จะมีช่วงหนึ่งที่พี่จะต้องเหมือนกับไปเรียนในเมือง มันก็จะไม่ได้ไปกลับบ้าน ก็จะต้องเหมือนกับไปอยู่หอแบบเนี่ย”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

เมื่อเธอเรียนจบและเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร เธอบอกกับผู้วิจัยว่าตนเองเป็นคนที่ได้รับผิดชอบชีวิตตัวเองได้ดี รวมถึงการดูแลเลี้ยงดูคุณพ่อคุณแม่ด้วย ในช่วงที่เธอตัดสินใจแต่งงานนั้น หลังจากแต่งงานเธอก็ได้ตกลงกับสามีว่าไม่ยกมีบุตร เนื่องจากเห็นว่าตนเองมีอายุมากแล้ว และก่อนหน้าการแต่งงานเธอก็เป็นคนที่มีปัญหาเรื่องประจำเดือนมาไม่ปกติ จึงเกรงว่าจะมีบุตรยาก ซึ่งสามีก็ตามใจเธอ เพราะเห็นว่าการอยู่กันเพียง 2 คนก็มีความสุขดีแล้ว แต่เมื่อแต่งงานมาสักระยะหนึ่ง ทั้งคุณพ่อคุณแม่ของเธอและคุณพ่อคุณแม่ของสามีก็อยากให้เธอมีบุตร ด้วยสาเหตุตรงนั้นทำให้เธอเปลี่ยนความคิดว่าควรจะมียุติภพสักหนึ่งคน จึงมีการพูดคุยปรึกษากับสามีอีกครั้งหนึ่งว่าต้องการมีบุตร แต่อยากให้เป็นหลังแต่งงานสัก 2 ปี เพื่อให้ตนเองและสามีได้เรียนรู้และใช้ชีวิตด้วยกันก่อนจึงค่อยมีบุตร ซึ่งสามีก็เห็นด้วยเนื่องจากเป็นคนตามใจภรรยาอยู่แล้ว ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“เพราะว่าปกติคือจะเป็นคนที่ไม่ค่อยสบายอยู่บ่อยๆ คือมีปัญหาเรื่องประจำเดือน เราก็หาหมอย่างสมัยก่อนเราก็เคยถามว่ามันจะมีปัญหาอะไรมั๊ย จะยุ่งยากมั๊ยถ้าอยากมีน้อง แล้วก็ด้วยความที่เราแต่งซ้ด้วยก็รู้สึกที่เราต้องมีลูกให้ได้ ก็เลยเฉยๆ เลย แต่พอรู้ว่าเหมือนมีแรงเชียร์เยอะ ก็เลยมามีจุดคิดหนึ่งว่าก็มีก็น่าจะดีสักคนนึงแบบเนี่ย แต่พอตอนมีก็อย่างที่บอกกว่า พอรู้ปุ๊บ ก็รีบไปหาหมอเลย”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“ตอนแรกเนี่ยพี่ก็คุยกันไว้ก่อนว่าถ้าแต่งงานเนี่ยก็น่าจะสักปี สองปีค่อยมีว่าโอเคให้เราเรียนรู้กัน หมายถึงไปเที่ยวกัน อะไรกันก่อนแบบเนี่ยคะ แต่ว่าตอนแรกเลยคือจริงๆ แล้วโดยส่วนตัวเลยเนี่ยคิดว่าอายุมากแล้ว เพราะว่าตอนแต่งก็ย่าง 34 ละก็เลยคิดว่าจะไม่มียุค แต่ว่าด้วยความที่พอกับแม่ตัวเองด้วยแล้วก็พอกับแม่แฟนก็คือคุณปู่คุณย่าเค้าเนี่ยคะ ก็คือปู่ย่าเค้าก็เชียร์ให้มี ยังไงก็น่าจะมีสักคนนึง เราก็เลยขอไปเที่ยวก่อนแบบเนี่ยคะก็คุยกันไว้แบบนี้”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

เมื่อคุณเพทายตัดสินใจว่าจะมีบุตรก็ได้รับคำแนะนำจากพี่สาวของสามีที่เป็นพยาบาล และเพิ่งคลอดบุตรไปว่าให้รับประทานโพลิตเพื่อเตรียมตัวเป็นคุณแม่ แต่เธอก็ยังไม่ทำตามคำแนะนำนั้นๆ เพียงแค่รับฟังไว้เท่านั้น เพราะก็ยังมีความคิดว่าตนเองน่าจะไม่มีบุตรยากเพราะมีปัญหาเรื่องประจำเดือนมาไม่ปกติ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็ถามๆ พี่สาวพี่ผู้ชายว่ามันจะต้องอะไรยังไง เค้าก็บอกว่าให้กินโพลิต ถ้าจะมี เค้าบอกว่าให้กินไว้ก่อนเลย เค้าบอกว่ามันบำรุงเลือดจะได้แข็งแรงแบบเนี่ยกินก่อนได้ ไม่เป็นไรแบบเนี่ย”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

ด้วยบุคลิกภาพของคุณเพทายแล้วเป็นผู้หญิงทำงานที่สนุกกับการทำงานมาก เธอจึงมีเพื่อนที่ทำงานอยู่หลายคนที่สนิทสนมกันและมีการพูดคุยปรึกษากันถึงเรื่องการเป็นแม่ และการมีบุตรอยู่เสมอๆ โดยเฉพาะในช่วงที่มีเพื่อนในที่ทำงานแต่งงานและมีบุตร เธอก็จะได้รับคำแนะนำและบอกเล่าจากเพื่อนๆ เหล่านี้ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไรบ้าง

“ก็มีถามนะ ถามน้องที่ออฟฟิตคือเค้าแต่งที่หลังพี เค้าแต่งแล้ว 2 เดือน เค้าก็มีเลย เราก็แซวๆ กันก็มีถามกันว่าทำยังไง น้องเค้าก็บอกว่าความตั้งใจ คือแต่งแล้วก็ด้วยความที่เที่ยวมาเยอะแล้วเค้าก็มีเลย เค้าก็บอกว่าแต่งแล้วก็ทำร่างกายให้แข็งแรง ต้องเบิกบาน แล้วก็มีความรู้สึกเหมือนว่าอยากจะมีนะ แต่ก็ไม่ต้องซีเรียส เค้าก็บอกว่าให้เหมือนกับเราทำใจให้สบายๆ ก็จะมีถามคุยๆ กันมากกว่า”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

สี่

ในช่วงก่อนตั้งครรภ์นั้น คุณเพทายยอมรับกับผู้วิจัยว่าเธอยังคงมีความรู้สึกว่าคุณเองน่าจะเป็นผู้มีบุตรยากเพราะด้วยการมีประจำเดือนมาไม่ปกติและยังมีอายุที่เธอเห็นว่าคุณค่อนข้างมากทำให้คงไม่สามารถมีบุตรเร็วเหมือนกับคุณแม่คนอื่นๆ เธอจึงยังไม่รู้สึกตื่นเต้นหรือต้องกระตือรือร้นในการเป็นแม่แต่อย่างใด รวมทั้งไม่ได้มีการศึกษาข้อมูลจากสื่ออื่นๆ เหมือนผู้หญิงคนอื่นๆ ที่ต้องการมีบุตร ในช่วงเวลานี้สื่อต่างๆ จึงยังไม่มียุติวิพากษ์หรือส่งผลต่อความเป็นแม่ของเธอแต่อย่างใด

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

เมื่อเธอพบว่าเธอตั้งครรภ์ เธอมีอาการแพ้ท้องมาก รู้สึกหงุดหงิด และอ่อนเพลีย ซึ่งสามีก็เข้าใจ ช่วยเหลือและอยู่เคียงข้างเธอเป็นอย่างดี ซึ่งนอกจากสามีแล้วก็ยังมีคุณพ่อคุณแม่สามีที่ตื่นเต้นและคอยดูแลช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“คือจริงๆ แล้วพี่ผู้ชายหรือว่าแฟนเราเนี่ยมีส่วนมาก คือเราอะผู้หญิงคือพี่เพิ่งรู้จากตัวเองเลยนะพอตั้งครรภ์แล้วแพ้มากๆ อะคะ คือมันเหนื่อยมากแล้วเราก็หงุดหงิดด้วย คือเค้าตั้งใจเย็นนะ เค้าก็จะดูแลเรื่องอาหารการกิน คือเราจะไม่ทำอะไรเลย คือจริงๆ ผู้หญิงเราจะเพลียมากเลยตอนเราท้อง”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“แต่ว่าทางพี่ผู้ชายกับทางญาติๆ เค้าเนี่ย คือเค้าตื่นเต้นด้วย ตอนแรกเหมือนไม่ยอมมีไงแต่พอรู้ว่าวินาทีแรกที่มีเนี่ยเค้าเปลี่ยนไปเยอะมากเลย เค้าจะรู้เลย เค้าจะรู้จักว่าเราชอบกินกาแฟ เค้าก็จะบอกว่าต้องเลิกกินนะ คือเค้าจะมีวิธีให้เราเลิกกินพูดให้โน้มน้าวพี่ บอกว่าอยากให้คุณตัวขาวม้าย อยากให้คุณหล่อม้าย (หัวเราะ) พี่ว่ามันมีส่วนมากเลย คือเค้าจะ

หาวิธีมาพูดอะคะ กลายเป็นไฉนที่กว่าเราก็คือสำคัญคือเค้าต้องเข้าใจเราด้วย ในเรื่องของอารมณ์เรา ในเรื่องของอาหารการกินการช่วยดูแล ทานอะไรที่มีประโยชน์ ฟีนทานทั่วไปเรื่อย ๆ เค้าแบบอะไรที่มีประโยชน์ เค้าจะสรรหามา 6-7 เดือนน้ำมะพร้าวอะไรแบบเนี่ย เค้าจะค่อนข้างดูแลใส่ใจเยอะมาก”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

นอกจากนี้ด้วยความที่คุณเพทายเป็นคนรอบคอบและชอบวางแผนต่าง ๆ ในการใช้ชีวิต เมื่อเธอทราบว่าตนเองตั้งครรภ์ เธอและสามีจึงมีการวางแผนต่าง ๆ เพื่อนอนาคตของบุตรและครอบครัวตั้งแต่เธอเริ่มตั้งครรภ์ เนื่องจากมีความคิดเห็นว่าเป็นสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้เธอต้องกระตือรือร้นเก็บออมไว้ให้บุตรในอนาคตจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็วางโครงการเรื่องการสะสมเงินออมเงินออมแบบเนี่ยคะเราก็จะมาเข้มตรงนั้น เราก็จะพยายามสร้างรายได้ส่วนหนึ่งก็จะพยายามหามากขึ้น เหมือนอย่างแฟนพี่เนี่ยก็ขยันขึ้นมามากขึ้นที่อะไรแบบเนี่ย พอรู้ว่าจะมีลูกก็ขยันขึ้นที่รับงานทุกอย่างแบบเนี่ย คือพี่ว่ามันก็เป็นจุดประกายหนึ่งที่พี่แอบมองเห็นเหมือนกัน เราก็หาเงินเก็บเงินเยอะ ๆ”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

คุณเพทายได้ปรึกษาเพื่อนร่วมงานถึงเรื่องต่าง ๆ ในการเป็นแม่และการเตรียมตัวเพื่อเลี้ยงบุตรไปจนกระทั่งเรื่องการเข้าเรียนของบุตรตั้งแต่บุตรยังอยู่ในครรภ์ ทั้งเพื่อนที่กำลังตั้งครรภ์ด้วยกันและเพื่อนที่เป็นคุณแม่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยเรียน ซึ่งในการพูดคุยปรึกษากับเพื่อนทำให้เธอได้ทราบประสบการณ์ มุมมองใหม่ และสามารถวางแผน เตรียมตัวรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตได้ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ที่ออฟฟิตก็จะมีคนท้องก่อนพี่ 3 เดือนแบบเนี่ย ในออฟฟิตเดียวกันก็เหมือน กับแชร์ความรู้กัน เราก็เรียนรู้ว่าเราต้องเตรียมอะไร มีอะไรที่เราจะต้องรู้”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“สิ่งที่เราคิดก็คงเป็นเรื่องเงินล่ะ (หัวเราะ) เพราะว่าเรามองว่าเราต้องแบ่งสัปดาห์ส่วนแล้วนะ เราก็วางโครงการ เพราะอย่างข้างบ้านเนี่ยเค้าก็

จะถามหรือว่าไปคุยกับพี่ที่ออฟฟิศที่ทำงานอะคะก็เริ่มไปหาข้อมูลแล้วว่าเด็กเค้าจะเริ่มเรียนกันตอนไหนอะไรยังไง หรือว่ามันจะมีค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

สี่

หลังจากที่ก่อตั้งธุรกิจเธอไม่ได้ตื่นตื่นหรือเตรียมตัวก่อน เมื่อคุณเพทายตั้งธุรกิจจริงๆ เธอก็หาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและอ่านหนังสือเป็นจำนวนมาก ทั้งเรื่องของการตั้งธุรกิจ อากาศต่างๆ การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ พัฒนาการต่างๆ ของเด็กในแต่ละช่วงวัย และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นแม่ในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะการอ่านหนังสือที่เธออ่านมากเป็นพิเศษและเมื่ออ่านแล้วยังนำมาเล่าต่อให้สามีฟังอีกด้วย

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

เมื่อคุณเพทายคลอดบุตรก็ได้รับการอนุญาตให้ลาคลอดได้ 3 เดือน เนื่องจากที่ทำงานของคุณเพทายเป็นบริษัทเอกชนที่มีความยืดหยุ่นค่อนข้างมาก โดยพนักงานสามารถลาคลอดก่อนเพื่อพักผ่อนในช่วงที่ยังไม่คลอดบุตรได้ หรืออาจลาคลอดน้อยกว่า 3 เดือนได้ หากต้องรีบกลับมาทำงาน ซึ่งคุณเพทายเลือกการลาคลอดเต็มที่ 3 เดือนหลังคลอดบุตรจริง เนื่องจากเธอต้องการเวลาที่มีมากพอสำหรับการดูแลบุตร ตามที่เธอได้เล่าความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“เราก็จะบอกเค้าว่าเราจะลาเนี่ยเราใช้สิทธิเต็มที่เลย 3 เดือนอะไรอย่างเนี่ย แต่ของพี่ พี่ก็ดูแล้วว่าเออ ทางหัวหน้าก็จะบอกว่าเราจะลาก่อนหน้ามัย๊เราก็บอกว่าเดี๋ยวเราดูก่อน แล้วก็มีการเตรียมการในเรื่องของงานที่มันเป็นงานของเราที่จะต้องมีคนมารับช่วงในช่วงที่เราต้องคลอดอะนะคะจริงๆ พี่ก็จะมีลูกน้อง มีผู้ช่วยอยู่ แล้วก็มีคนในทีมก็จะเริ่มเหมือนกับว่าเออ เตรียมเคลียร์งานให้ทำแบบเนี่ยละ มีการประชุมกัน ส่งมอบงานในจุดที่เราต้องฝากต่อเค้า มีการวางแผนกันก่อนแล้วมันก็มีกำหนดไทม์เป็นช่วงที่เราจะรู้ว่าเดือนนี้ะช่วงนี้ะที่เราจะคลอด”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

ในช่วงที่ลาคลอด 3 เดือนที่อยู่บ้าน สามีก็จะพยายามเรียนรู้การเลี้ยงบุตรไปพร้อมกับเธอซึ่งโดยปกติแล้วสามีที่มีอาชีพทำงานอิสระมักต้องออกไปทำงานนอกบ้านบางวัน ส่วนในวันที่ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เขาก็จะช่วยเหลือเธอด้วยการดูแลบุตรทั้งวัน โดยสามีมัก

ขอให้เธอเล่ารายละเอียดจากหนังสือให้ฟัง และไปพบแพทย์กับเธอทุกครั้งเมื่อมีการอบรมการดูแลบุตรในกิจกรรมต่างๆ ของโรงพยาบาล ซึ่งเธอบอกว่าสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยเธอได้มากทั้งการแบ่งเบาภาระในการดูแลบุตรและสร้างความรู้สึกอุ่นใจ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็พยายามเรียนรู้เรื่องของการเลี้ยงลูกนะคะ รู้สึกแต่ไม่ชอบอ่านหนังสือ ชอบให้เราเล่าให้ฟัง (หัวเราะ) บอกว่าเราต้องเตรียมอะไรแบบเนี่ย เราก็พยายามเลี้ยงเองด้วยเลี้ยงช่วยด้วย มันก็จะมีไปอบรมที่โรงพยาบาล อะคะ ส่วนใหญ่แล้วเวลาไปหาคุณหมอะคะ พี่ว่าสำคัญเหมือนกันนะ คือถ้าพี่ผู้ชายไปด้วยคุณพ่อเนี่ย ถ้าจะเป็นคุณพ่อคนใหม่ควรไปด้วย เพราะมันเหมือนเราจะมีอารมณ์ขึ้นมามากขึ้นทีละเล็กละน้อย คือเราไปแล้วเผื่อคุณหมอะมีอะไรที่แนะนำเป็นพิเศษหรือว่ามีอะไรที่เค้าบอกแบบเนี่ยก็จะให้เค้าไปรับฟังอะคะ แล้วเค้าจะมีคอร์สแต่คุณหมอบอกว่าแค่ฟังบรรยาย แต่ช่วงที่เราคลอดอะคะถ้าเราอยู่เนี่ยมันจะมีพวกอาบน้ำพวกเนี่ยเราจะทำได้ทำจริงเลย คุณพ่อเค้าจะได้รู้ได้ช่วยเรา”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

นอกจากนี้เมื่อหมดเวลาลาคลอด 3 เดือนที่คุณเพทายจะต้องกลับไปทำงานตามปกติ เธอก็ได้เล่าให้ผู้วิจัยว่าเธอและสามีมีการปรึกษากันและเตรียมการไว้ตั้งแต่เธอตั้งครรภ์ได้ 2 เดือนว่าหากเธอต้องกลับไปทำงานตามปกติและสามีเองก็ต้องทำงานด้วยเช่นกัน และใครจะเป็นผู้ช่วยในการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งเธอก็มองไปญาติๆ ก่อน แต่เนื่องจากไม่มีใครสามารถช่วยเหลือตรงนี้ได้ เธอจึงขอความช่วยเหลือจากคุณพ่อคุณแม่ของเธอให้หาคนที่ไว้ใจได้มาเป็นแม่นมในการเลี้ยงดูบุตรของเธอในช่วงที่เธอต้องกลับไปทำงาน ซึ่งแม่เนมก็มาช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตรของเธอเมื่อเข้าเดือนที่ 3 เพราะเธอต้องการให้แม่เนมเข้าใจและเรียนรู้พฤติกรรมของบุตรก่อนที่เธอจะต้องกลับไปทำงานจริงๆ ในเดือนหน้า ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ตั้งแต่ช่วงท้องเลย ได้ 2 เดือนมั้งตอนนั้น ตั้งแต่รู้เลยอะ คือซื้อมาแล้ว ดินเดินไปก่อนแหละ ดินเดินนั้นนั่นนี่นั่น ดินเดินพอเริ่มเอาแหละ เดือนที่สองก็คุยกันกับพี่ผู้ชายว่าเอายังไงดี ตอนแรกเราก็มองที่ปู่ย่าตายายก่อนอยู่แล้วอะนะ เราก็มองที่ความสบายใจที่สุดแล้วเพราะท่านก็เป็นพ่อแม่เราเองแล้วก็การพูดคุยกะคะเตรียมไว้ตั้งแต่ตอนนั้นเลยว่ายังไง แต่อย่างของพี่เนี่ยหนึ่งล่ะถ้าเป็นพ่อแม่ พี่เนี่ยอยู่ต่างจังหวัด เค้าก็ยินดีแหละ แต่ด้วยความที่อายุ ท่านค่อนข้างอายุมากแล้ว เราก็มองว่าท่านก็คงจะเหนื่อยเนอะเลี้ยงเด็กเล็กอะ คนแก่เลี้ยงเด็กเล็กเราก็เลยตัดตรงนั้นไป เนี่ยแหละคะก็วางแผนว่าจะหาคนมาเลี้ยงยังไงก็

วางแผนว่าพี่คงต้องกลับไปทำงานอีกล่ะ คือยังต้องทำงานอยู่ ด้วยตำแหน่งประสบการณ์ทำงานเยอะก็คงจะไม่ถึงขั้นว่าออกมาเลี้ยงลูกเลย ก็ตอนนั้นเรารู้แน่อยู่แล้วว่าเราจะกลับไปทำงานคะก็วางแผนเรื่องนี้แหละคะ ก็มองคนใกล้ชิดก่อนเลยปู้ยี่ปู๋ยาตายมาได้มัย ถ้ามาได้ก็เริ่มมองหาแม่นม”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

เพื่อน

คุณเพทายเป็นคุณแม่อีกหนึ่งคนที่มีปัญหาเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เนื่องจากเธอมีน้ำนมน้อย แต่เธอก็พยายามหาวิธีการเพื่อเพิ่มน้ำนมตนเองด้วยการสอบถามเพื่อน ๆ หรือพี่สาวเพื่อหาสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาคาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของเธอ แต่หลังจากที่เธอปรึกษาเพื่อนยิ่งกลับทำให้เธอรู้สึกเครียดและกังวลใจ เนื่องจากเพื่อนคนที่เธอปรึกษาก็ไม่ได้มีน้ำนมน้อยเหมือนเธอ เธอจึงปรึกษาเพื่อน ๆ อีกรายหลายคน จนพบว่าก็มีเพื่อนบางคนที่มีน้ำนมน้อยเหมือนเธอหรือบางคนมีน้ำนมน้อยกว่าเธอเสียอีก ซึ่งทำให้เธอเริ่มรู้สึกมีความเครียดลดลง และเปลี่ยนวิธีการคิดใหม่ว่าจะพยายามให้นมแม่ได้มากที่สุด แต่หากน้ำนมน้อยลงหรือไม่พอกับความต้องการของบุตรก็จะให้นมผงเสริม ตามที่เธอได้เล่าความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“โห้ย มีคะ หลังคลอดเนี่ย ถ้าเพื่อนฝูงที่เป็นคุณแม่มาก่อน แม้แต่พี่สาวที่ใกล้ชิดเพราะเราจะเจออะไรที่ไม่เคยเจอมาก่อนเยอะมาก อย่างเรื่องนมเนี่ยพี่เครียดกับเรื่องนมเยอะมากเลย เพราะเป็นคนที่มีน้ำนมน้อยมีแล้วก็แบบว่าอย่างช่วงนี้เรื่องของโภชนาการเค้าก็จะเน้นนมแม่ ๆ เรายังวิตกกังวลว่าจะเอาอย่างไรดี จะถามใครดี บางทีโทรถามพี่สาว โทรถามเพื่อนที่เพิ่มคลอดคะว่าเออ เป็นยังไง ทำยังไง เค้าก็ให้กินแกงเลี้ยงกินน้ำร้อน แต่เค้าบอกว่าบางทีเราต้องโทรหลายคน (หัวเราะ) บางคนมีน้ำนมเยอะอยู่แล้ว บางคนก็มีปานกลาง บางคนเค้ามีเยอะมันก็พุ่งนะนมพุ่งแบบเนี่ย พอพี่ฟังพี่ก็ยิ่งเครียดว่า เอ๊ะ ทำไม บางทีเราก็โทรถามคนที่ตรงกับเราอะ คือเค้าก็เนี่ยเราก็ไม่มีเหมือนกันนะ อย่าซีเรียสนะนมกระป๋องเนี่ยก็ได้ ซึ่งตรงนี้นะมันก็ทำให้เราสบายใจขึ้นเยอะเลย”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“แต่เค้าก็พยายาม เหมือนเค้าก็ไม่ใช่ไม่รู้ใช่ไหมว่าเรามีมากน้อยขนาดไหน เค้าก็แนะนำให้เราทานนู่นนี่ แต่เราก็เจอแต่คนที่มีน้ำนมเยอะ แต่พอเจอคนที่ไม่มีอะมันโดนมากเลยอะ คือมันเหมือนปลดปล่อยเรามากเลย

เอ้ย เราไม่มีเลย เรายิ่งให้ได้แค่ออกโรงพยาบาลมาไม่กี่อาทิตย์ อย่างของพี่เนี่ย”

(เพทชาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

สี่

ด้วยปัญหาเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของเธอ นอกจากการปรึกษาเพื่อนแล้ว เธอยังได้หาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตหรือการอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ถึงวิธีการต่างๆ เพื่อเพิ่มน้ำนมของเธอ เช่น การรับประทานน้ำอุ่น การรับประทานแกงเลียงที่เชื่อว่าจะสามารถเพิ่มน้ำนมได้ ซึ่งเธอก็ทดลองปฏิบัติตาม แต่ก็ยังไม่สามารถเพิ่มน้ำนมให้กับเธอได้ ซึ่งในขณะนั้นเธอก็เกิดความรู้สึกเครียดและกังวลใจอยู่ไม่น้อย จนกระทั่งเธอได้โทรศัพท์ไปปรึกษาเพื่อนที่มีน้ำนมน้อยเช่นกัน จึงทำให้เธอรู้สึกคลายกังวล เปลี่ยนวิธีคิดและหาวิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหานี้ไปได้

กรณีศึกษาที่ 9 คุณโอปอล (นามสมมติ)

คุณโอปอล คุณแม่วัย 33 ปี มีบุคลิกภาพคล่องแคล่ว พูดจาฉะฉาน พูดเร็ว คุยเก่งและดูมีความมั่นใจในตัวเอง เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คุณโอปอลแต่งงานกับสามีเมื่อปี พ.ศ.2550 ปัจจุบันเธอมีบุตรสาว 1 คน อายุได้ 11 เดือนแล้ว คุณโอปอลมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี คุณโอปอลทำงานบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครและยังมีธุรกิจส่วนตัวที่เกี่ยวกับเครื่องประดับด้วย เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงชีวิตในวัยเด็กของเธอว่าคุณพ่อต้องไปรับราชการต่างจังหวัด ส่วนคุณแม่ก็ได้ติดตามคุณพ่อไปต่างจังหวัด เธอจึงได้รับการเลี้ยงดูจากคุณป้าจนทำให้เธอมีบุคลิกภาพคล้ายคลึงกับคุณป้ามาก ทั้งการเป็นคนสนุกกับการทำงานและชอบการค้าขายดังเช่นในปัจจุบัน

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ชีวิตในวัยเด็กของคุณโอปอลอาจดูแตกต่างจากคุณแม่คนอื่นๆ ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญบ้าง เนื่องจากคุณพ่อของเธอรับราชการครู ทำให้ต้องย้ายสถานที่ทำงานไปยังจังหวัดต่างๆ ส่วนคุณแม่ซึ่งเป็นพนักงานบริษัทก็จะมีการติดตามคุณพ่อเพื่อไปทำงานต่างจังหวัดบ้าง ด้วยสาเหตุนี้เองจึงทำให้เธอต้องมาอาศัยอยู่กับคุณป้าตั้งแต่เธออายุได้ 2 เดือนจนถึง 13 ปี ซึ่งคุณพ่อคุณแม่จะกลับมาเยี่ยมเธอบ้างประมาณเดือนละ 2 ครั้ง การได้รับการเลี้ยงดูจากคุณป้าทำให้เธอมีบุคลิกหรือลักษณะนิสัยที่คล้ายคลึงกับคุณป้ามากทั้งการมีนิสัยชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อย อดทน เข้มแข็ง และชอบการค้าขาย เนื่องจากที่บ้านของคุณป้าเป็นร้านค้า ซึ่งคุณป้าจะสอนให้เธอรู้จักการค้าขายตั้งแต่ในวัยเด็กและลูกพี่ลูกน้องทุกคนที่อยู่ในบ้านคุณป้าต้องได้รับ

การฝึกฝนให้เป็นคนทำงานเป็นและรู้จักการแก้ไขปัญหาเป็นตั้งแต่วัยเด็ก การที่ได้มีโอกาสมาอยู่ในความดูแลของคุณป้าอาจทำให้ในขณะนั้นเธอรู้สึกเหงาและคิดถึงคุณพ่อคุณแม่บ้าง แต่เธอก็รู้สึกขอบคุณคุณป้าที่สอนให้เธอเป็นคนที่ยอดทน เข้มแข็งและทำงานได้ดีดังเช่นในปัจจุบัน ตามที่เธอได้เล่าถึงความรู้สึกในขณะนั้นให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“คือครอบครัวของป้าเป็นครอบครัวทำงานค่ะ ตื่นเช้ามาเนี่ย คือมันเป็นร้านขายของใช้มัยยะ ป้าก็จะมีร้านขายของอยู่ในตลาด เป็นตลาดสด ก็หน้าร้านจะมีร้านขายผัก ผลไม้ ดีสามก็จะต้องขายกับข้าว ขายแกง ปรุงอย่างเนี่ยค่ะ แล้วพอขายแกงเสร็จปิดร้านแกงปรุงประมาณสายๆ ช่วงสิบเอ็ดโมง พอเลิกขายแกงก็จะมีการขายผักขายผลไม้เปิดอยู่แล้วด้วย แล้วตัวในบ้านเองก็จะเป็นร้านตัดเสื้อผ้า ก็คือเป็นบ้านที่ทำมาหากิน ทำงานตั้งแต่พื้จำความได้ คือพื้พูดได้ก็ต้องทำงานได้แล้ว”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

“ให้ทำงาน ให้ค้าขาย ให้อดทน ที่นี้เวลาเราไม่ได้อยู่กับพ่อกับแม่ใช้มัยยะ เราอยากได้อะไรเราก็ร้อง เราอยากได้เหมือนเด็กๆ คนอื่นไม่ได้ เราก็ต้องทำงานเพราะว่าป้าสอนให้ทำงาน ก็ทำงานเพื่อที่ว่าจะได้เงินจะได้ของนั้นมาแต่เราก็กินของดีๆ อะคะ มีเงินใช้ อยากได้อะไรก็ได้ มีเสื้อผ้าสวยๆ ใส่ แต่ว่าต้องทำงาน ต้องรู้จักแก้ปัญหา ต้องทำงานเก่งอะคะ ต้องขายของเก่ง ต้องพูดเก่ง ต้องบวกเลขเก่ง ต้องคิดเงินเก่ง (หัวเราะ)”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

“ก็ใกล้ชิดกับป้ามากที่สุด แต่ว่าด้วยจริงๆ แล้วเนี่ยถึงเราจะมีชีวิตที่สุขสบายยังงั้นอะคะ แต่การที่เราได้อยู่กับพ่อกับแม่ก็อาจจะดีกว่า ทั้งๆ ที่การได้อยู่กับพ่อกับแม่อาจลำบากกว่า อาจไม่ได้กินของดีๆ ไม่ได้แต่งตัวสวยๆ ไม่ได้เสื้อผ้าใส่ ไม่มีคนซักผ้า ภูบ้าน ทำกับข้าวทำอะไรให้กิน แต่ว่าเวลาที่เราร้องให้แล้วเราเหนื่อย หรือว่าเวลาที่เรอยากจะทำอะไรใครสักคนว่าเรารักเค้าอะ คนนั้นอาจจะป๊อเป็นแม่เราใช้มัย แต่ในขณะที่พื้เนี่ยพื้มองไปทางไหนพื้ก็ไม่มีใคร ไม่มีพ่อกับแม่ไม่มีแม่ไป เพราะพ่อกับแม่พื้ต้องทำงาน ตัวพื้เองพื้ก็ต้องเข้าใจตรงนั้น แล้วที่นี้พื้มองมาถึง ณ วันนี้ วันที่พื้ลูกใช้มัย พื้กลับรู้สึกว่าพื้ไม่ได้มีความจำเป็นเหมือนพ่อกับแม่ที่ต้องออกไปทำงานข้างนอก แต่ว่าตัวพื้เองวันนี้พื้สามารถเลี้ยงดูลูกได้ พื้ก็เลยคิดว่าลูกควรจะอยู่กับพื้ซึ่งเป็นพ่อกับแม่มากกว่า เพราะฉะนั้นเนี่ยไม่ว่ายังไงก็แล้วแต่คือพื้คิดตลอดเวลาว่า

เมื่อใดที่ลูกต้องการพี่ พี่จะไปหาเค้าทันที ลูกจะมีพี่อยู่กับลูกเสมอและ
ทุกๆ ครั้งที่ลูกต้องการ”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

เมื่อเธอแต่งงานก็ตั้งใจอยากมีบุตรเลย แต่ว่าหลายปีผ่านไปก็ยังไม่มีการตั้งครรภ์ ญาติๆ จึงพาไปพบแพทย์เพื่อปรึกษาว่าเธออยู่ในภาวะมีบุตรยากหรือไม่ ซึ่งผลปรากฏว่าเธอไม่ได้เป็นผู้มีบุตรยาก สุขภาพทั่วไปก็แข็งแรงดี การที่ยังไม่มีบุตรอาจเป็นเพราะความเครียด คุณโอบอลจึงเริ่มรักษาสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การออกกำลังกาย นอกจากนี้เธอยังเลือกรับประทานโฟลิตเพื่อช่วยในการเตรียมพร้อมที่จะมีบุตรก่อนการตั้งครรภ์ถึง 6 เดือน ซึ่งเธอได้เล่าถึงความรู้สึกในขณะที่ยังไม่ได้ตั้งครรภ์ให้กับผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ในช่วงที่ยังไม่ได้ท้องก็คุยค่ะ ก็คุยกับพี่ๆ แต่ว่าจริงๆ แล้วพี่มีพี่สาวท้องยากอยู่คนหนึ่ง แล้วอีกคนหนึ่งก็เป็นพี่สาวท้องง่าย อย่างทัศนคติมันก็จะต่างกัน อย่างคนท้องยากเค้าก็จะไปทำก็พี่ทำอะไร เค้าก็จะบอกว่ามีการพาพี่ไปหาหมอนะ ก็ไปโรงพยาบาลจุฬาฯก็ไปกัน ไปคลินิกมีบุตรยากก็ไป ปรากฏว่าหมอบอกว่าพี่ไม่ได้มีบุตรยาก พี่ไม่มีเอง จริงๆ แล้วร่างกายพี่ไม่ใช่ะ ไม่ใช่คนมีบุตรยาก ปกติแล้วยังแข็งแรงอีกต่างหาก อาจจะเกิดจากที่พี่เครียดอยากมีมากเกินไปรีเปลา หรืออะไรแบบเนี่ยมากกว่าหรือว่าทำงานเยอะไปรีเปลา เพราะร่างกายก็แข็งแรงทุกอย่างพร้อมมาก อย่างถ้าเรียกตามคนโบราณเค้าก็จะบอกว่ายังไม่ถึงเวลา ยังไม่มีคนมีบุญมาเกิดอะไรอย่างนี้ พอถึงเวลาท้องปั๊บก็ท้องขึ้นมาแบบเนี่ย”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

เพื่อน

ในช่วงก่อนการตั้งครรภ์คุณโอบอลก็ไม่ได้มีการปรึกษาเพื่อนๆ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากตัวเองยังไม่ได้ตั้งครรภ์จริงๆ จะมีเพียงการพูดคุยกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่การปรึกษาหลักๆ จะเป็นคนในครอบครัวหรือญาติๆ กันเสียมากกว่า เนื่องจากญาติจะมีประสบการณ์ที่หลากหลายให้เธอได้เรียนรู้มากกว่า

สื่อ

ในช่วงก่อนตั้งครรภ์ที่เธอรอการมีบุตรอยู่หลายปี เธอก็ได้หาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตซึ่งเธอมักใช้สื่อในช่องทางนี้อยู่บ่อยครั้งเนื่องจากเธอเห็นว่าการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่สะดวก เหมาะสม กับการใช้ชีวิตของเธอ เนื่องจากเธอมักทำงานตลอดวัน การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต

ที่สามารถค้นหาข้อมูลได้รวดเร็วย่อมเป็นผลดีสำหรับเธอ ส่วนการอ่านหนังสือก็จะมีคุณแม่สามีซื้อมาให้เธอเป็นประจำ ซึ่งเธอก็ได้อ่านหนังสือเหล่านั้นบ้าง แต่ก็อาจไม่มีเวลาได้อ่านมากเท่ากับสื่อในอินเทอร์เน็ต ข้อมูลในหนังสือนี้จึงมักมีสามีเป็นผู้อ่านและนำมาเล่าให้เธอฟังต่อเป็นส่วนใหญ่ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ตั้งแต่ยังไม่มีน้องเลย แล้วหนังสือก็ทั้งแม่แฟน แม่พี่อย่างเนี่ย อย่างแม่พี่ก็จะชอบเอาของกินมาให้ ส่วนแม่แฟนก็จะชอบซื้อหนังสือมาให้ ก็คือบางทีถ้าหนังสือมันเยอะๆ ก็แฟนอ่านเยอะกว่าพี่อ่านอีกพี่ก็ขี้เกียจ”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

“ก็คือจริงๆ มันก็แต่งงานมานานแล้วว่าจะท้องใช่ปะ แล้วทุกคนก็ไม่อยากจะมีลูกแต่รู้ว่าทางบ้านแม่แฟนแล้วก็บ้านตัวเองก็อยากมีหลานกันทุกคน แต่ก็คงไม่อยากจะกดดันว่าเราไม่ท้องอะไรแบบเนี่ยก็เลยเหมือนกับว่าอย่างตัวแฟนเองเนี่ยหนังสืออ่านเยอะกว่าพี่อีก แฟนพี่อะ อ่านหนังสือเยอะกว่าพี่อีกนะ”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

เมื่อคุณโอบอลไปพบแพทย์และพบว่าตนเองตั้งครรภ์ได้เดือนครึ่ง เธอก็มีอาการแพ้ท้องอย่างหนัก เช่น อาเจียนเป็นเลือด จนต้องเข้าพักรักษาในโรงพยาบาลอยู่หลายวัน ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าสามีดูแลเธอดีมาก ทั้งการแบ่งเบาภาระงานเรื่องงานบ้าน ทำให้เธอสามารถไปทำงานและกลับมาพักผ่อนได้อย่างเต็มที่ ตามที่ได้สัมภาษณ์คุณโอบอล ดังนี้

“ดูแลอย่างดีเลยคะ พี่ไม่ต้องทำอะไรเลย คือทุกอย่างเลย ดูแลอย่างดีคือพี่ไปทำงานใช่ไหมคะ แล้วพี่ก็กลับบ้าน พอกลับบ้านปกติเราเป็นแม่บ้านเราก็ต้องทำงานบ้านทำอะไรใช่ไหม แฟนพี่ทำหมด ไม่ต้องทำอะไรเลย แฟนพี่ทำทุกอย่างเลย”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

นอกจากนี้ยังมีญาติๆ ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจ ทั้งการแนะนำหาอาหารที่บำรุงครรภ์มาให้เธอรับประทานหรือพยายามพาเธอออกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน เพื่อให้เธอไม่ต้องอยู่เพียงแต่ในบ้านและรู้สึกแพ้ท้องเพียงอย่างเดียว อย่างที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“อย่างพ่อแม่สามี หรือว่าพ่อแม่ตัวเอง แล้วก็พี่ๆ บรรดาลูกพี่ลูกน้องอะคะที่บ้านอยู่ใกล้ๆ กัน คุณยาย หรือแม่แต่น้องสาวคือทุกๆ อาทิตย์จะมีคนพาไปกินข้าวนอกบ้านตลอด เพื่อให้เราไม่หมกหมุ่นอยู่กับการแพ้ท้อง เราจะตื่นตื่นว่า อู้ย อาทิตย์นี้เราจะไปกินอะไรที่ไหนจนกระทั่งแบบว่าหายแพ้ท้องไปเอง”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

เพื่อน

นอกจากคนในครอบครัวหรือญาติๆ ที่คอยช่วยเหลือเธอในยามตั้งครรภ์ เพื่อนของคุณโอบอลก็เช่นเดียวกันที่พยายามแนะนำอาหารที่มีประโยชน์และหมั่นติดต่อเธอเพื่อถามถึงความต้องการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับเธออย่างมากที่สุดในขณะที่เธอตั้งครรภ์ ซึ่งเธอก็รู้สึกยินดีและขอบคุณเพื่อนๆ กลุ่มนี้มาก ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ก็คือพี่จะมีคนมาแนะนำมากเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เพราะว่าพี่แพ้ท้อง พี่แพ้ท้องหนักมาก ก็จะมีคนมาแนะนำว่าอาจจะอยากกินอันนั้นอยากกินอันนี้ ซึ่งพี่ไม่ได้อยากกินอะไรเลย พี่เป็นแบบไม่อยากกินอย่างเดียวคือเค้าจะมีอาหารมีอะไรแบบเนี่ยคะ มาให้เรื่อยๆ มาให้กินมาให้ลองทาน หรือว่าพาไปกินที่นั่นที่นี้ไปกินข้าวที่นั่นที่นี้ร้านอาหารข้างนอก”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

สื่อ

คุณโอบอลได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในช่วงตั้งครรภ์นอกจากเธอจะมีอาการแพ้ท้องมากแล้วเธอยังรู้สึกอ่อนเพลียมากกว่าปกติ จึงทำให้นอกจากการทำงานแล้ว เธอก็รู้สึกไม่ค่อยอยากทำกิจกรรมใดๆ ซึ่งอย่างงานบ้านสามีก็เป็นผู้ช่วยเหลือดูแลแทนให้ แต่เธอก็ยังพยายามหาข้อมูลต่างๆ เพื่อดูแลตัวเองและบุตรในครรภ์ และเพื่อเตรียมตัวเป็นคุณแม่ในอีกไม่กี่เดือนนี้ เช่นเดิม ทั้งการอ่านหนังสือ การอ่านนิตยสาร การใช้อินเทอร์เน็ต หรือแม้กระทั่งการดูรายการโทรทัศน์ ซึ่งเธอกล่าวว่าสื่อเหล่านี้สามารถช่วยในเรื่องการปฏิบัติตัวสำหรับเธอได้มาก ทั้งการช่วยในพัฒนาการของบุตรตั้งแต่อยู่ในครรภ์ หรือการสังเกตอาการของตนเอง ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ใช่ค่ะ ก็ยังอ่านหนังสือ ใช้อินเทอร์เน็ตดูทีวีอยู่ แต่หนังสืออาจจะอ่านน้อยหน่อย ให้แฟนอ่านให้ฟัง ชี้เกี่ยจ แต่จะเล่นอินเทอร์เน็ตมากกว่า”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

“ถ้าเป็นพวกหนังสือรักลูก แม่และเด็กอะไรแบบเนี่ย คำก็จะมีข้อมูลแบบว่าเตรียมตัวยังไงเวลาท้อง หรือว่าท้องแล้วต้องปฏิบัติตัวยังไง อะไรที่เราควรทาน อะไรที่ไม่ควรทาน แล้วไอ้ที่ไม่ควรทานเนี่ยมีผลกับลูกเรายังไง บางทีเราคิดว่าเราอยากทานเราทานนิดเดียวคงไม่เป็นอะไร แต่ว่าเราอะไม่เป็นอะไรแต่ว่าจะส่งผลไปถึงลูก บางทีเราก็ต้องเสียสละตัวเอง ไม่ว่าเราจะอยากทานแค่ไหน คือลักษณะมันก็จะประมาณเนี่ย ก็จะช่วยได้ หรือว่าอะไรที่เราไม่รู้เราก็จะถามดูจากอินเทอร์เน็ตได้ว่าตอนนี้เราท้องเดือนเท่านี้ๆ แล้วนะ แล้วอาการเนี่ยมันเจ็บตรงนี้เราเป็นอะไรรีเปลาแบบเนี่ยคะ คำก็จะมีบอก หรือว่าลูกดิ้นหรือว่า 6 เดือนทำยังไง 7 เดือนทำยังไงแบบเนี่ยคะ ก็เดือนควรจะเปิดเพลงให้เค้าฟัง เล่นไฟฉายตอนอายุ 7 เดือน อยู่ในท้องเอาไฟฉายส่องท้องเค้าก็จะหนีๆ ไป คำก็จะมีบอกนะพี่ว่าสื่อพวกนี้ช่วยเราได้เยอะ”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

ด้วยความที่คุณโอบอลมีที่ทำงานเป็นบริษัทอยู่ใกล้บ้านของเธอเพียงแค่เดินข้ามถนนมาได้ จึงมีความสะดวกมากกว่าผู้หญิงคนอื่นๆ ที่ต้องลาคลอดเมื่อเป็นคุณแม่ ซึ่งตัวเองได้รับการอนุญาตให้ลาคลอดได้ 3 เดือน แต่ในขณะที่ลาคลอดก็มีบางครั้งที่มึนแรงตัวมากทำให้เธอต้องไปปฏิบัติงาน หรือนำงานกลับมาทำที่บ้านในเวลาที่ยุติหลัง ซึ่งตัวเองก็มองว่าเป็นข้อดีของการมีที่ทำงานอยู่ใกล้บ้าน เพราะถึงแม้ว่าเธอจะต้องกลับไปทำงานตามปกติ แต่ในช่วงเวลาพักเธอก็ยังสามารถเดินกลับมาดูแลบุตรที่บ้านได้อยู่ ทำให้เธอรู้สึกว่าตนเองเป็นแม่ที่ใกล้ชิดกับบุตรมาก

นอกจากนี้คุณโอบอลยังเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เธอได้ปรึกษากับสามีถึงเรื่องการดูแลบุตรเมื่อเธอจะต้องกลับไปทำงาน ซึ่งเธอกล่าวว่าเธอไม่อยากจะส่งบุตรไปอยู่ต่างจังหวัดกับคุณพ่อคุณแม่ หรือไปจ้างให้คนอื่นเลี้ยงเพราะเธอรู้สึกว่าในวัยเด็กเธอต้องการคุณพ่อคุณแม่มากเพียงใด บุตรก็เธอก็คงรู้สึกเช่นเดียวกัน เธอจึงตัดสินใจเลี้ยงบุตรเองโดยขอให้สามีลาออกจากงานประจำที่เคยทำอยู่ เพื่อออกมาบริหารงานธุรกิจส่วนตัวที่เกี่ยวกับเครื่องประดับ ซึ่งลักษณะงานที่เป็นธุรกิจส่วนตัวนี้ สามีคุณโอบอลต้องออกไปเปิดร้านตามห้างสรรพสินค้าหรือสถานที่จัดงานต่างๆ ประมาณเดือนละ 15 วัน ส่วนอีก 15 วันที่เหลือสามีจะสามารถดูแลบุตรได้ เพราะในขณะที่เดียวกันทุกๆ วัน คุณพ่อคุณแม่ของสามีก็จะมาช่วยดูแลบุตรที่บ้านเธอเป็นประจำทุกวันอยู่แล้ว เธอจึงเห็นว่าช่วงเวลาก่อนข้างเหมาะสมและลงตัว ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“คะ พี่ก็ให้สามีนะคะ ลาออกจากงานคะ มาเลี้ยงลูก (หัวเราะ) ก็ปกติ
 คำก็ทำงานประจำใช้มี๊ยะคะ หยุดวันเสาร์อาทิตย์ ที่นี้เราก็มีรับงาน
 อีเว้นต์ด้วย เวลามีนงานอีเว้นต์ก็ต้องลาพักร้อนไปคุมบ้างอะไรแบบเนี่ยคะ
 แล้วก็จะมีให้เด็กไปฝากบ้านให้ ที่นี้พอมีลูกปุ๊บ เราก็จะให้แฟนเนี่ย
 ลาออกจากงานประจำแล้วก็ไปทำเฉพาะงานอีเว้นต์ เพราะอีเว้นต์เนี่ย
 เดือนนึงก็รับสัก 2 งาน ก็ประมาณ 15 วันเนี่ย แล้วก็เหลือก็เลี้ยงลูกที่
 บ้าน ส่วนพี่กลับไปทำงานพี่ก็เลี้ยงลูก 3 เดือน พี่ก็กลับไปทำงานแต่ว่า
 บริษัทพี่อยู่ตรงข้ามบ้านไงคะ พี่ก็คือเดินไปเดินมาดูลูกได้ตลอดเวลา
 ก็ไม่มีปัญหาอะไร”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

“ก็คุณพ่อสามีมามีมาทุกวัน มาจนกระทั่งน้องเนี่ย 6 เดือน คือมาทุกวัน
 ตั้งแต่เกิดจนถึง 6 เดือน คือมาทุกวัน มาช่วยดู มาอยู่เป็นเพื่อน มาช่วย
 หยิบหุ่นหยิบนี้ มาเลี้ยงลูกให้บ้าง เผื่อบางที่เรอยากออกไปรีแลกซ์ไป
 ห้างบ้างอะไรบ้าง แต่เราเอาลูกไปไม่ได้เพราะลูกเรายังเล็ก เพราะบาง
 ที่ตอนแรกเราคิดว่าโอเคเรอยากมีลูกใช้มี๊ยะ พอท้องเราแฮปปี้มาก
 พอออกมาน่ารักมาก ลูกใครใครก็ว่าน่ารักเนอะ โอ๊ย แฮปปี้มากปรากฏ
 ว่าเลี้ยงอยู่ทุกวันไม่ได้ทำอะไรเลย อยู่กับลูกไม่ได้ไปเที่ยว ไม่ได้ไป
 ทำอะไร เครียด เครียด แต่ก็โชคดีที่น้องนมเค้าเป็นเด็กไม่ร้อง ถ้าไม่ร้อง
 ก็คือไม่ได้เครียดตรงนี้ ก็เนี่ยคะ มันเลยกลายเป็นว่า อู้ย ทำไมเครียด
 นี้ชั้นก็รักลูกนะ แต่ว่าทำไมเครียด ลูกก็ลูกของเรา ไม่เจอคงไม่เข้าใจ
 แต่ว่าการอยู่กับเด็กเล็กทุกวันๆ จากปกติเราเคยไปทำงานทุกวัน
 เราเคยเจอคนเยอะ แต่ว่าเราต้องอยู่กับเด็ก 2 คน แล้วเด็กก็ยังพูด
 ไม่ได้ พูดอะไรก็ไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ เพราะว่าเค้าเป็นเด็กเล็ก”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

สิ่งหนึ่งที่คุณโอปอลเน้นย้ำกับผู้วิจัยก็คือเธอต้องการให้เวลากับการดูแลบุตรในยามที่
 บุตรต้องการ เนื่องจากเธอมีภักดิ์ถึงชีวิตในวัยเด็กที่ไม่ได้อยู่กับคุณพ่อคุณแม่ในเวลา
 ที่เธอต้องการ ทำให้เธอรู้สึกว่าการได้รับเวลาและการเอาใจใส่จากคุณพ่อคุณแม่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด
 สำหรับบุตร เธอจึงพยายามที่จะมีเวลาและอยู่กับบุตรในเวลาที่ต้องการ ตามที่เธอได้เล่าให้
 ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“อันนี้คือคำกอดกันใช้มี๊ยะ น้องชอบทำมากเวลาที่แม่กลับมา เวลาที่คำ
 ป่วยหรือมีปัญหาหรืออะไรเนี่ย ด้วยความที่ว่าเป็นแม่ แม่จะรู้สึก

ผูกพันกับลูกมากกว่าในความรู้สึกพีนะ พี่คิดว่าความเป็นแม่เนี่ย คำผูกพันกับเราตั้งแต่อยู่ในท้องเรามาแล้ว เพราะฉะนั้นเนี่ยเวลาที่คำมีปัญหาหรืออะไรเนี่ย ถ้าแม่เป็นคนเข้าไปโอ้ เข้าไปปลอบ คำจะรู้สึกดีขึ้นมากกว่า มากกว่าที่จะเป็นคนอื่น”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

เพื่อน

นอกจากนี้ในช่วงหลังคลอดแล้ว คุณโอปอลก็ยังได้รับคำแนะนำจากเพื่อนๆ ถึงการเลี้ยงบุตรในรูปแบบต่างๆ ทั้งเรื่องการเลือกเสื้อผ้าสำหรับบุตร การดูแลเครื่องใช้ต่างๆ ของบุตร ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ คุณโอปอลก็จะเรียนรู้จากเพื่อนๆ กลุ่มนี้ ซึ่งมักเป็นคุณแม่ที่มีบุตรแล้วเช่นกัน จึงสามารถแนะนำเธอได้ในฐานะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จริง ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“สำหรับคนที่เค้ามีลูกมาแล้วคำก็จะบอกเราว่าเดี๋ยวจะร้องนะ เดี่ยวจะเป็นแบบนี้เดี๋ยวจะเป็นแบบนี้ อะไรแบบเนี่ยคะ เสื้อผ้าต้องใส่แบบนี้ ใส่แบบนี้ไม่ได้คำก็จะคอยบอกไว้ ก็บอกแทบจะทุกอย่าง ก็จะมีชื่อมาให้ด้วยว่าใช้อันนี้ซักผ้าไม่ได้ ต้องใช้อันนี้ซักนะ ก็เกือบทุกเรื่องนะ ก็จะมีคนช่วยแนะนำช่วยบอกตลอด”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

สื่อ

อย่างที่ได้อธิบายไปในเบื้องต้นว่าคุณโอปอลมักชอบใช้อินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูลต่างๆ ตั้งแต่ยังไม่มียุติเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของตัวเอง จนถึงในตอนที่หลังคลอดบุตร เธอก็ยังเลือกใช้สื่อเหล่านี้ในการหาข้อมูลเพิ่มเติมอยู่เสมอ อีกทั้งในปัจจุบันเธอยังเลือกส่งบุตรของเธอเข้าประกวดตามโครงการต่างๆ ที่เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับนมผงเด็กจัดรายการประกวดอยู่เสมอๆ ซึ่งเป็นความชื่นชอบและเป็นความสุขของชีวิตเธอในขณะนี้เป็นอย่างมาก ตามที่เธอได้ถ่ายทอดความรู้สึกนี้ให้กับผู้วิจัยทราบอยู่บ่อยครั้งในการสัมภาษณ์

“พี่ชอบดูรายการเด็ก รายการแม่และเด็กแบบเนี่ยคะ รายการอาหารอินเทอร์เน็ต พี่ก็จะชอบเข้าเว็บ พวกเว็บดูเม็ทซ์ ที่เกี่ยวกับอาหารเด็กเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สำหรับเด็ก...ตั้งแต่ก่อนที่เราจะท้อง ทุกวันนี้ท้องแล้วเราก็มองเข้าอยู่ คอยส่งลูกประกวด (หัวเราะ)”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

กรณีศึกษาที่ 10 คุณแก้วประพาพ (นามสมมติ)

คุณแก้วประพาพ คุณแม่วัย 40 ปี มีบุคลิกภาพเป็นคนคล่องแคล่ว และมีความมั่นใจในตัวเอง คุณแก้วประพาพเป็นบุตรคนเดียวของครอบครัว เธอจบการศึกษาระดับปริญญาเอก และแต่งงานกับสามีเมื่อปี พ.ศ.2547 ซึ่งในตอนนั้นเธออายุได้ 33 ปี แต่เธอกับสามีก็ยังไม่ได้วางแผนในการมีบุตรในขณะนั้น จนกระทั่งแต่งงานมา 2-3 ปีและยังไม่มีบุตร ทำให้เธอรู้สึกวุ่นวายตนเองอายุมากขึ้นจึงต้องการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการทำเด็กหลอดแก้วมาช่วยในการตั้งครรภ์ของเธอ ซึ่งผลการทำก็เป็นไปอย่างดีทำให้ปัจจุบันเธอมีบุตรชาย 1 คน อายุ 2 ปี 3 เดือน คุณแก้วประพาพมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร และเธอรับราชการอยู่ในหน่วยงานแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

1) ก่อนการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ในวัยเด็กชีวิตของคุณแก้วประพาพอยู่ในครอบครัวที่มีคุณพ่อมีธุรกิจส่วนตัว ส่วนคุณแม่ก็ทำงานนอกบ้าน แต่ลาออกเพื่อมาดูแลเธอเมื่อเธออายุได้ 2 ปี คุณแก้วประพาพจึงมีทั้งคุณแม่ คุณยาย และพี่เลี้ยงเป็นผู้ดูแลเธอในวัยเด็ก ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในปัจจุบันเธอสนิทกับคุณแม่ที่สุด แต่ในช่วงวัยเด็กนั้นเธอสนิทกับคุณยายมาก เนื่องจากเด็ก ๆ มักชอบคนที่ใจดีและตามใจ ซึ่งคุณแม่จะเลี้ยงดูเธอแบบไม่ได้ตามใจ ประกอบกับคุณยายเป็นคนใจดีจึงทำให้เธอสนิทสนมกับคุณยาย ซึ่งคุณยายก็มีอิทธิพลต่อชีวิตในวัยเด็กของเธอมากและการสนิทสนมกับคุณยายยังส่งผลมาถึงการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของเธอในช่วงที่เธอกำลังเติบโตเป็นวัยรุ่น ทั้งการเป็นคนกลับบ้านตรงเวลาเนื่องจากต้องการอยู่ใกล้ชิดกับคุณยาย ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ใกล้ชิดกับคุณยาย รักคุณยายมาก จำได้ว่าวันที่คุณยายเสียเนี่ย เหมือนโลกถล่มหลายสำหรับเรา วันที่เราเริ่มโตอายุเป็นวัยรุ่นแล้ว คุณยายยังอยู่ เราคิดว่าคุณยายเป็นคนในชีวิตที่ทำให้เราไม่เสียคน พอถึงเวลาเลิกเรียน ไม่ว่าจะป็นในระดับมัธยมหรือมหาวิทยาลัยก็จะมีความรู้สึกว่าอยากกลับบ้าน อยากกลับบ้านไปหาคุณยาย อยากให้คุณยายทำกับข้าว แต่คุณยายผัดข้าวผัดให้ทานเราก็รู้สึกว่ามันอร่อยที่สุด ไม่อยากกินอะไร เราก็อยากกลับบ้าน เพราะฉะนั้นก็กลายเป็นคนที่เลิกเรียนปุ๊บ ตรงกลับบ้าน เลิกปุ๊บ กลับบ้าน ไม่เถลไถล เพราะส่วนลึกคือรักคุณยาย อยากกลับไปหาคุณยาย พอเริ่มรู้สึกว่าคุณยายแก่แล้ว คุณยาย 70-80 เราก็รู้ว่ายังไ้วันหนึ่งท่านก็ต้องจากเราไป

เขื่อนมัยว่าเก็บเอาไปผันตลอดทั้งๆ ที่คุณยายไม่ได้เป็นอะไร คุณยายไม่ได้ป่วย แต่เป็นเพราะเรากลัวมาที่จะต้องเสียคุณยายไป”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2555)

เรื่องที่คุณแก้วประพาพจำได้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับคุณแม่คือ คุณแม่มักเข้มงวดเรื่องการรับประทานอาหารของเธอในวัยเด็กมาก ทั้งเรื่องโภชนาการและเรื่องความสะอาด ทำให้ปัจจุบันเธอเป็นคนดูแลเรื่องการรับประทานอาหารเช่นเดียวกับคุณแม่ทั้งของตัวเองและของบุตรด้วย เช่น การเลือกไม่รับประทานเครื่องดื่มประเภทน้ำอัดลม หรือการดูแลการรับประทานอาหารในแต่ละวันให้ครบหมู่ ทั้งเนื้อสัตว์และการเลือกให้บุตรได้รับประทานผักชนิดต่างๆ ตั้งแต่ในวัยเด็ก

เมื่อคุณแก้วประพาพแต่งงานแล้วในช่วงแรก เธอและสามีก็ยังไม่ได้มีการปรึกษากันเพื่อวางแผนในการมีบุตร จนกระทั่งเวลาผ่านไป 2-3 ปี เธอเริ่มรู้สึกว่าคุณแม่เองแต่งงานตอนที่อายุค่อนข้างมากจึงควรต้องรีบมีบุตรเนื่องจากเกรงว่าอายุจะมากขึ้น เธอจึงตัดสินใจปรึกษาแพทย์เพื่อหาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการมีบุตรและประสบความสำเร็จดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งเธอก็ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในขณะที่ยังไม่มีบุตร เธอเองก็ไม่ได้รู้สึกกดดันหรือเครียดมากนัก เนื่องจากสามีของเธอเป็นคนที่ไม่สร้างความกดดันให้กับเธอ สามีมักแสดงออกว่าเขาไม่เครียดหากว่าจะไม่มีบุตร ซึ่งก็ถือว่าการสร้างความสบายใจให้เธอได้เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อคุณแก้วประพาพตัดสินใจไปพบแพทย์เพื่อปรึกษาเรื่องการมีบุตรและได้ตัดสินใจว่าต้องการมีบุตรโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาช่วยในการตั้งครรภ์ ถึงแม้ว่าเธอจะไม่ได้ตั้งใจปรึกษาคุณพ่อคุณแม่โดยตรง แต่ครอบครัวก็ต้องทราบเรื่องดังกล่าวเพราะต้องมีการพูดคุย ปรึกษากันในเรื่องกระบวนการการทำ เรื่องความเครียดที่จะได้รับ เรื่องความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงทำให้ครอบครัวมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการให้กำลังใจและให้การสนับสนุนต่างๆ อยู่ตลอด ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ก็รู้ว่าคุณแม่เค้าอยากมีหลาน แต่ว่าเราก็ไม่ได้ไปปรึกษา แต่พอเราบังเอิญได้ลูกด้วยวิธีหลอดแก้วไข่มัยคะ ที่บ้านจะต้องรู้อยู่แล้ว คือจะต้องคุยในกระบวนการการทำ ความเครียด ความรู้สึกอะไรแบบเนี่ยคะ ในตลอดช่วงนั้นอะ เค้าก็ต้องเหมือนกับว่าคอยให้กำลังใจ คอยให้การสนับสนุนหลายๆ เรื่อง คือมันก็ไม่ได้ตั้งใจจะมาคุย แต่ว่ามันก็ต้องคุยกันอยู่ดี”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

เพื่อน

ด้วยความที่คุณแก้วประพาพตัดสินใจมีบุตรด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เธอจึงศึกษาหาข้อมูลในเรื่องดังกล่าว และเห็นว่าเพื่อนๆ ของเธอก็ประสบความสำเร็จและมีบุตรด้วยวิธีการเช่นเดียวกันนี้หลายคน ทำให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเพื่อนๆ ทั้งเรื่องความเครียดที่ได้รับจากการรอมีบุตร เรื่องโอกาส และขั้นตอนวิธีการทางวิทยาศาสตร์นี้ จนถึงขั้นว่าเพื่อนบางคนปรึกษาแล้วไปพบแพทย์พร้อมกันเลยก็มี ทำให้ระหว่างก่อนตั้งครรภ์นี้ เธอก็ได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และได้รับคำแนะนำจากเพื่อนๆ ด้วย ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“อย่างเพื่อนเนี่ยจะได้ลูกด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เยอะอะ เองี่เยอะอะ ก็จะคุยแลกเปลี่ยนกันเรื่องความเครียดเนี่ย เรื่องโอกาส ลักษณะการลุ้นมากกว่าอย่างบางคนเนี่ยก็มีไปทำด้วยกันเลย คำก็จะบอกว่ามันเป็นยังไงบ้าง อย่างบางคนที่ได้ คำก็จะบอกว่าเรามีอาการอย่างนั้นอย่างนี้”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

สื่อ

หลังจากที่คุณแก้วประพาพตัดสินใจมีบุตรด้วยการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์แล้ว เธอก็ได้กลับมาศึกษาถึงขั้นตอนและวิธีการมีบุตรด้วยวิธีการนี้อีกครั้งหนึ่ง ทั้งประสบการณ์ที่มีผู้เขียนไว้ในเว็บไซต์ต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งการหาข้อมูลด้วยวิธีนี้ก็ทำให้เธอได้ทราบประสบการณ์ของผู้หญิงที่ตัดสินใจมีบุตรด้วยวิธีการนี้ และทราบอาการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาสุขภาพของเธอต่อไป

2) ระหว่างการตั้งครรภ์

ครอบครัว

ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่แล้วว่าครอบครัวและสามีของคุณแก้วประพาพมีส่วนช่วยเหลือและให้กำลังใจเธอมาตลอด ทั้งในช่วงที่รอการตั้งครรภ์และช่วงที่ตั้งครรภ์แล้ว นอกจากการให้กำลังใจแล้วครอบครัวของเธอยังให้การช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การดูแลเธอและบุตรในครรภ์ เนื่องจากเห็นว่าเธอไม่ได้ตั้งครรภ์ด้วยวิธีการธรรมชาติจึงควรต้องมีการดูแลเป็นพิเศษ เช่น คุณพ่อคุณแม่เธอไม่ให้ขับรถตั้งแต่วันที่ไปพบคุณหมอเพื่อทำกระบวนการเด็กหลอดแก้วดังกล่าว เนื่องจากต้องการให้เธอระมัดระวังและรักษาสุขภาพให้มากกว่าปกติ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“แต่ตอนนั้นคือที่บ้านไม่ให้ขับรถเลย คุณตาคุณยายไม่ให้ขับรถเลย ก็เป็นช่วงที่สบายมากไม่ต้องขับรถเองตั้งแต่วันที่ไปใส่ลูกอะนะจนถึงวันคลอดอะ แอบขับอยู่วันหนึ่งก็เสยกะเลย เพราะว่าไม่ได้ขับรถมานานแล้ว หลายเดือนมาก ไม่ได้จับเลย ประมาณนั้นอะคะ”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

เพื่อน

คุณแก้วประพาพมีการปรึกษาเพื่อนตั้งแต่เริ่มตัดสินใจพบแพทย์เพื่อใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ช่วยในการมีบุตร ทำให้ขณะที่เธอตั้งครรภ์แล้วเธอก็ยังปรึกษากับเพื่อนกลุ่มนี้อยู่ ทั้งเพื่อนที่มีบุตรด้วยวิธีการนี้ไปแล้วและเพื่อนที่ตั้งครรภ์ด้วยวิธีการนี้ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การตั้งครรภ์ในช่วงเวลาต่างๆ ในแต่ละเดือน หรือการแนะนำให้เธอระมัดระวังและดูแลตัวเองเป็นพิเศษมากยิ่งขึ้น ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“เค้าก็แลกเปลี่ยนนะ เพราะบังเอิญว่าเค้าได้ลูกมาก่อน เพราะว่าเค้าได้ไปก่อน เค้าก็เลยเล่าให้ฟังว่ามันเป็นยังไง หรืออะไรต่างๆ นานา”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

“แล้วยังเราต้องด้วยวิธีพิสดารเนี่ย เราก็จะระวังมาก คือกลัวว่าเค้าจะหลุด แต่จริงๆ ไม่จริงเลย ก็คือเพื่อนบอกต้องระวังนะ ต้องไม่เดินขึ้นบันไดนะ อย่างนู่นอย่างนี้ ใจเราก็ด้วยความไม่เคย คือต้องเชื่อไว้ก่อน คือ play save อันนี้คือ concept จริง แล้วก็ต้องเชื่อไว้ก่อน แล้วในที่สุดก็คือกลายเป็นหวาดระแวงไปหมด เราก็ทนไม่ไหวเพราะว่ามันไม่ใช่วิสัยเราใช้มัยคะ พอถึงจุดหนึ่ง เราก็อ้อ ไม่เอาละ”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

สื่อ

ในช่วงเวลาที่ตั้งครรภ์คุณแก้วประพาพก็ได้เตรียมศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดูแลบุตรเอาไว้ นอกเหนือไปจากการค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตแบบที่เธอได้ทำก่อนการตั้งครรภ์แล้ว เมื่อตั้งครรภ์เธอได้เลือกวิธีการอ่านหนังสือเป็นหลัก เนื่องจากโดยพื้นฐานตัวเองเป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือเธอจึงบอกกับผู้วิจัยว่าเธอเลือกอ่านหนังสือค่อนข้างมากการอ่านเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต

3) หลังคลอดบุตร

ครอบครัว

เมื่อคุณแก้วประพาพคลอดบุตรเธอได้ลาคลอดถึง 6 เดือน โดยได้รับเงินเดือน 3 เดือน ซึ่งเธอได้เล่าให้ผู้วิจัยว่าก่อนการตั้งครรภ์เธอได้มีการวางแผนการมีบุตรเอาไว้ก่อน เนื่องจากการมีบุตรด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ทำให้เธอสามารถกำหนดวันในการคลอดบุตรด้วย เธอจึงเลือกเวลาที่สอดคล้องกับการทำงานของเธอเพื่อให้เธอสามารถลาคลอดได้นานกว่า 3 เดือนเนื่องจากต้องการดูแลบุตรในช่วงแรกคลอดอย่างเต็มที่โดยที่ไม่ต้องกังวลว่าการลาคลอดของเธอจะไปกระทบกับงาน ทำให้คนอื่นต้องรับผิดชอบงานแทน ซึ่งก็ทำให้เธอไม่ต้องกังวลใจในเรื่องของการทำงาน เนื่องจากเป็นคุณแม่ที่สามารถจัดสรรเวลาได้ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ก็จะวางแผนเลย ไม่ใช่ว่าวันไหนก็ได้ ก็จะวางแผนเดือนที่เหมาะสม ก็คือ เราอยากจะให้คลอดในเดือนพฤศจิกายน ถ้าเราท้องนะเราจะคลอดเดือนพฤศจิกายน แล้วเราก็จะลา 3 เดือน แล้วหลังจากนั้นก็จะเป็นปิดเทอมใหญ่ มันก็จะเท่ากับเหมือนกับได้เกือบ 6 เดือน แล้วบังเอิญโชคดีว่ามันก็ท้อง แล้วก็คลอดเดือนพฤศจิกายนเลย มันก็เลยยาวไปช่วงปิดเทอม ซึ่งก็กลายเป็นว่ามันไม่ได้กระทบมาก ซึ่งก็จะไปกระทบตอนอุ้มท้องอะ ท้องแก่ๆ พอใกล้เดือนพฤศจิกายน แต่บางช่วง บางอย่างยังไม่ปิดเทอมเนี่ย เราก็ต้องกระเตง แล้วสุดท้ายก็ต้องหาคนแทนอะไรแบบนั้นอะคะ ก็จะประมาณนั้น”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

คุณแก้วประพาพได้แสดงถึงทัศนะในการทำงานของเธอกับการมีบุตรที่ต้องทุ่มเทเวลาในการทำงานและการดูแลบุตรทั้ง 2 บทบาทว่าเธอต้องจัดลำดับความสำคัญ ในช่วงแรกขอชีวิตบุตรที่ต้องการการเอาใจใส่จากแม่มาก เธอจึงตัดสินใจให้ความสำคัญกับบุตรเป็นอันดับแรก และหากบุตรเติบโตขึ้นสามารถดูแลตัวเองได้มากขึ้น เธอก็จะต้องจัดลำดับความสำคัญใหม่อีกครั้ง ตามสถานการณ์และความเหมาะสมในอนาคต รวมทั้งเธอยังได้แสดงทัศนะถึงความสำคัญของการทำงานของเธอว่าไม่ได้เป็นเพียงการหารายได้ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของเครือข่ายและเป็นปัจจัยทางสังคมชนิดหนึ่งที่สามารถช่วยสร้างความสมบูรณ์ให้กับเธอได้อีกทางหนึ่ง ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“แต่อย่างเนี่ยบางที่เรื่องงานกับเรื่องลูกเนี่ย แต่ละคนก็ต้องมีการจัด priority ผู้หญิงบางคนเค้าอาจจัด priority ให้กับงานเป็นอันดับแรกนะ เค้าก็จะมีลูกเมื่อพร้อม แต่สำหรับเราเราเลือกแล้ว ว่างานเราก็ทำเท่าที่

เราคิดว่าเราทำได้ดีที่สุด ในเวลานั้นนะคะ ในเวลาที่ลูกเรายังเล็กที่เค้าต้องการเวลาจากเราก็นอกเหนือจากเราแล้วก็คงไม่มีใครที่ให้เค้าได้ แต่เรื่องงานเราต้อง catch up นะคะ ในเมื่อเวลามันผ่านไป ลูกเราพอที่จะยืนได้ด้วยตัวเค้าเอง เราก็จะกลับไปจัด priority ชีวิตของเราใหม่ แต่ในเวลานี้เราก็คงจะต้องเลือกลูกก่อน”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

“เพราะว่าถ้าเราจำเป็นต้องเลือกจริงๆ ระหว่างลูกกับงาน เราก็คงมีความสุขกับการอยู่กับลูกมากกว่า เพราะว่าจริงๆ แล้ว ถ้าถามว่าเราจำเป็นต้องทำงานมั๊ย ก็คงไม่ใช่ความจำเป็นด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว เราก็อาจจะบอกว่าก็ไม่จำเป็น แต่ว่างานอาจจะมีความหมายกับเราในมุมอื่น เรามีความรู้สึกว่างานอาจเป็นความภาคภูมิใจของลูกก็ได้ที่แม่ทำงานแล้วมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมบางอย่าง มันก็อาจจะมืผลดีกับลูก แล้วก็ทำให้เรามีเครือข่าย มี Network ที่กว้างขวาง เราอาจไม่ได้มองงานในมุมของเศรษฐกิจอย่างเดียว คือเรามองงานในฐานะที่มันมี function ทางสังคมอื่นๆ ซึ่งสำหรับเรามันจริง เพราะว่าเงินเดือนข้าราชการมันก็ได้เยอะ ไม่ได้ถึงขนาดที่ว่าถ้าขาดตรงนี้ไปแล้วจะมีผลกระทบมากมาย แต่วามันเป็นอย่างที่บอกอะคะ มันเป็นเรื่องอื่นๆ ด้วย”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

นอกจากนี้คุณแก้วประพาพยังเตรียมตัววางแผนไว้ในช่วงหลังคลอด โดยให้น้องที่เป็นญาติของเธอมาช่วยเป็นพี่เลี้ยงในช่วงที่บุตรอายุได้ 2 เดือน เนื่องจากเป็นคนที่คุณไว้วางใจและจะทำให้เธอสามารถกลับไปทำงานได้เมื่อครบกำหนดวันลาคลอดของเธอ ซึ่งคุณแก้วประพาพได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าครอบครัวของเธอมีอิทธิพลต่อเธอมาก เนื่องจากคุณพ่อคุณแม่ของเธอได้ช่วยในการดูแลบุตรเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ในช่วงแรกคลอดจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เนื่องจากตัวเธอเองต้องทำงานนอกบ้าน ในเวลากลางวันเธอจึงได้คนในครอบครัวที่ไว้วางใจได้เป็นผู้ดูแลบุตรตามที่ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ดังนี้

“ต้องบอกว่าครอบครัวมีอิทธิพลมาก พ่อแม่หรือ อย่างคุณตาคุณยายของลูกอะคะ แล้วก็คุณน้าของลูกอะคะ ช่วยเยอะมาก ช่วยจนหน้าที่นี้ อย่างวันนี้ก็ไปช่วยรับลูกให้ พาลูกไปกินข้าวไปอะไรแบบเนี่ย อย่างถ้าเราคนเดียว เราจะไม่ไว้วางใจคนอื่น ยกเว้นคุณยายของลูก คุณตาของลูก เพราะเราจะรู้ว่าเค้ารักลูกเราสุดชีวิต เรายังเคยคิดว่าเราเป็นแม่เนี่ย

เรารักลูกเราได้มากเท่ากับคุณตาคุณยายของลูกรึเปล่า รักมาก ๆ เราก็
เลยคิดว่าครอบครัวเราเนี่ยมีอิทธิพลมาก เราเชื่อว่าเค้าช่วยมาก”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

นอกจากนี้คุณแก้วประพาพยังเล่าให้ผู้วิจัยฟังโดยเปรียบเทียบความเป็นแม่ของเธอกับ
คุณแม่ว่ามีความแตกต่างกัน เพราะเธอเป็นคนที่วางแผนให้บุตรซึ่งจะแตกต่างกับคุณแม่ของเธอ
ที่จะไม่ค่อยมีกรอบหรือวางแผนให้เธอต้องทำตามในวัยเด็กมากนัก ซึ่งเธอคิดว่ามีสาเหตุมาจาก
ช่วงอายุการมีบุตรของเธอกับของคุณแม่แตกต่างกัน ทำให้ความคิดในการวางแผนและการเลี้ยง
บุตรของเธอกับคุณแม่แตกต่างกันด้วย ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“เราเป็นคนค่อนข้างจะคิดวางแผนให้ลูกบ้าง แต่อยากคุณแม่เราเนี่ย
อาจจะเป็นเพราะตอนอายุที่มีลูกเนี่ยมันต่างกัน ตอนที่แม่เรามีเราเนี่ย
แม่อายุ 25-26 แต่เรามีลูกตอนอายุ 37-38 เข้าใจว่า Maturity มันห่าง
กันเยอะเหมือนกันนะคนอายุ 25 กับคนอายุ 37 เนี่ย เกือบ 40 อะ
เพราะฉะนั้นสมัยที่แม่เลี้ยงเราเนี่ย แม่ก็จะเลี้ยงแบบไม่ค่อยคาดหวัง
ไม่ได้คิดว่าวางแผนเส้นทางนี้ให้ลูกไป แต่เราก็อยอมรับว่าเราก็คงคิด
เราก็คงคิดว่าอยากจะให้ลูกเราเป็นยังงั้นอะไรแบบเนี่ยเราค่อนข้าง
เตรียมการ แต่แม่เราก็จะไม่ได้เตรียมการ ไม่ค่อยมีกรอบ ยกเว้นเรื่อง
การรับประทานอาหาร เรื่อง Nutrition เรื่อง Diet เท่านั้น”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2555)

เพื่อน

หลังจากคลอดบุตรแล้วคุณแก้วประพาพก็บอกกับผู้วิจัยว่าเธอปรึกษากับเพื่อน
น้อยลงหรือแทบไม่ปรึกษาเลย เนื่องจากทั้งตัวเธอและเพื่อนก็ต่างต้องดูแลบุตรของตน ซึ่งเป็น
กิจกรรมที่ไม่ค่อยมีเวลาว่างในการปรึกษาพูดคุยกัน อีกทั้งตัวเองและบุตรก็ไม่ได้ประสบ
ปัญหาใดๆ เป็นพิเศษในการเลี้ยงดูบุตรเธอจึงไม่ได้ปรึกษาเพื่อน ทำให้ในช่วงหลังคลอดบุตรนี้
เธอก็ไม่ได้รับอิทธิพลจากเพื่อนในการสร้างความเป็นแม่ของเธอ ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ
ดังนี้

“ต่างคนก็ต่างวุ่นวายกับชีวิต ไม่ได้มากช่วยเรื่องร่างกาย แรงใจอะไร
มากมาย เพราะว่าพูดแล้วมันก็เหมือนกับการ support ทางจิตใจ มันก็
ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ด้วย คือบางคนก็สถานการณ์การเลี้ยงลูกเค้า
ไม่ได้ยาก เค้าก็ไม่ต้องมีอะไรดูแลมากเป็นพิเศษ เค้าก็ไม่ต้อง need ไป
ทั้งหมด แต่กับบางคน เค้าอาจจะมีความอยากลำบากบางเรื่องอาจจะ

ต้องการแรงสนับสนุนจากวงที่กว้างกว่าครอบครัว ก็ต้องดูว่าแม่คนนั้นอะมีลูกแบบไหนใช้มั้ยคะ ต้องลองถามแม่คนอื่นด้วยนะคะว่าลูกเค้าเป็นยังไง”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

สี่

หลังจากคลอดบุตรคุณแก้วประพาพก็ยังคงมีการหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ อยู่บ้าง แต่ก็น้อยลงกว่าในช่วงก่อนตั้งครรภ์หรือระหว่างตั้งครรภ์ด้วย เนื่องจากเธอไม่ได้เป็นคนที่เลี้ยงบุตรตามตำราเพียงอย่างเดียว แต่เธอจะเลือกพิจารณาตามความเหมาะสมกับบุตรและสถานการณ์ของเธอในขณะนั้นเป็นสำคัญ โดยที่ตัวเธอเองจะไม่ช่วยเหลือบุตรมากเกินไป เนื่องจากเธอเห็นว่าบุตรควรจรรู้จักช่วยเหลือตัวเองบ้างในบางเวลา ตามที่เธอได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบ ดังนี้

“ก็น้อยลงนะ ก็น้อยลง เราจะไม่ใช้ว่าจะเลี้ยงลูกตามตำรา อืม โดยพื้นฐานเราก็ไม่ใช่คนเลี้ยงลูก หรือว่าทำอะไรตามตำราอยู่แล้วอะ เราก็จะดูว่าอันนี้น่าจะเหมาะสม ฟังจากหลายๆ ด้าน ไม่ได้เอียง”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2555)

“ก็ทำให้รู้สึกว่าได้ศึกษานี้คือต้องช่วยเหลือตัวเองเหมือนกัน ก็คือในหลายๆ เรื่องก็ไม่ใช่ว่าจะมีใครพร้อมที่จะดูแลเค้าตลอดเวลา เพราะว่ามันมีความจำเป็น คือสำหรับตัวพี่เนี่ยพี่รู้สึกว่าเราต้องรักษาสสมดุลอะคะ อย่างลูกชายเนี่ย เค้าก็จะมีคนที่ล้อมหน้าล้อมหลังเค้าเยอะ บางครั้งเราก็จะรู้สึกว่ามันมากเกินไป คือเค้าต้องรู้จักช่วยเหลือตัวเองอะ อย่างรูปภาพที่เด็กถือขวดนมเองเนี่ย มันก็ดีเนอะ คือสำหรับเราเนี่ย เราก็รู้สึกว่ามันต้องมีมุมนี้บ้างในชีวิต”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2555)

จากผลการแสดงกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่และเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของผู้เป็นแม่ที่ได้นำเสนอมาสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละท่าน ผู้วิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อได้แก่ 1) เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร และ 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ซึ่งนำเสนอเป็นตารางโดยสังเขป ดังนี้

ตารางที่ 2 กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่และเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่		เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม
	ก่อนตั้งครรภ์	หลังตั้งครรภ์	
1. คุณเพชร (นามสมมติ)	<p>1. ในวัยเด็กเธอไปที่ทำงานของคุณแม่ (โรงเรียน) อยู่เสมอ และคุณพ่อเสียชีวิตตั้งแต่วัยเด็กจึงทำให้เธอสนิทสนมกับคุณแม่มาก</p> <p>2. หลังแต่งงาน 2-3 ปี เธอก็ยังไม่มีบุตรและถึงแม้ว่าเธอจะต้องการมีบุตรแต่ในขณะนั้นเธอกำลังศึกษาต่อเพื่อกลับไปทำงานที่ภูมิลำเนาเดิม</p>	<p>1. คุณเพชรตัดสินใจเลิกศึกษาต่อและเลือกทำงานในกรุงเทพฯ เนื่องจากต้องการทำงานพร้อมกับดูแลบุตรอย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง</p> <p>2. คุณเพชรขอเปลี่ยนเวลาทำงานจากอดีตที่เคยทำงานทุกวันเปลี่ยนเป็นทำงานทั้งวันและหยุด 2 วันสลับกันไปจนครบสัปดาห์ และนำบุตรมาเลี้ยงที่ทำงานด้วย</p>	<p>ในช่วงการลาคลอด คุณเพชรสามารถลาคลอดได้เพียง 2 เดือน โดยก่อนลาคลอดเจ้านายก็ไม่ได้แจ้งว่าให้เวลาลาคลอดนานเท่าไร แต่เมื่อคลอดบุตรแล้วเจ้านายก็จะให้เพื่อนร่วมงานโทรศัพท์มาสอบถามเธอเป็นระยะๆ เธอจึงเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าสามารถยื้อเวลาได้เพียงเท่านี้</p>
2. คุณทับทิม (นามสมมติ)	<p>1. ในวัยเด็กเธอ คุณทับทิมได้รับการดูแลโดยคุณแม่ ซึ่งในขณะเดียวกันคุณแม่ก็ทำงานนอกบ้านด้วยการช่วยคุณพ่อค้าขาย</p> <p>2. คุณทับทิมไม่เคยนึกถึงเรื่องการเป็นแม่มาก่อน หรือแม้แต่การวางแผนครอบครัวก็ยังไม่ได้วางแผนเอาไว้</p>	<p>1. เธอเปลี่ยนตัวเองด้วยการดูแลตัวเองมายิ่งขึ้น เช่น เลิกดื่มกาแฟ</p> <p>2. เธอและสามีมีการซื้อบ้าน และรถยนต์เพื่อใช้อำนวยความสะดวกให้กับบุตร</p> <p>3. เนื่องจากไม่ได้มีการวางแผนครอบครัว ทำให้เมื่อลาคลอดครบ</p>	<p>เธอและสามีมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก ทำให้ต้องใช้เวลาและความช่วยเหลือจากครอบครัว อีกทั้งในช่วงแรกเธอก็ไม่ได้มีการเตรียมตัวหรือวางแผนในการมีบุตรไว้จึงต้องมีการส่งบุตรไปอยู่ต่างจังหวัดกับแม่สามีซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาในขณะนั้น</p>

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่		เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม
	ก่อนตั้งครรภ์	หลังตั้งครรภ์	
	ตั้งนั้นเมื่อตั้งครรภ์เธอจึงรู้สึก ตื่นเต้นเป็นอย่างมาก	90 วัน คุณทับทิมและสามีจึงเลือก ฝากบุตรไว้กับแม่สามีที่ต่างจังหวัด และต่อมาในช่วงกลางวันเธอสามี ต้องไปทำงาน เธอก็จะพาบุตรไป ฝากเลี้ยงไว้กับคุณแม่ของเธอเอง โดยจะไปรับส่งช่วงก่อนและหลังเลิก งานของทุกวัน	และเมื่อได้ซื้อบ้านและรถพร้อมแล้ว ก็ได้นำบุตรมาอยู่ด้วย แต่ถึงอย่างไร เธอก็ยังต้องขอความช่วยเหลือจาก แม่ตนเองในเวลาที่คุณและสามีต้อง ไปทำงานจนถึงปัจจุบัน
3. คุณมรกต (นามสมมติ)	วัยเด็ก คุณมรกตมีคุณแม่และพี่สาว ดูแลอย่างใกล้ชิด ส่วนคุณพ่อก็ทำงาน รับเหมาก่อสร้างโดยมีคุณแม่คอย ช่วยเหลืองานอยู่ตลอด ต่อมาในช่วง วัยรุ่นคุณแม่จะคอยสั่งสอนเธอเรื่อง การวางตัวกับเพื่อนต่างเพศ ทำให้ เธอสามารถพูดคุยและปรึกษาคุณแม่ ได้ทุกเรื่อง	1. คุณมรกตตัดสินใจลาออกจากที่ ทำงานเดิมหลังใช้วันลาตลอดครบ 90 วัน เนื่องจากต้องการดูแลบุตร อย่างเต็มที่ โดยมีต้นแบบจากพี่สาว 2. เมื่อลาออกจากที่ทำงานเดิมได้ ประมาณ 2 เดือน เธอจึงกลับไป ทำงานอีกครั้ง โดยมีแม่สามีย้ายมา ช่วยดูแลบุตรจากต่างจังหวัด เพราะ เธอเห็นว่าควรเก็บเงินไว้สำหรับ บุตรในระยะยาว	เมื่อลาออกมาจากที่ทำงานเดิม คุณมรกตกลับรู้สึกอยากกลับไป ทำงาน เนื่องจากเห็นว่าเรื่องความ จำเป็นทางด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่อง สำคัญ ทำให้ต้องขอความช่วยเหลือ จากแม่สามีมาช่วยดูแลบุตรในช่วง กลางวัน ส่วนตนเองจะดูแลบุตรใน ช่วงกลางคืนอย่างเต็มที่เท่าที่จะทำได้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่		เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม
	ก่อนตั้งครรภ์	หลังตั้งครรภ์	
4. คุณบุษราคัม (นามสมมติ)	<p>1. ในวัยเด็กเธอถูกเลี้ยงดูโดยคุณย่า เนื่องจากทั้งคุณพ่อคุณแม่ต้องทำงานทั้งคู่ทำให้เธอรู้สึกผูกพันและรักคุณย่ามากกว่า</p> <p>2. คุณบุษราคัมรอคอยการมีบุตรมาหลายปี แต่เมื่อไม่สมหวังเธอก็หันมาศึกษาต่อ ต่อมาเมื่อตั้งครรภ์เลยรู้สึกดีใจมาก</p>	<p>1. หลังจากการลาคลอด 90 วัน เธอเลือกลาคลอดต่ออีก 150 วัน โดยไม่รับเงินเดือน เนื่องจากไม่มีผู้ช่วยดูแลบุตรยามที่ต้องกลับไปทำงาน</p> <p>2. คุณแม่มาจากต่างจังหวัดเพื่อช่วยเลี้ยงบุตรหลังจากที่เธอไม่สามารถลาคลอดได้แล้ว</p>	ถึงแม้ว่าคุณบุษราคัมจะต้องการมีบุตร แต่เมื่อมีบุตรจริงเธอก็มีปัญหาในการดูแลบุตรพร้อมกับการทำงาน ทำให้ต้องเลือกกลางานต่อเพื่อรอเวลาที่คุณแม่เธอจะสามารถมาช่วยดูแลบุตรได้ ซึ่งเธอได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า หากไม่มีผู้ดูแลให้เธอคงต้องเลือกลาออกจากงานอย่างแน่นอน
5. คุณโกเมน (นามสมมติ)	<p>1. วัยเด็กของคุณโกเมนถูกเลี้ยงมาอย่างอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้างทำให้เมื่อเธอมาอยู่ในกรุงเทพฯ จึงต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นอย่างมาก</p> <p>2. เธอเคยวางแผนเรื่องการมีบุตรและไม่เคยคิดเรื่องความมั่นคงในชีวิต รวมไปถึงเรื่องการเก็บออมเงินในอนาคตด้วย</p>	<p>1. คุณโกเมนรู้สึกว่า การลาคลอด 90 วัน เป็นเวลายาวนานและรู้สึกเป็นห่วงงาน</p> <p>2. เธอได้รับการช่วยเหลือจากแม่สามีในการดูแลบุตรในช่วงเวลากลางวันที่เธอต้องกลับมาทำงาน</p> <p>3. ต่อมาแม่สามีต้องไปอยู่ต่างจังหวัดในบางครั้ง ทำให้บุตรต้องเดินทางตามคุณแม่สามีไปด้วย</p>	คุณโกเมนรู้สึกเสียใจเป็นอย่างมากที่บุตรต้องไปอยู่ต่างจังหวัด แต่เธอก็ต้องยอม เนื่องจากเธอไม่สามารถดูแลบุตรด้วยตนเองได้ตลอดเวลา เพราะต้องมีหน้าที่ทำงานไปพร้อมกับความเป็นแม่

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่		เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม
	ก่อนตั้งครรภ์	หลังตั้งครรภ์	
6. คุณไพลิน (นามสมมติ)	<p>1. วัยเด็ก คุณไพลินมีคุณแม่และญาติๆ เป็นผู้เลี้ยงดู ถึงแม้ว่าเธอจะมาจากครอบครัวที่ย่ำรุ่งกัน แต่เธอก็บอกกับผู้วิจัยว่าเธอเข้าใจและเห็นว่าไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับเธอแต่อย่างใด</p> <p>2. เธอไม่ได้มีการวางแผนครอบครัวก่อนการมีบุตร ทำให้ในแต่ละช่วงเธอต้องมีการปรับตัวอยู่เสมอ</p>	<p>1. เนื่องจากเธอมีสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง พอตั้งครรภ์ได้ประมาณ 4 เดือนจึงปรึกษาสามีและลาออกจากงานเพื่อมาดูแลตัวเองและบุตรในครรภ์</p> <p>2. เธอตัดสินใจกลับไปทำงานเมื่อบุตรโตขึ้น แต่ก็ต้องพบกับปัญหามีเวลาให้บุตรน้อยลงทำให้รู้สึกได้ว่าบุตรกลายเป็นเด็กที่อแงและเอาแต่ใจตัวเองมากขึ้น จนเธอต้องลาออกจากงานอีกครั้งเพื่อหางานใหม่ที่เหมาะสมทั้งเวลาและลักษณะงาน</p>	<p>เมื่อคุณไพลินกลับไปทำงานอีกครั้งก็ต้องพบกับปัญหาการไม่มีเวลาให้บุตรและครอบครัว เธอจึงต้องปรับตัวอีกครั้งด้วยการยอมลาออกจากงานเพื่อรองานที่เหมาะสมทั้งด้านเวลาและลักษณะงานอีกครั้ง เพื่อให้สามารถมีเวลาให้กับบุตรได้มากขึ้น</p>
7. คุณมุกดา (นามสมมติ)	<p>1. ชีวิตในวัยเด็กของคุณมุกดาเป็นชีวิตที่เรียบง่าย แต่มีความอบอุ่นจากความรักของคนในครอบครัวอย่างเต็มที่ ดังนั้นเมื่อเธอมีบุตรเธอก็ต้องการให้บุตรได้รับความรักความอบอุ่นเหมือนที่เธอเคยได้รับ</p>	<p>ถึงแม้ว่าคุณมุกดาจะวางแผนก่อนมีบุตร แต่เธอก็เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในช่วงแรก สามีต้องการให้เธอลาออกจากงานมาเพื่อเลี้ยงดูบุตร แต่เธอเห็นว่าเรื่องรายได้เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับครอบครัว เพราะสภาพสังคม</p>	<p>คุณมุกดาเห็นว่าเรื่องความจำเป็นทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญสำหรับครอบครัว เพราะการทำงานทำให้เธอรู้สึกมั่นคง และช่วยแบ่งเบาภาระสามีได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าเธอจะมีเวลาดูแลบุตรเพียงกลางคืนแต่ก็ต้อง</p>

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่		เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม
	ก่อนตั้งครรภ์	หลังตั้งครรภ์	
	2. เธอวางแผนครอบครัวและมีบุตรหลังแต่งงาน 5-6 ปี โดยดูความพร้อมจากเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นหลัก	ก็ไม่เหมือนที่เธอเคยเติบโตมาในวัยเด็ก เธอจึงเลือกขอความช่วยเหลือจากคุณพ่อคุณแม่ของเธอเองในการช่วยดูแลบุตรในช่วงเวลาที่ต้องไปทำงานบ้าน	ยอมปรับเปลี่ยนความตั้งใจเดิมเพื่อความอยู่รอดของทุกคนในครอบครัวเป็นสำคัญ
8. คุณเพทาย (นามสมมติ)	1. ในวัยเด็กคุณเพทายเติบโตมาในครอบครัวที่ดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเธอมีความสนิทสนมกับคุณพ่อเป็นพิเศษ 2. ในช่วงแรกของการแต่งงาน เธอปรึกษากับสามีว่าไม่ต้องการมีบุตรเนื่องจากเห็นว่าตนเองอายุมากแล้ว แต่ด้วยความเห็นจากครอบครัวก็ทำให้เธอตัดสินใจมีบุตร	หลังการมีบุตรคุณเพทายมองหาความช่วยเหลือจากคุณพ่อคุณแม่ทั้งของเธอและสามี เมื่อผู้ใหญ่ทั้งสองทางไม่สามารถช่วยเหลือในการดูแลบุตรได้ เธอจึงตัดสินใจมองหาคนดูแลบุตรที่สามารถไว้ใจได้มาช่วยดูแลบุตร แต่หากพอมีเวลาก็เป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเองทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะมีผู้ดูแลอยู่ด้วยก็ตาม	คุณเพทายบอกผู้วิจัยว่าเธอไม่ยอมตัดสินใจลาออกจากงานเนื่องจากมีแรงจูงใจเรื่องรายได้และความมั่นคงในชีวิตเมื่อได้ทำงาน เธอจึงเลือกวิธีการหาผู้ช่วยดูแลบุตรที่ไว้ใจได้มากกว่าที่จะยอมลาออกจากงาน เพราะจะขาดรายได้สำคัญสำหรับครอบครัว
9. คุณโอบอล (นามสมมติ)	1. ในวัยเด็กคุณโอบอลอาศัยอยู่กับคุณย่า ซึ่งไม่ค่อยได้พบคุณพ่อคุณแม่ ทำให้เธอรู้สึกว่าการใกล้ชิดกับคุณพ่อคุณแม่ และหากมีบุตรก็อยาก	1. คุณโอบอลตัดสินใจให้สามีลาออกจากงานมาทำธุรกิจส่วนตัวทำให้สามารถช่วยดูแลบุตรในช่วงกลางวันแทนเธอได้	ถึงแม้ว่าคุณโอบอลตั้งใจจะดูแลบุตรให้ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างเต็มที่ แต่เธอก็ไม่สามารถลาออกจากงานได้เนื่องจากต้องการรายได้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่		เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม
	ก่อนตั้งครรภ์	หลังตั้งครรภ์	
	<p>เป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเองอย่างใกล้ชิด</p> <p>2. คุณโอบอลต้องการมีบุตรอยู่หลายปี ในที่สุดเธอก็สมหวังและตั้งใจว่าจะเป็นแม่ที่ดีเพื่อบุตร ตั้งแต่การกินอาหารและยาบำรุงสุขภาพ ตั้งแต่ยังไม่ได้ตั้งครรภ์</p>	<p>2. คุณโอบอลมีที่ทำงานใกล้บ้าน ช่วงเช้าก่อนไปทำงานเธอจะต้องทำงานบ้าน เตรียมอาหารสำหรับสามี บุตร และคุณพ่อสามีที่จะมาช่วยดูแลบุตร และช่วงกลางวันก็จะกลับมาดูแลบุตรเป็นประจำแบบนี้ทุกวัน</p>	<p>มาจุนเจือครอบครัว เธอจึงต้องมีการแบ่งและใช้เวลาอย่างคุ้มค่าที่สุด เธอบอกกับผู้วิจัยว่าถึงแม้ว่าจะรู้สึกเหนื่อยมาก แต่ก็มีความสุขที่น้อยที่มีความสุขมากเช่นกัน</p>
10. คุณแก้วประพาพ (นามสมมติ)	<p>1. ในวัยเด็กคุณแก้วประพาพได้รับการดูแลจากคุณพ่อคุณแม่และคุณยายอย่างใกล้ชิด</p> <p>2. คุณแก้วประพาพต้องการมีบุตรอยู่หลายปี จนในที่สุดเธอก็ตัดสินใจฟังวิธีการทางการแพทย์ ซึ่งเธอได้วางแผนการมีบุตรโดยการคำนวณเวลาการลาคลอดให้เหมาะสมกับเวลางานที่สามารถลาคลอดได้</p>	<p>1. เมื่อคุณแก้วประพาพลาคลอดบุตรครบ 90 วัน เธอได้ตัดสินใจลาคลอดต่อโดยไม่รับเงินเดือนเพื่อดูแลบุตรอย่างใกล้ชิดเพิ่มเติมอีก 3 เดือน รวมเป็น 6 เดือน</p> <p>2. หลังคลอดเธอได้ชวนญาติที่ไว้ใจได้มาช่วยดูแลบุตรในเวลาที่ต้องกลับไปทำงาน แต่อย่างไรก็ตามหากมีเวลาเธอก็จะดูแลบุตรด้วยตนเองอย่างเต็มที่</p>	<p>ถึงแม้ว่าคุณแก้วประพาพจะต้องการดูแลบุตรอย่างใกล้ชิด แต่เธอก็ได้แสดงความคิดเห็นกับผู้วิจัยว่าเธอเห็นว่าการทำงานมีความหมายมากกว่าเรื่องรายได้เพียงอย่างเดียว แต่การทำงานสำหรับเธอแล้วมีความสำคัญเป็นบทบาทหน้าที่ทางสังคมและเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม ซึ่งเป็นความภูมิใจและเป็นประโยชน์ด้านอื่นต่อตัวเธอเองและครอบครัวด้วย</p>

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” นี้ หลังจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 10 คนแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมดังกล่าวมาวิเคราะห์ตามแนวคิดอัตลักษณ์และความเป็นแม่ที่สามารถเชื่อมโยงและอธิบายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร และส่วนที่ 2 เจาะลึกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ส่วนที่ 1 กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

ในส่วนของการวิเคราะห์กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดอัตลักษณ์ของนักคิด 2 คน ได้แก่ ชาร์ล คูลี (Charles Cooley) และ จอร์จ ซิมเมล (George Simmel) แนวคิดของ ชาร์ล คูลี ซึ่งเป็นผู้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล ในฐานะผู้กระทำ คูลีเห็นว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เขาเห็นว่าสังคมและปัจเจกบุคคลจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก สังคมเองก็เกิดขึ้นเพราะการผสมผสานของจิตหลายคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกในปฏิกริยาของเราจากความเห็นของผู้อื่นจึงเรียกว่า “ตัวตนในกระจกเงา” (The looking-glass self) ดังนั้นสังคมตามแนวคิดของคูลี จึงมีอิทธิพลมากต่อการกำหนดตัวตนของบุคคล เพราะภาพสะท้อนที่ผู้อื่นสร้างให้บุคคลนั้น กลับมาส่งผลต่อการรับรู้เกี่ยวกับตนเองของบุคคล (สุภางค์ จันทวานิช, 2553: 114) สอดคล้องกับแนวคิดของ จอร์จ ซิมเมล ที่กล่าวว่าสังคมไม่ได้เป็นอิสระจากปัจเจกบุคคล อยู่ที่ว่าคนเราสามารถแบ่งแยกพฤติกรรมตนเองอย่างไร หรือสามารถกระทำตามฐานะที่เป็นสมาชิกสังคม แต่ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรู้สึกได้เช่นกันว่ายังมีผลประโยชน์ ค่านิยม จุดยืน หรือแรงกระตุ้นต่างๆ ที่ไม่ได้มาจากหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น โดยซิมเมลเห็นว่าการรวมกลุ่มเกิดขึ้นในปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มมีชีวิตและพลวัตของมันเอง ซึ่งแตกต่างจากตัวปัจเจกบุคคล เขาเห็นว่าความเหมือนกันทำให้คนมารวมกลุ่มกัน แต่ซิมเมลจะมีมุมมองที่แตกต่างไปจากคูลีตรงที่เขาเห็นว่า การรวมกลุ่มทำให้คนไม่สามารถแสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ เขาจึงให้ค่าแก่ปัจเจกบุคคลมากกว่าสังคม (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 23) แต่สิ่งที่เห็นประเด็นสำคัญก็คือนักคิดทั้งสองคนนี้มองว่า อัตลักษณ์เป็นแนวคิดที่ไม่ได้อิสระจากปัจเจกบุคคล แต่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม โดยทั้งสองแนวคิดนี้สอดคล้องกับ

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่ค้นพบก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้เป็นแม่กับคนรอบข้าง อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ตามมาตามสัญชาตญาณ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งจากบุคคลอื่นในการสรรค์สร้างความเป็นแม่ให้กับผู้หญิงคนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากครอบครัวในวัยเด็ก การเรียนรู้จากเพื่อนร่วมงานคนรอบข้างในช่วงวัยต่างๆ ของชีวิต หรือแม้กระทั่งสื่อต่างๆ ที่ผู้หญิงได้รับอิทธิพลก็ส่งผลต่อการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของพวกเธอเช่นเดียวกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 ผู้วิจัยพบว่า อัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่แสดงความเป็นตัวตน เป็นสิ่งที่บอกว่าเราเหมือนหรือแตกต่างกับคนอื่นอย่างไร ซึ่งอัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 1) อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ บรรทัดฐานทางสังคมและปัจจัยอื่นๆ ประกอบสร้างกับอีกหลายปัจจัย อัตลักษณ์จึงไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยว อีกทั้งอัตลักษณ์ยังเป็นตัวเชื่อมต่อบุคคลกับความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาท ระบบความคิดและหน้าที่ของคนในสังคม ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่ก็เป็นไปตามแนวคิดอัตลักษณ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมนี้ อัตลักษณ์ความเป็นแม่ไม่ใช่สิ่งตายตัว ไม่ได้มีกระบวนการและระบบพัฒนาอย่างเบ็ดเสร็จหรือมีแบบแผนเดียวกัน แต่อัตลักษณ์ความเป็นแม่เป็นสิ่งที่สามารถปรับตัวไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมประกอบกับตัวตนของผู้เป็นแม่แต่ละคน

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยไม่ได้ค้นพบแบบแผนหรือรูปแบบการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ของความเป็นแม่อย่างตายตัว แต่สิ่งหนึ่งที่ค้นพบคือกระบวนการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในผู้หญิงกลุ่มนี้ ซึ่งการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่สามารถแบ่งได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนดำรงบทบาทตามวัฒนธรรม โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงกระบวนการเกิดอัตลักษณ์ของบุคคลต่างๆ เราจึงควรศึกษาย้อนไปตั้งแต่วัยเด็กของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เนื่องจากประสบการณ์ในวัยเด็กมีส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลเรียนรู้และซึมซับไปสู่การกระทำต่างๆ ของมนุษย์เรา ประกอบกับสภาพแวดล้อม ประเพณี และวัฒนธรรมที่ผู้เป็นแม่ได้รับการหล่อหลอมมาก็มีส่วนสำคัญในการสร้างและพัฒนาความเป็นแม่อีกด้วย ดังนั้นเมื่อศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงต้องศึกษาย้อนกลับไปที่ยุติเด็กของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเช่นกัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าประสบการณ์ในวัยเด็กของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนอาจมีความคล้ายคลึงกันบ้างหรือแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“แม่พี่ชอบพาไปที่โรงเรียน...แม่เลี้ยงลูกเหมือนเพื่อนนะ มีอะไรคุยกันบอกกันได้หมด ออกแนววัยรุ่น ๆ หน่อย ซอยผมสั้น ใส่ยีนส์ แต่เวลาสอนหนังสือแม่ดูมาก”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

“ก็เลี้ยงตามแบบคนโบราณอะนะ ก็คือสอนทุกอย่าง เรื่องอาหารการกิน ไปจนถึงเรื่องการวางตัว เรื่องนิสัยใจคอ เรื่องการมีน้ำใจ คือเค้าจะปลูกฝังเรามา”

(มรกต, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555)

“ก็จะเป็นย่ามากกว่า จะเป็นความผูกพันอะนะ เพราะตอนเด็ก ๆ นะ ที่จำได้ก็คือจะเป็นย่าดูแล เวลาเราไม่สบาย ทุกอย่างย่าก็จะดูแล ก็คืออยู่ในบ้านเดียวกับพ่อกับแม่ นะ แต่ว่าจะมีน้องอีกคนหนึ่ง”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

“จริง ๆ แล้วพี่มีชีวิตที่สุขสบายมากนะ เพียงแค่ว่าต้องทำงานแค่นั้นเอง แล้วถ้าถามว่าทำงานหนักมั๊ย ก็ทำงานหนักนะ หนักมากกว่าเด็ก ๆ ทุก ๆ คนที่เค้าทำ ๆ กัน อาจไม่มีเวลาไปเล่นสนุก ไม่มีเวลาไปชนมาก แต่ว่าเท่าที่จำได้ก็ชนมากเหมือนกัน แม้ว่าจะไม่ค่อยมีเวลาออกไปชน ออกไปเล่นกับใคร ๆ ก็เล่นอยู่บ้านบ้าง อาจจะพอมีเวลาไปเล่นก็จะเล่นให้สุด ๆ พอมีเวลาไปทำงานก็ต้องทำงานให้สุด ๆ แบบเหี้ยมคะ แต่จริง ๆ แล้วมันเป็นสิ่งที่ดีนะ เพราะว่ามันทำให้เราโตขึ้นมาแล้วเข้มแข็ง แข็งแรง อดทน สู้อชีวิตได้มากขนาดนี้ ในขณะที่เดียวกันเนี่ย เรายังมองว่าเราก็คงต้องการคน อย่างเพื่อนเราร้องไห้แล้วเค้ามีแม่เข้ามามากอด แต่ว่าเราร้องไห้ไม่ได้ เพราะว่าร้องไห้ไปก็รู้สึกเสียเวลามาก เพราะว่าร้องไปก็ไม่ได้มีใครมาปลอบ แต่ว่าธรรมชาติของเด็กอะ เค้าก็ต้องการคนมาปลอบอยู่แล้ว พี่ก็เลยคิดว่าพี่อยากให้น้องเนี่ย เป็นเด็กที่โตขึ้นมาตามธรรมชาติของเด็ก ไม่ใช่เป็นเด็กที่ต้องมาสร้างให้แข็งแรง แข็งแรง เหมือนอย่างที่เป็น”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

นอกจากประสบการณ์หรือการขัดเกลาในวัยเด็ก กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ยังมาจากการเรียนรู้ในวัยอื่นๆ ตลอดช่วงชีวิตของบุคคลอีกด้วย เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สามารถ

ปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา กระบวนการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ผู้เป็นแม่หลายคนเกิดจากการขัดเกลาในวัยเด็ก แต่ผู้เป็นแม่หลายคนเกิดความรู้สึกเป็นแม่เมื่อในขณะตั้งครรภ์และเนื่องมาจากการเรียนรู้หรือเห็นประสบการณ์ของผู้อื่นในสังคม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีการเรียนรู้จากผู้อื่นอยู่เสมอ อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงไม่ใช่สิ่งที่มีแบบแผนตายตัว ดังนั้นการที่ผู้หญิงได้รับการอบรมหรือสร้างประสบการณ์ต่างๆ ให้รู้สึกว่าการที่ของความเป็นแม่เป็นหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่และสำคัญของการเกิดเป็นผู้หญิง ในขั้นตอนนี้ ผู้เป็นแม่จะได้รับอิทธิพลการตัดสินใจจากความคาดหวังของสังคม เช่น ในสังคมไทยที่ให้คุณค่าผู้หญิงถึงการเป็นแม่บ้านแม่เรือนหรือหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือก็มีการกล่าวถึงความเป็นแม่ว่าเป็นผู้ที่มีพระคุณยิ่งใหญ่ต่อบุตรหรือคำกล่าวว่าแม่เป็นพระในบ้าน ซึ่งก็พอทำให้เห็นว่าความเป็นแม่ในภูมิภาคนี้ยิ่งใหญ่เพียงใด ในขั้นตอนนี้ภาพความเป็นแม่จึงเป็นภาพในอุดมคติ ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักเป็นภาพที่ผู้เป็นแม่ต้องทำสิ่งต่างๆ หรือเสียสละเพื่อบุตรของตนเองจึงกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงทำงานที่ผู้เป็นแม่หลายคนตัดสินใจลาออกจากงานเมื่อคลอดบุตรเพื่อต้องการทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พี่อยากเป็นแม่ที่แบบว่า เอ่อ ลูกพีติดพีนะ อยากให้ลูกติด แล้วก็แบบว่าอยากให้มืออะไรก็ตามอยู่กับพีได้ทุกเรื่อง...อยากให้คุยด้วยกันทุกเรื่อง คุยได้ทุกเรื่องที่ยากจะคุย กันไม่ให้เสียงไปในทางที่ผิด ถ้าเค้าเกิดไปคุยกับเพื่อนแบบเนี่ย โอกาสเสียงมันสูง สำหรับคำแนะนำแบบผิตๆ จากเพื่อน”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“คือมันก็แล้วแต่นะ บางคนเค้าก็อยากจะเป็นแม่ที่ดีให้ลูก ทำกับข้าวให้ลูกกินหรืออะไรแบบเนี่ย คือเราเคยเห็นตัวอย่างของพี่สาวเราอะนะ เค้าก็ออกจากงานมาเลี้ยงลูกอย่างเดียวแบบเนี่ย”

(มรกต, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2555)

“ความเป็นแม่มันก็ควรจะเป็นประมาณแบบให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ลูก ให้สิ่งดีๆ ไม่ว่าจะเป็ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ แล้วก็ค่อยๆ ทำให้เค้าเติบโตแข็งแรงแล้วก็คงจะต้องให้เค้าได้ใช้ชีวิตเผชิญกับบางเรื่อง เองๆ คือพีมีความรู้สึกว่าจะไม่ไ่้มาก คงไม่ตามใจมาก คือพี่อยากจะให้เค้ารู้จักเรียนรู้ เราก็มองภาพว่าคงช่วงไหนยังไงอยากให้เค้ารู้จักสิ่งสำคัญคือพี่อยากจะให้เค้ารู้สึกว่าเค้าอยากจะทำกับเราได้

ในทุกเรื่อง เป็นเพื่อน ก็คุยกับแฟนว่าเราจะเป็นพ่อเป็นแม่ให้เค้าเคารพ และต้องเป็นเหมือนเพื่อนเพราะบางทีเราจะเห็นได้อย่างครอบครัวเรา เพราะบางทีเราจะติดเพื่อนใจ มันจะมีช่วงหนึ่งที่เรติดเพื่อนเพราะฉะนั้น เรามองว่าเราต้องทำความเข้าใจกับเค้า เค้าจะได้รู้ว่าเค้าจะได้ปรึกษา เราได้”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“พ่อแม่เคยนอนกอดเรามั้ย ถามว่าที่เราารู้สึกคือไม่ใช่พ่อแม่แต่คือเป็น ย่า เราก็เลยรู้สึกที่เราอยากให้ลูกเราจำตรงนั้นไว้ เหมือนเราว่าเป็นพ่อ เป็นแม่ เพราะเวลามันย้อนกลับมาไม่ได้ เพราะอย่างน้อยลูกเค้าจะได้รู้ว่าที่เค้าจำได้แต่ก่อนเนี่ยมีแม่นอนกอดนะ ถึงจะมียายหรือมีย่าบ้าง แต่มันก็เป็นส่วนน้อย เหมือนกับว่าพี่มีความคิดว่าตอนเด็กเราอยู่กับย่า เป็นส่วนใหญ่ เราก็เลยไม่อยากให้ลูกเรารู้สึกอย่างที่เราเป็นอยู่”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

“แต่ว่าเวลาที่เราร้องไห้ แล้วเราเหนื่อย หรือว่าเวลาที่เรอยากจะบอก ใครสักคนว่าเรารักเค้าอะคนนั้นอาจจะจะเป็นพ่อแม่เราใช้มั้ง แต่ในขณะที่ พี่เนี่ย พี่มองไปทางไหนพี่ก็ไม่มีใคร ไม่มีพ่อไม่มีแม่ไง เพราะพ่อแม่พี่ ต้องทำงาน ตัวพี่เองพี่ก็ต้องเข้าใจตรงนั้น แล้วที่นี้พี่มองมาถึง ณ วันนี้ วันที่พี่มีลูกใช้มั้ง พี่กลับรู้สึกว่าพี่ไม่ได้มีความจำเป็นเหมือน พ่อกับแม่ที่ต้องออกไปทำงานข้างนอก แต่ว่าตัวพี่เองวันนี้พี่สามารถ เลี้ยงดูน้องได้ พี่ก็เลยคิดว่าลูกควรจะอยู่กับพี่ ซึ่งเป็นพ่อแม่มากกว่า เพราะฉะนั้นเนี่ยไม่ว่ายังไงก็แล้ว แต่คือพี่คิดตลอดเวลาว่าเมื่อใดที่น้อง ต้องการพี่ พี่จะไปหาเค้าทันที น้องจะมีพี่อยู่กับน้องเสมอและทุกๆ ครั้ง ที่น้องต้องการ”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

2) ขั้นตอนการรับรู้โลกแห่งความจริงหรือการเผชิญสถานการณ์ ทั้งนี้ผู้เป็นแม่มัก พบว่าภาพความเป็นแม่ในอุดมคติที่เกิดขึ้นก่อนการเป็นแม่กับสถานการณ์เมื่อได้เป็นแม่จริง มีความแตกต่างกันทั้งความรู้สึก การปฏิบัติตัวหรือสิ่งที่คาดหวังเอาไว้ อาจด้วยเงื่อนไขทาง สังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ที่ผู้เป็นแม่ไม่สามารถควบคุมได้และทำให้ผู้เป็นแม่ไม่สามารถ ทำหน้าที่แม่ได้อย่างตั้งใจ ซึ่งภาพความเป็นแม่ในอุดมคติอาจมีสาเหตุมาจากสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมต่างๆ ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป แต่ในส่วนใหญ่

แล้วสิ่งที่ผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองมักประสบปัญหาคือ การต้องทำงานควบคู่ไปกับการเลี้ยงบุตร จึงทำให้ไม่มีผู้ดูแลบุตรในเวลาที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือไม่มีเวลาเพียงพอในการดูแลบุตรเท่าที่ตนอยากกระทำ แม่ที่ประสบปัญหาดังกล่าวนี้จึงอาจเกิดความรู้สึกคับข้องใจ เสียใจ หรือกังวลใจกับปัญหาดังกล่าว ดังตัวอย่างนี้

“อย่างเรื่องของเวลาเหมือนกันนะ เพราะบางทีถ้าเราทำงานก็อย่างที่บอกว่าจะลาพักผ่อนไม่แน่นอน กลับบ้านมาเราก็มีความรู้สึกว่ายากพาเค้านอน อยากเจอเค้าก่อน แต่ว่าเวลาบางทีมันพิกซ์ไม่ได้ เพราะทำงานเยอะ”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“ก็ตั้งใจว่าจะเลี้ยงเอง ไม่ชอบที่จะส่งลูกไปต่างจังหวัดอะไรแบบเนี่ย แต่พอมีจริงๆ แล้วด้วยปัจจัยหลายๆ ด้าน มันไม่ได้...มันเป็นความรู้สึกที่แย่มากเลยอะ คิดถึงใจจะขาดจริงๆ นะ เราไม่ได้อยากจากเค้าเลย แต่ด้วยความจำเป็นหลายอย่างก็ต้องไป นีที่นั่งรถไปส่งลูกนะ ร้องให้ตั้งแต่พะเยาจนถึงพิษณุโลกอะ ร้องแบบคิดถึงลูกอะ เอาเสื้อลูกมาติดตัวมา เสื้อที่ยังไม่ได้ซักแล้วก็ดมได้กลิ่นเค้า เออ มันเป็นความรู้สึกที่ใครไม่เป็นแม่ก็ไม่รู้อะนะว่าเรารักลูกนะ เราไม่อยากให้ลูกไป”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“หน้าที่ของแม่เนี่ยคงยิ่งใหญ่เกินบรรยาย แต่ว่าก็มาสะท้อนใจว่าบางทีเราอาจคิดว่าหน้าที่ของแม่ก็คือการเกิดลูกออกมาแล้วก็ให้คนอื่นเลี้ยง แต่ว่าแท้ที่จริงแล้วความเป็นแม่น่าจะเป็นเรื่องที่เป็นการสร้างเด็กซักคนนะคะ ให้เต็มกำลังเรา แต่ว่ามันทำไม่ได้เท่ากับที่เราคิดหรอก เพราะว่าเงื่อนไขทางสังคมมันเยอะ มันเยอะมากจริงๆ”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2555)

3) ขั้นตอนการเปลี่ยนวิธีคิดหรือตระหนักความจริง เมื่อผู้เป็นแม่พบว่าสิ่งที่เธอคาดหวังไว้หรือภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของเธอไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างที่ตั้งใจไว้ อันเนื่องมาจากเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ เช่น เวลาการทำงานที่ไม่สอดคล้องกับการทำหน้าที่ของการเป็นแม่ พวกเขาจึงต้องปรับเปลี่ยนด้วยการยอมรับในข้อจำกัดหรือเงื่อนไขที่เผชิญอยู่ มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทศนคติ รวมถึงพยายามหาทางออกหรือวิธีการแก้ไขปัญหานั้นให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพครอบครัวของเธอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มันต่างนะ มันไม่เหมือนคนรวยเค้าหรอกที่มีแม่บ้านไว้คอยรับใช้ เราแค่นั้นเป็นแม่ แสดงบทแม่น่ารักๆ มีคนแต่งตัวสวยๆ ให้ลูก แล้วก็ อุ้มลูกกินนม เราต้องทำทุกอย่าง เสื้อผ้า หน้า ผม เราเจอลูกทั้งตอนที่ น่ารักและตอนที่ไม่น่ารัก ทั้งตอนอึเลอะเทอะ เจอหมดเลย อืม เหนื่อย แต่ถามว่ามีความคิดหนึ่งนะ พี่คิดแบบกระด้างๆ เลยนะว่า โอ๊ย ไม่ต้อง อดอะไรมากหรอก อย่างน้ำเน่ามากเลย แต่ก็เรามีเค้าแล้วนะเราต้อง รับผิดชอบดูแลเค้า เค้าจะเป็นยังไงก็ลูกของเราละ

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

“ตอนแรกที่พี่คิดนะ ถ้าพี่มีน้องก็อยากลาออกมาอยู่กับลูกเลย อืม ในความคิดนะ แต่จริงๆ แล้วมันทำไม่ได้อะ เพราะเราก็ต้องทำมาหา กินอะ เหมือนกับว่าเราเป็นผู้หญิงยุคใหม่อะ สมัยก่อนเนี่ยคำว่ามันไม่มี เราก็ออยู่ได้อะ แต่ ณ ตอนนี้อะมันไม่มี มันอยู่ไม่ได้ไง อืม เหมือนพอกับแม่พื่ออย่างเนี่ย ถามว่าอยู่บ้านนอกเนี่ยแกไม่ได้ทำอะไรนะ จะทำงาน แต่แกก็เลี้ยงเราได้ ถึงแม่แกจะไม่ออกไปทำงาน แต่พอกอยู่กรุงเทพฯ สมัยมันก็เปลี่ยนไป เปลี่ยนไปเยอะ คำว่าไม่มีมันอยู่ไม่ได้มันต้องกิน ต้องใช้ เราก็เลยจำเป็นต้องอยู่กับลูกตอนกลางคืนเอา ต้องเลี้ยงหลังเลิกงาน”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

4) ขั้นตอนการแสวงหาความช่วยเหลือ เมื่อผู้เป็นแม่พบว่าความเป็นแม่ของตน ไม่อาจดำเนินไปตามแบบแผนวัฒนธรรมหรือเป็นไปตามความตั้งใจในอุดมคติได้อันเนื่องมาจาก ปัญหาและข้อจำกัดทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ แล้วทำให้พวกเธอมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและ นำมาสู่การค้นหาทางออกให้กับปัญหานี้ โดยในเบื้องต้นผู้เป็นแม่มักเลือกหาทางออกจากวิธีการ ที่ใกล้ตัวที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นการขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว เช่น ปู่ ย่า ตา ยายในการดูแลบุตรแทน เพราะนอกเหนือจากเป็นสิ่งที่ตนเองมีอยู่และคนในครอบครัว ยังเป็นบุคคลที่พวกเธอไว้วางใจให้ดูแลบุตรได้มากกว่าการไปจ้างเลี้ยงหรือฝากให้ผู้อื่นดูแลหรือ บางครอบครัวที่ไม่มีบุคคลเหล่านี้ก็จะเลือกผู้ที่ไว้วางใจได้ในการดูแลบุตรแทน รวมไปถึงการหา วิธีการต่างๆ ที่สามารถกระทำได้และเหมาะสมกับครอบครัวของตนเอง โดยกระบวนการพัฒนา อัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่เกิดขึ้นจึงพบว่าไม่ได้มีแบบแผนที่ตายตัว วิธีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ของแต่ละครอบครัวมักเลือกใช้ความสมดุลและความเหมาะสมตามสถานการณ์ของตนเองเป็น การเปลี่ยนวิธีคิด แยกตัวเองออกจากภาพในอุดมคติเดิมที่ต้องการเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง ซึ่งพบว่ามีเงื่อนไขหลายประการที่ไม่อาจปฏิบัติเช่นนั้นได้จึงต้องค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้น ที่เหมาะสมกับครอบครัวของตนที่สุด ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนก็มีปัจจัยที่แตกต่างกันไป

ทำให้แต่ละบุคคลไม่อาจมีแบบแผนการแก้ไขที่เหมือนกันทุกคนแบบแผนหรือรูปแบบที่เกิดขึ้น จึงไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่จะเป็นเพียงกระบวนการขั้นตอนที่เหมือนกันเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คือพี่ก็คิดว่าถ้าออกมาพี่ก็จะเลี้ยงตัวเอง ก็คิดว่าแม่พี่เค้าก็จะช่วย พี่เลี้ยง แม่พี่เลี้ยงลูกมาตั้ง 5 คนแล้ว ไหนจะหลานอีก คือถ้าพี่เลี้ยง หรือทำอันไหนไม่ไหว แม่พี่เค้าก็จะช่วยได้”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“เดือนที่สองก็คุยกันกับพี่ผู้ชายว่าเอายังไงดี ตอนแรกเราก็มองที่ปู่ย่า ตายายก่อนอยู่แล้วอะนะ เราก็มองที่ความสบายใจที่สุดแล้วเพราะท่าน ก็เป็นพ่อแม่เราเอง แล้วก็การพูดคุยอะคะ เตรียมไว้ตั้งแต่ตอนนั้นเลย ว่ายังไงแต่อย่างของพี่เนี่ย หนึ่งล่ะถ้าเป็นพ่อแม่พี่เนี่ยอยู่ต่างจังหวัด เค้าก็ยินดีแหละ แต่ด้วยความที่อายุ ท่านค่อนข้างอายุมากแล้ว เราก็ มองว่าท่านก็คงจะเหนื่อยเนอะ เลี้ยงเด็กเล็กอะ คนแก่เลี้ยงเด็กเล็กเราก็ ตัดตรงนั้นไปเนี่ยแหละคะก็วางแผนว่าจะหาคนมาเลี้ยงยังไงก็มองคน ใกล้ชิดก่อนเลยปู่ย่าตายายมาได้มัย ถ้ามาได้ก็เริ่มมองหาแม่นม”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

นอกจากความช่วยเหลือจากคนในครอบครัวแล้ว ผู้เป็นแม่อาจเลือกวิธีการพิจารณาจาก ผู้อื่นเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่ตนเองเผชิญอยู่ ซึ่งการเลียนแบบจากผู้อื่นนี้จะมีการนำมาปรับ ใช้ให้เข้ากับความเป็นจริงในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของตนซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้ให้ ข้อมูลสำคัญพยายามหาวิธีการปรับตัวจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่หลากหลายเพื่อค้นหาวิธีการที่ เหมาะสมกับตนเองให้มากที่สุด เช่น จากคนในครอบครัว จากเพื่อน จากคนรู้จัก จากหนังสือ จากอินเทอร์เน็ต หรือสื่อต่างๆ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พี่อะเป็นคนที่เปิดรับความคิดของคนอื่น ไม่ใช่พี่จะปิด ครอบครัวนี้ เค้าดีจังเลย เค้าเลี้ยงยังไง ทำไมเค้าถึงแข็งแรง ทำไมเค้าดูทันสมัย เราก็จะถามเค้า แล้วเราก็จะหยิบมาใช้กับลูกเรา อะไรแบบเนี่ย คือเรา พร้อมที่จะรับข้อมูล แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะรับมากจนขนาดนั้น ก็จะเป็นเปิดรับ ความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น คือแต่ละครอบครัว ไม่เหมือนกันหรอก เลี้ยงลูกไม่เหมือนกันหรอก เราก็จะไม่ก้าวกว่า ว่าทำไมเธอไม่เลี้ยงลูกแบบนั้น ทุกคนมีเหตุผลของตัวเองทั้งนั้นแหละ”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

5) **ขั้นตอนการปรับตัว** ในขั้นตอนนี้ผู้เป็นแม่จะสามารถหาจุดที่เหมาะสมกับตนเองได้ เช่น การตัดสินใจกลับไปทำงานเนื่องจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ โดยเลือกขอความช่วยเหลือจากคนในครอบครัวเพื่อช่วยดูแลบุตร และตนเองก็กลับมาทำหน้าที่แม่หลังเลิกงาน และช่วงเวลากลางคืน ในขณะที่แม่บางคนไม่มีคนในครอบครัวช่วยดูแลบุตรจึงต้องเลือกวิธีการส่งบุตรไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัดหรือเลือกสถานรับเลี้ยงเด็กให้ดูแลบุตร ผู้เป็นแม่บางคนเลือกปรับเปลี่ยนเวลาการทำงาน ในขณะที่บางคนเลือกลาออกจากงานเพื่อหางานใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพครอบครัวของเธอ เนื่องจากในสังคมเมืองปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายต่างต้องทำงานเพราะความจำเป็นทางการเงินด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งขั้นตอนนี้ทำที่สุดแล้วผู้เป็นแม่ก็อาจหันกลับไปพิจารณาจากขั้นตอนการดำรงบทบาทตามประเพณีในขั้นตอนแรกอีกครั้ง เพราะการปรับตัวหรือปรับบทบาทความเป็นแม่ของพวกเธอ นั้น พวกเธอก็จะพยายามไม่ให้การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่นี้ห่างไกลจากความเป็นแม่ในอุดมคติที่เธอตั้งใจไว้มากนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เมื่อก่อนทำเกือบทุกวันจะ แต่ทำวันละ 2-3 ชั่วโมง ตอนนั้นก็เปลี่ยนมาเป็นเต็มวัน แต่ได้หยุดอะพอมีน้องก็เปลี่ยนเป็นทำ 1 วัน หยุด 2 วัน วันไปเรื่อยๆ แบบนี้...แต่ก็ต้องยอมลดงานลงนะ คือเมื่อก่อนรับหมัดน้ำคร่ำ ไชกระดุก เลือด ใครไม่วางส่งงานมา พอมีน้องงดรับงานนอกจะเหลือแ่งงานตัวเอง คือเลือดอย่างเดียว”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

“ถ้าความคิดของพี่จริงๆ เลยนะ พี่อยากเลี้ยงลูกจนถึง 2 ขวบ แต่เราทำได้แค่ 4 เดือน เออนั้นแหละ ช่วงนั้น 4 เดือน เราก็พยายามอยู่กับลูกตลอดเวลา นะ พยายามเติมเต็มสิ่งที่ลูกต้องการที่สุด...มันเป็น 2 บุคลิก 2 บทบาท ตัวเองเข้าใจมัย พอฉันไปทำงาน ฉันต้องเป็นผู้หญิงทำงานนะ working women นะ กลับบ้านมาฉันต้องเป็นแม่คนแล้ว เปลี่ยนบุคลิกเลย แต่ถ้าเราอยู่บ้านเลี้ยงลูกตลอด เราก็จะมีบุคลิกแบบนั้นตลอดเลย เราไม่ต้องมาปรับปรุงอะไรมากมาย แต่อันนี้มันต้องปรุงแต่งตัวเองเยอะ”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“แต่ก็ต้องถือว่ามองโลกตามความเป็นจริง เราก็เหนื่อยน้อยแล้วละ ถ้าเทียบกับคนอื่น เพราะว่าเรามีตัวช่วยเยอะอะคะ ปู่ ย่า ตา ยาย นำเค้า พ่อเค้า เราเพียงแต่รับบทบาทที่จะดูแลเค้าได้เต็มที่ อย่างเรื่องความรัก

ความอบอุ่น อย่างอะไรที่ลงมือได้เอง สำหรับลูกก็ทำให้ทุกอย่างอยู่แล้ว แต่เราก็ไม่คิดว่ามันเหนื่อยนะ มันก็โอเคแต่ถ้าเป็นคนอื่นทำ คำนี้ก็อาจจะบอกว่าเค้าเหนื่อยมากก็ได้นะ”

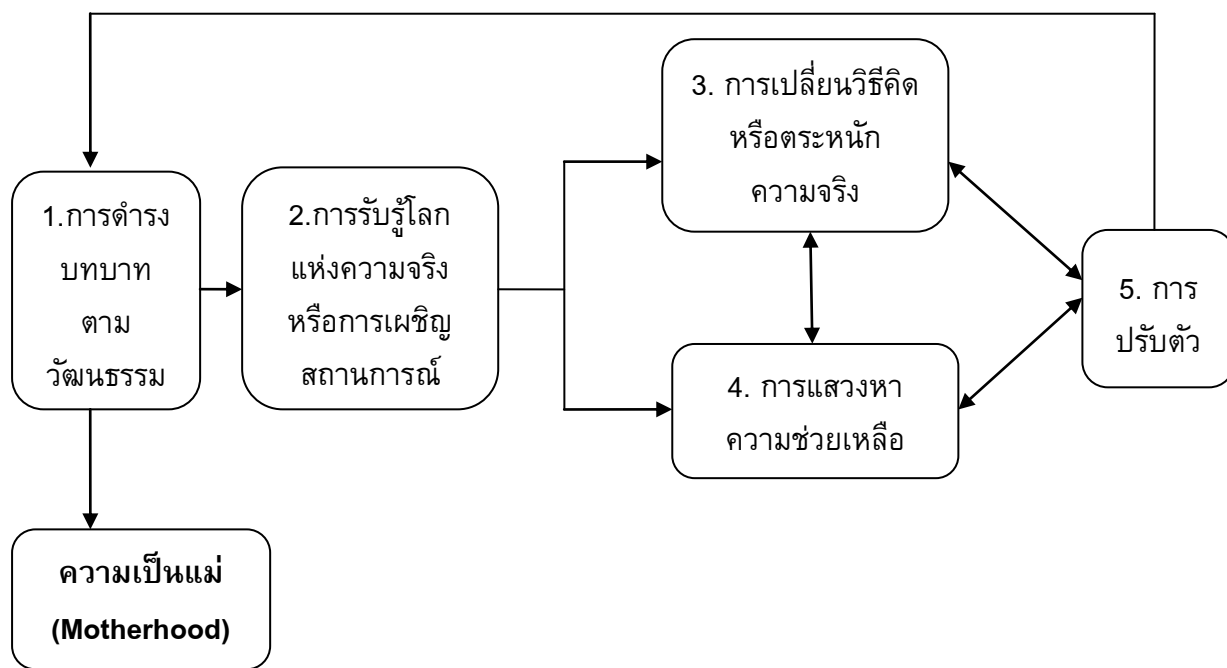
(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

จากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้พบว่ากระบวนการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ของผู้หญิงสู่การเป็นแม่อาจมีความซับซ้อน ไม่ชัดเจน และไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่มีระเบียบแบบแผน โดยอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในผู้หญิงบางคนอาจเกิดก่อนการตั้งครรภ์ก็เป็นได้ เช่น ความรู้สึกในขณะตั้งครรภ์ หรือก่อนการตั้งครรภ์ทั้งนี้เนื่องมาจากในวัยเด็กผู้หญิงมักได้เรียนรู้การเป็นแม่มาจากครอบครัว แต่เมื่อเป็นแม่จริงแล้วอาจพบว่าผู้เป็นแม่ต้องมีการเรียนรู้ เลียนแบบจากผู้อื่นอีกครั้งหนึ่ง อัตลักษณ์จึงเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแต่เนื่องจากคนเราไม่อาจแสดงบทบาทได้ทุกบทบาทตามอย่างที่ใจปรารถนา อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดต่างๆ หรือแรงผลักดันของสังคม ทำให้บุคคลอาจเกิดความคับข้องใจและทำให้เกิดความรู้สึกไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต บุคคลจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่

สจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall) ผู้สนใจด้านการศึกษาวัฒนธรรม (cultural studies) และทำให้การศึกษาด้านนี้แพร่หลายไปทั่วโลกได้กล่าวถึงอัตลักษณ์และความเป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นภาพซ้อนทับกันอยู่ว่า “ความเป็นตัวเรา” เป็นเหมือนรอยตะเข็บที่เย็บให้แผลสมานเป็นเนื้อเดียวกัน สิ่งที่ถูกเย็บด้านหนึ่งคือ อัตลักษณ์หรือวาทกรรมที่มีอยู่ ส่วนอีกด้านหนึ่งคือกระบวนการที่เรามีต่อวาทกรรมนั้นๆ ซึ่งก็คือความเป็นเรา โดยภาพทั้งสองนี้ถึงแม้ว่าจะถูกเย็บเข้าด้วยกัน แต่ก็ไม่อาจซ้อนทับกันได้สนิท ดังนั้นความหมายของอัตลักษณ์จึงไม่ได้มีรากฐานอยู่ในตัวเอง แต่ต้องใช้สิ่งอื่นเข้ามาเปรียบเทียบ ซึ่งกระบวนการนี้ไม่อาจหยุดนิ่งตายตัวได้ ทำให้ต้องมีการปรับตัวอยู่เสมอ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 74)

ดังนั้นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากอดีตอาจกลายเป็นปฏิบัติการต่างๆ หากบุคคลไม่สามารถปฏิบัติตามอัตลักษณ์เหล่านี้ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นอัตลักษณ์แบบใดจึงจะเป็นทางเลือกที่ได้รับการยอมรับความแตกต่าง ซึ่งการยอมรับอัตลักษณ์ใหม่จะมีฐานะเป็นกระบวนการที่มีคุณสมบัติไม่หยุดนิ่ง ไม่ตายตัว และช่วยให้เราสามารถหลุดพ้นจากอัตลักษณ์แบบเดิมได้ การปรับอัตลักษณ์นั้นไม่ได้หมายความว่าเราจะสูญเสียอัตลักษณ์เฉพาะตัวไป แต่เป็นการหยิบยืมองค์ประกอบจากวัฒนธรรมที่หลากหลายและเปลี่ยนไปทุกขณะนำมาประกอบสร้างมันขึ้นมาใหม่ ซึ่งองค์ประกอบนี้ก็ล้วนเป็นสิ่งที่เราสร้างมันขึ้นมาเองจากการเปลี่ยนแปลงไปของกาลเวลาและการพัฒนาที่ไม่เคยหยุดนิ่งซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง อัตลักษณ์อันใหม่จึง

ไม่จำเป็นต้องมาจากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานหรือสาเหตุจากในอดีตเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดมาจากการผสมผสานระหว่างความสัมพันธ์ของท้องถิ่นที่มีแบบฉบับเฉพาะก็เป็นได้

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่

ข้อค้นพบสำคัญจากการศึกษาในครั้งนี้จึงไม่ใช่แบบแผนของการพัฒนาความเป็นแม่ที่มีรูปแบบตายตัวในการสร้างและการพัฒนาขึ้นของอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากผู้เป็นแม่ที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 10 คน ไม่ได้มีรูปแบบที่เหมือนกันไปทุกอย่าง แต่สิ่งที่ค้นพบในการศึกษาครั้งนี้กลับเป็นกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่เกิดขึ้นจากตัวตนผสมผสานกับความคาดหวังทางสังคมหรือการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นของผู้หญิงแต่ละคน ซึ่งตัวตนของผู้หญิงแต่ละคนจะไปสวมบทบาทความเป็นแม่ โดยนำตัวเองเข้าไปปรับให้เข้ากับความคาดหวังของสังคม หรือสถานการณ์นั้นๆ ที่พวกเธอแต่ละคนกำลังเผชิญอยู่ เช่น การถูกเลี้ยงดูในวัยเด็ก เราพบว่าหากผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างไรหรือมีความคิดที่ฝังใจในวัยเด็กอย่างไรจะนำมาใช้ในการเป็นแม่ในช่วงเวลาปัจจุบันของเธอด้วยวิธีการเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้รับการเลี้ยงดูจากผู้ปกครองที่มักพาเธอไปทำงานด้วยในวัยเด็ก เมื่อเธอได้เป็นแม่จริงเธอก็มองว่าการที่เธอจะนำบุตรไปเลี้ยงที่ทำงานนั้นเป็นเรื่องที่สามารถทำได้และเธอก็ต้องการทำเพื่อเป็นการให้เวลากับบุตรได้อย่างเต็มที่และเธอก็สามารถจัดสรรเวลาในการทำงานได้เป็นอย่างดี หรือในทางกลับกันการที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งได้รับการเลี้ยงดูด้วยคนอื่นที่ไม่ใช่พ่อแม่ของตน ความรู้สึกในวัยเด็กจึงเป็นการต้องการและโหยหาความสัมพันธ์ในประเด็นนี้มาก ทำให้เมื่อเธอได้เป็นแม่จริงๆ แล้วเธอก็จะมีจุดเน้นสำคัญ

ก็คือ การต้องการให้เวลาและเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง เนื่องจากไม่ต้องการให้บุตรมีความรู้สึก เช่นเดียวกับตัวเธอในช่วงวัยเด็ก ซึ่งก็จะเป็นผลที่สามารถสะท้อนมาจากการเลี้ยงดูในวัยเด็ก เป็นสำคัญ ในท้ายที่สุดอัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงออกก็คือความเป็นตัวตนของเราที่ปรับตัวให้เข้ากับความคิดหวังทางสังคมที่เหมาะสมกับปัจจัยของแต่ละครอบครัว

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ของความเป็นแม่จึงเกิดจากตัวตนหรือแก่นผสมผสานกับความคาดหวังทางสังคม ซึ่งความคาดหวังทางสังคมก็อาจจะมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่ย่อมเป็นปัจจัยที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนจะมีปัจจัยที่ไม่เหมือนกัน เช่น การขัดเกลาทางสังคมหรือการซึมซับจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวในวัยเด็ก จนกระทั่งพบว่าภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของตนเองไม่สามารถปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้ จึงมีการตระหนักรู้และเปลี่ยนวิธีคิด ซึ่งจะนำมาสู่การแสวงหาความช่วยเหลือ เพื่อนำมาช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การขอความช่วยเหลือจากครอบครัว ขอคำแนะนำจากคนรอบข้าง และสุดท้ายจึงนำมาสู่การปรับตัวและนำไปเทียบเคียงกับภาพในอุดมคติอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้การปรับตัวนี้เหมาะสมกับความต้องการของตนเองและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้มากที่สุดจึงนำไปสู่การปรับตัวสู่การเป็นแม่ของผู้เป็นแม่แต่ละคน ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าในท้ายที่สุดแล้วอัตลักษณ์ความเป็นแม่เป็นสิ่งที่ไม่ได้แตกต่างไปจากความเป็นตัวตนของบุคคลที่มีอยู่แล้ว หากบุคคลมีบุคลิกภาพใดการเป็นแม่ก็จะถูกแสดงออกมาให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพนั้นๆ เช่น ภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งซึ่งมีบุคลิกภาพเป็นคนที่พึ่งพาตัวเองมาตั้งแต่วัยเด็ก ผลการศึกษาก็จะพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนนี้ใช้ความพยายามในการเป็นแม่อย่างเต็มที่เนื่องจากเธอเป็นคนที่มีภูมิหลังแบบพึ่งพาตนเอง เพราะสิ่งที่เธอแสดงออกนี่คือตัวตนของเธอ ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นแม่กับความเป็นตัวตนของบุคคลจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เพราะความเป็นตัวตนจะเข้าไปผสมผสานกับความเป็นแม่ที่เป็นความคาดหวังของสังคมอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงไม่ใช่เรื่องที่มีแบบแผนชัดเจนหรือมีเพียงรูปแบบเดียวแต่อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่การมีอยู่ของอัตลักษณ์ทั่วไป

ส่วนที่ 2 เจือปนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

เนื่องด้วยสรีระของผู้หญิงที่เอื้อต่อการตั้งครรภ์ คลอดบุตร และสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้อีกทั้งความแข็งแรงยังแตกต่างกับผู้ชาย ทำให้เกิดทัศนคติว่าผู้หญิงมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับบุตรมากกว่าผู้ชาย ดังนั้นกิจการหรืองานของผู้หญิงตามทัศนะของสังคมมักเป็นพื้นที่ภายในบ้าน ซึ่งนักคิดทางด้านสตรีนิยมส่วนใหญ่จึงเห็นว่าด้วยเหตุที่มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างกันทำให้ผู้หญิงถูกกีดกันออกจากกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและการเมืองหรืองานนอกบ้าน

ซึ่งบทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทที่มีความแตกต่างและตรงกันข้ามกับบทบาทของผู้ชายอย่างสิ้นเชิง

เมื่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไป การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งชายและหญิงก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน การปฏิวัติอุตสาหกรรมจากประเทศอังกฤษเผยแพร่สู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก การทำงานในตำแหน่งต่างๆ ต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากทั้งชายและหญิง ผู้หญิงได้รับการสนับสนุนให้สามารถศึกษาในสถานศึกษาเช่นเดียวกับผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงมีความรู้ความสามารถและได้รับโอกาสให้เข้าทำงานนอกบ้านในหน่วยงานต่างๆ เช่นเดียวกับผู้ชาย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นงานภายในบ้านก็ยังคงเป็นหน้าที่ของผู้หญิงอยู่เช่นเดิม ดังนั้นเมื่อผู้หญิงต้องรับบทบาททั้งสองด้านในเวลาเดียวกัน อาจทำให้เธอเกิดความขัดแย้งในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งสองบทบาทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งบทบาทของผู้หญิงทำงานและบทบาทของแม่กลายเป็นเงื่อนไขทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความขัดแย้งกันในเรื่องเวลาและความรับผิดชอบ ในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่ 2 นี้จึงสามารถวิเคราะห์และสรุปได้เป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสังคม

ปัจจัยด้านสังคมในที่นี้หมายถึงเงื่อนไขทางสังคมที่มีผลต่อการแสดงความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร โดยการที่ผู้เป็นแม่แสดงบทบาทต่างๆ ทั้งบทบาทส่วนตัวและบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งทั้งสองบทบาทนี้ย่อมมีเงื่อนไขต่างๆ ที่เข้ามาจำกัดการแสดงออกความเป็นแม่ของผู้หญิงกลุ่มนี้ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1.1 แรงกดดันและความคาดหวังทางสังคมที่แตกต่างกัน

ถึงแม้ว่าปัจจุบันผู้หญิงจะได้รับโอกาสให้สามารถทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่งานภายในบ้านก็ยังคงถูกมองว่าเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่ต้องแบกรับภาระทั้งงานภายในบ้านและงานนอกบ้านด้วย ทำให้ผู้เป็นแม่กลุ่มนี้ต้องเผชิญกับเงื่อนไขทางด้านสังคม ทั้งแรงกดดันและความคาดหวังทางสังคมในด้านต่างๆ ซึ่งส่งผลให้ผู้เป็นแม่ต้องมีการปรับตัว โดยเฉพาะผู้หญิงในสังคมเมืองที่ได้รับการศึกษาและมีโอกาสการทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชายก็อาจได้รับแรงกดดันหรือสังคมมีความคาดหวังให้พวกเขาต้องมียุทธศาสตร์การทำงานนอกบ้านมากกว่าผู้หญิงในชนบท ซึ่งแรงกดดันและความคาดหวังทางสังคมนี้จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้เป็นแม่ต้องยอมเหนื่อยล้าจากการรับผิดชอบบทบาทที่สำคัญทั้งสองบทบาท โดยผู้วิจัยได้สรุปประเด็นดังกล่าวไว้ ได้แก่

1.1.1 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ความคาดหวังและแรงกดดันด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองเข้ามามียุทธศาสตร์การทำงานนอกบ้าน ทั้งนี้รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมเมืองเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งค่าครองชีพและวิถีชีวิตของผู้คน เพราะ

สังคมเมืองมีระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างไปจากสังคมชนบท รูปแบบการชีวิตในชนบท การมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย อาจเรียกได้ว่าไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมเมืองในปัจจุบันแล้ว ทั้งพื้นที่และรูปแบบการใช้ชีวิตของคนในเมืองทำให้ผู้คนในสังคมเมืองทั้งชายและหญิงต้องเร่งสร้างฐานะ ความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้นด้วยการทำงาน ทำให้ในปัจจุบันผู้หญิงในสังคมเมืองจึงพลิกผันบทบาทตัวเอง จากอดีตที่เคยอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนเพื่อทำหน้าที่เป็นภรรยาและแม่ในการดูแลสามีและบุตรเท่านั้น แต่ในปัจจุบันการทำหน้าที่แม่บ้านเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวไม่ดีเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งรายได้ที่จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัว โดยเฉพาะการใช้ชีวิตในสังคมเมืองด้วยแล้ว เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้เป็นแม่ในปัจจุบันต้องผันตัวเองไปทำงานเพื่อหาเงินช่วยครอบครัวอีกทางหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เราก็ต้องทำมาหากินอะ เหมือนกับว่าเราเป็นผู้หญิงยุคใหม่อะ สมัยก่อนเนี่ยคำว่ามันไม่มี เราก็อยู่ได้อะ แต่ ณ ตอนนี้อะมันไม่มี มันอยู่ไม่ได้ไง อืม เหมือนกับพ่อแม่พี่อย่างเนี่ย ถามว่าอยู่บ้านนอกเนี่ย แยกไม่ได้ทำอะไรนะ แต่แยกก็เลี้ยงเราได้ ถึงแม่แก็จะไม่ออกไปทำงาน แต่พอกรุงเทพฯ สมัยมันก็เปลี่ยนไป เปลี่ยนไปเยอะ คำว่าไม่มี มันอยู่ไม่ได้ มันต้องกินต้องใช้ เราก็เลยจำเป็นต้องอยู่กับลูกตอนกลางคืนเอา ต้องเลี้ยงหลังเลิกงาน...สามีบอกให้ออกมาเลี้ยงลูก แต่ด้วยความที่พ่อแม่แก็บอกว่าแก็ดูแลให้ได้ พี่ก็คิดว่าถ้าออกมามันก็มีค่าเท่ากับศูนย์อะสิ เพราะว่ามันเหมือนชีวิตเรา stable มาตลอดนะ ถ้าพี่ทำงานเราก็อยู่ดีมีสุขอยู่แล้วละ แต่ว่าถ้าพี่ไม่ทำงาน บทหนักมันก็อยู่ที่สามีเรา มันจะกลายเป็นการเพิ่มความเครียดให้กับสามี เพราะว่ามันจะมาอยู่ที่เค้าคนเดียวเลย มันคงจะไม่มี stable เหมือนเดิมละ ก็เลยคิดว่าไม่เป็นไร เอาเท่าที่ได้แล้วกัน เราก็เลยอยู่กับลูกได้แค่ 3-4 เดือน ตอนนั้นก็ต้องทำงาน ก็อยู่กับลูกแค่ช่วงกลางคืนเอา”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

“อย่างแฟนพี่เค้าก็พูดว่า ถ้าเค้าเป็นคนมีตังที่แบบมีเงินเดือนพอที่จะเลี้ยงทั้งลูกทั้งเมียได้ เค้าจะให้เลี้ยงลูกอยู่กับบ้าน แต่คราวนี้มันไม่ไปอย่างนั้นไง (หัวเราะ) เพราะลำพังเงินเดือนเพียงคนเดียวเนี่ย มันไม่สามารถเลี้ยงลูกเลี้ยงเมียได้”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“ก็คิดถึงอนาคตเค้าด้วย ถ้าเกิดเราลาออกมาอยู่บ้านอย่างนี้ แล้วเลี้ยงเค้าเฉยๆ พอถึงช่วงหนึ่งที่เค้าโตแล้ว เวลาเค้าไม่ได้อยู่กับเราไปโรงเรียนอย่างเนี่ย ก็คือเหมือนเรามีเวลาว่างมากเกินไปอีก ก็ไม่รู้จะทำอะไรอีก ก็เลยคิดว่าทำงานไปด้วย เลี้ยงเค้าไปด้วย มันเหมือนกับเราทำงานหาเงินเก็บให้เค้าไปอนาคตข้างหน้าอีก ช่วยกันหาเงิน พอกับแม่ช่วยกันหาเงิน”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

“เคยคิด แต่ความเป็นจริงมันทำไม่ได้ เพราะเราไม่ได้มาจากครอบครัวที่มีฐานะมาก แล้วอีกอย่างเนี่ย ลูกเรายังโตยังไม่ใช้เงิน กินนมเยอะมาก แล้วเราก็อยากมีทุกอย่าง อย่างให้ลูกเรามีไซ้มี้อะ อย่างพวกของเล่นใหม่ๆ เสื้อผ้าใหม่ๆ อย่างพวกรถเข็นแคร์รถเข็นก็สารพัดรถเข็นแล้วอะไรอย่างเนี่ยอะ เพราะฉะนั้นมันเป็นไปได้อยู่แล้ว เราอยากเลี้ยงลูกให้ดี แต่เราก็ต้องทำงานไปด้วย ในความรู้สึกพี่อะนะคะ ถ้าว่าเคยคิดว่าอยากลาออกจากงานมี้อะ ก็อยากลาออกจากงานมาเลี้ยงลูก แต่ว่าความเป็นได้มันไม่ใช่”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

1.1.2 ปัจจัยด้านสังคม ผู้หญิงหลายคนเลือกบทบาทเป็นคุณแม่ทำงาน เพราะสาเหตุทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญ แต่ก็ยังมีผู้เป็นแม่ที่ทำงานอีกหลายท่านที่เห็นว่าการทำงานนั้นให้ประโยชน์แก่ตัวเธอและครอบครัวมากกว่าเรื่องของเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว บางคนเห็นว่าการเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต งานทำให้ชีวิตมีคุณค่าและมีเป้าหมาย การได้ทำงานเป็นการทำให้ชีวิตสมบูรณ์ บางคนจึงมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนางานอาชีพที่ตนเลือกให้ก้าวหน้าจึงยังคงต้องทำงานต่อไป หรือบางคนอาจเป็นผู้ต้องการความสำเร็จในชีวิตและงานเป็นเป้าหมายหลักประการหนึ่งของความสำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นปัจจัยทางด้านสังคมที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างเด่นชัดจากการศึกษานี้ ดังต่อไปนี้

1) งานเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางคนได้แสดงความคิดเห็นกับผู้วิจัยว่า การทำงานให้คุณค่าบางอย่างทางสังคมกับพวกเธอนอกเหนือไปจากรายได้หรือปัจจัยทางเศรษฐกิจ หากเราพิจารณาเพียงเบื้องต้นก็อาจพบว่าการทำงานของกลุ่มผู้เป็นแม่อาจทำให้ผู้หญิงต้องรู้สึกเหนื่อยล้าที่ต้องรับบทบาททั้งสองอย่างไปในคราวเดียวกัน แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วกลับพบว่าการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงกลุ่มนี้ก็มีผลดีนอกเหนือไปจากการมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวเพิ่มมากขึ้น เพราะโดยทั่วไปแล้วการ

ทำงานยอมทำให้คนเราต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งเจ้านาย เพื่อนร่วมงาน ลูกค้า หรือบุคคลอื่นๆ ที่เราต้องติดต่อด้วย ทำให้นำไปสู่การมีเครือข่ายทางสังคม การเป็นที่ยอมรับของคนอื่นๆ ในสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พี่ว่าต้องทำนะ บางทีคนทำงานนอกบ้าน มันไม่ได้แค่เงินอย่างเดียว แต่มันได้สังคม ได้แนวคิด ได้เพื่อนร่วมงาน ซึ่งคนคนหนึ่ง หนูคิดดูถ้าอยู่บ้านอย่างเดียวแยเลยอะ แล้วจะแต่งตัวไปไหนอะ เป็นยายเพ็งแน่ๆ อะ เจา ไม่มีเพื่อนแน่ๆ อย่างมาทำงานเนี่ย สารพัด มีเรื่องคุย มันได้ทั้งเงิน ทั้งสังคม ทำให้ได้กิจกรรมในสังคมทำงานของเรา”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555)

“ทำให้เรามีเครือข่าย มี Network ที่กว้างขวาง เราอาจไม่ได้มองงานในมุมของเศรษฐกิจอย่างเดียว คือเรามองงานในฐานะที่มันมี function ทางสังคมอื่นๆ ซึ่งสำหรับเรามันจริง เพราะว่าเงินเดือนข้าราชการมันก็ไม่ได้เยอะ ไม่ได้ถึงขนาดที่ว่าถ้าขาดตรงนี้ไปแล้วจะมีผลกระทบมากมาย แต่วามันเป็นอย่างที่บอกอะคะ มันเป็นเรื่องอื่นๆ ด้วย”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

2) งานเป็นการสร้างคุณค่าในตัวเอง โดยทั่วไปแล้วคนเรามักต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตในเรื่องต่างๆ เช่น การเรียน หรือการทำงานที่เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นเครื่องมือในการสร้างความสำเร็จในชีวิต เพราะการทำงานมักนำมาซึ่งรายได้ การมีหน้าที่ทางสังคม การมีฐานะทางสังคมบางอย่าง ดังนั้นผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองหลายคนจึงเลือกเป็นคุณแม่ทำงานแม้ว่าจะต้องรับบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นก็ตาม เพราะคนเราโดยปกติแล้วก็มักต้องการการยอมรับและการรู้สึกว่าคุณค่า และยังนำมาสู่การมีสุขภาพจิตที่ดีอีกด้วย ซึ่งการทำงานก็เป็นวิธีหนึ่งในการสร้างความรู้สึกดังกล่าว ดังนั้นในกลุ่มผู้หญิงที่มีการศึกษาสามารถทำงานในองค์กรต่างๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่เคยทำงานมาแล้ว หากต้องลาออกหรือหยุดงานไปก็อาจรู้สึกเหงาหรือขาดบางสิ่งบางอย่างในชีวิตไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ก็คิดเอ๊ะ จะทำงานหรือไม่ทำดี แต่พอเราว่างก็เลยทำ คือเห็นว่าบางที่น้องนอนเราก็ออย่างอื่นได้ไง คือโง่ละ เราก็อไม่อยากให้วิชาที่เราเรียนมันสูญหมด ก็อยากจะทำงานสัก 4-5 ปี พอน้องโตเราก็อมาดูแลได้แบบเนี่ย คือเหมือนว่าถ้าช่วงที่เค้าหัวเลี้ยวหัวต่อ เราก็ออาจจะไม่ทำงานแล้วจะมาดูแลแล้วไง”

(มรกต, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2555)

การทำงานยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจหรือสร้างคุณค่าในตนเองให้กับผู้หญิงกลุ่มนี้ ถึงแม้ว่ารายได้หรือค่าตอบแทนนั้นมีจำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับสามี แต่รายได้ดังกล่าวก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการจุนเจือและช่วยเหลือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครอบครัวได้ ซึ่งจะนำมาสู่ความภาคภูมิใจในตัวเองของผู้กระทำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ตอบแบบเข้าข้างตัวเองสุดๆ นะ ก็คิดว่าตัวเองเป็นแม่ที่โชคดีอะ ได้เลี้ยงลูกเอง อยู่กับลูกตลอด และได้ทำงานช่วยแบ่งเบาภาระสามีด้วย”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้การทำงานของผู้เป็นแม่ยังนำมาซึ่งฐานะทางสังคมบางอย่างเพื่อเป็นการแสดงความสำคัญของบุคคลทางสังคม ดังนั้นนอกจากการทำงานจะมาจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ และยังเป็นการสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจให้กับตนเอง และพวกเธอก็ยังเห็นว่าการทำงานยังเป็นสิ่งที่จะสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้บุตรในอนาคตได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ถ้าถามว่าเราจำเป็นต้องทำงานมั๊ย ก็คงไม่ใช่ความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ อย่างเดียว เราก็อาจจะบอกว่าก็ไม่จำเป็น แต่ว่างานอาจจะมีความหมายกับเราในมุมอื่น เรามีความรู้สึกว่างานอาจเป็นความภาคภูมิใจของลูกก็ได้ที่แม่ทำงานแล้วมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมบางอย่าง มันก็อาจจะมีส่วนดีกับลูก”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

1.2 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541

ปัจจุบันผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ทั้งการทำงานนอกบ้านและด้านอื่นๆ ดังนั้นเมื่อผู้หญิงเข้ามามีบทบาทการทำงานนอกบ้านพร้อมกับการเป็นแม่ก็ย่อมได้รับผลกระทบจากเงื่อนไขด้านกฎหมายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้ในปัจจุบัน (พ.ศ.2555) หรือเรียกว่า “กฎหมายลาคลอด” ทั้งนี้ในสังคมปัจจุบันการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงโดยเฉพาะในสังคมเมืองกลายเป็นเรื่องปกติของวิถีชีวิตผู้อาศัยในเมือง ในสังคมเมืองพบว่าแม่ที่ทำงานมักเป็นคนที่อยู่ในชนชั้นกลาง เนื่องจากโครงสร้างเงินเดือนของชนชั้นกลางไม่เอื้ออำนวยต่อการให้ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงบุตรเป็นแม่บ้านได้อย่างเต็มตัวเช่นเดียวกับผู้หญิงในชนชั้นสูงที่มีความพร้อมเรื่องเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการทำหน้าที่เป็นแม่ อีกทั้งผู้หญิงในชนชั้นกลางก็เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาและมีโอกาสในการทำงานในตลาดแรงงานเช่นเดียวกับผู้ชาย ทำให้มักพบว่าแม่ที่ทำงานอยู่ในระดับสูงและระดับต่ำจะมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรมากกว่าแม่ที่ทำงานอยู่ในระดับกลาง เนื่องจากผู้หญิงในระดับกลางนี้

ต้องทำหน้าที่แม่และยังต้องพยายามหารายได้มาจุนเจือครอบครัวหรือพัฒนาตนเองในการทำงานอีกด้วย (จิราพร ตีตง, 2533: 11) ดังนั้นผู้หญิงจึงอยู่ในฐานะลูกจ้างหรือแรงงาน ซึ่งต้องถูกควบคุมและคุ้มครองด้วยกฎหมายแรงงานเช่นเดียวกับแรงงานชาย ถึงแม้ว่าผู้ร่างกฎหมายจะเข้าใจและตระหนักถึงหน้าที่ความเป็นแม่ของแรงงานหญิงจึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฉบับต่างๆ ให้แรงงานหญิงสามารถหยุดงานและทำหน้าที่แม่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งได้อย่างเต็มที่ ดังเช่นพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ที่กำหนดให้แรงงานหญิงสามารถลาคลอดได้ 90 วันและรับเงินเดือนจำนวน 45 วันจากหน่วยงานที่ตนสังกัด ส่วน 45 วันสามารถขอรับได้จากประกันสังคม

ในทางปฏิบัติกลับพบว่ายังมีประเด็นอื่นที่เกิดปัญหาจากการปฏิบัติ ประเด็นนี้ควรมีการพิจารณาวันลาคลอดที่เหมาะสมก่อนการคลอดบุตรจริงมากกว่าการพยายามขยายวันลาคลอดหลังคลอดเพียงอย่างเดียว เนื่องจากในขณะตั้งครรภ์ผู้หญิงมักรู้สึกอ่อนเพลียและต้องการพักผ่อนมากกว่าปกติ ซึ่งระยะที่อาจเป็นอันตรายต่อหญิงตั้งครรภ์หรือบุตรในครรภ์ได้มากที่สุดคือช่วง 1-3 เดือนแรก เนื่องจากระหว่างตั้งครรภ์ร่างกายจะเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง มีการฝังตัวของตัวอ่อนกับผนังมดลูก และเกิดเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนในร่างกาย ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากอาการแพ้ท้องต่างๆ ของผู้หญิงตั้งครรภ์ (ศูนย์รวมความคิด : ช่วยกันทำ นำสู่ความเป็นหนึ่ง, 2552: ออนไลน์) และช่วง 1-3 เดือนก่อนคลอดก็อาจเป็นช่วงหนึ่งที่คุณแม่ควรต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นระยะที่ปากช่องคลอดเริ่มมีความอ่อนไหวมาก ในช่วงการตั้งครรภ์การได้รับการดูแลทั้งร่างกายและจิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากแม่มีภาวะเครียดหวาดกลัว วิตกกังวล หรือมีความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน อาจส่งผลต่อระดับฮอร์โมนซึ่งจะมีอิทธิพลต่อทารกในครรภ์ (เกษณี โคกตาทอง, 2552: 16) ที่ผ่านมาพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฉบับต่างๆ ในประเทศไทยไม่ได้มีการกล่าวถึงประเด็นนี้ ทำให้ผู้ตั้งครรภ์หลายคนต้องทำงานหนักและรู้สึกอ่อนเพลีย ซึ่งอาจเป็นอันตรายทั้งต่อผู้หญิงเองและบุตรในครรภ์ ตัวอย่างเช่นในประเทศอังกฤษพบว่าผู้หญิงหลายคนมักเลือกขอลาคลอดก่อนวันคลอดจริงและยังเก็บวันลาคลอดอีกส่วนหนึ่งไว้เพื่อลาคลอดหลังคลอดจริงอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พยาบาลเรามันไม่เหมาะสมอย่างหนึ่งก็คือตอนท้องเนียแหละ เดินไปเดินมา ฉีดยา เจาะเลือด โหนนี่นั่น ตอนนั้นมันเหมือนมี conduction มาก่อน ล่วงหน้าประมาณวันหนึ่ง พี่ก็สังเกตดูอะนะ มันก็ดูอย่างที่เรามีความรู้ด้านนี้มาบ้าง เสร็จแล้วเราก็เริ่มรู้สึก เราก็พยายามนอนพักอะนะ แต่มันเอาไม่อยู่ conduction มันเยอะขึ้น มันถี่ขึ้น เราก็เลยไปหาหมอไปทำ

NETD เราก็คิดว่าปากมดลูกตัวเองยังไม่เปิดแน่นอนแต่มันก็ยังมีการ conduction อะ มันจะคลอดอะ เลยไป Intivite ไว้ ก็ทัน”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

นอกจากนี้พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ยังไม่มีการคุ้มครองสิทธิของแรงงานหญิงระหว่างการลาคลอด ซึ่งอาจทำให้ผู้เป็นแม่ต้องตัดสินใจมาทำงานระยะเวลาลาคลอดเพื่อต้องการทำงานผลงานในการทำงานที่ดี เพื่อการเลื่อนขั้นหรือได้รับการพิจารณาเลื่อนเงินเดือน ซึ่งพวกเธอก็มองว่าการได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้นก็เป็นประโยชน์ที่เธอต้องการสร้างให้บุตร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“จุดที่ประเทศไทยด้อยก็คือเรายังไม่ได้ให้เรื่องของ Protection คือเราอาจจะให้เวลา แต่เรื่องของ Protection หมายถึง ความคุ้มครอง กลับมาแล้วยังสามารถที่จะอยู่ในตำแหน่งเดิมได้หรือว่ามีโอกาสที่จะได้เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนขั้นอะไรก็ว่าไป ซึ่งเราก็กังไม่มีตรงนี้ รวมทั้งเรื่องสภาพของแม่ในเรื่องของสุขภาพในต่างประเทศเค้าจะมีการให้ลาสองช่วง คือ บังคับให้ลาก่อนเพื่อที่จะดูแลสุขภาพของแม่ ไม่ให้คลอดก่อนกำหนด อย่างประเทศไทยเนี่ย ยังมีคนท้องแก่ที่ต้องโหนรถเมล์ เบียดเสียดกัน คือเพราะเงื่อนไขทางสังคมอะคะ จะแก้ด้วยทัศนคติอย่างเดียวไม่พอ คือต้องแก้ด้วยหลายๆ ด้านอะคะ”

(แก้วประพาพ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

นอกจากนี้ยังมีบางหน่วยงานอนุญาตให้ผู้หญิงลาคลอดไม่ถึง 90 วัน โดยให้เหตุผลทางความจำเป็นด้านการทำงานหรือไม่อาจรอนทำงานได้หากต้องลาคลอดนานๆ ดังนั้นนโยบายการลาคลอดจึงควรคำนึงถึงความเป็นจริงที่ผู้เป็นแม่ต้องเผชิญควบคู่กับการพิจารณาผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจร่วมกัน เพื่อให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานที่ต้องการให้เกิดความยุติธรรมและไม่ให้เสียเปรียบต่อกันทั้งฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พอคลอดน้อง หมอก็ให้พี่เค้าโทรมาตามเป็นระยะๆ แต่พี่ยื้อได้ 2 เดือนจะ ที่จริงไม่ได้บอกจะ แต่หมอ (เจ้านาย) เคยพูดๆ ว่าหมอลอดลูกนะ หยุดงานอาทิตย์เดียวเอง”

(เพชร, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2555)

“ถ้าสามเดือนใช้มัยยะ พี่ว่าก็ค่อนข้างเหมาะสม เพราะว่ามันก็เหมือนกับว่าเราก็เริ่มปรับตัวแล้วละ หรือว่าอย่างเรื่องสุขภาพ ร่างกาย สองเดือนเนี่ยมันก็เริ่มดีขึ้นแล้วละ เริ่มหายละ ถ้าในแง่ของที่ทำงานที่ว่าถ้าเค้าให้สามเดือนเนี่ย มันค่อนข้างเหมาะสม เพราะว่าบางที่ที่พี่เคยได้ยินว่าบางที่ให้แค่เดือนครึ่ง แต่ถ้าบางเคสบางคนนะคะ ที่เค้าจะลาเดือนครึ่งนะคะ ที่บริษัทพี่เค้าก็จะไม่มีปัญหาอะไร คือกลับไปทำงานแล้วก็จ่ายเงินเดือนตามปกติ แต่พี่ว่าเวลาเค้าก็เหมาะสม...ถ้าองค์กรพี่นะ คุยกับเค้าได้ละ ขึ้นอยู่กับตัวเรา เค้าก็ให้สิทธิเต็มที่สามเดือน พี่ว่าสามเดือนก็เหมาะสมนะ ถ้าเราเทียบว่าเป็น Business ใช้มัยยะ สามเดือนก็ค่อนข้างมากแล้ว”

(เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

ถึงแม้ว่าแรงงานหญิงจะได้รับอนุญาตให้ลาคลอดได้ครบกำหนด 90 วัน ผู้หญิงหลายคนก็ยังเห็นว่าระยะเวลาดังกล่าวอาจไม่เพียงพอในการดูแลบุตร เนื่องจากผู้เป็นแม่แต่ละคนมักต้องการทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุดเพราะทุกคนคิดว่าหน้าที่ของแม่เป็นหน้าที่สำคัญ เนื่องจากสิ่งที่เคยซึมซับตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเติบโตและเป็นแม่ว่าผู้เป็นแม่ต้องทำเพื่อบุตรอยู่เสมอ เพราะผู้หญิงมักได้รับการเลี้ยงดูให้ใกล้ชิดกับแม่หรือในวัยเด็กที่เด็กผู้หญิงได้รับการสนับสนุนให้เล่นตุ๊กตา หรือการได้รับการสนับสนุนให้ประกอบอาชีพพยาบาลในเด็กหญิง ซึ่งก็เหมือนกับการเรียนรู้การทำหน้าที่แม่ที่ต้องดูแลบุตรและเป็นผู้อ่อนโยนไปด้วย ดังนั้นการได้รับอนุญาตให้ลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน หลายคนจึงแสดงความคิดเห็นว่ายังไม่เพียงพอต่อการทำหน้าที่แม่ในช่วงแรก ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของชีวิตแรกเกิดของบุตร ทั้งการดูแลสุขภาพของบุตร หรือแม้กระทั่งการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่มักพบว่าเมื่อลาคลอดได้ 90 วันหรืออาจน้อยกว่านี้ พอครบกำหนดต้องกลับไปทำงานการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ก็มักหยุดลงด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น การไม่มีเวลายืนนมเมื่อต้องกลับไปทำงาน ความเครียดหรือความเหนื่อยล้าต้องรับบทบาทการเป็นแม่และเป็นผู้หญิงทำงานในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ในประเทศไต้หวันพบว่าผู้หญิงที่มีบุตรทำงานอยู่ในตลาดแรงงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งในประเทศไต้หวันในขณะนั้นได้กำหนดระยะเวลาลาคลอดให้เพียง 2 เดือนเท่านั้น ปัญหาที่พบก็คือการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่องเพราะแม่ต้องกลับไปทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความคล้ายคลึงกับปัญหาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในประเทศไทยเช่นกัน ถึงแม้ว่าองค์การอนามัยโลกจะสนับสนุนหรือประกาศให้แม่ทั่วโลกควรเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นเวลาต่อเนื่อง 6 เดือนก็ตาม แต่เงื่อนไขทางสังคมโดยเฉพาะทางกฎหมายแรงงานกลับไม่สอดคล้องกัน ทำให้ประเด็นทางด้านสาธารณสุขกลายเป็นประเด็นที่ถูกพิจารณารองลงมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เพราะช่วงระหว่างสามเดือนเนี่ย ลูกเราก็ก็น้อยอยู่ พี่ว่าอย่างที่เค้าให้ เราลาคลอดสามเดือนเนี่ย เพราะว่าเค้าต้องการให้เราอยู่กับลูกอะนะ คือได้อยู่กับลูกเต็มที่ แต่พี่ว่าแค่นี้มันยังไม่พออะ เพราะ 80% เป็นผู้หญิงที่ต้องทำงาน ฉะนั้นก็ต้องลาคลอดอยู่แล้วละ ฉะนั้นลิมิต 3 เดือน พี่ว่ามันไม่พอน้อยอย่างน้อยต้องหกเดือน พอ ๆ กับกินนมแม่เลย... สำหรับเรามันต้องเร่งรีบอะ มันน้อยเกินไปอะตัวเอง เวลามันน้อยเกินไป”

(มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

เมื่อมีเงื่อนไขทางสังคมในเรื่องกฎหมายลาคลอดเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของกลุ่มแม่ทำงาน เมื่อหมดเวลาที่ได้รับอนุญาตให้ลาคลอด จึงก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคุณแม่ที่ต้องกลับไปทำงาน ซึ่งทำให้เกิดการปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในผู้หญิงกลุ่มดังกล่าว โดยรูปแบบการปรับตัวนี้พบว่าไม่มีรูปแบบตายตัวหรือเป็นแบบแผน แต่จะมีการปรับตัวไปตามสภาพแวดล้อมของครอบครัว หน่วยงานที่ผู้เป็นแม่ทำงานอยู่และสภาพสังคมนั้นๆ เช่น ผู้หญิงบางคนทำงานอนุญาตและมีพื้นที่ที่เหมาะสมจึงสามารถนำบุตรไปเลี้ยงที่ทำงานได้ หรือผู้หญิงบางคนอาจต้องลาออกมาเพื่อรองานที่เหมาะสมกับตนเองและบุตร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“น้องโตในแลปน่ะ ก็มีที่นอนน้องอยู่อีกห้องหนึ่ง แล้วก็ baby monitor เป็นของขวัญจากคุณสามี เอาไว้ส่องน้องอะจ๊ะ...แต่ต้องจัดตารางกินนอนให้เป็นเวลา พี่ให้น้องกินนมทุกสองชั่วโมงนะ ก็จะเป็นรอบๆ พอดีก็ตามนั้นแหละจ๊ะ น้องนอนก็ทำงาน”

(เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

“ช่วงแรกที่บอกว่่าน้องเค้าอแงมาก เพราะว่าเค้าติดแม่พี่ก็ต้องไปคุยกับเจ้านายว่า คือน้องติดแม่มาก แล้วเราก็ก็น้อยห่างกันมานานมันเป็นช่วงแรกๆ ที่เค้าต้องปรับตัว พี่เลยขอเค้าว่าขอเข้าช้าหน่อยได้มั๊ย ประมาณแปดโมงครึ่ง ที่ทำงานเค้าก็อนุญาตนะ พี่ก็จะอาบน้ำ ป้อนข้าวเค้า แล้วพอเค้าก็จะไปส่งน้อง แล้วก็ไปส่งพี่ต่อ แม่มันติดตรงที่ว่าเนี่ยงานเค้าเลิกเย็น คือจริงๆ มันก็ไม่ได้เย็นมากก็ประมาณหกโมงเย็น พี่ออกมาจากโรงเรียนที่อยู่แถวสะพานควายอะนะ มันก็หกโมงกว่าแล้ว ไหนจะรถติด กว่าจะรถมาถึงอนุสาวรีย์ กว่าจะมาถึงบ้านพี่ มันก็ใช้เวลาเกือบๆ ชั่วโมงครึ่ง บางทีถึงบ้านเกือบสองทุ่ม ลูกก็รอพี่ คือมัน

ไม่ตีกสำหรับผู้ใหญ่ แต่มันตีกสำหรับเค้า ก็จะมีเวลาเจอกันนิดเดียว ลูกก็จะรอ ร้องไห้ งอแง น้ำยังไม่นอน น้ำยังไม่ง่วง แต่ว่าตาแดง เอามือขยี้ตาแล้ว คือเค้าง่วงแล้ว แต่เค้าอยากอยู่กับเรา พี่ก็เลยไม่เอา ลากออกมาอีก มาอยู่บ้านประมาณเกือบเดือนเนี่ยเพื่อรองงานใหม่ในเดือนถัดไป”

(ไพลิน, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2555)

“ก็ตั้งแต่วันที่คลอดเลย 90 วัน เสร็จแล้วตอนช่วงที่เรารออยู่ ยายก็ยังไม่ได้ขึ้นมาเลี้ยงให้ มันไม่ได้ชิมมัย ก็เลยคุยกับแฟน ก็เลยว่าลาต่อสักอีก 150 วันทำการ ก็คือคุยกันว่าลาแล้วกันนะ เพราะว่าไม่มีคนเลี้ยงให้”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

2. ด้านวัฒนธรรม

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมชายเป็นใหญ่ ที่กล่าวเช่นนี้เป็นเพราะสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ นำมาสู่วิถีปฏิบัติของมนุษย์ ดังเช่น กฎหมายลักษณะผัวเมีย มาตรา 60 ที่มีใจความว่า “สามีมีสิทธิตีภรรยาได้” แต่กฎหมายนี้ได้ยกเลิกไปแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2468 (พระมหาสม สิริปัญโญ, 2553: 56) หรือแม้แต่การสร้างระบบต่างๆ ของโลกใบนี้ก็มักมีแนวโน้มจัดลำดับความสำคัญของผู้หญิงและผู้ชายไว้ไม่เท่ากัน มีการนิยามวงผู้ชายไว้เหนือกว่าผู้หญิงในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และจิตวิญญาณ (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2574: 4) ดังเช่นในสังคมไทยที่เห็นว่าผู้ชายส่วนใหญ่เป็นช้างเท้าหน้าในการดูแลครอบครัว ส่วนผู้หญิงถูกกำหนดให้เป็นช้างเท้าหลังคือต้องเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองของผู้ชาย พ่อแม่จึงมักให้ความสำคัญกับบุตรชายเนื่องจากบุตรชายจะเป็นผู้เรียนรู้และสืบทอดอำนาจในการปกครองครอบครัวจากพ่อ ส่วนบุตรสาวจะเป็นผู้เรียนรู้การดูแลบ้านและดูแลครอบครัวจากแม่โดยชนชั้นสูงในอดีตมักให้ค่านิยมว่าผู้หญิงที่ดี ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย ชาวบ้าน เพียงแต่ต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี รักนวลสงวนตัว สงบเสงี่ยม เอาอกเอาใจสามี ซึ่งค่านิยมนี้ได้ถูกส่งต่อมายังผู้หญิงในชนชั้นอื่นๆ อีกด้วย ดังนั้นเมื่อผู้หญิงได้รับการขัดเกลาและอบรมให้มีลักษณะดังกล่าว การปกครองและการดูแลเรื่องต่างๆ นอกบ้านจึงกลายเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เราจึงมักพบว่าเมื่อมีการกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้นหรือการที่ผู้หญิงมีฐานะทางชนชั้นด้อยกว่าผู้ชาย โดยเรามักพบว่าผู้หญิงด้วยกันเองกลับเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบดังกล่าว ซึ่งก็เป็นเพราะการที่ผู้หญิงมักได้รับการเลี้ยงดูและขัดเกลามาในสภาพแวดล้อมที่ชายเป็นใหญ่ ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดความคาดหวังต่อสตรีดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงเงื่อนไขทางด้านวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร จึงหมายถึงเงื่อนไขด้านความคาดหวังของสตรีทางด้านวัฒนธรรมซึ่งสามารถแบ่งบทบาทของผู้หญิงกลุ่มดังกล่าวได้ 2 ด้าน ดังนี้

2.1 บทบาทผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว

ในอดีตสังคมไทยมักมีค่านิยมว่า “ที่ของผู้หญิงคือที่บ้าน” (ปราณี วงษ์เทศ, 2544: 89) ผู้หญิงไทยในอดีตมักไม่ได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการศึกษา หรือรับผิดชอบงานด้านการเมืองการปกครองหรืองานนอกบ้านอื่นๆ เช่นเดียวกับผู้ชายก็ยิ่งเป็นตัวสะท้อนและผลักดันให้คำกล่าวนี้ชัดเจนและดำรงอยู่ งานของผู้หญิงก็คืองานต่างๆ ภายในบ้าน ตัวอย่างเช่น การเลี้ยงดูบุตร การดูแลเรื่องอาหารการรับประทานต่างๆ ภายในบ้าน การดูแลปรนนิบัติสามี การดูแลบ้านเรือน เป็นต้น แต่ในปัจจุบันถึงแม้ว่าผู้หญิงจะได้รับการศึกษาและได้รับโอกาสในการทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชายแล้ว งานภายในบ้านก็ยังถูกสังคมพิจารณาให้เป็นหน้าที่หนึ่งของผู้หญิงอยู่ เพราะค่านิยมต่างๆ นี้ได้ถูกส่งต่อมายังรุ่นสู่รุ่น ค่านิยมที่ว่าผู้หญิงที่ดีต้องเก่งทั้งการบ้านการเรือนและงานอื่นๆ ทำให้เป็นการเพิ่มงานของผู้หญิงที่มากขึ้นด้วย บทบาทคาดหวังของผู้หญิงในยุคปัจจุบันจึงมีอยู่หลายบทบาท ทั้งการเป็นภรรยา บทบาทการเป็นแม่และบทบาทการเป็นผู้หญิงทำงาน ดังนั้นถึงแม้ว่าผู้หญิงจะสามารถมีพื้นที่อยู่นอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่หน้าที่ในบ้านก็ยังคงต้องเป็นหน้าที่หลักของพวกเธออยู่ ซึ่งสามีที่เข้าใจและเห็นใจก็อาจมีส่วนช่วยเหลือบางเท่านั้น ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องรับหน้าที่หลากหลายบทบาทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเหนื่อยล้าและการทำหน้าที่ต่างๆ ได้อย่างไม่เต็มความสามารถเท่าที่ควรจะเป็น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พอกลับบ้านพี่ก็ต้องไปล้างขวดนม เตรียมนม ถ้าน้องยังไม่นอน ไซ้เปล่า ยังไม่ได้อาบน้ำก็ต้องอาบน้ำให้น้องก่อน แล้วก็เตรียมนมเสร็จ พอถึงเวลานอนพี่ก็ต้องพานอน พาเข้าห้องนอน กล่อมนอน ถ้ายังไม่นอนก็ต้องนั่งเฝ้าอยู่อย่างนั้นแหละ จนกว่าเค้าจะง่วง ก็ต้องนั่งกล่อมเค้านอน พอเค้าหลับ พี่ถึงจะได้ไปทำอะไร”

(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

“เหนื่อยมาก ที่สุดอะ มากจริงๆ มากที่สุดเลย เพราะว่าเช้าก็ต้องตื่น มาตีห้ามาทำงานบ้าน ทำทุกอย่าง ซักผ้าให้เค้าเพราะว่าเด็กก็ต้องซักด้วยมือ ดูแลปัดกวาด ถูบ้าน ทำอาหารให้ เตรียมไว้ให้พ่อ ให้แฟน ให้คุณปู่ ช่วงที่ลูกยังกินนมเนี่ยก็ไม่เท่าไร แต่ตอนลูกเริ่มกินข้าวนี้สิคะ ต้องมีกับข้าวลูก ต้องมีกับข้าวลูกเพิ่มเข้ามาอีก จากเคยตื่นตีห้าครึ่งก็ต้องตื่นตีห้า เริ่มหนักขึ้นเรื่อย ๆ ไม่งั้นเราก็จะไปทำงานไม่ทัน เพราะพอลูกตื่นเราก็ต้องอาบน้ำ ป้อนข้าวเค้า หลายๆ อย่าง”

(โอปอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

“ที่จริงแฟนพี่ไม่ได้ช่วยอะไรเลยจ๊ะ แค่เอ่ยปากขออย่างเดียว ขอนะ ทำให้ลูกนะ”

(เพชร, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2555)

“พี่ก็ทำงานบ้านเองนะ แต่ว่าพ่อเค้าจะช่วยดู อย่างพี่บางทีรีดผ้าแบบเนี่ย เค้าก็จะเอาลูกไปข้างนอกนะ แต่ถ้าตอเล็กน้อย ที่ยังไม่ร่วนวายเดินได้แบบเนี่ย ก็จะหลับพอหลับแล้วก็คือหลักกัน เราก็ทำได้ ช่วงที่เค้าหลับก็คือเราจะทำได้ แต่ว่าพอโตเดินได้เนี่ยก็คือจะชน”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

“พี่ว่าแม่ที่ตีมันไม่ใช่แค่ให้เงินอย่างเดียว หรือบางคนนะให้เงิน ดูแลเรื่องอาหารการกิน ลูกอยากได้อะไรทุกอย่างได้หมด แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่ได้คืออะไรอะ ความเป็นแม่นะ ความเป็นแม่ที่เข้าใจลูกอะ บางทีลูกอาจจะมีปัญหาไซ้มัย แทนที่ลูกกลับมา มีการบ้านมัย ให้แม่ช่วยมัยอะไรแบบเนี่ย คือเข้าไปคุยกับเค้าบ้าง ไม่ใช่ปล่อยอย่างเนี่ย บางคนก็เค้าบอกว่าลูกบางคนนะ เราเลี้ยงได้แต่ตัว ใจเลี้ยงไม่ได้ แต่พี่อยากจะถามว่า เออ ใจนะ มันเลี้ยงได้นะ มันอาจจะไม่ทั้งหมด แต่แค่เป็นครั้งหนึ่งมันก็ยังดีใจ”

(มรกต, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2555)

2.2 บทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ

ปัจจุบันผู้หญิงหลายคนเลือกมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีการแข่งขันกันสูง ทำให้หลายๆ ครอบครัวทั้งสามีและภรรยาต้องช่วยกันรับผิดชอบภาระเรื่องการเงิน ทำให้บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงต้องแตกต่างไปจากในอดีต ผู้หญิงต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น ซึ่งอาจเกิดปัญหาการขัดแย้งกันระหว่างบทบาทได้มากในกลุ่มผู้หญิงทำงานที่ต้องเป็นแม่ด้วย ตัวอย่างเช่น ส่วนใหญ่มักพบว่าผู้หญิงที่ทำงานทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนมีระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่สั้นกว่าผู้หญิงทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากลักษณะการทำงานของภาคเกษตรกรรมมีพื้นที่อยู่ใกล้บ้านซึ่งทำให้สะดวกต่อให้เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (นันทิยา พันชนะ, 2536: 41)

นอกจากนี้ยังพบว่าการมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่หลากหลายอาจทำให้ผู้แสดงบทบาทเกิดความคับข้องใจได้ หากบทบาทที่ตนต้องรับผิดชอบไม่สามารถกระทำได้อย่างสมบูรณ์หรือเต็มที่ โดยมักพบว่าผู้หญิงที่เป็นแม่มักใช้เวลาในการทำงานทั้งหมดมากกว่าผู้หญิงโสดหรือผู้ชาย (Sandra Scarr and others, 1989: 1402-1409) ทำให้ผู้หญิงที่ทำงานหลายคนตัดสินใจ

รอเวลาอยู่หลายปีกว่าจะตัดสินใจมีบุตร เนื่องจากความเหมาะสมทางด้านเวลาและพวกเขาทั้งคู่รู้สึกผิดที่ต้องลาคลอด ซึ่งในช่วงแรกเธอพบว่าความเป็นแม่มีความยากลำบากมาก ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้เรามักพบว่าในสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรมที่มีผู้หญิงเป็นแรงงานสำคัญ ยังมีแนวโน้มว่าผู้เป็นแม่ครั้งแรกมีแนวโน้มว่ามีอายุมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้พบกับความลำบากในการคลอดและยังได้รับการคาดหวังจากสังคมถึงความเป็นแม่ที่ดีมากด้วยเพราะถือว่าเป็นคนที่มีอายุมากกว่าจึงน่าจะมีวุฒิภาวะในการเป็นแม่ที่ดีมากกว่ากลุ่มแม่วัยรุ่น ผู้เป็นแม่นี้ต้องพยายามปรับเปลี่ยนความเป็นแม่ของตนให้สามารถเข้ากับการทำงานและชีวิตครอบครัวของเธออย่างเต็มความสามารถ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ปัญหามันก็มีบ้าง คือถ้าอย่างเราเลี้ยงลูกเองเนี่ย ถ้าลูกไม่สบายเราก็พาไปหาหมอโดยที่เราไม่ต้องกังวลเรื่องเวลา เรื่องงานอะไรยังไง แต่ถ้าเกิดเราทำงานเราก็ต้องลาก่อน ถ้าลาไม่ได้เนี่ยก็คือเราจะไม่ได้พาไปหาเอง อาจจะต้องเป็นคนเลี้ยงพาไปหา อืม ส่วนหนึ่งนะอันนี้... ส่วนหนึ่งเพราะพี่มีคนเลี้ยงให้มั้ง พี่ก็เลยทำงานด้วยแล้วก็เลี้ยงด้วยตอนกลางคืนกับวันหยุด เพราะถ้าไม่มีคนเลี้ยงจริงๆ พี่ก็ต้องออก ถ้าพูดถึงว่าถ้าไม่มีคนเลี้ยง”

(บุษราคัม, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

“จริงๆ ช่วงที่เริ่มท้อง ก็เริ่มสับสนว่าจะลายังไง ด้วยความรักเค้ามาก ใจคะ รักเค้ามาก อยากดูแลเค้ามากๆ อย่างเนี่ยคะ แต่พอเค้าเริ่มคลอดมาแล้ว มันมีค่าใช้จ่ายมากขึ้นเรื่อยๆ เราก็ต้องคิดเยอะนิดหนึ่งอะคะ เราทำงานเยอะเพื่อเค้าไม่ใช่เพื่อตัวเอง”

(โอบอล, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

“ก็คนมันเคยทำงานอะเนอะ อย่างบางทีบางวันก็นั่งอยู่ว่างๆ มันก็จะเหมือนเหมือนภาวะคุณแม่เครียดหลังคลอดอะไรแบบเนี่ย...เราก็ไม่ได้ปล่อยปะละเลยอะไรนะ เพราะอยู่อย่างนี้เราก็มีเวลาให้เค้า เหมือนเค้าจะรู้ใจ เราก็บอกว่าวันจันทร์ถึงเสาร์ แม่ไปทำงานนะ อะไรแบบเนี่ย แล้วก็บอกว่า เตี้ยวตอนเย็นกลับมาเนอะ เค้าก็จะมองหน้าเหมือนว่ารับทราบแบบเนี่ย”

(มรกต, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2555)

“พี่ว่าคือผู้หญิงสมัยนี้มันไม่เหมือนผู้หญิงสมัยก่อนที่อยู่บ้านเนอะ ต้องทำงานต้องเลี้ยงลูก ไหนจะต้องสอนเค้าด้วย ให้แนวคิดเค้าว่าจะต้องทำ

อะไรยังไง ซึ่งเวลาที่อยู่กับเค้าก็น้อยมาก พี่ว่ามันต้องเลือกอะ จะให้ดี 100% หรือขนาดต้องซีเรียสว่าต้องออกจากงานไปเลี้ยงลูกมัย พี่ว่ามันไม่ต้องถึงขนาดนั้น มันก็ไม่ต้องว่าโ้ลูกจนเกินไป หรือว่าต้องชดเชยให้ลูก ซีอโนนซีอนี่ให้ลูก มันก็ไม่ต้องขนาดนั้นนะพี่ว่าแต่ในความเป็นคนเนี่ย มันสามารถรับความรู้สึก สามารถทนได้เยอะ...แหมในช่วงชีวิตคนเนี่ย เด็กก็ต้องมีหน้าที่ของเค้าเราก็ต้องมีหน้าที่ของเราในช่วงระหว่างวัน พี่ว่าเราก็ไม่ถึงกับต้องออกไปเลี้ยงหรือก”

(โกเมน, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าบทบาทความเป็นแม่และความเป็นผู้หญิงทำงานยังมีความขัดแย้งกันในเรื่องเวลาและการแบ่งบทบาทหน้าที่ แต่ผู้หญิงในสังคมเมืองก็ยังคงต้องยอมรับและพยายามปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์อยู่เสมอ เพราะผู้เป็นแม่ก็ไม่อาจละทิ้งหน้าที่ของความเป็นแม่ได้ นั้นไม่ใช่เพราะความคาดหวังต่อผู้เป็นแม่จากคนในสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ผู้เป็นแม่ทุกคนยังตระหนักว่าหน้าที่ความเป็นแม่ของตนนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาของบุตรในแต่ละช่วงวัยต่างๆ เพียงใด อีกทั้งหน้าที่ของการเป็นผู้หญิงทำงานนั้นก็ยังถือว่าเป็นการทำหน้าที่แม่อีกทางหนึ่งในการหารายได้เพื่อช่วยจุนเจือครอบครัวและบุตร รวมทั้งคุณค่าจากการทำงานของผู้หญิงบางคนยังมีปัจจัยอื่นนอกเหนือไปจากรายได้เพียงอย่างเดียว เพราะการทำงานนอกบ้านในบางครั้งนอกจากจะเป็นการสร้างสุขภาพจิตที่ดีในผู้หญิงและยังเป็นการสร้างความสามารถในการทำงาน การมีเครือข่ายทางสังคมและความอดทนในการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่างๆ ที่พวกเธอจะสามารถนำการใช้ชีวิตในลักษณะดังกล่าวไปปรับใช้เป็นตัวแบบการใช้ชีวิตที่ดีให้บุตรได้ในอนาคต

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย ข้อจำกัด และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานครว่าเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมใดบ้างที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีกลุ่มนี้ โดยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ซึ่งลำดับแรกเป็นแม่ที่เป็นผู้หญิงทำงานอายุประมาณ 30-40 ปี เนื่องจากเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีความพร้อมในการสร้างครอบครัวและเป็นวัยทำงานที่ก่อร่างสร้างตัวอย่างชัดเจนที่สุด จึงเป็นช่วงวัยที่ต้องพบกับการแก้ปัญหาและการตัดสินใจครั้งสำคัญในการดำเนินชีวิต ลำดับที่สองคือมีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป เนื่องจากพบว่าระดับการศึกษามักส่งผลกระทบต่อความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมการแสดงในเรื่องต่างๆ ด้วย อันดับที่สามคือมีสถานภาพสมรสหรืออยู่ร่วมกับสามี เนื่องจากผู้เป็นแม่ที่อยู่ร่วมกับสามีมักได้รับอิทธิพลจากสามี ซึ่งจะมีทัศนคติและความคิดที่แตกต่างจากผู้หญิงที่ดำเนินชีวิตเพียงลำพังหรือเป็นกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว ลำดับที่สี่คือมีบุตรคนสุดท้ายอายุไม่เกิน 3 ปี เพื่อให้ผู้เป็นแม่สามารถเล่าถึงบทบาทความเป็นแม่ของตัวเองได้อย่างชัดเจนเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม ไม่นานจนเกินไป และอันดับสุดท้ายคืออาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงที่มีลักษณะของการเป็นสังคมเมืองปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความเป็นการสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น การดำเนินชีวิต การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ความเป็นอยู่ การทำงาน เป็นต้น และนอกจากนี้ยังนำข้อมูลที่ได้รับการใช้เครื่องมือ Photovoice ที่มีกระบวนการวิเคราะห์จากการแสดงความคิดเห็นและทัศนคติของผู้เป็นแม่แต่ละท่านมาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมด้วย เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือได้รับการถ่ายทอดจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในรูปแบบต่างๆ แล้วจึงลงมือสรุปผลการวิจัยที่ได้ให้สอดคล้องกับคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ในเบื้องต้น

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อนี้ ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้คาดการณ์ถึงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ไว้ว่า อัตลักษณ์

ความเป็นแม่น่าจะเป็นกระบวนการที่เกิดจากตัวตนของบุคคลที่มีการขัดเกลาและเรียนรู้มาตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ประกอบกับความคาดหวังทางสังคมที่พวกเขาได้รับ แต่ผลการวิจัยกลับพบว่ากระบวนการความคิดและอัตลักษณ์ความเป็นแม่ไม่ได้เกิดขึ้นในวัยเด็กเพียงอย่างเดียว แต่บุคคลมักมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตในช่วงวัยต่างๆ ทั้งการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อมหรือการเห็นตัวอย่างจากผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในช่วงวัยต่างๆ ของชีวิต นอกจากนี้การเรียนรู้ของบุคคลจะมีการนำเอาตัวตนของตนเองไปปรับให้เข้ากับความคาดหวังของสังคม รวมทั้งเงื่อนไขทางด้านสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ตามแต่ละบริบทของสังคมนั้นๆ อย่างไรก็ตามหน้าที่ของความเป็นแมียังคงต้องดำเนินต่อไป ดังนั้นเมื่อแม่ต้องกลับไปทำงาน ผู้เป็นแม่จึงต้องรับบทบาททั้งการเป็นแม่และการเป็นผู้หญิงทำงาน ซึ่งต่างก็เป็นบทบาทที่ต้องใช้เวลา ความทุ่มเทและความเอาใจใส่ด้วยกัน ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างสองบทบาทนี้ ทั้งชีวิตความเป็นอยู่และหน้าที่ความรับผิดชอบในอดีตผู้หญิงมักมีหน้าที่ดูแลบ้านเรือน สามี และบุตร แต่ปัจจุบันผู้หญิงโดยเฉพาะในสังคมเมืองได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกับผู้ชาย รวมทั้งได้รับโอกาสให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตลาดแรงงาน บทบาทของการเป็นแม่และบทบาทของการเป็นผู้หญิงทำงานจึงกลายเป็นบทบาทสำคัญที่ผู้หญิงต้องรับภาระเพิ่มเติมมากขึ้น จากการทำหน้าที่ทั้งสองอย่างไปพร้อมกันทำให้ผู้เป็นแม่ที่ต้องทำงานไปด้วยอาจไม่สามารถรับผิดชอบบทบาททั้งสองอย่างได้อย่างเต็มที่ ความขัดแย้งในบทบาทเหล่านี้ อาจทำให้ผู้เป็นแม่เกิดความรู้สึกคับข้องใจและรู้สึกว่าตนเองไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ผู้เป็นแม่ที่ต้องทำงานไปด้วยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนความเป็นแม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือบริบททางสังคมของผู้เป็นแม่แต่ละคน อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปแบบตายตัวและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ของความเป็นแม่เกิดจากตัวตนผสมผสานกับความคาดหวังทางสังคม ซึ่งความคาดหวังทางสังคมก็มาจากสังคมและวัฒนธรรมที่มีปัจจัยแตกต่างกันในแต่ละคน เช่น การขัดเกลาทางสังคมหรือการซึมซับจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวในวัยเด็ก จนกระทั่งพบว่าภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของตนเองไม่สามารถปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้ จึงมีการตระหนักรู้และเปลี่ยนวิธีคิดและนำมาสู่การแสวงหาความช่วยเหลือหรือสิ่งที่ตนเองมีอยู่เพื่อนำมาช่วยแก้ปัญหา เช่น การขอความช่วยเหลือจากครอบครัว การหาบุคคลที่ไว้ใจเพื่อฝากบุตรให้เลี้ยง สุดท้ายจึงนำมาสู่การปรับตัวและนำไปเทียบเคียงกับภาพในอุดมคติอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้การปรับตัวนี้เหมาะสมกับความต้องการของตนเองและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้มากที่สุด ดังนั้นในท้ายที่สุดแล้วอัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้แตกต่างไปจากความเป็นตัวตนของบุคคลที่มีอยู่แล้ว หากบุคคลมีบุคลิกภาพใดการเป็นแม่ก็จะถูกแสดงออกมาให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพนั้นๆ อัตลักษณ์ความเป็นแม่กับความเป็นตัวตนของบุคคลจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เพราะความเป็นตัวตนจะเข้าไปผสมผสานกับความเป็นแม่ที่

เป็นความคาดหวังจากสังคม อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงไม่ใช่เรื่องที่มีแบบแผนชัดเจนหรือมีเพียงรูปแบบเดียว แต่อัตลักษณ์ความเป็นแม่เป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตั้งเช่นการมีอยู่ของอัตลักษณ์ทั่วไป

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อนี้พบว่า มีเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลายมาก ผู้วิจัยสามารถแบ่งเงื่อนไขทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมได้ โดยเงื่อนไขทางสังคม ได้แก่ แรงกดดันและความคาดหวังทางสังคมที่ผู้เป็นแม่กลุ่มดังกล่าวต้องรับภาระมากมาย ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เป็นสาเหตุสำคัญผลักดันให้ผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ผู้เป็นแม่ในสังคมปัจจุบันจึงต้องยอมเหนื่อยในการทำงานเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวอีกทางหนึ่ง และถึงแม้ว่าสาเหตุทางเศรษฐกิจจะเป็นสาเหตุสำคัญ แต่ก็ยังมีผู้หญิงอีกหลายท่านที่เห็นว่าการทำงานให้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือไปจากเรื่องเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว เช่น การทำงานทำให้รู้สึกว่ามีชีวิตมีคุณค่าและมีเป้าหมาย การทำงานเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม และยังเป็นการสร้างคุณค่าในตัวเองอีกด้วย

เงื่อนไขทางสังคมสำคัญเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในผู้หญิงกลุ่มนี้ก็คือ เรื่องพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 หรือกฎหมายที่เกี่ยวกับการลาคลอด ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นข้อจำกัดสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ เนื่องจากแม่มักถูกจำกัดเวลาในการทำหน้าที่แม่จากกฎหมายนี้ เพราะต้องรับหน้าที่ทั้งการเป็นแม่และต้องทำงาน ซึ่งผู้หญิงหลายคนอาจเห็นว่าเวลาดังกล่าวไม่เหมาะสมหรือไม่เพียงพอในการทำหน้าที่แม่ช่วงแรกเกิดของบุตร แต่หากพิจารณาตามเป้าประสงค์ที่แท้จริงในการประกาศใช้กฎหมายนี้ก็คือ การสร้างความเสมอภาคระหว่างนายจ้างและลูกจ้างไม่ให้มีการได้เปรียบหรือเสียเปรียบกัน การใช้กฎหมายนี้จึงต้องตระหนักถึงความเป็นจริงในทางปฏิบัติ นอกเหนือไปจากประโยชน์ของผู้เป็นแม่แต่เพียงฝ่ายเดียว เช่น ความสำคัญและหน้าที่ในการทำงานของลูกจ้างหญิงในเชิงเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ของผู้ประกอบการทั้งจุลภาคและมหภาค ข้อจำกัดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลาคลอดดังกล่าว จึงต้องใช้การพิจารณาอย่างรอบด้านและไม่ได้มองเพียงระยะเวลาการลาคลอดเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อลูกจ้างหญิงเพียงเท่านั้น แต่ต้องมีการพิจารณาถึงปัจจัยด้านอื่นๆ ด้วย เช่น การรักษาสถานภาพการทำงานระหว่างการลาคลอด หรือการกำหนดนโยบายการลาคลอดใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ผู้หญิงตั้งครรภ์และผู้เป็นแม่ต้องเผชิญและคำนึงถึงประโยชน์ทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน

ต่อมาคือเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ ทั้งบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว เช่น การดูแลบุตร การดูแลบ้านเรือน การปรนนิบัติสามี ซึ่งในอดีตหน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงเพื่อเป็นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ชายที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และยังมีบทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะซึ่งในปัจจุบันผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในตลาดแรงงานเช่นเดียวกับผู้ชาย ทั้งความรู้ ความสามารถอันเนื่องมาจากโอกาสทางการศึกษาทำให้ผู้หญิงมีโอกาทำงานในหน่วยงานต่างๆ เช่นเดียวกับผู้ชาย โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่เป็นสังคมที่มีการแข่งขันอย่างสูง ทำให้คู่สามีภรรยาต้องช่วยกันหารายได้ เนื่องจากฐานะความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตที่ดีก็สืบเนื่องมาจากการมีฐานะเศรษฐกิจที่ดีของครอบครัวด้วย ผู้หญิงจึงต้องเป็นผู้รับผิดชอบบทบาทและมีหน้าที่มากขึ้นจากในอดีตซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่และทำงานนอกบ้านจึงต้องเรียนรู้และหาวิธีการปรับตัวเพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว

อย่างไรก็ตามบทบาทความเป็นแม่และบทบาทความเป็นผู้หญิงทำงานที่มีความขัดแย้งเรื่องการแบ่งบทบาทหน้าที่และเวลาในการทำหน้าที่ทั้งสอง ทำให้ผู้เป็นแม่ทำงานต้องพยายามปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เนื่องจากความเป็นแม่เป็นสิ่งที่ไม่สามารถละทิ้งได้และการทำงานก็กลายเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งของชีวิตผู้หญิงกลุ่มนี้ ในท้ายที่สุดการทำงานก็ผู้เป็นแม่ก็ถูกตีความว่าเป็นหน้าที่หนึ่งของการเป็นแม่ที่ดีเช่นกัน การดิ้นรนแสดงบทบาทหน้าที่ต่างๆ ของผู้หญิงกลุ่มนี้จึงทำไปเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ดังนั้นการละทิ้งหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งไปจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นไปไม่ได้ยาก ทำให้พวกเขาต้องมีการปรับตัวไปตามสถานการณ์ของครอบครัวที่มีความแตกต่างกันไป อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงไม่อาจมีแบบแผนหรือรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่กลับเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาไปตามสถานการณ์ที่ผู้เป็นแม่แต่ละคนต้องเผชิญ

2. ข้อจำกัดและอุปสรรคในการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและเครื่องมือ Photovoice สิ่งที่ผู้วิจัยพบและเป็นอุปสรรคในการเก็บข้อมูล มีดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้มีการสัมภาษณ์ถึงประวัติชีวิตในวัยเด็กและเรื่องครอบครัวอื่นๆ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องทำความคุ้นเคยและสร้างความสนิทสนมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในระดับหนึ่งเสียก่อน เพื่อสร้างความไว้วางใจและแจ้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนทราบว่าจะมีการปิดบังชื่อจริงและเก็บข้อมูลของพวกเขาเป็นความลับตามหลักจรรยาบรรณของนักวิจัย ซึ่งส่งผลให้การสัมภาษณ์ใช้ระยะเวลาพอสมควรในการสร้างความไว้วางใจและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละท่าน

2. เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มผู้หญิงทำงาน พวกเขาจึงมีภาระหน้าที่มาก ทั้งการทำงานและหน้าที่เป็นแม่ ดังนั้นในการนัดสัมภาษณ์บางครั้งอาจต้องรอเวลาที่พวกเขาไม่มีเวลาว่างจากภารกิจใดๆ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางคนจึงไม่ต่อเนื่องหรือบางคนอาจให้สัมภาษณ์ได้เพียงครั้งเดียว ในกรณีนี้ผู้วิจัยจึงต้องปรับเปลี่ยนระยะเวลาในการสัมภาษณ์เป็นคราวเดียวแต่ใช้เวลามากขึ้นกว่าเดิม หรือเป็นการปรับตามสถานการณ์ความเหมาะสมในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละท่าน เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลต่างๆ ได้อย่างครบถ้วน

3. เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มผู้หญิงทำงาน ในบางกรณีอาจมีการนัดหมายการสัมภาษณ์กันในสถานที่ทำงานหรือสถานที่ที่มีคนพลุกพล่านและเสียงดัง หรือการที่มีสามี คนในครอบครัว หรือเพื่อนร่วมงานอื่นๆ อาจทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่กล้าเปิดเผยเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวมากนัก ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหานี้โดยการขอสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการสังเกตว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถให้ข้อมูลได้ตรงกับครั้งแรกหรือไม่ หรืออาจมีประเด็นเพิ่มเติมจากครั้งก่อนก็ได้ ทั้งนี้การสัมภาษณ์อีกครั้งจึงเป็นการตรวจสอบเพื่อให้ข้อมูลที่ไต่จากการสัมภาษณ์แต่ละครั้งเป็นข้อมูลที่แท้จริงและเชื่อถือได้

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง : ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1) จากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่านอกเหนือไปจากครอบครัว พ่อแม่ และสามี ผู้เป็นแม่ในยุคปัจจุบันบางคนอาจได้รับอิทธิพลทางความคิดจากเพื่อน หรือเพื่อนร่วมงานด้วย เนื่องจากในปัจจุบันผู้หญิงมีสังคมอื่นๆ นอกเหนือไปจากสังคมภายในบ้านหรือในครอบครัวเพียงอย่างเดียว การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านจึงอาจต้องพิจารณาปัจจัยหรืออิทธิพลทางความคิดในด้านอื่นๆ ตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมด้วย

2) การศึกษาในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดจากการปรับตัวตามสภาพสังคม และวัฒนธรรมในปัจจุบันของผู้เป็นแม่ในสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงนี้อาจให้คุณประโยชน์หลายๆ อย่าง แต่ก็อาจเกิดการปัญหาความเป็นอยู่ของผู้หญิงมากยิ่งขึ้น การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่มีอยู่ในสังคมยิ่งขึ้น เพื่อให้คนในครอบครัวและสังคมตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้เพื่อนำมาสู่การแก้ไข เพราะหากครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม หรือหากมีการปล่อยให้อาณาจารย์ดำเนินต่อไปก็อาจนำมาสู่ปัญหาการล่มสลายของ

ครอบครัวและปัญหาเด็กและเยาวชนในรูปแบบต่างๆ เช่น ปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการก่ออาชญากรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชนตามมาในอนาคตได้

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ด้านกฎหมาย

กฎหมายลาคลอดหรือพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานที่ผู้เป็นแม่หลายท่าน อาจมองว่าเป็นการจำกัดเวลาในการดูแลบุตรช่วงแรกเกิดของพวกเธอ หลายคนจึงอยากให้มีการพิจารณาขยายเวลาวันลาคลอดให้มากกว่า 90 วัน ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การขยายเวลานั้น อาจไม่ใช่ทางออกในการแก้ไขปัญหาเพียงอย่างเดียว เพราะในทางปฏิบัติการพิจารณาวันลาคลอดต้องพิจารณาจากความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ สุขภาพของผู้เป็นแม่ร่วมกัน ซึ่งมักพบว่าผู้หญิงอาจต้องการเวลาลาคลอดก่อนวันลาคลอดจริงเพื่อเป็นการดูแลสุขภาพของตนเอง และบุตรในครรภ์ ระยะเวลาในการลาคลอดจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องมีการพิจารณาทั้งช่วงเวลาการลาและช่วงระยะเวลาไปควบคู่กันมากกว่าการพิจารณาเพียงด้านเดียว

นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องนโยบายในการรักษาสถานภาพการทำงานด้วย เช่น การมีโอกาสมากลับมาทำงานในตำแหน่งเดิม การได้รับโอกาสในการพิจารณาเลื่อนขั้นหรือเลื่อนเงินเดือนแม้ว่าจะมีการลาคลอด เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เป็นแม่อย่างแท้จริง เพราะอาจพบว่าผู้เป็นแม่หลายคนที่ต้องลาคลอดเกิดความกังวลใจ ถึงแม้ว่าได้รับอนุญาตลาคลอดเพื่อดูแลบุตร แต่ในขณะที่เดียวกันก็กังวลในความมั่นคงด้านหน้าที่การงานของตนเองไปพร้อมกัน

หรือแม้แต่ประเด็นการลาช่วยดูแลภรรยาคลอดของผู้ชายก็เป็นประเด็นที่ดี เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยได้มีการใช้ระเบียบการลาช่วยดูแลภรรยาของข้าราชการชายแล้ว ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่าควรมีการขยายระเบียบนี้ให้ครอบคลุมไปยังผู้ชายในกลุ่มอาชีพต่างๆ เพราะปัจจุบันสภาพครอบครัวของสังคมไทยก็เปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น หากครอบครัวที่อยู่กันตามลำพังมีแต่สามีภรรยา ไม่มีญาติผู้ใหญ่เหมือนครอบครัวขยายในอดีต เมื่อภรรยาต้องคลอดบุตร ทั้งสภาพร่างกายที่ยังไม่แข็งแรงและไม่มีความชำนาญในการเลี้ยงบุตร หากไม่มีผู้คอยดูแลช่วยเหลือก็อาจเป็นความลำบากที่ผู้เป็นแม่ต้องเผชิญ และนอกจากนี้การมีโอกาสเข้ามาช่วยเหลือของสามียังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในครอบครัวอีกด้วย

2) ด้านสังคม

ถึงแม้สภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป สังคมก็ควรยังต้องตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว เนื่องจากครอบครัวยังคงเป็นสถาบันแรกที่ใกล้ชิดกับบุคคลและเป็นรากฐานสำคัญ การให้ความสำคัญกับประเด็นทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้สังคม

ดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น การสร้างสังคมที่ดีด้วยการเริ่มต้นครอบครัวที่ดีจึงยังคงเป็นคำตอบที่ใช้แก้ปัญหาได้แม้ช่วงเวลาที่ยังคงเปลี่ยนแปลงไป

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) สำหรับแม่ลาคลอด

ผู้เป็นแม่ควรมีการเตรียมพร้อมตั้งแต่การตั้งครรภ์ในการวางแผนต่างๆ โดยอาจศึกษาจากคนในครอบครัว เพื่อน หรือคนรู้จักที่ไว้วางใจได้ถึงปัญหาที่ต้องเผชิญในอนาคต ทั้งระหว่างตั้งครรภ์และหลังคลอด สิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างความพร้อมทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ยังมีความกังวลในระหว่างการลาคลอดที่ผู้เป็นแม่ควรมีการเตรียมตัวทั้งการประสานภารงานต่างๆ หรือการถ่ายทอดงานให้กับผู้เกี่ยวข้องหรือเพื่อนร่วมงาน หรือมีการปรึกษาเจ้าหน้าที่ก่อนการลาคลอดก็จะทำให้ผู้เป็นแม่สามารถลาคลอดได้อย่างเต็มที่และมีโอกาสได้ดูแลบุตรตามเป้าประสงค์ของการลาคลอดอย่างแท้จริง

2) สำหรับหน่วยงาน

หน่วยงานควรตระหนักว่าการลาคลอดเป็นสิทธิของพนักงานและเป็นเรื่องสำคัญและเป็นสร้างประโยชน์ ไม่เพียงกับครอบครัวพนักงาน แต่การเริ่มต้นครอบครัวที่ดีก็จะนำมาสู่การสร้างสังคมที่ดีด้วย เนื่องจากการที่พ่อแม่มีเวลาดูแลบุตรอย่างเต็มที่ที่จะนำมาสู่การสร้างเด็กเยาวชนและบุคลากรที่ดีในอนาคต ดังนั้นจุดเริ่มต้นในครอบครัวจึงเป็นเรื่องสำคัญ ดังเช่น การรับประทานนมแม่อย่างต่อเนื่องของทารกแรกเกิดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับบุตร ทำให้ช่วยลดงบประมาณด้านสาธารณสุขในระยะยาวได้ ดังนั้นหน่วยงานจึงควรตระหนักว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาสำคัญทั้งกับครอบครัวพนักงานและสังคมรอบข้าง รวมไปถึงควรมีการสนับสนุนและปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานอย่างเคร่งครัดและเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางตรงต่อพนักงานและเกิดประโยชน์ทางอ้อมต่อหน่วยงานในอนาคต

4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน เช่น เป็นผู้หญิงทำงานวัยผู้ใหญ่ที่มีอายุระหว่าง 30-40 ปี มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีสถานภาพการสมรส และอาศัยอยู่ในสังคมเมือง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางการศึกษาในครั้งต่อไปว่าให้มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากปัจจัยที่ใช้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงออกทางความคิดและพฤติกรรมของบุคคลที่แตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น หากเปลี่ยนไปศึกษาเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่แม่มีอายุอยู่ในช่วงวัยรุ่น อาจทำให้เห็นความแตกต่างในการปรับเปลี่ยนมาสู่พฤติกรรมความเป็นแม่ที่แตกต่างไปจากวัยผู้ใหญ่ หรือแม้แต่ว่าระดับการศึกษาก็ส่งผลกระทบต่อความคิดและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ

ของบุคคล รวมทั้งสถานภาพการสมรส หากเป็นการศึกษาในกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวอาจพบว่าผู้หญิง
กลุ่มนี้ต้องใช้ความพยายามในการปรับเปลี่ยนสู่ความเป็นแม่ที่มากกว่าผู้หญิงทั่วไปก็เป็นได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา คำดี. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาในการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาของมารดาที่ทำงานนอกบ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพยาบาลแม่และเด็ก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2537.

เกษณี โศกดาทอง. การประยุกต์ใช้โปรแกรมระบบนิเวศในครรภ์เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของทารก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาสังแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2552.

แก้วประพาพ. สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2555.

โกเมน. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555.

ชนิษฐา เทียบทอง. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาของสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.

คงกฤษ ไตรยวงศ์. แนวคิดอัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่าของ ปอล ริเกอร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.

คณะกรรมการอาหารและโภชนาการแห่งชาติ. เลี้ยงลูกด้วยนมแม่. กรุงเทพฯ: สำนักข่าวพาณิชย์, 2524.

คำ ผกา. ก็ไพร่นี่คะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2553.

จรรยา เศรษฐบุตร์ และ อุมารัตน์ ภัทรวาณิชย์. ความรับผิดชอบด้านครอบครัวและการทำงานที่มีผลต่อสุขภาพและความมั่นคงในชีวิตสมรสของผู้บริหารหญิง. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

จิราพร ดีคง. ผลกระทบของการที่มารดาทำงานนอกบ้านต่อบุตร กรณีศึกษานักเรียนมัธยมปลายและนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2533.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. ค่านิยมที่เป็นเครื่องชี้แนวโน้มการต่อต้านของเยาวชนกระทำผิดในสถาน
พินิจและคุ้มครองเด็กกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาอาชญาวิทยาและ
งานยุติธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2529.

ชนกพร ตันวัฒนานนท์. การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในช่วง 2 ปีแรกของโครงการโรงพยาบาลสาย
สัมพันธ์แม่-ลูกในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.

ชาญศักดิ์ จรรย์วิทยานนท์. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนใน
สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี. ภาคนิพนธ์, คณะพัฒนา
สังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2536.

ชาลินี สุเรียนเปล่งแสง. ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่
ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547.

เชียรศิริ วิวิธสิริ. จิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2527.

ณฐาภรณ์ ซื่อมาก. การปรับบทบาทการเป็นแม่ของมารดาที่มีบุตรกลุ่มอาการดาวน์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ คณะจิตวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.

ณัฐจิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ. บทบาทและการแบ่งงานระหว่างชายหญิงในชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนา
สตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2540.

ทริช่า แอชเวิร์ธ และ เอมี โนบายส์. ฉันจะเป็นแม่ที่ดี. แปลโดย ศรีสุชา พิศาลบุตร แมคเคอบี.
กรุงเทพฯ: เติมเต็มใจ, 2552.

ทับทิม. สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555.

เทอดไทย ศรีลัมพ์. ปัญหาเด็กและเยาวชนไทยในสภาพการณ์ปัจจุบัน. ภาควิชาการป้องกัน
อาชญากรรม ส่วนวิชาการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม กองบังคับการวิชาการ
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ. 2538.

- นันทิยา พันชนะ. การทำงานกับระยะเวลาการเลี้ยงลูก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536.
- บุญรัตน์ โพธิ์ไพรัตน์. คติเรื่องแม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาไทยศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 2547.
- บุษราคัม. สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555.
- ประสาร ทิพย์ธารา. พัฒนาการเด็กและการอบรมเลี้ยงดู. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา, 2521.
- ปราณี วงษ์เทศ. เพศและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว, 2544.
- ปราณี วงษ์เทศ. เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์). กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.
- ปรารถนา ศิริศรัทธาธรรม. ความคาดหวังของผู้ชายต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.
- ปาริณา ศรีวินิชย์. สิทธิของแม่ทำงานกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทย, 2550.
- ปิยะรัตน์ สัมฤทธิ์ประดิษฐ์. คู่มือตั้งครรภ์ทันสมัย. กรุงเทพฯ: พริม, 2552.
- พรชัย ชันดี รัชชชัย ปิตะนีละบุตร และ อัครวิน วัฒนวิบูลย์. ทฤษฎี และงานวิจัยทางอาชญาวิทยา. กรุงเทพฯ: บัณฑิต, 2543.
- พรชาดา สุวัธนวนิช. ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2510-2546. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.
- พระเทพวิสุทธิเมธี. หน้าที่ของคน ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2535.
- พระมหาสม สิริปัญญา. ผู้หญิงกับสังคมของสังคม. กรุงเทพฯ: พระมหาถนัด อรรถจารี, 2553.
- พิพาดา ยังเจริญ. โลกทัศน์ของสตรีญี่ปุ่นยุคเทคโนโลยี : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงจากสมัยจารีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

เพชร. สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555.

เพทาย. สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555.

ไพลิน. สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2555.

ไพโรจน์ นุชพะเนียด. พัฒนาการของผู้หญิงในบริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรม : การศึกษาเปรียบเทียบนวนิยายของนักเขียนสตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549.

มนธิรา ราโท. “ความเป็นแม่”ในวรรณกรรมเวียดนามยุคหลังนโยบายโด่ยเม้ย (Doi Moi). สาขาวิชาภาษาเวียดนาม ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548.

มรกต. สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2555.

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://61.47.2.69/midnight/midnight2545/document9699.html> (2548, 2 เมษายน)

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://classroom.hu.ac.th/courseware/Law1/index2.html> (2554, 9 กันยายน)

มานี ปิยะอนันต์. นมแม่. กรุงเทพฯ: ศิริยอดการพิมพ์, 2548.

มุกดา. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555.

ลาดทองใบ ภูอภิรมย์. บทบาทของครอบครัวในการป้องกันการติดยาเสพติด. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2530.

วันวิสาข์ ตันตระกูล. การศึกษารูปแบบชีวิตของมารดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จิตวิทยาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2545.

วันเพ็ญ บุญประกอบ. การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และการพัฒนาด้านจิตใจ. ใน ประภาส ภูเสถียร. อาหารและโภชนาการเพื่อสุขภาพ : การประชุมวิชาการโภชนาการ 11-13 ธันวาคม 2534, 1-6. กรุงเทพฯ : ที.พี. พรินท์, 2536.

วิจิศา ไชยสินธุ์. อัตลักษณ์ “ผู้หญิงเก่ง” ในนิตยสารสตรีช่วงปีพ.ศ.2540-2545. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547.

วิชญ์จำเริญ มณีแสง. การสร้างอัตลักษณ์ของนักศึกษาพยาบาลชายในคณะพยาบาล ศาสตร์ วิทยาลัยมิชชัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549.

วิภาพร ศรีเชียงใหม่. ความตั้งใจและการสนับสนุนของบิดาต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2544.

วารุณี ภูริสินสิทธ์. การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน : แนวคิดทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2531.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ (รู้เรา รู้เขา). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, 2539.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. จิตวิทยาพัฒนาชีวิตทุกช่วงวัย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

ศูนย์รวมความคิด : ช่วยกันทำ นำสู่ความเป็นหนึ่ง. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :<http://www.oknation.net/blog/aj-pim/2009/08/08/entry-12552> (2552, 8 สิงหาคม)

สำหรับ จิตตินันท์ วีระพงศ์ ฉัตรานนท์ และ ศิราภรณ์ สวัสดิ์วร. เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ : ความรู้สู่ปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: กรุงเทพเวชสาร, 2546.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. ทำไม 6 เดือนแรกให้ลูกกินนมแม่อย่างเดียว. กรุงเทพฯ: ศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทย, 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 – พ.ศ.2524), 2524.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2544.

- สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี. การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552.
- สุชา จันท์เอม. จิตวิทยาเด็กเกเร (Psychology of Juvenile Delinquency). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2542.
- สุชา จันท์เอม. จิตวิทยาเด็ก. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2543.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. เพศภาวะ : การท้าทายร่าง การค้นหาตัวตน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2547.
- สุชาดา สร้อยสน. ประสบการณ์ด้านจิตใจของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงดูบุตร: การศึกษาเชิงคุณภาพ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการศึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2553.
- สุพัฒนา เดชาดิวงศ์ ณ อยุธยา. จิตวิทยาของสตรี. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2526.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2550.
- สุภาวดี จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- สุสัณหา ยิ้มแย้ม. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาของหญิงตั้งครรภ์แรก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, โครงการบัณฑิตศึกษา คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2530.
- หทัยชนก อริยทันโตศรี. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้ใช้บัตรเครดิตในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บริษัท ทำอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549.
- หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :<http://www.dailynews.co.th/politics/18149> (2555, 20 มีนาคม)
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2546.

อภิรัฐ ถนอมสิงห์. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับยาเสพติดประเภทยาบ้าในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.

อุ้นเรือน ทองอยู่สุข. มิติสตรี วิธีสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

โอปอล. สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555.

โอพาร เอี่ยมประภาส. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2541.

ภาษาอังกฤษ

Apple, R., D. Perfect Motherhood : science and childrearing in America. British: Please contact Rutgers University Press, 2006.

Arslan, E., and Ari, R. Analysis of ego identity process of adolescents in terms of attachment styles and gender. Procedia Social and Behavioral Sciences 2 (2010): 744-750.

Bailey, C., Pain, R., H., and Aarvold, J., E. A 'give it a go' breast-feeding culture and early cessation among low-income mothers. Midwifery 20 (September 2004): 240-250.

Baker, M., and Milligan, K. Maternal employment, breastfeeding, and health: Evidence from maternity leave mandates. Journal of Health Economics 27 (July 2008): 871-887.

Barona-Vilar, C., Escriba-Aguir, V., and Ferrero-Gandia, R. A qualitative approach to social support and breast-feeding decisions. Midwifery 25 (April 2009): 187-194.

Brett, M. and Baxendale, S. Motherhood and memory : a review. Psychoneuroendocrinology 26 (May 2011): 339-362.

- Brewer, M., B., and Hewstone, M. Self and Social Identity. Victoria: Blackwell Publishing, 2004.
- Burgess, S., Gregg, P., Propper, C., Washbrook, E. and ALSPAC Study Team. Maternity rights and mothers' return to work. Labour Economics 15 (July 2002): 168-201.
- Cakir, S., G. A pilot study on stress and support sources of single mothers in Turkey. Procedia Social and Behavioral Sciences 5 (2010): 1079-1083.
- Carolan, M. Late motherhood : the experience of parturition for first time mothers aged over 35 years. Australian Midwifery Journal (June 2003): 17-20.
- Chang, S., R., Kenney, N., J. and Chao, Y., M. Transformation in self-identity amongst Taiwanese women in late pregnancy: A qualitative study. International Journal of Nursing Studies 47 (January 2010): 60-66.
- Chuang, C., H. and others. Maternal return to work and breastfeeding : A population-based cohort study. International Journal of Nursing Studies 47 (April 2010): 461-474.
- Cunningham, W., E., and Segree, W. BREAST FEEDING PROMOTION IN AN URBAN AND A RURAL JAMAICAN HOSPITAL. Social Science & Medicine 30 (1990): 341-348.
- Darvill, R., Skirton, H. and Farrand, P. Psychological factors that impact on women's experiences of first-time motherhood: a qualitative study of the transition. Midwifery 26 (June 2010): 357-366.
- Dorman, P. Maternity and family leave policies: a comparative analysis. The Social Science Journal 38 (summer 2001): 189-201.
- Eser, M., and Celikoz, N. Impacts of parental attitude towards sexual identity development on child's sexual identity development. Procedia Social and Behavioral Sciences 1 (2009): 1408-1413.

- Flacking, R., Ewald, U., and Starrin, B. "I wanted to do a good job" : Experiences of 'becoming a mother' and breastfeeding in mother of very preterm infants after discharge from a neonatal unit. Social Science & Medicine 64 (June 2007): 2405-2416.
- Franco-Borges, G., Vaz-Rebelo, P., and Kourkoutas, E. The identity function of parenthood: A systemic and developmental approach. Procedia Social and Behavioral Sciences 5 (2010): 1721-1725.
- Harrington, C. AGENCY AND SOCAIL IDENTITY: RESISTANCE AMONG PAKEHA NEW ZEALAND MOTHERS. Women's Studies International Forum 25 (January 2002): 109-126.
- Haynes, K. Transforming identities : Acoounting professionals and the transition to motherhood. Critical Perspectives on Accounting 19 (July 2008): 620-642.
- Hull, V., J., Thapa, S., and Pratomo, H. BREAST-FEEDING IN THE MODERN HEALTH SECTOR IN INDONESIA: THE MOTHER'S PERSPECTIVE. Social Science & Medicine 30 (1990): 625-633.
- Katz-Wise, S., L., Priess, H., A., and Hyde, J., S. Gender-Role Attitude and Behavior Across the Transition to Parenthood. Develpomental Psychology 46 (January 2010): 18-28.
- Kazui, M. The Influence of Cultural Expectations on Mother-Child Relationships in Japan. JOURNAL OF APPLIED DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY 18 (1997): 485-496.
- King, E., B., and Botsford, W., E. Managing preganancy disclosures : Understanding and overcoming the challenges of expectant motherhood at work. Human Resource Management Review 19 (December 2009): 314-323.
- Kirkman, M. Being a 'real' mum : Motherhood through donated eggs and embryos. Women's Studies International Forum 31 (July–August 2008): 241-248.
- Labourlaw. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :<http://www.labourlaw.ob.tc/Home1.html> (2554, 10 กันยายน)

- Letherby, G. Mother or Not, Mother or What? Problem of Definition and Identity. Women's Studies Int. Forum 17 (September–October 1994): 525-532.
- Liamputtong, P., Yimyam, S., Parisunyakul, S., Baosoung, C. and Sansiriphun, N. When I Become a mother! : Discourses of motherhood among Thai women in Northern Thailand. Women's Studies International Forum 27 (November–December 2004): 586-601.
- Livingston, B., A. and Judge, T., A. Emotional Responses to Work-Family Conflict : An Examination of Gender Role Orientation Among Working Men and Women. Journal of Applied Psychology 93 (January 2008): 207-216.
- Lupton, D., and Fenwick, J. 'They've forgotten that I'm the mum': constructing and practicing motherhood in special care nurseries. Social Science & Medicine 53 (October 2001): 1011-1021.
- Marshall, J., L., Godfrey, M., and Renfrew, M., J. Being a 'good mother' : Managing breastfeeding and merging identities. Social Science & Medicine 65 (November 2007): 2147-2159.
- Martikainen, P. Women's employment, Marriage, motherhood and mortality : A test of the multiple role and role accumulation hypothesis. Social Science & Medicine 40 (January 1995): 199-212.
- Mayer, R., Llewellyn, G., and McConnell, D. 'That's who I choose to be' : The mother identity for women with intellectual disabilities. Women;s Studies International Forum 34 (January 2011): 112-120.
- Miller, T. Marking sense of motherhood : a narrative approach. Cambridge: United Kingdom at the University Press, 2005.
- Moran, V. H., Edwards, J. D., F. and Downe, S. A systematic review of the nature of support for breast-feeding adolescent mothers. Midwifery 23 (June 2007): 157-171.

- MOTHERCORNER รวมหัวคุณแม่. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://mothercorner.com/index.php?PHPSESSID=6875115917397ea17f36a3a43b8e2f6a&topic=398.msg440#msg440> (2552, 19 มิถุนายน)
- Murphy, S. Reclaiming a moral identity: stillbirth, stigma and 'moral mothers'. Midwifery (August 2011): 1-5.
- Nyqvist, K., H., and Ewald, U. Successful breast feeding in spite of early mother-baby separation for neonatal care. Midwifery 13 (March 1997): 24-31.
- Palmer, F., R., and Leberman, S., I. Elite athletes as mothers : Managing multiple identities. Sport Management Review 12 (November 2009): 241-254.
- Pearson, J., C., and VanHorn, S., B. Communication and Gender Identity : A Retrospective Analysis. Communication Quarterly 52 (May 2004): 284-299.
- Quandt, S., A. Patterns of Variation in Breast-feeding Behavior. Social Science & Medicine 23 (1986): 445-453.
- Radcliffe, P. Motherhood, pregnancy, and the negotiation of identity : The moral career of drug treatment. Social Science & Medicine 72 (March 2011): 984-991.
- Rich, A. Of woman born. New York: Norton & Company, 1986.
- Rossin, M. The effects of maternity leave on children's birth and infant health outcomes in the United States. Journal of Health Economic 30 (October 2011): 221-239.
- Ruble, D., N., Brooks-Gunn, J., Fleming, A., S., Fitzmaurice, G., Stangor, C., and Deutsch, F. Transition to Motherhood and the self : Measurement, Stability, and Change. Journal of Personality and Social Psychology 58 (March 1990): 450-463.
- Scarr, S., Deborah, P., and Kathleen, M. Working Mothers and Their Families. American Psychologist 44 (November 1989): 1402-1409.
- Skevington, S. and Baker, D. The social identity of women. London: SAGE Publication, 1989.

- Smith, C., A. I Enjoy Being a Girl : Collective Self-Esteem, Feminism, and Attitude Toward Women. Sex Roles 40 (1994): 281-293.
- Smits, I., Soenens, B., Luyckx, K., Duriez, B., Berzonsky, M., and Goossens, L. Perceived parenting dimensions and identity styles: Exploring the socialization of adolescents' processing of identity-relevant information. Journal of Adolescence 31 (April 2008): 151-164.
- Sykes, J. Negotiating stigma : Understanding mother responses to accusations of child neglect. Children and Youth Services Review 33 (March 2011): 448-456.
- Wang C. and Burris M.A. Photovoice: concept, methodology, and use for participatory needs assessment. Health Educ Behav. 24 (Jun 1997): 369-387.
- Weedon, C. Identity and Culture : Narratives of Difference and Belonging. New York: Open University Press, 2004.
- Williams, L., S. Motherhood, Ideology, and The Power of Technology. Women's Studies International Forum 13 (1990): 543-552.
- Yakushko, O. Do Feminist Women Feel Better About their Lives? Examining Patterns of Feminist Identity Development and Women's Subjective Well-being. Sex Roles 57 (August 2007): 223-234.
- Yoder, J., D., Perry, R., L., and Saal, E., I. What Food is a Feminist Identity?: Women's Feminist Identification and Role Expectations for Intimate and Sexual Relationships. Sex Roles 57 (2007): 365-372.

บรรณานุกรม

กิติกร มีทรัพย์. จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2521.

ชาย โพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2550.

นิชรา เรื่องดารกานนท์. ตำราพัฒนาการและพฤติกรรมเด็ก. กรุงเทพฯ: โฮลิสติก, 2551.

พยอม อิงคตานวัฒน์. จิตวิทยาพัฒนาการเด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราศิริราช คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 2522.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ กรรณิการ์ สุขเกษม. วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ : การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า, 2547.

สุภางค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

อรสม สุทธิสาคร. อาชญากรเด็ก ?. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2543.

ภาคผนวก

แนวคำถามการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. อายุแม่
2. อาชีพ
3. การศึกษา
4. ภูมิลำเนา
5. จำนวนพี่น้อง
6. อาชีพพ่อแม่
7. ปีที่แต่งงาน
8. อาชีพคู่สมรส
9. อายุบุตร
10. จำนวนบุตร
11. การวางแผนการมีบุตร
12. การวางแผนการเลี้ยงบุตร

ส่วนที่ 2 อัตลักษณ์ (Identity) และความเป็นแม่ (Motherhood)

องค์ประกอบในการศึกษา	แนวคำถามการวิจัย (Interview Guide)
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 : เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร	
1. ความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ (ก่อนการคลอดบุตร)	<ol style="list-style-type: none"> 1) ผู้เลี้ยงดูในวัยเด็ก 2) ชีวิตในวัยเด็ก 3) ในวัยเด็กใกล้ชิดกับใครมากที่สุด 4) บุคลิกหรืออุปนิสัยของผู้ที่เลี้ยงดู 5) ผู้ที่เลี้ยงดูมีจุดเน้นในการอบรมเรื่องใดบ้าง 6) คุณคิดว่าครอบครัวมีส่วนทำให้คุณเป็นแม่แบบในปัจจุบันนี้หรือไม่ อย่างไร 7) คุณคิดว่าคุณมีบุคลิกภาพหรือนิสัยอะไรที่เหมือนผู้เลี้ยงดูหรือไม่

องค์ประกอบในการศึกษา	แนวคำถามการวิจัย (Interview Guide)
	<p>8) ก่อนการตั้งครรภ์ คุณเริ่มมองเห็นเรื่องความเป็นแม่ตั้งแต่เมื่อไร</p> <p>9) ก่อนการตั้งครรภ์คุณมีความคิดเห็นในหน้าที่ของความเป็นแม่อย่างไร</p> <p>10) ก่อนการตั้งครรภ์คุณเคยคิดว่าอยากเป็นแม่แบบใด เพราะเหตุใด</p> <p>11) มีค่านิยมหรือทัศนคติใดบ้างที่เกี่ยวกับความเป็นแม่ที่ท่านเคยได้ยินและคุณมีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมหรือทัศนคตินั้นอย่างไรบ้าง</p> <p>12) คุณคิดว่าความเป็นแม่ของคุณมีความพิเศษอย่างไร</p> <p>13) คุณคิดว่าก่อนและหลังการเป็นแม่ คุณมีความรู้สึกเหมือนหรือแตกต่างไปจากเดิมอย่างไร</p> <p>14) ภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของคุณเป็นอย่างไร</p> <p>15) ภาพความเป็นแม่ในอุดมคติที่ได้กล่าวมาของคุณ คุณคิดว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อไร</p> <p>16) ภาพความเป็นแม่ในอุดมคติที่ได้กล่าวมาของคุณ คุณคิดว่าเกิดขึ้นมาจากอะไร</p> <p>17) นอกจากครอบครัวแล้วคุณคิดว่ามีใครที่มีอิทธิพลให้คุณเป็นแม่แบบในปัจจุบันนี้บ้าง อย่างไรบ้าง</p>
<p>2. การพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ (ช่วงการคลอดบุตรและหลังการคลอดบุตร)</p>	<p>18) ในช่วงการตั้งครรภ์คุณรู้สึกอย่างไรบ้าง</p> <p>19) เมื่อได้เห็นหน้าบุตรครั้งแรก คุณรู้สึกอย่างไร</p> <p>20) เมื่อคุณได้เป็นแม่ในสถานการณ์จริง (หลังคลอด) คุณรู้สึกอย่างไรในการทำหน้าที่แม่ครั้งแรกของคุณ คุณทำอะไรและรู้สึกอย่างไรบ้าง</p> <p>21) การเป็นแม่จริงๆ แตกต่างจากสิ่งที่คุณคิดไว้ได้อย่างไร เพราะอะไร</p> <p>22) นอกจากครอบครัวของคุณแล้ว คิดว่ามีปัจจัยอะไรอีกบ้างที่ทำให้คุณเป็นแม่แบบในปัจจุบันนี้</p> <p>23) คุณได้รับความคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่จากใครบ้าง เช่น กลุ่มเพื่อน โรงเรียน สื่อ ชุมชน</p> <p>24) ในทัศนะของคุณ คำว่า “แม่ที่ดี” คืออะไร</p>

องค์ประกอบในการศึกษา	แนวคำถามการวิจัย (Interview Guide)
	<p>25) คุณคาดหวังในความเป็นแม่ที่ดีมากน้อยอย่างไร</p> <p>26) ในทัศนะของคุณ ความเป็นแม่ที่ดีมีคุณค่าหรือความหมายสำหรับผู้หญิง (หรือตัวคุณเอง) อย่างไรบ้าง</p> <p>27) ในความคิดเห็นของคุณ หากผู้หญิงที่ไม่ได้ตั้งครรถ์หรือคลอดบุตรเองแต่รับบุตรบุญธรรมมาเลี้ยง คุณคิดว่าพวกเขาจะรู้สึกถึงความเป็นแม่เหมือนที่คุณรู้สึกหรือไม่ เพราะเหตุใด</p> <p>28) คุณคิดว่าความเป็นแม่เกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด เพราะเหตุใดจึงคิดเช่นนั้น</p> <p>29) คุณคิดว่าความเป็นแม่ในภาพอุดมคติกับความเป็นแม่จริงของคุณ มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น</p> <p>30) ท่านคิดว่าการได้แสดงออกถึงความเป็นแม่มีความสำคัญต่อชีวิตของท่านอย่างไร</p>
<p>วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 : เพื่อศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร</p>	
<p>3. เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม</p>	<p>31) คุณตั้งใจแต่แรกว่าต้องการเลี้ยงบุตรด้วยตนเองหรือไม่อย่างไร</p> <p>32) ก่อนการตั้งครรถ์คุณเคยคิดหรือวางแผนการทำงานกับการดูแลบุตรควบคู่กันไปหรือไม่ อย่างไร</p> <p>33) คุณมีความคิดเห็นอย่างไรกับผู้หญิงที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและเลี้ยงบุตรไปด้วย</p> <p>34) มีใครสนับสนุนให้คุณทำหน้าที่เพียงอย่างเดียวหรือไม่ เช่น ให้ลาออกจากงาน</p> <p>35) คุณเคยคิดอยากลาออกจากงานเพื่อเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ เพราะเหตุใด และเหตุใดจึงไม่ตัดสินใจเช่นนั้น</p> <p>36) คุณคิดว่าผู้หญิงที่ลาออกไปเพื่อเลี้ยงดูบุตรมีการตัดสินใจอย่างไร</p> <p>37) คุณคิดว่าผู้หญิงที่เป็นแม่ต้องเลี้ยงบุตรและต้องทำงานไปด้วยจะมีปัญหาอะไร และหากเป็นตัวคุณจะมีแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเลือกแนวทางนั้น</p>

องค์ประกอบในการศึกษา	แนวคำถามการวิจัย (Interview Guide)
	<p>38) คุณคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใดที่คุณยังสามารถทำงานนอกบ้านควบคู่ไปกับการเป็นแม่ไปได้</p> <p>39) หากคุณไม่มีความจำเป็นที่ต้องทำงานนอกบ้านดังเช่นปัจจุบัน คุณยังอยากเป็นแม่ที่ต้องทำงานนอกบ้านอยู่หรือไม่ เพราะอะไร</p>
<p>1) กฎหมายว่าด้วยสิทธิการลาคลอด</p>	<p>40) เมื่อตั้งครรภ์คุณรู้สึกอย่างไรที่ต้องแจ้งกับเจ้านายหรือเพื่อนร่วมงานในการลาคลอด</p> <p>41) คุณมีการเตรียมตัวในการลาคลอดอย่างไร และได้รับความช่วยเหลือจากเจ้านายหรือเพื่อนร่วมงานอย่างไรบ้าง (เช่น การโอนหน้าที่การทำงาน)</p> <p>42) คุณรู้สึกอย่างไรบ้างเมื่อได้ลาคลอดมาในระยะหนึ่ง (เช่น เป็นหน่วยงาน)</p> <p>43) คุณได้สิทธิหรือระยะเวลาในการลาคลอดอย่างไรบ้าง</p> <p>44) ระหว่างที่ลาคลอดคุณได้รับเงินเดือนหรือสิทธิต่างๆ หรือไม่ อย่างไร</p> <p>45) คุณคิดว่าระยะเวลาและสิทธิในการลาคลอดที่ได้รับเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร</p> <p>46) คุณคิดว่าระยะเวลาและสิทธิในกฎหมายลาคลอดฉบับปัจจุบันเหมาะสมหรือไม่ หากเห็นว่ายังไม่เหมาะสม คุณคิดว่าควรมีการปรับปรุงอย่างไร</p> <p>47) คุณคิดว่าการมีกฎหมายลาคลอดเป็นการช่วยสนับสนุนหรือจำกัดการทำหน้าที่เป็นแม่ของคุณหรือไม่ อย่างไร</p>
<p>2) การกลับไปทำงานหลังคลอด</p>	<p>48) เมื่อกลับมาทำงานคุณได้รับตำแหน่งหรือสถานภาพการทำงานตามเดิมหรือไม่ อย่างไร</p> <p>49) เมื่อกลับมาทำงานคุณมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง</p> <p>50) เมื่อต้องกลับไปทำงานคุณมีวิธีการดูแลบุตรอย่างไร</p> <p>51) หากคุณยังเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่แล้วต้องกลับไปทำงานคุณมีวิธีการอย่างไร</p> <p>52) คุณรู้สึกเหนื่อยล้าจากการกลับไปทำงานและการรับหน้าที่เป็นแม่หรือไม่ อย่างไร และมีวิธีการแก้ไขปัญหานี้อย่างไร</p>

องค์ประกอบในการศึกษา	แนวคำถามการวิจัย (Interview Guide)
	<p>53) คุณมีความคิดเห็นระหว่างบทบาทการเป็นแม่กับบทบาทผู้หญิงทำงานอย่างไร</p> <p>54) คุณมีการแบ่งเวลาการทำงานและการแสดงบทบาทความเป็นแม่อย่างไร และเป็นเช่นนั้นเนื่องมาจากสาเหตุใด</p> <p>55) คุณคิดว่าการเป็นแม่ที่คุณเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ดีพอหรือไม่อย่างไร และคุณต้องการปรับเปลี่ยนในจุดใดอีกหรือไม่ เพราะเหตุใด</p>

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชุตติมา โลมรัตนานนท์ เกิดวันที่ 2 พฤษภาคม 2529 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชนเมือง ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2550 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรสังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2553 ปัจจุบันทำงานในตำแหน่งพนักงานบริหารงานทั่วไป สังกัดกองทรัพยากรบุคคล ฝ่ายบริหารทั่วไป การรถไฟฟ้ามหานครแห่งประเทศไทย (รฟม.)